

Ardahan Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı

KAZAK TÜRKÇESİNDE KADIN KONULU ATASÖZLERİ

Emrah BULDU

Dr. Öğr. Üyesi Erdal AYDOĞMUŞ

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2019

KAZAK TÜRKCESİNDE KADIN KONULU ATASÖZLERİ

Emrah BULDU

Dr. Öğr. Üyesi Erdal AYDOĞMUŞ

**Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2019

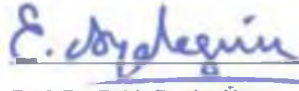
KABUL VE ONAY

Emrah BULDU tarafından hazırlanan "Kazak Türkçesinde Kadın Konulu Atasözleri" başlıklı bu çalışma, 05/07/2019 tarihinde yapılan sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İsmail Doğan (Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi Erdal Aydoğmuş (Danışman)

Prof. Dr. Bekir Deniz (Üye) -

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Gntay Karaağaç

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Ardahan Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / Ardahan Üniversitesi Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

05/07/2019

[İmza]

Emrah BULDU

“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

(1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğu, tez danışmanım **Dr. Öğr. Üyesi Erdal AYDOĞMUŞ** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığımı beyan ederim.

Emrah BULDU

ÖZET

BULDU, Emrah, *Kazak Türkçesinde Kadın Konulu Atasözleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ardahan, 2019.

Atasözleri, topluma mal olmasının yanında içerisinden çıktığı toplumun sosyo-psikolojik yapısı, gelenek ve görenekleri gibi birçok unsuru da içerisinde barındırmaktadır. Kazaklarda da kültürel aktarım ve sosyo-psikolojik yapının atasözlerine yansıdığı görülmektedir. Bu çalışmada Kazak atasözlerinden hareketle Kazak toplumunda kadın konulu atasözleri tespit edilmiştir. Yapılan çalışmada sınıflama yönteminden faydalanılmıştır. Tespit edilen atasözleri şu şekilde verilmiştir: Kiril Alfabesi, Latin alfabesine aktarımı ve Türkiye Türkçesi açıklaması.

Tez, giriş kısmı hariç üç ana başlık ve alt başlıklarından oluşmaktadır. Giriş kısmında, genel olarak toplumsal cinsiyet kavramının açıklanması, bir cinsiyet olarak kadının varlığı ve Türk toplumundaki algılanışı, Kazak Türkçesindeki kadın konulu atasözlerinin nasıl ve ne şekilde incelendiği, atasözünün tanımı ve işlevi hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Birinci kısımda, Kazak adı ve tarihi, Kazak Türkçesi, Kazak edebiyatı ve genel olarak Kazakistan'ın beşeri, coğrafi ve ekonomik yapısı hakkında bilgi verilmiştir. İkinci kısımda, atasözünün tanımı ve içeriği, işlevsel ve biçimsel özellikleri ile Kazak atasözünün tanımı ve Kazak Türkçesindeki kadın konulu atasözlerinde kullanılan cümle çeşitleri hakkında tespitler verilmiştir. Üçüncü kısımda ise Kazak Türkçesindeki kadın konulu atasözlerinden hareketle Kazak kadınının toplumsal statüleri doğrultusunda sınıflaması verilmiştir. Sonuç bölümünde çalışmada elde edilen sonuçlar üzerinde durulmuştur. Kaynakça bölümünde ise çalışmada kullanılan kaynaklara yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Atasözü, Kazak Atasözleri, Atasözlerinde Kadın, Kazak Türkçesi.

ABSTRACT

BULDU, Emrah, *Proverbs About Women in Kazakh Turkish*, Master Thesis, Ardahan, 2019.

Proverbs, as well as being a cost to society, the socio-psychological structure of the society, custom and traditions, including many elements. We also see that the cultural transmission and socio-psychological structure in Kazakhs are reflected in the proverbs. In this study, we examined the proverbs of women in the Kazakh society by studying the Kazakh proverbs and examined them. We used the classification method in the study. Determined proverbs, Cyrillic alphabet, the transfer to the Latin alphabet and Turkey were given in three stages, including the description of Turkish.

The thesis consists of three main headings and subheadings except the introduction. In the introduction, briefly information about the definition of gender, the existence of woman as a gender and its perception in Turkish society, how and how the proverbs about women in Kazakh Turkish were examined and the definition and function of the proverb were given. In the first part, the name of Kazakh and its history, Kazakh Turkish, Kazakh literature and the human, geographical and economic structure of Kazakhstan in general are given. In the second part, definition and content of proverb, functional and formal features and definitions of the Kazakh proverb and the types of sentences used in proverbs about female in Kazakh Turkish are given. In the third part, the classification of Kazakh women according to their social status is given by referring to the proverbs about women in Kazakh Turkish. In the conclusion section, the results obtained in the study were emphasized. In the bibliography section, resources used in the study are included.

Keywords

Proverbs, Kazakh Proverbs, Women in Proverbs, Kazakh Turkish.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

ETİK BEYAN

ÖZET.....	5
ABSTRACT	6
İÇİNDEKİLER	7
KISALTMALAR	10
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ.....	11
ÖNSÖZ.....	12
GİRİŞ	14
1. KAZAK TÜRKÇESİ.....	17
1.1. KAZAK ADI VE TARİHİ.....	17
1.2. KAZAK TÜRKÇESİ	19
1.3. KAZAK EDEBİYATI.....	21
1.4. KAZAKİSTAN	22
2. ATASÖZÜ	25
2.1. ATASÖZÜNÜN TANIMI VE İÇERİĞİ	25
2.1.1. İşlevsel Özellikleri	27
2.1.2. Biçimsel Özellikleri	27
2.2. KAZAK ATASÖZÜ	28
2.2.1. Kazak Türkçesindeki Kadın Konulu Atasözlerinin Cümle Yapılarına Göre İncelenmesi	29
2.2.1.1. Basit Cümle.....	30
2.2.1.2. Birleşik Cümle	30
2.2.1.2.1. Şartlı Birleşik Cümle	30
2.2.1.2.2. İç İçe Birleşik Cümle.....	32
2.2.1.2.3. Ki’li Birleşik Cümle	32
2.2.1.2.4. Girişik Birleşik Cümle.....	33
2.2.1.3. Sıralı cümle	34
2.2.1.3.1. Bağımlı Sıralı Cümle.....	34
2.2.1.3.2. Bağımsız Sıralı Cümle.....	35
2.2.1.4. Bağlı Cümle	36

2.2.1.5. Eksiltili Cümle	37
3. KAZAK ATASÖZLERİNDE KADIN.....	39
3.1. KARAKTERİSTİK AÇIDAN KAZAK KADINI	53
3.1.1. Karakteristik Açidan Kazak Kadınının Olumlu Özellikleri.....	54
3.1.2. Karakteristik Açidan Kazak Kadınının Olumsuz Özellikleri.....	59
3.1.3. İyi-Kötü Karşılaştırılması	73
3.1.4. Kadın-Erkek Karşılaştırılması.....	77
3.1.5. Kadın Alma	86
3.1.6. Karı-Koca İlişkisi	90
3.1.7. Kadının Çocuk Doğurması.....	105
3.1.8. Bir Olaya, Duruma ve Canlı Cansız Varlıklara Benzetme/Karşılaştırma 107	
3.1.9. Toplumsal Sınıflandırma.....	113
3.1.10. Toplumsal Eleştiri	114
3.1.11. Genel Bakış	115
3.2. SOSYAL HAYATTA ÜSTLENDİĞİ GÖREVLER DOĞRULTUSUNDA KAZAK KADINI.....	116
3.2.1. Kız Çocuğu	116
3.2.1.1. Kız Çocuğunun Karakteristik Açidan Özellikleri	116
3.2.1.1.1. Kız Çocuğunun Karakteristik Açidan Olumlu Özellikleri	116
3.2.1.1.2. Kız Çocuğunun Karakteristik Açidan Olumsuz Özellikleri	117
3.2.1.1.3. İyi-Kötü Karşılaştırılması	119
3.2.1.2. Kızın Ailedeki Yeri	120
3.2.1.3. Anne-Kız İlişkisi	122
3.2.1.4. Kız ve Erkek Çocuğunun Karşılaştırılması.....	123
3.2.1.5. Kızın Eğitimi.....	130
3.2.1.6. Kızın Eş Seçme Aşaması ve Evliliği.....	131
3.2.1.7. Bir Olaya, Duruma ve Canlı-Cansız Varlıklara Benzetme/Karşılaştırma	135
3.2.1.7.1. Kımızla İlgili Olan Benzetme ve Karşılaştırmalar	140
3.2.1.8. Toplumsal Eleştiri	140
3.2.1.9. Toplumsal Sınıflandırma.....	141
3.2.1.10. Diğerleri	141
3.2.2. Abla, Baldız, Gelin, Yenge, Teyze ve Elti.....	143

3.2.2.1. Abla.....	143
3.2.2.1.1. Abi-Abla Karşılaştırması.....	143
3.2.2.1.2. Abla-Kız Kardeş Karşılaştırması.....	144
3.2.2.2. Baldız	145
3.2.2.3. Gelin.....	146
3.2.2.3.1. Gelinin Karakteristik Açından Özellikleri.....	146
3.2.2.3.1.1. Gelinin Karakteristik Açından Olumlu Özellikleri.....	146
3.2.2.3.1.2. Gelinin Karakteristik Açından Olumsuz Özellikleri	147
3.2.2.3.1.3. İyi-Kötü, Becerikli-Beceriksiz.....	148
3.2.2.3.2. Gelinin Ailedeki Yeri	149
3.2.2.3.3. Gelin-Kaynana Çatışması.....	150
3.2.2.3.4. Diğerleri.....	151
3.2.2.4. Yenge	153
3.2.2.4.1. Yengenin Ailedeki Yeri.....	153
3.2.2.4.2. Yengenin Canlı-Cansız Varlıklara Benzetilmesi ve Karşılaştırılması.....	154
3.2.2.5. Teyze	154
3.2.2.6. Elti	154
3.2.3. Anne.....	155
3.2.3.1. Annenin Karakteristik Açından Özellikleri	155
3.2.3.1.1. Annenin Karakteristik Açından Olumlu Özellikleri.....	155
3.2.3.1.2. Annenin Karakteristik Açından Olumsuz Özellikleri	156
3.2.3.2. Anneyle Babanın Karşılaştırması.....	156
3.2.3.3. Anne ve Babanın Çocuklarıyla İlişkisi	156
3.2.3.4. Çocuğa Anne ve Baba Hakkında Verilen Öğütler	164
3.2.3.5. Bir Olaya, Duruma ve Canlı-Cansız Varlıklara Benzetme/Karşılaştırma	169
3.2.3.6. Aile ve Toplumda Anne-Baba	172
3.2.3.7. Üvey Anne	176
3.2.3.8. Diğerleri	176
SONUÇ.....	186
KAYNAKÇA	189
ÖZGEÇMİŞ.....	192

KISALTMALAR

- AÇ.** : Açıklama
- B.Q.B** : Babadan Qalğan Baylığım Qazaq Maqal-Mätelderi
- K.A** : Kazak Atasözleri, Uğur Gürsu
- M.J.M.M** : Mıñ Jıldıq Maqal-Mätelder
- Red.** : Redaktör
- Q.M.M** : Qazaqtıñ Maqal Mätelderi
- s.** : Sayfa
- T.D.O.A.S** : Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü
- vb.** : Ve Benzeri
- vs.** : Ve Sair

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Kazak Türkçesi	Türkiye Türkçesi	Kazak Türkçesi	Türkiye Türkçesi
А, а	A, a	П, п	P, p
Ә, ә	Ä, ä	Р, р	R, r
Б, б	B, b	С, с	S, s
В, в	V, v	Т, т	T, t
Г, г	G, g	У, у	UW, uw (üw, w)
Ғ, ғ	Ğ, ğ	Ұ, ұ	U, u
Д, д	D, d	Ү, ү	Ü, ü
Е, е	E, e (ye)	Ф, ф	F, f
Ё, ё	Yo, yo	Х, х	X, x
Ж, ж	J, j	Һ, һ	H, h
З, з	Z, z	Ц, ц	TS, ts
И, и	İY, iy (i, ıy)	Ч, ч	Ç, ç
Й, й	Y, y	Ш, ш	Ş, ş
К, к	K, k	Щ, щ	ŞÇ, şç
Қ, қ	Q, q	Ъ, ъ	(Ayırma işareti)
Л, л	L, l	Ы, ы	I, ı
М, м	M, m	І, і	İ, i
Н, н	N, n	Ь, ь	(İnceltme işareti)
Ң, ң	Ñ, ñ	Э, э	E, e
О, о	O, o	Ю, ю	YU, yu
Ө, ө	Ö, ö	Я, я	YA, ya

Transkripsiyon alfabesi Kazak ve Nogay Türkçesi Yazı Dillerinde Tasvir Fiilleri eserinden alınmıştır. (Akbaba, 2011, s. 17-18).

ÖNSÖZ

Bilim insanlarının araştırmalarına göre, insanlar ilk çağlarda beden dili ile daha sonraki dönemlerde ise duvar yazıları, resimler ve tamgalarla iletişim kurmuşlardır. İletişimde kolaylık olarak atılan her bir adım diğerk bir nesle basamak olmuş, onların gelişmesine ve ilerlemesine yol açmıştır. Örneğin; bir avcı grubu avcılık yaparken yaptığı taktikleri ve nasıl avlandıklarını çocuklarına anlatmak için duvarlara resim çizme yoluna gitmişlerdir. Böylece dil, yavaş yavaş bir oluşum içerisine girmiştir. Dil oluştuktan sonra toplum yaptığı yanlışları, hayati pratikleri, insan ilişkilerini dile dökmüştür. Dile dökülen bu pratikler zamanla kalıp halini almıştır. Buradaki ders niteliği taşıyan ve atalar mirası olan bu kalıplaşmış söz öbekleri atasözleridir.

Kadın bir toplumun en önemli parçasıdır. Kadın annedir, sevgidir, emektir, eğitendir, yol gösterendir. Bu sebeplerden dolayı kadın önemlidir. Ayrıca kadının genel olarak olumlu ya da olumsuz olması o toplumun temel taşlarını etkilemektedir. Kadın eğitilmiş olursa çocuğuna iyiyi, doğruyu öğretir, çocuk da ülkenin geleceğine etki eder.

Bu çalışmada kadının yukarıda belirtilen öneminden yola çıkarak kadın konulu Kazak atasözlerinden kadının Kazak toplumundaki yeri ve rolü tespit edilmeye çalışılarak tespit edilen atasözleri cümle yapılarına göre değerlendirilmiştir.

Kadının toplumdaki öneminden ve Türkiye’de Kazak atasözleriyle ilgili yapılan çalışmaların az olmasından, böyle bir çalışmanın hem kadın açısından hem de yapılacak olan atasözleriyle ilgili çalışmalara yol göstermesi düşünülerek bu konu üzerine çalışma yapılması tercih edilmiştir.

Kazak kültüründe kadınlar ile ilgili yapılmış olan atasözlerini incelemek için yazılı kaynaklardan sınırlılık temel alınarak tarama yapılmış ve özgün bir sentez ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Gaye ve amaç, kadını geçmişten günümüze değer bazında incelemek ve yeni veriler ortaya çıkarılmasıdır.

Bu çalışmada sözlü edebiyatın temel taşı olan atasözlerinde, Kazak toplumunun kadını nasıl konumlandığı, nasıl bir dil ve üslupla ele aldığı gibi konular incelenmiştir. Çalışma yapılmadan önce genel bir tarama yapıp, bu alanda örnek olabilecek tezler tespit edilmiştir. Kazak Türkçesinde “Kadın” Konulu Atasözleri adlı bu çalışmanın temel kaynağını atasözleriyle ilgili şu eserler oluşturmaktadır: Uğur Gürsu’nun “Kazak

Atasözleri“, Ötebay Turmanjanov ve Karibay Ahmetbekuli'nin “Qazaqtñ Maqal Mätelderi“, Öner Baspası tarafından basılan “Mıñ Jıldıq Maqal-Mätelder“, Kadirbek Segizbayulu'nun “Babadan Qalğan Baylıgım Qazaq Maqal-Mätelderi“ ve Özkul Çobanoğlu'nun “Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü”. Bu eserlerin taranmasıyla Kazak kadınının toplumsal statüsü doğrultusunda 1.152 atasözü tespit edilmiştir. Tespit edilen atasözleri sınıflamalar yapılarak incelenmiştir. Sınıflaması yapılmayan atasözleri “diğerleri“ başlığı altında verilmiştir.

Sonuç kısmında elde edilen veriler doğrultusunda değerlendirme yapılmıştır. Kazak toplumunda kadının rolünün neler olduğu açıklanmıştır.

Tez konusunun tespitinden itibaren her aşamasında yardım ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Erdal AYDOĞMUŞ'a ve her zaman yanımda olan değerli aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Kadın, geçmişten günümüze ailede ve toplumda konumlandırıldığı yer ve toplumsal cinsiyeti bakımından erkekle farklı görevler üstlenmiştir. Kadının üstlendiği bu görevler toplumun yapısı ve kültürünün bir sonucu olarak ortaya çıkar. “Toplum, kadın ve erkeğe farklı özellikler, davranışlar, görevler yükler.” (Dökmen, 2015, s. 17). Kadının bu özellikleri, davranışları ve görevleri atasözlerinde de görülür. Kazak atasözlerinde kadının görev ve statüleri göz önünde bulundurularak tespiti yapılmaya çalışılmıştır.

Cinsiyet ve bir cinsiyet kavramı olarak kadınının ele alındığı çok sayıda eser vardır. Bu alanda “en çok araştıma 90’lı yıllardan bu yana yapılmıştır.” (Dökmen, 2015, s. 19). “Kadınlardan ve erkeklerden beklenen roller, davranışlar, duygular, faaliyetler farklıdır. Bu farklılıkların nedeni, kaynakları ve sonuçları hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüş, pek çok araştırma yapılmıştır ve hala süren tartışmalar vardır.” (Dökmen, 2015, s. 17).

Bu çalışmada atasözlerinden yola çıkılarak Kazak kültüründe, kadının toplumdaki yeri, Kazak kadınının psikolojik ve fiziki yapısı olmak üzere bunların dışında kadının toplumda nasıl ve ne şekilde yer aldığı incelenmiştir.

Bu konular ele alınırken toplumsal cinsiyet kavramının devreye girdiği görülmektedir. Dökmen’e göre; “Toplumsal Cinsiyet (gender) Terimi” kadın ya da erkek olmaya toplumun ve kültürün yüklediği anlamları ve beklentileri ifade eder; kültürel bir yapıyı karşılar ve genellikle bireyin biyolojik yapısı ile ilişkili bulunan psikolojik özelliklerini de içerir. Toplumsal cinsiyet, bireyi kadıncı ya da erkeksi olarak karakterize eden psikososyal özelliklerdir. (Dökmen, 2015, s. 20).

Cinsiyet farklılığının Kazak toplumundaki yeri hakkında bilgi edinmesi adına Kazak atasözlerinde kadının konumu hakkında atasözlerinde bulgulara ulaşılmıştır. Ayrıca Kazak Türklerinin atasözlerinde kadını ifade ederken özellikle hangi sıfatları tercih ettikleri ve kültürlerine ait unsurları nasıl kullandıkları da tespit edilmiştir.

Kazak kadınlarının bireysel olarak kimlik oluştururken yeteneklerinin, inançlarının, kişisel yönlerinin ve hedeflerinin olduğunu, sosyal kimlik oluştururken ise toplumun kendisine atfettiği rolde kalması gerektiği ifade edilir. Çünkü bu değiştirilemez bir olgu olarak ele alınır. Sancar tarafından biyolojik yapı ile cinsiyet kavramı hakkında şu düşüncelere yer verilmektedir: “Biyoloji değiştirilemez bir kaderse toplumsal olarak cinslerin rolleri de değiştirilemez hale gelir.” (Sancar, 2014, s. 24).

Kazak Türklerinin, dillerini kullanma gücü ve zengin kültürleri atasözlerine yansıdığı görülmektedir. Bu zenginlik içerisinde kadının dil-kültür, kültür-kadın bağlamında neler ile bağdaştırıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

“Gökalp, eski Türklerdeki evlilik ve toplumsal yapı arasındaki ilişkinin kadın ve erkek arasında eşitliği gösterdiğini, Türk aile yapısının ana ve babanın eşit haklara sahip olduğu iki yönlü bir kimliği ortaya koyduğunu belirtmiştir.” (Yolcu, 2014, s. 161).

Eski Türklerde Kadın, ataerkil yapı içerisinde erkek ile aynı haklara sahip olarak eşit bir şekilde toplumda yer almıştır. Zaman içerisinde Türklerin yerleşik hayata geçmelerinden itibaren ezogami kuralının artık ihlal edilmeye başlandığı görülmektedir. Nitekim yerleşik kültürün ürünü sayılan halk hikâyelerinde bunun izlerine rastlanmaktadır. Örneğin Arzu ile Kamber hikâyesi, aynı evde büyüyen çocukların evliliği konu edilmiştir. (Yolcu, 2014, s. 170). Kazaklarda da aynı dönemsel değişiklikler olmuş ve Kazak kadını da toplumsal değişimlerden etkilenmiştir. Bu aile yapısında değişimler ve kadın-erkek arasındaki görev dağılımını da etkilemiştir.

Türk kadınının aile içi yaşantısının zamanla bu kadar değişmesi annenin annelik değerine etki etmemiştir. Türkler tarafından kadın her zaman el üstünde tutulmuştur. Kadın; ailenin temel taşı, erkeğinin biricik yoldaşı, çocuklarının annesi olarak toplumdaki yerini almıştır. Tüm bunlar Türkler’de kadına ne kadar değer verildiğini göstermektedir. Kazak atasözlerinde de bu değerlerin izleri görülmektedir.

Atasözleri, halka mal olmuştur. Bir milletin en önemli değerlerindedir. Milletlerin yaşadıkları tecrübeler sonucu olarak söylenen atasözlerinin en önemli özelliği az sözle çok şey anlatılmasıdır.

Atasözlerinin içinde toplumsal yasaklar, tavsiyeler, öğütler, iyi ile kötünün benzetme ve karşılaştırılması yapılarak insanların doğru yola yönlendirilmeleri konularında yol göstermektedir.

Sözlü edebiyat ürünleri olan atasözlerinin yazıya geçirilmesiyle birlikte; teşbih, tezat, tevriye, mecaz-ı mürsel ve mübalağa gibi ses sanatlarının dikkat çekici bir hal almaya başladığı görülmüştür. Ses sanatları ile anlatılmak istenen temel düşünce daha etkili hale getirilmiştir. Bu durum aynı zamanda dilin gelişimini ve kullanılabilirliğini arttırmıştır. Bu özellikleriyle atasözlerinin dile çok şey kattığı dikkat çekmektedir.

Çalışmada Kazak atasözleri şekil ve cümle yapısı bakımından da incelenmiştir. Atasözlerinin genellikle nasihat içerikli olması şartlı cümle yapısını gerektirmiştir. İncelenen atasözlerinde şartlı cümle ve bağlı cümle yapılarına sıkça rastlanmıştır.

Türk dillerindeki atasözleri hakkında pek çok çalışma yapıldığı bilinmektedir. Atasözleri üzerine yapılan çalışmalarda başta hayvan adları ve bitki adları olmak üzere farklı konuların ele alındığı görülmektedir.

Kazak atasözlerinde “Kadın” hakkında fazla bir çalışma yapılmamıştır. Bu alandaki boşluğun doldurulması gerektiği düşünülerek bu çalışmanın yapılmasına karar verilmiştir. Çünkü Türklerde “kadın” önemli bir yere sahiptir.

Kazak Türkçesindeki “Kadın” konulu atasözlerinin belirlenmesinde birkaç eserden faydalanılmıştır. Faydalanılan eserler şunlardır: Türkiye’de Özkul ÇOBANOĞLU tarafından hazırlanan “Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü”, Uğur GÜRSU tarafından hazırlanan “Kazak Atasözleri”, Kazakistan’da yayımlanan Ötebay Turmanjanov ve Karibay Ahmetbekulı’nın “Qazaqtñ Maqal Mätelderi“, Öner Baspası tarafından basılan “Mıñ Jıldıq Maqal-Mätelder“, Kadirbek Segizbayulu’nun “Babadan Qalğan Baylığım Qazaq Maqal-Mätelderi“ adlı eserler taranarak “kadın” konulu atasözleri belirlenmiştir.

İnceleme konusu olarak atasözlerinin tercih edilmesinin sebebi, geçmişten günümüze gelen, dil, kültür, coğrafya, toplumsal yapı, toplumsal cinsiyet, toplumdaki gelişim evreleri vb. konuların özünü işlemesidir. Atasözlerinin bu özellikleri göz önüne alınarak kadın konulu Kazak atasözleri taranarak sınıflandırılmıştır.

İncelenen eserlerde kadın konulu 1.152 atasözü tespit edilmiştir. Tespit edilen atasözleri içerisinde kadın ile ilgili 77 olumlu, 148 olumsuz, 927 hem olumlu hem de olumsuz atasözüne rastlanmıştır. Kadınlı ilgili olumsuz atasözlerinin çok olması Kazak kadınının kötü olduğu anlamı çıkarılmamalıdır.

1. KAZAK TÜRKÇESİ

1.1. KAZAK ADI VE TARİHİ

Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla bağımsızlığını ilan eden Kazaklar, Türkistan'da bağımsız Kazakistan Cumhuriyeti'nin kurulmasını sağlamışlardır. Kazakistan Cumhuriyeti dışında dünyanın farklı yerlerinde yaşayan Kazakların adıyla ilgili olarak birçok fikir ortaya atılmıştır.

Kazak adının anlamı ve etimolojik olarak tahlili üzerine Kazaklar tarafından yapılan çalışmaların dışında başta Rus ve Slav araştırmacılar olmak üzere pek çok yabancı araştırmacıların farklı tezleri bulunmaktadır.

“Kazak kelimesi üzerine yapılan incelemeler onun “hür, müstakil, mert, yiğit, cesur, asker” manalarına geldiğini göstermektedir ki; Türklerin bir boyunun adı olarak, ancak 15. asırdan itibaren karşımıza çıkar.” (Gömeç, 2006, s. 71).

Kazak adı ve etimolojik yapısı üzerine çalışmalar yapan akademisyenlerden bazıları şunlardır: A. N. Bernştam, A. A. Semenov, A. Divayev, A. Z. V Togan, A. I. Levşin, A. N. Samayloviç, A. T. Kaydarov, A. Abdurahmanov, A. P. Çuloşnikov, B. Grozniy, B. Konstantin, V. V. Radlov, Velyaminov-Zernov, G. Vambery, E. Koyçubayev, I.I. Kraft, K. Bekhojin, K. Tokbolatoğlu, K. Salğarin, L. Budagov, M. Akınjanov, M. Baharlı, M. Mağuin, Minorsky, N. M. Karamzin, N. Ya. Marr, N. I. Veselovsky, O. Süleymanov, P. Butkov, V. I. Yudin, R. Toktarov, Ramsted, S. Amanjalov, S. Mukanov, T. Januzakov, Ş. Kudayberdioğlu, E. Kaydarov, E. Kurışjanov, E. Margulan, I. Kabuşoğlu. (Kalkan, 2006, s. 50).

Kazak adının anlamı ve etimolojisiyle ilgili olarak Kazakların yaşadıkları coğrafyaya yakın olan devletlerin arşiv kayıtları araştırılmıştır. Kaynak olarak Çin yıllıkları araştırılmış ve bu adın, sülaleler döneminde bulunup bulunmadığı veya hangi transkripsiyon sistemiyle kayıt edildiği öğrenilmeye çalışılmıştır. Çin yıllıklarına dayalı olarak çalışan W. Eberhard'ın tespitlerine göre V.-IX. asırlarda “Ho-sa-ko” adı Kazak etnonimini ifade etmektedir. (Kalkan, 2006, s. 51).

Çin'de yaşayan Kazak kökenli araştırmacı “N. Minjan'a göre; Kazak adı, T'ang İmparatorluğu döneminde Aral ve Hazar denizlerinin arasında (VII-VIII. yüzyıllarda) “kasa” “hasa” şeklinde geçmektedir. Ona göre, Kazak adı çok eski tarihlerden itibaren yıllıklarda görülmektedir.” (Kalkan, 2006, s. 51).

Tarihi kaynaklar buldukça konuyla ilgili yeni çalışmalar ve yeni fikirlerin ortaya çıktığı, okunamayan yazıtların okunarak anlaşılmaya çalışıldığı görülmektedir.

V. V. Radlov kitabelerdeki Kazak adının yazılış şeklini okumuştur. “Yenisey’de bulunan ve VIII. yüzyıla tarihlenen eski Türk kitabelerindeki metin “kazgakım oğlım” (menin asırıp algan uldarım) şeklinde okunmuştur.” (Kalkan, 2006, s. 52).

“A. Z. V. Togan’a göre Kazaklar, Selçuklular döneminden (IX. yüzyıl) itibaren “Tu basta Kazak” sözünü bu şekilde kullanmaktadırlar. V. V. Radlov’un tespitine göre “(X.-XI. yüzyıllara tarihleyerek) Firdevsi’nin “Şahnamesi’nde “Kazak Han ve Kazak eli hakkında” bilgiler mevcuttur.” (Kalkan, 2006, s. 52-53).

Sovyet âlimlerinden N. Ya. Marr’a göre Kazak sözü, “Kazak”, “hazar” sözünün kökeni “kas”, “kaz”dır. “Kas-pi” ve “kaz-ki” sözleri ile bağlantılıdır. A. Divayev’e göre de “kaz-kaz (gus) ve zak-“karga”(varona) kelimelerinden Kazak adı oluşmuştur. R. Toktarov gibi Kazak adını “kaz (kus) ve ak (akpak) etimolojisiyle bağlantılı olduğunu iddia edenler de vardır. (Kalkan, 2006, s. 57).

Kazak adının tarihi kaynaklarda geçişi tespit edildikten sonra bu adın nereden geldiği ve etimolojisi araştırmacılar tarafından inceleme konusu olmuştur.

Çekoslovak tarihçisi Groznyi Kazakların milat öncesinde Hazar denizinin batı bölgesinde yaşayan Hunların torunları olduklarını ve ‘Kazak’ sözcüğünün *Kavkaz* “Kafkasya” ve *Kaspi* “Hazar” kelimelerinin bünyesindeki kaz, kas hecesinden türemiş olduğunu söylüyor. A. N. Bernştam, W. W. Radloff, A. Vambery, V. V. Bartold ve A. N. Samoyloviç de bu görüşte olup, bu sözcüğün *Kaspi* “Hazar” ve *Sak* “Saka” sözcüklerinin birleşiminden meydana geldiğini ve “hür, yiğit, bağımsız, isyancı” anlamını sonradan kazandığını ifade etmektedir. (Koç & Doğan, 2013, s. 1).

Kazak kelimesinin anlamı için Kurbanğali Halid; Kazak “kaysak”dan değiştirilerek yazılmıştır açıklaması ise Moğol-Kalmak dilinde “sınır koruyucusudur”. Zamanla “kaysak”ın “Kazak”a dönüştüğünü iddia eder. V.V. Radlov “Kazak kelimesinin etimolojik olarak “bağımsız kişi”, “özgür”, “selsayak” anlamlarına geldiğini bildirmiştir. Aynı tezi savunan L. Budagov “Kazak sözünü “erkin, selsayak, eşik ve törsüz” şeklinde açıklamıştır. A.N. Samoyloviç Kazak’ın “evsiz, yersiz, selsayak ve kovulmuş anlamına geldiğini ifade eder. (Kalkan, 2006, s. 58-59).

Prof. Dr. V. I. Veselowski’ye göre Kazak kelimesi, “kaza benzeyen insan, yani kuş gibi serbest” anlamına gelir. Kraft’a göre de kelime, “kaz+ak”, “beyaz ana kaz” anlamındadır. Ancak, bu iki görüşün de tutarsız olduğunu söyleyebiliriz. Zira Türk lehçelerinde -ak ekiyle “benzer” anlamında ad oluşturulmamaktadır. (Buran & Alkaya, 2009, s. 273).

XIX. asrın başlarına kadar Kazak ve Kırgız kavramları birbirinden çok da ayrılmadığını belirtmek isteriz. Ruslar, Kalmuklar, Tatarlar başta olmak üzere, birçok topluluk Kazaklarla Kırgızları tek bir unsur olarak kabul

etmekteydi. Bugün ise, Kazak ve Kırgız Türkleri, arasında müthiş kültür ve dil birliğine rağmen ayrı unsurlar olarak kabul edilmekte, öyle isimlendirilmektedir. (Koç & Doğan, 2013, s. 2).

“Kazak kelimesinin etimolojisi hakkında en yaygın ve ittifak edilen görüş, kelimenin “kaz-” fiilinden türediğidir. “Kaz-” fiili, “serseri dolaşmak, evsiz yurtsuz gezmek” anlamına gelmektedir. Kelime bu anlamıyla Çağatay sözlüklerinde ve Kumuk lehçesinde mevcuttur.” (Buran & Alkaya, 2009, s. 274).

Yapılan tüm bu çalışmalar gösteriyor ki Kazak adı ve etimolojisi pek çok bilim insanı tarafından bahse konu olmuştur. Bu da Kazak toplumunun iyi bir kökensele derinliğinin ve tarihsel arka planının olduğunu göstermektedir.

1.2. KAZAK TÜRKÇESİ

Kazak Türkçesi günümüzde başta Kazakistan Cumhuriyeti olmak üzere farklı coğrafyalarda yaşayan, Kazaklar tarafından konuşulmaktadır. Kazak Türkçesinin Türk lehçeleri arasında Kuzey-Batı Türk lehçesi olduğu bilinmektedir.

“Kazak Türkleri, Türk boylarının kuzey, yani Kıpçak koluna; Kazak Türkçesi de Kıpçak lehçe grubuna dâhil edilmektedir. Kazak Türkçesi, Kıpçak lehçelerinden en çok Karakalpak ve Nogay lehçeleriyle benzerlik göstermektedir.” (Buran & Alkaya, 2009, s. 275).

Kazak Türkçesi, Türk dilinin bir şivesi olup, Kuzey-batı Kıpçak grubuna dâhil bulunmaktadır. Türk şive grupları içerisinde en geniş sahayı işgal eder. Kazak Türkçesine geçmiş olan yabancı kelimeler ancak kulak vasıtasıyla girdiklerinden, bunlar Kazak ses kaidelerine uydurulmuştur. Kazak Türkçesinin Sovyet ihtilalinden önce yazı dili olması için birçok çaba harcandı ve 19. yüzyılda Rus Türkologları Kırgızca ve Kazak-Kırgızca adını verdikleri Kazak metinlerini Rus alfabesiyle yayınladıkları ilmi eserlerde ilk kez yayınladılar. (Gömeç, 2006, s. 71).

“Kazak Türkçesinde Arapça ve Farsçanın etkisi oldukça azdır. Kazak Türkçesinin söz varlığı öncelikle Türkçe asıllı kelimelerden oluşur. Türkçe kelimelerin dışında, eski dönem İslamiyet’in kabulü ile Arapça ve Farsça’dan, Rus hâkimiyetinin yayılması ile de Rusça’dan alıntılar yapılmıştır.” (Buran & Alkaya, 2009, s. 275).

Kazak Türkleri 1923 yılına kadar Arap Alfabesini kullanırlar. 1928’de Latin Alfabesine geçerler. Ancak 1940 yılında bu alfabeden de vazgeçilerek Kiril Alfabesi kabul edilir. Bağımsızlığına kadar eğitim dili olarak Rusça kullanılır. Bağımsızlık ilan edildikten iki yıl sonra 28 Ocak 1993’te Yeni Anayasa’nın

kabulü ile birlikte Kazak Türkçesi resmi dil olarak kabul edilir. Kazakistan’da şu anda Kiril Alfabeti kullanılmaktadır. (Buran & Alkaya, 2009, s. 276).

Kazak Türkçesinin Türk lehçeleri tasnifindeki yeriyle ilgili birçok görüş bulunmaktadır.

Bunlardan bazıları şunlardır:

W. W. Radloff, Kıpçak grubuna Batı Dialekti adını verdiği ve büyük bir eksiklik olarak Nogay, Kumuk, Karaçay, Balkar, Karaim Türkçelerinden söz etmediği tasnifinde Kazak Türkçesini, Kazak-Kırgız dialekti olarak ifade edip, Karakalpak ve Kırgız (Kara Kırgız) Türkçeleriyle birlikte “Kırgız dialektleri” arasında anmıştır. (Koç & Doğan, 2013, s. 7).

“F. E. Korş’un tasnifi de W. Radloff’la aynı olmakla birlikte Kazak Türkçesini Kırgız dialektleri arasında almış, farklı olarak ana lehçe grubuna Kuzey grubu demiştir.” (Koç & Doğan, 2013, s. 7).

“L. Ligeti, Kıpçak grubu olarak isimlendirdiği grupta Kazak Türkçesini, Kazak-Kırgız lehçesi olarak dâhil etmiştir. M. Räsänen ise Kazakça’nın içinde bulunduğu bu gruba Kuzeybatı grubu demiştir.” (Koç & Doğan, 2013, s. 7).

“J. Benzing, konuyu çok daha ayrıntılı olarak ele almış, Kıpçak-Kuman ve Batı dilleri adını verdiği bu grupta Kazak Türkçesini, Aral-Hazar grubu diye isimlendirdiği alt bir kolda Karakalpak, Nogay ve Kırgız Türkçeleriyle birlikte zikretmiştir.” (Koç & Doğan, 2013, s. 7).

Bu alanda çalışma yapan diğer bilim insanlarından K. H. Menges, N. A. Baskakov, N. Poppe, T. Tekin gibi isimler tarafından da Kazak Türkçesi Kıpçak grubu içerisinde zikredilmiştir. Kıpçak, bazen grup bazen şube bazen de alt grup olarak nitelendirilmiş olmasına karşın Kazak Türkçesi hep bu kolun altında değerlendirilmeye alınmıştır.

“Kazak Türkçesi, asırlarca Türkistan’da konuşulan bir Kıpçak ağızı olarak yaşadıkdan sonra, ilk defa XIX. asırda yazı dili olma sürecine girmiştir. Kazakçayı ilk kez XIX. asrın ikinci yarısında N. İlminskiy gibi misyoner bilim adamları, Kiril alfabesiyle yazıya geçirmişlerdir.” (Koç & Doğan, 2013, s. 8-9).

Kazak Türkçesinin alfabesine bakılacak olursa, Kazak Türkçesinde 9 ünlü bulunur: “a, e, ä, ı, i, o, ö, u, ü”. Bunlardan 8’i asli ünlüler olup, bunların 5’i ince, 4’ü ise kalındır. Kalın ünlüler a, ı, o, u; ince ünlüler ise e, ä, i, ö, ü sesleridir. (Buran & Alkaya, 2009, s. 281).

Kazak Türkçesinde 23 ünsüz vardır. Bunlar: “b, ç, d, f, g, ğ, h, x, j, k, q, l, m, n, ñ, p, r, s, ş, t, v, y, z” ünsüzleridir. Kazak Alfabesinde bu 23 ünsüzden başka çift ses değerine sahip olan ve daha çok Rusça kelimelerde görülen yedi harf daha vardır: Ё (yo), И (iy), У (uv, üv, v), Ы (ts), Ш(şç), Ю (yu), Я (ya). (Buran & Alkaya, 2009, s. 282).

1.3. KAZAK EDEBİYATI

Temeli sözlü edebiyata dayanan Kazak Türkleri güçlü bir edebiyata sahiptir. Destanlar, halk hikâyeleri, sözlü edebiyatın temelini göstergesidir. Birçok yetiştirilmiş ve tarihe damga vurmuş, şair ve yazarları bulunan Kazaklar, edebiyata büyük önem vermişlerdir.

Bütün ulusların yazını destan, ağıt, türkü gibi sözlü halk yazını ürünleri ile başlar. Bunlar çağlarca süren değişme ve gelişmeden sonra yazıya geçilir. Böylece halk yazını zamanımızda dal budak salan çağdaş yazınlara kaynaklık eder. (Bozkurt, 2002, s. 449)

Kazak Türklerinin edebiyatı XV. yüzyıla kadar orta devir addettiğimiz bütün Türk boy ve kavimlerinin ata yadigârı eserlerle başlar. Bu bakımdan Kazaklar, Orhun Anıtları, Kutadgu Bilig, Divanü Lugati't Türk, Atabetü'l-Hakayık, Codex Comanicus, Rabguzi'nin Kıyasü'l-Enbiyası, Harezmi'nin Muhabbetnamesi ve Nehcü'l-Feradis'i kendi eserleri saymaktadırlar. (Kolcu, 2012, s. 114).

Kazak Türklerinin kendilerine has, oldukça zengin bir halk edebiyatı vardır. Kazaklarda halk türküsüne “jır” veya “ölen”, türkü söyleyen kişiye de “jırav” veya “ölenşi” denir. Ağıt türünden olan şiirler muhtevalarına göre “yestürdi”, “köñül aytı” veya “coktav” adını alır. Didaktik nitelikli şiirlere “tolgan” denir. “Akın” adı verilen Kazak halk ozanları irticâlen şiir söyler, diğer akınlarla atışır, halk hikâyeleri anlatır, destanlar okurlar. Akınların atışmasına “aytısu” adı verilir. (Buran & Alkaya, 2009, s. 276).

Daha çok ayrılık ve hasret duygularını terennüm eden “koştasu” adlı türküler, Kazaklar arasında en çok rağbet gören türdür. Bu türküler vasıtasıyla Kazaklar, Rus istilâsına karşı tepkilerini dile getirmiş ve halkı isyana davet etmişlerdir. Bu türkülerde Kazak halkının tarihî macerası coşkunun bir lirizmle anlatılır. (Buran & Alkaya, 2009, s. 276).

“Destanların da Kazak halk edebiyatı içerisinde önemli bir yeri vardır. Neşredilenler arasında Koblandı, Alpamış, Kanber Batır, Toktamış, Edige, Çora Batır ve Köroğlu destanları ünlüdür.” (Buran & Alkaya, 2009, s. 277).

“Kazak Türklerinin zengin sözlü edebiyatı XIX. yüzyıldan itibaren Rus Türkologları ve Kazak folklorcuları tarafından yazıya geçirilip yayınlanmıştır. Büyük Kazak bilgini Çokan Velihanov (1835-1865) modern Kazak edebiyatının doğuşunu hazırlayan folklor

ve etnografik eserleriyle kendisinden sonra gelenlere önemli bir miras bırakmıştır.” (Kolcu, 2012, s. 114).

Kazak edebiyatının diğer edebiyatçıları ve mihenk taşları arasında Ahmet Baytursunulı, Mircakıp Duvlatulı, Mağcan Cumabayulı, Jüsipbek Aymavıtulı, Muhametjan Seralin, Sultanmahmut Toraygırulı, Sabit Dönentayulı, Yusufbek Köpeyoglı, İsfendiyar Köpeyoglı, Beyimbet Meylin, Ömer Karaşi, Şahingiray Bökeyhan, İsa Baycaoglı ve Muhtar Avezov sayılabilir. Bu edebiyatçıların temel amacı milli edebiyatı oluşturmaktır. Milli uyanışı, aydınlanmayı, batıl şeylerden kurtulmayı kendilerine rehber tutmuşlardır.

“Çağdaş Kazak Edebiyatı, XIX. yüzyılda başlar. Çağdaş edebiyat kendi arasında: 1. Hazırlık Dönemi (XIX. yüzyıl) 2. Hürriyet Dönemi (1905-1920 arası) 3. Sovyet Dönemi (1920’den sonraki devir) olarak üç bölümden oluşmaktadır. Bağımsızlıktan sonraki (1991) edebiyat da ayrı bir dönem olarak değerlendirilebilir.” (Buran & Alkaya, 2009, s. 277).

1924 yılından başlayıp SSCB’nin çöküş tarihi olan 1991’e kadar Sovyet dönemi Kazak edebiyatı ideolojisinin ve partinin sanat politikası doğrultusunda gelişti. Bu devirde çok sayıda Rus ve SSCB klasikleri Kazakça’ya çevrildi. Bir önceki devirde yetişen Jüsipbek Aymavıtulı, Sabit Dönenbayulı, Beyimbet Meylin ve Muhtar Avezov bu devrede de eserler vermeye devam ettiler. (Kolcu, 2012, s. 115).

SSCB’nin dağılmasının ardından 1991 yılında bağımsızlığına kavuşan Kazakistan’da milli edebiyatı oluşturmak için çalışmalara devam edilmiştir. Günümüze kadar devam eden bu çalışmalarla Kazak edebiyatı artık tam manasıyla millileşerek belli bir seviyeye ulaşmıştır.

1.4. KAZAKİSTAN

Sovyetler Birliğinin yıkılmasının ardından bağımsız Türk Cumhuriyetleri ortaya çıkmıştır. Bağımsız Türk Cumhuriyetleri’nden biri olan Kazakistan bölgedeki diğer ülkelere göre her alanda hızla gelişim göstermektedir.

1991 yılında bağımsızlığını kazanan Kazakistan’ın haritadaki yeri şu şekildedir:

“Bugünkü Kazakistan’ın doğusunda Çin, kuzeyinde Rusya Federasyonu, batısında Hazar Gölü, güneyinde Özbekistan ve Kırgızistan Türk cumhuriyetleri bulunmaktadır. Ülkenin

eski başkenti Almatı olup, bugün daha kuzeyindeki Akmola(Astana) başkent yapılmıştır.” (Gömeç, 2006, s. 71).

Ülkenin coğrafi özellikleriyle ilgili Gömeç tarafından şu bilgiler verilmektedir: Kazakistan’ın büyük bir kısmı ovalık ve bozkırlardan teşekkül etmiştir. Kazak bozkırlarının merkezi Turan çöküntüsünün bir kısmını meydana getiren çöllük alandır. Kış ile yaz arasında büyük sıcaklık farkları vardır. Devamlı yapılan roket denemeleri de iklimin düzensizliğine sebep olmaktadır. Önemli nehirleri arasında İrtiş, Emba, Lepsa, Karatal, Aksu, Çu, Turgay, İşim, Irgız, Tobol gibi ırmakları sayabiliriz. Balkaş ve Temgiz büyük gölleri arasındadır. Maalesef bir zamanlar dünyanın en büyük göllerinden biri olarak gösterilen Aral Gölü bugün yanlış tarım politikaları yüzünden kurumaya yüz tutmuştur. Güney tarafları ise genellikle dağlıktır. Kara Tag ve Tanrı Dağları’nın uzantıları ülke sınırları içerisindedir. (Gömeç, 2006, s. 71-72).

“Kazakistan Asya kıtasının orta kısmında yer aldığı için iklimi genellikle çok kurak ve şiddetli karasal bir özellik gösterir. Yazın sıcaklık +40 dereceye kadar çıkabilmekte, kışın da -40 dereceye kadar düşebilmektedir. Orman yönünden fakir olan Kazakistan’ın ancak % 3’ü ormanlarla kaplıdır.” (Buran & Alkaya, 2009, s. 279).

“Kazakistan yeraltı kaynakları bakımından zengindir. Eski Sovyetler Birliği’nin krom rezervlerinin % 90’ı, çinko rezervlerinin % 50’si Kazakistan’da idi.” (Gömeç, 2006, s. 100).

Yıllarca sömürülmesine karşın günümüzde de Kazakistan’ın “Karaganda bölgesinde hala zengin kömür yatakları, Ural-Enba Havzasında petrol yatakları vardır. Ayrıca bakır, kurşun (Altay, Kara-Tav, Ala-Tav, Tekeli’de), çinko (Alma-Ata), demir (Karkaralı, Balhaç, Cez-Kazgon, Ata-Su), manganez, kalay, volfram, molibden, antimuan çıkarılmaktadır.” (Turkcebilgi.com, 2018).

Ülke ekonomisi tarım, hayvancılık ve madencilığe dayalıdır. Toprakların büyük bölümü çöl ve dağlarla kaplı olduğu için tarıma elverişli arazi azdır. Bu arazinin büyük kısmı meradır. Kazakistan’da tarım dört bölgede mütalaa edilebilir: 1) Yerleşik zirai bölge: Bölgede özellikle buğday, darı, ayçiçeği ve büyükbaş hayvanlar yetiştirilir. 2) Geçiş bölgesi: Bu bölgede darı yetiştirilir ve koyun beslenir. 3) Hayvan besleme bölgesi: Buralarda koyun beslenir. Aktübe’de ayrıca at ve deve de yetiştirilir. 4) Sun’i sulama yapılan bölge: Bu bölgede ise sanayide kullanılan pamuk, pancar, tütün, kendir, yağlı tohumlar ve pirinç yetiştirilir. (Turkcebilgi.com, 2018).

Kazakistan sanayii madencilığıne bağlı olarak gelişmiştir. Sovyetler Birliğinden ayrılmadan önce, bu ülkenin hammadde ihtiyacının büyük

kısmını karşılıyordu. Başlıca sanayi kuruluşları demir, çelik, çimento, şeker, gübre, un, ilaç, konserve, sentetik iplik, röntgen aletleri fabrikalarıdır. Sanayide çalışan işgücünün büyük kısmı kömür madenleri, petrol tesislerinde çalışmaktadır. (Turkcebilgi.com, 2018).

Günümüz Kazakistan'ın toplam nüfusuna ve ülkede yaşayan diğer halkların dağılımına bakılacak olursa, toplam nüfusu 18,500,000 kişi kadar olan ülkede etnik yapı çeşitlilik gösterir. Ülkedeki etnik grupların dağılımı şöyledir: 2009 sayımı itibariyle Kazakistan nüfusunun % 63.1'i Kazaklardan, % 23.7'si Ruslardan, % 2.9'u Özbeklerden, % 2.1'i Ukraynalılardan, % 1.4'ü Uygurlardan, % 1.3'ü Tatarlardan, % 1.1'i Almanlardan ve geriye kalan % 4.4'ü diğer etnik gruplardan oluşmuştur. (Duman, 2019, s. 2000).

16 Aralık 1991 yılında bağımsızlığına kavuşan Kazakistan'ın resmi dili Kazakça ve Rusça'dır. Kazakistan'ın yönetim biçimi cumhuriyettir. 2019 Mart ayında bağımsızlığını kazandığından beri ülkenin cumhurbaşkanı olan Nursultan Nazarbayev görevinden istifa etmiştir. Nursultan Nazarbayev'in istifasıyla boşalan cumhurbaşkanlığı koltuğuna yapılan 9 Haziran seçimleriyle Kasım Cömert TOKAYEV yeni cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Ayrıca ülkenin başkentinin adı (Astana) da değiştirilerek Nursultan yapılmıştır.

2. ATASÖZÜ

2.1. ATASÖZÜNÜN TANIMI VE İÇERİĞİ

Atasözleri bir milletin geçmişten günümüze hayat tecrübeleri sonucu ortaya çıkmış özlü söz hazineleridir. Geçmişten günümüze kadar toplum içinde gerekli durumlarda söylenen atasözlerinin özelliklerinden biri anonim olmasıdır. Çünkü kim ya da kimler tarafından söylendiği bilinmemektedir.

Sakaoğlu atasözlerinin anonim sözler olduğuyla ilgili şunları söylemektedir: “Geçmişte yaşanan olaylardan çıkarılan sonuçları öğüt ve hüküm şeklinde nakleden kısa ve özlü anonim sözlerdir.” (Sakaoğlu, 1997, s. 349).

Aktaş da atasözlerinin, “söyleyeni unutulduğu için halkın ortak malı olan (anonim); kısa, özlü ve kalıplaşmış; içinde yargı (hüküm) bulunan bir tümce değerindeki sözlerdir.” (Aktaş, 2004, s. 13). Şeklinde açıklamıştır.

Atasözünün tanımıyla ilgili Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan Türkçe Sözlükte verilen bilgilere bakılacak olursa; “Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbimesel olarak tanımlanmaktadır.” (TDK, 2011, s. 180).

Türlere ait eski yazılı metin olan Orhun Abidelerine bakıldığında atasözünün karşılığı olarak; sab, sav, mesel ve tabir şeklinde söylendiği bilinmektedir. Bununla ilgili olarak Kahraman tarafından şu bilgiler verilmektedir: Türklerin tarihine bakıldığında en eski metinlerden olan Orhun Abideleri ilk örneklerine rastlanıldığı ve burada atasözünün; sab, sav, mesel ve tabir şeklinde anıldığı görülmektedir. (Kahraman, 2017, s. 13).

“Araplara Türkçe'nin öğretimi için Kaşgarlı Mahmud tarafından kaleme alınan Divanü Lugati't-Türk adlı eserde atasözleri Arapça mesel, Türkçe sav sözcükleriyle anılmıştır.” (Aksoy, 1988, s. 14).

Ömer Asım Aksoy'un “Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü” adlı çalışmasında atasözleri hakkında şunlara değinilmiştir: “Atasözleri, geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğmuşlardır. Ulusun ortak düşünce, davranış ve tutumunu belirtir, bize yol gösterirler.” (Aksoy, 1988, s. 15). Şeklinde ifadelere yer verilmiştir.

Atasözleri, bir milletin adeta aynasıdır. Bir milletin atasözlerine bakılarak o milletin milli ve manevi değerleri hakkında bilgi sahibi olunur. “Atasözleri, milletlerin ortak düşünce ve davranış biçimlerini, toplumsal ve ahlaki kurallarını, gelenek ve göreneklerini içermektedir.” (Akçalı, 2013, s. 403-428).

Bir milletin önemli değerlerinden biri olan kültür, o milletin her şeyidir. Dil ve kültür ayrılmaz bir bütündür. Atasözleri bir milletin kültür tarihini de yansıtır. Bununla ilgili olarak Aksan tarafından, bir dildeki kavramlar çeşitli atasözleri, deyimler, kalıplaşmış sözler incelenir, ilgili oldukları öğelerin kabarık olduğu, diğerlerine oranla fazlalık gösterdiği göze çarpar. Dikkat edilirse bu kabarık öbekler, dili konuşan ulusun tarih boyunca en çok ilgilendirdiği, yaşayışında büyük yer tutan kavramlar, konulara aittir. (Aksan, 2009, s. 65-66). Denilmektedir.

Okray’a göre atasözleri ve deyimler bir milletin kendisi demektir. Bir milletin dilinde ve günlük yaşamında önemli yer tutan atasözleri ve deyimler, o milletin tarihi zenginliğini, estetik ve güzellik anlayışını, değerlerini ve anlayışlarını yansıtan birikimleridir. İnsan kendini ve kendi dışındaki her şeyi nasıl algılıyorsa onları atasözlerine ve deyimlere yansıtır. (Okray, 2015, s. 94).

Atasözleri halk biliminin de bir parçasıdır. Gerekli yerlerde halk tarafından kullanılmaktadır. Atasözlerinin kullanımıyla ilgili olarak Çobanoğlu tarafından şu bilgiler verilmektedir: “Atasözleri, halk biliminin ele aldığı her türlü sözlü ve yazılı folklor formu içinde yer alabilen son derece yaygın kullanıma sahip bir türdür.” (Çobanoğlu, 2004, s. 8).

Atasözleri farklı bölgelerde bazı değişikliklere uğrayarak söylenebilir. Her ne kadar söylenen atasözlerinde bölgelere göre küçük farklılıklar olsa da atasözlerinin anlamı ve taşıdığı değer aynıdır. Bundan dolayı atasözleri anlamından bir şey kaybetmeyen özlü deyişler olarak her zaman canlılığını korumaya devam etmektedir.

Atasözleri tüm Türk dillerinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Türk dillerinde birçok ortak atasözü vardır. Bu ortak atasözleri Türk milletinin ortak bir tarihe, ortak bir kültüre sahip olduğunun da belgesidir.

Çobanoğlu’na göre Türk dünyası atasözleri, dünyanın geniş bir kesimine dağılmış olarak yaşayan Altay, Azeri, Gagavuz, Hakas, Kazak, Kırgız, Kıbrıs, Özbek, Türkiye, Türkmen ve diğer Türk kavimlerine ait atasözleri, taşıdıkları mesaj bir yana, Türk milletinin temel zihin yapısını gösteren birlik ve bütünlüğü ifade etmeleri bakımından da ayrı bir ehemmiyete sahiptir. (Çobanoğlu, 2004, s. 29).

2.1.1. İşlevsel Özellikleri

Atasözlerinin özelliklerinden biri de işlevselliğidir. İşlevsellik yönünden oldukça zengin bir yapıya sahip olan atasözlerinin işlevsel özellikleri Ömer Asım Aksoy'a göre aşağıdaki gibidir.

1. Sosyal olayların nasıl olageldiklerini uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak yansızca bildiren atasözleri vardır.
2. Doğa olaylarının nasıl olageldiklerini uzun bir gözlem sonucu olarak belirten atasözleri vardır.
3. Toplumsal olayların nasıl olageldiklerini uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak bildirirken bundan ders almamızı (açıkça söylemeyip dolayısıyla) hatırlatan atasözleri vardır.
4. Denemelere ya da mantığa dayanarak doğrudan doğruya ahlak dersi ve öğüt veren atasözleri vardır.
5. Birtakım gerçekler, felsefeler, bilgece düşünceler bildirerek (dolayısıyla) yol gösteren atasözleri vardır.
6. Töre ve gelenekleri bildiren atasözleri vardır.
7. Kimi inanışları bildiren atasözleri vardır. (Aksoy, 1988, s. 17-19).

Atasözlerinin işlevselliği ilgili olarak Ömer Asım Aksoy'dan başka Muallim Naci atasözlerinin işlevlerini şöyle sıralar:

1. Az sözle çok şey anlatma
2. Manaca isabet
3. Teşbih güzelliği
4. Kinaye kusursuzluğu (Naci, 2002, s. 10).

2.1.2. Biçimsel Özellikleri

Atasözlerinin biçimsel özellikleri hakkında Ömer Asım Aksoy tarafından veriler bilgileri aşağıdaki gibidir.

1. Atasözleri kalıplaşmış (klişe durumuna gelmiş) sözlerdir: her atasözü, belli bir kalıp içinde, belli bir sözcüklerle söylenmiş olan donmuş bir biçimdir. Sözcükler değiştirilip yerlerine –aynı anlamda da olsa- başka sözcükler konulamayacağı gibi sözdiziminin biçimi de bozulamaz. Böyle değiştirmeler yapılsa ortaya çıkan söz, -anlam değişmese dahi- atasözü diye anılmaz.
2. Atasözleri kısa ve özlüdür. Az sözcükle çok şey anlatır.
3. Atasözlerinin çoğu bir, iki cümledir. Daha uzun olanları da azdır.
4. En çok geniş zaman kipi, kimi vakit (öğüt olan atasözlerinde) emir kipi kullanılmıştır. Başka kiplerle kurulmuş atasözleri daha azdır. Bunlarda da fiili söylenmemiş olanlarda da ya geniş zaman ya emir anlamı gizlidir. (Aksoy, 1988, s. 16-17).

Atasözleri kalıp ifadeler olduğundan atasözünde geçen bir sözcüğün yerine başka bir sözcük kullanılamaz. Aksi takdirde atasözünün özelliği kaybolur, kendine has anlamını yitirir. Bundan dolayı bu dikkat edilmesi gereken bir husustur.

Karaağaç tarafından atasözlerinin kalıp sözler olduğuyla ilgili olarak şunlara değinilmiştir: “Kalıp sözler arasında hem yapısı hem de anlamı bakımından cümleye ortak özellikler gösterenler vardır. Bunlar atasözleri ile özlü sözlerdir.” (Karaağaç, 2012, s. 416).

Atasözlerinin oluşumuyla ilgili olarak Karaağaç, “atasözleri çoğunlukla iki bölümden oluşur. İlk bölümde şart veya genel düşünce, ikinci bölümde ise ana düşünce belirtilir. Atasözlerinin bir kısmında anlam doğrudan değil, öğretilmeli biçimde, dolaylı olarak ifade edilir.” (Karaağaç, 2012, s. 416). Şeklinde bilgiler vermektedir.

“Atasözlerinin içinde çeşitli söz sanatları bulunmaktadır. Kahraman tarafından atasözlerinde bulunan söz sanatlarıyla ilgili, mecaz, teşbih, aliterasyon, mübalağa, tezat başta olmak üzere; tevriye, tenasüp, seci, kinaye, cinas, intak ve akis gibi söz sanatları da atasözlerinde anlatımı güçlendiren unsurlardandır.” (Kahraman, 2017, s. 17). İfadeleri kullanılmıştır.

2.2. KAZAK ATASÖZÜ

Türkiye Türkçesi’ndeki atasözü teriminin Kazakça’da iki şekli vardır. Kazak Türkçesi’nde atasözlerini ifade etmek için “maqal-mätel” terimi kullanılmaktadır ki, bu terim “maqal” ve “mätel” adlı iki ayrı sözcükten oluşmaktadır. “Maqal” ve “mätel” birbirinden az çok farklı iki ayrı atasözü çeşidini ifade eden kelimelerdir. Dolayısıyla, Kazak Türkçesi’nde “atasözü” teriminin tanımı, bu iki ayrı atasözü çeşidinin tanımlanması ve aralarındaki ayırımın yapılması ile mümkün olacaktır. (Gürsu, 2017, s. 20).

Muzaffar Elimbay, Maqal dediğimiz, hayatın değişimlerini içeren ve onları ifade eden, bir veya iki bölümden oluşan, ilk bölümünde şart veya genel düşünce, son kısmında ise neticeyi bildiren özet halindeki fikir yer alan, yapısı sağlam, epey kısa ve ahenkli halk nasihatidir. (Gürsu, 2017, s. 20).

“Muzaffar Elimbay, tıpkı “maqal” gibi, “mätel”i de doyurucu bir tanımla ortaya koymaktadır: “Mätel dediğimiz, halk arasında çok yayılmış olan, neticesi bulunmayan, vermekte olduğu dersi sonuçlandırmayan, mukayesede bulunmayan, kısa, öğüt verici halk sözüdür.” (Gürsu, 2017, s. 21).

Görüldüğü üzere “maqal” ve “mätel” arasında çok fazla fark yoktur. “Maqal” yapısı sağlam, epey kısa nasihatlerken, “mätel” kısa, öğüt verici ve vermekte olduğu dersi sonuçlandırmayan, mukayese etmeyen özlü sözdür.

“Kazak kültürü; tarihten günümüze çeşitli siyasi, sosyal, ekonomik etkilere maruz kalmıştır. Fakat buna rağmen Türk kültürü içerisinde yer alma bilincini, gelenek ve göreneklerini, asla terk etmemişlerdir. Bu durum, onların; kültürüne bağlı kaldıklarını göstermektedir.” (Uçar & Doğruer, 2016, s. 95). Bu bağlılığın ve kültürel korunmanın örnekleri, incelediğimiz Kazak atasözlerinde de karşımıza çıkar.

Türk kavimlerine ait atasözleri, taşıdıkları mesajlar ve yönlendirdikleri davranışlar itibariyle, Türk milletinin temel zihin yapısını gösteren birlik ve bütünlüğü ifade etmeleri bakımından sözlü edebiyat türleri içinde ayrı bir ehemmiyete sahiptir. Tarih boyunca, birbirinden hayli uzak coğrafyaları vatan haline getirmiş olan Türkler’in, atasözlerinde dile gelen düşünme tarzının esasta aynı olması sebebiyle, tek bir zihin ülkesinde yaşadıkları ve aynı sosyal psikolojiyi paylaştıkları görülmektedir. Bu nedenle de, Türk atasözleri, milli karakterimizi yansıtan, coğrafya, lehçe vb. farklılıkların ötesinde bütün Türkler’i birleştiren önemli bir kaynaktır. (Çobanoğlu, 2004, s. 1). İnceleme konusu olan kadın konulu atasözlerinin Türk Dünyasının birlik ve beraberliği için ne kadar önemli olduğunu gösterir.

Kazak atasözleri, geçmişteki hayat tecrübelerini, kültürel değerlerini, örf-adetlerini, gelenek ve göreneklerini içinde barındırmaktadır. Ayrıca atasözleri Kazak Türklerinde günümüzde de canlılığını yitirmeden hayatın içinde yaşatılmaktadır.

İncelenen atasözlerinden elde edilen sonuca göre atasözlerinin birçoğunun manzum olduğu görülmektedir. Birçok cümle çeşidinin bulunduğu Kazak atasözlerinde genellikle fiilimsilerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Atasözlerinde söz sanatları da bulunmaktadır.

2.2.1. Kazak Türkçesindeki Kadın Konulu Atasözlerinin Cümle Yapılarına Göre İncelenmesi

Atasözlerinin az sözle çok şey anlatma özelliği, onların kısa ve özlü olması sonucunu doğurur. Atasözlerinin bu kısa ve özlü ifadeler genellikle birbirine bağlı iki veya daha çok cümle ile okutucuya veya aktarıcıya iletilir. Bu iletilen atasözlerinde açıklayıcı ve tekrara dayalı öğeler de bulunur. Atasözleri bu özelliklerinden dolayı çeşitli cümle yapılarına sahiptir.

Kazak atasözlerinin yapısına bakıldığında düz yazı ya da şiirsel bir yapıda olduğu görülür. Bu yapılardaki cümleler bazen tek anlam içerirken bazen de benzetme ve karşılaştırma içerdiği için iki veya daha fazla cümleden oluşurlar. Bu cümlelerde durum ya da olaylar sıralı ve birleşik cümle yapılarıyla verilmiştir. Öğüt verici, uyarıcı, yasaklayıcı vb. özelliklerinden dolayı şartlı birleşik cümle yapılarına, filimsilerin kullanılmasından dolayı da girişik birleşik cümle yapıları görülür.

2.2.1.1. Basit Cümle

Korkmaz tarafından basit cümlenin tanımı şu şekilde yapılmaktadır: Bir düşünceyi, bir duyguyu veya oluş ve kılışı yargı halinde anlatan ve bir tek çekimli fiil ya da ek fiil ile kurulan ve en az bir özne ile bir yüklemden oluşan cümle türüdür. (Korkmaz, 1992, s. 20).

Basit cümleyle ilgili Karaağaç tarafından, “yapısında ad veya eylem cinsinden tek yüklem bulunan cümle, basit cümlelerdir.” (Karaağaç, 2012, s. 513). Şeklinde bilgi verilmektedir.

Kazak Türkçesi’nde basit cümle için şu örnekler verilebilir:

“Ата ананан жар жақын.” (Ana babadan yâr yakındır.) (K.A., s. 307)

“Уялған, қыздан қур қалар.” (Utanan, kızdан mahrum kalır.) (K.A., s. 432)

“Кіші қатын — кісі қатыны.” / “Кіші қатын — кісі қатыны.” (Küçük kadının emri geçer.) (Q.M.M., s. 409)

2.2.1.2. Birleşik Cümle

“Birleşik cümle, yapısında birden fazla yüklem bulunan cümledir. Bu yapı, bir ana cümle ve bu ana cümlenin anlatımını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümle ile kurulur.” (Karaağaç, 2012, s. 513).

Birleşik cümleler; şartlı birleşik cümle, iç içe birleşik cümle, ki’li birleşik cümle, girişik birleşik cümle, olmak üzere dörde ayrılır. Bu ayrım hakkında çeşitli görüş farklılıkları bulunmaktadır. Ergin şartlı birleşik cümle, ki’li birleşik cümle, iç içe birleşik cümle ve Karaağaç ise şartlı birleşik cümle, iç içe birleşik cümle ve ki’li birleşik cümle şeklinde ayırımında bulunmuştur. (Kahraman, 2017, s. 20).

2.2.1.2.1. Şartlı Birleşik Cümle

Şartlı birleşik cümle için Karaağaç tarafından verilen bilgiler şu şekildedir: “Bir yüklem, bir şart cümlesi ile tamamlandığı cümledir. Şart cümlesi tek başına yargı

bildirmez. Bir başka cümleyi zaman, şart, sebep ve benzetme anlamlarıyla tamamlar. Şart cümlesi genellikle, ana cümle yüklemnin zarfı gibidir ve ana cümlenin başında veya içinde bulunur.” (Karaağaç, 2012, s. 514).

“Kazak Türkçesinde şartlı birleşik cümle Türkiye Türkçesinde olduğu gibi en az iki cümleden oluşur. Biri esas cümle, diğeri yardımcı cümledir. Yardımcı cümlenin fiili şart kipindedir. Yardımcı cümle genelde başta bulunur.” (Koç, Doğan, & Bayniyazov, 2004, s. 344).

Kazak atasözlerinde “şartlı birleşik cümle” çeşidi oldukça fazladır. Bu cümle çeşidine sıkça rastlanılmaktadır.

“Jawdan qaşsañ janiñ qalar, jaw qoliñda jariñ qalar, işinde küyik-jalın qalar.” (Düşmandan kaçarsan canın sağ kalır, düşman elinde yârin kalır, içinde alev kalır.) (K.A., s. 369)

“Urını qonaqqa şaqırсаñ qoraña köz salıp otıradı, zalımdı qonaqqa şaqırсаñ qatınıña köz salıp otıradı.” (Hırsız misafirliğe çağırırsan ağılına göz diker, zalimi misafirliğe çağırırsan karına göz diker.) (K.A., s. 431)

“Sorlı, aytsa qara boladı, qara eki aytsa qatın boladı.” (Han iki kere söylerse sıradan vatandaş olur, vatandaş iki kere söylerse kadın olur.) (K.A., s. 457)

“Eser jigit jelikse enesimen oynar.” (Deli adam ilgi duyarsa kaynanasıyla oynar.) (K.A., s. 575)

“Sorlı, qatın alsa tañ kısqaradı.” (Talihsiz kişi, kız alsa tan vakti kısalır.) Bahtsız insanın işleri sürekli ters gider. (K.A., s.663)

“Ұрыны қонаққа шақырсаң — қораңа көз салып отырады.

Қарыны қонаққа шақырсаң — қатыныңа көз салып отырады.”

Urını qonaqqa şaqırсаñ — qoraña köz salıp otıradı.

Qarını qonaqqa şaqırсаñ — qatınıña köz salıp otıradı.

(Hırsızı davet edersen malına, düşmanımı davet edersen karına gözünü diker.) (B.Q.B., s. 48)

“Атын жамаң болса, қарың кетер.

Балаң жаман болса, арың кетер.”

Atın jamañ bolsa, qarıñ keter.

Balañ jaman bolsa, arıñ keter.

(Atın kötüyse yorulursun, oğlun kötüyse rezil olursun.) (B.Q.B., s. 164)

2.2.1.2.2. İç İçe Birleşik Cümle

“İç içe birleşik cümlede yardımcı cümle esas cümlenin içinde yer alır. Yardımcı cümle esas cümlenin herhangi bir unsurudur.” (Koç, Doğan, & Bayniyazov, 2004, s. 345).

“Bir cümlenin herhangi bir görevle başka bir cümlenin içinde yer aldığı cümledir. Yardımcı cümle, ana cümlenin bir ögesi veya o ögenin bir parçasıdır.” (Karaağaç, 2012, s. 514).

İncelenen atasözlerinde “dep” zarf-fiili ve “değen” sıfat-fiili ile oluşan iç içe birleşik cümle örnekleriyle karşılaşılmıştır.

“Jeñeşem bildi degense, jer jüzi bildi deseñşi.” (Yengem bildi diyeceğine, yeryüzü bildi desene.) Bu atasözünde, Türkiye Türkçesindeki “ağzında bakla ıslanmamak” deyiminin anlamı bulunmaktadır. (K.A., s. 371)

“Öttim dey ber armanda, jar tappasañ jalğanda.” (“Öldüm” diye farz et, yâr bulamazsan yalan dünyada.) (K.A., s. 395)

“Jawlığı bar dep “qatın” deme, jalını bar dep “otın” deme.” (Başörtüsü var diye “kadın” deme, alevi var diye “odun” deme.) (K.A., s. 842)

2.2.1.2.3. Ki’li Birleşik Cümle

Karaağaç tarafından bu konuyla ilgili olarak; ki’li birleşik cümlenin Türkçenin yapısına aykırı olduğundan komşu dillerden alındığı söylenmektedir. “Ki’li birleşik cümle, Türkçenin söz dizimi yapısına ters olarak, yardımcı cümlenin ana cümleden sonra geldiği bir cümle türüdür.” (Karaağaç, 2012, s. 515).

““Ki” edatı Kazak Türkçesinde olmadığı için ki’li birleşik cümle de yoktur.” (Koç, Doğan, & Bayniyazov, 2004, s. 344). Dolayısıyla ki’li birleşik cümle yapısı kullanılmadığından atasözlerinde herhangi bir ki’li birleşik cümle yapısına rastlanmamıştır.

2.2.1.2.4. Girişik Birleşik Cümle

“Temel yargının dışında, hangi türden olursa olsun, en az bir fiilimsi grubunu yan yargı olarak alan birleşik cümleye girişik birleşik cümle denir.” (Özçelik & Erten, 2005, s. 220).

İncelenen kadın konulu atasözlerinde genellikle zarf-fiil ve sıfat-fiil ile kurulmuş atasözlerinin olduğu görülmektedir. Buna örnek olarak şunlar verilebilir:

Zarf-fiil ile kurulanlar:

“Süyiktiñ joqta dünüye suwıq.” (Sevgilin yokken dünya soğuktur.) (K.A., s. 418)

“Қатынның жақсы-жаманы, қонақ келгенде білінер.” “Qatınınñ jaqsı-jamanı, qonaq kelgende biliner.” (Kadının iyi-kötüsü misafir geldiğinde biliner.) (Q.M.M., s. 414)

“Qartaya kelgende qatın jaqın boladı, küşiñ basım bolsa jatiñ jaqın boladı.” (Yaşlandığında karın yakın olur, gücün baskın olsa düşmanın yakın olur.) (K.A., s. 402)

“Qoyşınıñ qızı qoy kelgende is qıladı.” (Çobanın kızı koyun gelince iş yapar.) (K.A., s. 654)

“Sözge söz kelgende söylemese sözdiiñ anası öledi.” (Söze söz gelince konuşulmazsa sözün anası ölür.) (K.A., s. 882)

Sıfat-fiil ile kurulanlar:

“Qaşqan jawğa qatın da er.) (Kaçan düşmana kadın bile erdir.) (K.A., s. 403)

“Jarlı bolatın jigitke qazalı mal tap bolar, jalğız bolatın jigitke bedew qatın tap bolar.” (Fakir olacak insana, ölecek hayvan rastlar; yalnız olacak erkeğe, kısır kadın rastlar.) (K.A., s. 901)

“Болдыртатын да, толтыртатын да- қатын.” “Boldırtatın da, toltırtatın da- qatın.” (Olduran da dolduran da kadındır.) (Q.M.M., s. 433)

“Küyewi ölgen äyel kelinşek boladı, kedey bolatın jigit erinşek boladı.” (Kocası ölen kadın taze gelin olur, fakir olacak adam tembел olur.) (K.A., s. 389)

2.2.1.3. Sıralı cümle

Sıralı cümle, arka arkaya sıralanmış cümlelerden oluşur. Her cümle kendi başına bir yargı bildirmekle birlikte, öteki cümlelerle aralarında bir anlam ilişkisi olup, birbirine sıralama bağlacıyla veya virgülle (,) ya da noktalı virgülle (;) bağlanırlar. Cümleler arasında temel cümle yardımcı cümle ilgisi değil, art arda olma, eş zamanda olma veya karşılaştırma-denkleştirme ilgisi vardır. (Özkan & Sevinçli, 2009, s. 183).

Türkiye Türkçesinde cümlelerin bağlamında virgül ve noktalı virgül kullanılırken Kazak Türkçesinde cümlelerin arasına kısa çizgi koyularak da bağlanılmaktadır.

Örnek olarak aşağıdaki atasözü verilebilir.

“Атаң да - қара жер, анаң да - қара жер.” “Atañ da- qara jer, anañ da- qara jer.” (Baban da kara toprak, annen de kara toprak.) (Q.M.M., s. 12)

“Мақтаның анасы - жер, атасы - су.” “Maqtanıñ anası- jer, atası- suw.” (Pamuğun annesi yer, babası sudur.) (Q.M.M., s. 131)

“Еңбек — ата, жер — ана.” “Eñbek — ata, jer — ana.” (Emek baba, yer anne.) (Q.M.M., s. 140)

“Байлықтың басы — су, анасы — жер, атасы — еңбек.” “Baylıqtıñ bası — suw, anası — jer, atası — eñbek.” (Zenginliğin başı su, annesi toprak, babası emektir.) (Q.M.M., s. 352)

Bu cümle çeşidi bağımlı ve bağımsız sıralı cümle olmak üzere ikiye ayrılır.

2.2.1.3.1. Bağımlı Sıralı Cümle

“Bu cümleler, hem anlam yönünden, hem de öğelerinin ortak olmaları yönünden birbirine bağlıdır. Sıralı cümleler yalnız başına kullanılmaları durumunda da belirli bir anlama sahiptirler. Ancak öğelerden bazılarının ortak olduğu görülür.” (Özkan & Sevinçli, 2009, s. 183).

Bununla ilgili olarak Kahraman; “anlatımda ahenkli bir kelime yerleşimi olmakla birlikte atasözlerinin çoğu iki cümleden oluşmaktadır. Bu iki cümlede bulunan ayrı durumlar çoğu zaman bir öğeyle birleştirilmiştir.” (Kahraman, 2017, s. 24). Şeklinde açıklar.

“Er jigittiñ atı jaqsı bolsa bir baqıt, alğan jarı jaqsı bolsa mıñ baqıt.” (Erkek adamın atı iyiye bir şanstır, aldıǵı eş iyiye bin şanstır.) (K.A., s. 343)

Ortak Öge

“Alqızıl gül jerdiñ säwleti, asıl jar erdiñ säwleti: (Kızıl çiçek toprağın görkemidir, asıl yar yiğidin görmekidir.) (K.A., s. 298)

Ortak Öge

“Er köñilin kim aşar, jarqıladağan jar aşar; at köñilin kim aşar, qadirin bilgen er aşar.” (Erkeğın gönlünü kim açar, ışıldayan yâr açar; atın gönlünü kim açar, kıymetini bilen adam açar.) (K.A., s. 343)

Ortak Öge

“Jetim körseñ jemey jür, jesir körseñ demey jür.”(Yetim görürsen yemeden yürü, dul görürsen konuşmadan yürü.) (K.A., s. 372)

Ortak Öge

“Ädilsiz bolsa biy oñbas, äyelsiz bolsa üy bolmas.) (Adaletsiz olsa bey onmaz, kadınsız olsa ev onmaz.) (K.A., s. 497)

Ortak Öge

Bu atasözlerinde görüldüğü üzere bir olay örgüsü genel olarak fiillere bağlanmıştır. Bu fiiller “şanstır, görkemidir, açar, yürü, onmaz” tekrar edilmek istenmese de aynı anlamı verebilecek şekilde oluşturulmuştur.

2.2.1.3.2. Bağımsız Sıralı Cümle

Bu cümlelerde her cümlenin ögeleri ayrı ayrıdır. Ögeler arasında şekilce ortaklık yoktur. Ortaklık anlam yakınlığındadır. Yani bu cümlelerin bir arada bulunmalarının sebebi, aralarındaki anlam yakınlığıdır; özne, tamlayıcı ve yüklemeleri ortak değildir. Yani bu cümleler yalnız başlarına kullanıldıklarında anlamı olan ve bir araya gelince de aralarında anlam ilişkisi bulunan; ancak ortak cümle unsuru (özne, nesne, zarf, yer tamlayıcısı) bulunmayan cümlelerdir. (Özkan & Sevinçli, 2009, s. 188).

Kahraman tarafından bağımsız sıralı cümle hakkında; “bu cümleler benzetme ve karşılaştırma unsurunun yoğunlukta olduğu cümlelerdir.” (Kahraman, 2017, s. 25). Şeklinde açıklama yapılmıştır.

İncelenen atasözlerinde “kadın”ın başka varlıklarla karşılaştırıldığı, benzetmelerin yapıldığı görülmektedir. Bundan dolayı da atasözünde birbirinden bağımsız sıralı cümle yapısı bulunmaktadır.

Bağımsız sıralı cümle yapısına uygun olarak aşağıdaki atasözleri örnek olarak verilebilir:

“Jigitke baq qonbağı qatıninan, jaqsı bala tuwmağı jatıninan.” (Erkeğe talihin konması karısındanadır, kadının iyi çocuk doğurması rahmindendir.) (K.A., s. 374)

İlk cümlede erkeğin talihli olmasının eşine bağlı olduğu, ikinci cümlede ise kadının iyi çocuk doğurması kadının rahmiyle alakalı olduğu ifade edilmektedir. İki farklı cümle talih-iyi kelimeleriyle birbirine bağlanmıştır.

“Jerdin qutı jañbır, eldin qutı azamat; üydiñ qutı jaqsı äyel, aymaqtıñ qutı ädil başşı.” (Toprağın bereketi yağmur, yurdun bereketi vatandaş; evin bereketi iyi hanım, bölgenin bereketi adil başkandır.) (K.A., s. 507)

Bu atasözünde birlikte bir bütün olan kavramlar ile bağımsız sıralı cümle oluşturulmuş bulunmaktadır. Bu kavramlardan ikincisi, birincisini tamamlayan öge olarak yer alır.

“Jaqsı qatın üy dāwleti, jaqsı şapan toy dāwleti.” (İyi kadın evin zenginliğidir, iyi kaftan düğünün zenginliğidir.) (K.A., s. 603)

Burada iyi kadının ev için öneminden, kaftanın da Kazak düğünlerindeki önemi üzerinde durulmuştur.

2.2.1.4. Bağlı Cümle

Cümle başı bağlaçları ile birbirine bağlanan cümlelere *bağlı cümle* adı verilir. Cümle başı bağlaçları başlarında buldukları cümleleri ya kendilerinden önce ya da kendilerinden sonra gelen cümlelere bağlarlar. İki cümle arasında çeşitli anlam ilişkisi kurarlar. Bu ilişkiler açıklama, sebep, sonuç, benzerlik, üsteleme, şaşırtma, istek vb. olabilir. (Özkan & Sevinçli, 2009, s. 191).

“Әйелді төбеңе көтеру керек, бірақ төбеңе шығаруға болмайды.” “Äyeldi töbeñe köterüw gerek, biraq töbeñe şıǵaruwǵa bolmaydı.” (Kadını baş üstünde tut fakat başına ıkarma.) (B.Q.B., s. 340)

“Кыздың жүрегі көзден оянады, немесе сөзден оянады.” “Kızdın jüregi közden oyanadı, nemese sözden oyanadı.” (Kızın yüreği gözlerle canlanır ya da sözlerle canlanır.) (B.Q.B., s. 334)

“Äyel erden ketse de elden ketpeydi.” (Kadın kocasından ayrılса da halktan ayrılmaz.) (K.A., s. 350)

2.2.1.5. Eksiltili Cümle

Karaaǵaç, eksiltili cümle “genellikle sözlü dil kullanımında yer alan ve bazı ögeleri eksilterek söylenip, anlamı dinleyenin anlayışına bırakılan veya yüklemi kullanılmadan yargı bildiren cümledir. Bu cümleler, yazılı dilde, genellikle üç nokta (...) ve soru işaretli (?..) ya da ünlemli (!..) sıra noktalarla gösterilmeye çalışılır.” (Karaaǵaç, 2012, s. 517). Şeklinde tanımlamaktadır.

“Konuşma ve anlatım esnasında genellikle yüklemi, bazen de başka bir unsuru kullanılmayan cümleye eksiltili cümle denir”. (Özkan & Sevinçli, 2009, s. 194). Ayrıca Özkan ve Sevinçli tarafından eksiltili cümle yerine “kesik cümle” ifadesi de kullanılmaktadır.

“Baysız qatın bawsız oymaq.” (Kocasız kadın tutamaksız yüksük. Kadın kocası olmadan hayatta ihtiyaç duyduğu sevgiyi ve desteği bulamaz.) (K.A., s. 322)

“Ananıñ süti bal, balanıñ tili bal.” (Annenin sütu bal, çocuğun dili bal. İyi aile terbiyesi gören ocuk kendisini konuşmasıyla belli eder.)(K.A., s. 300)

“Aǵa alǵanşa, jeñge jegenşe.” (Aǵabey alana kadar, yenge yiyene kadar. Bazı insanlar istediklerini elde edene kadar hürmetkâr davranırlar, daha sonra gerçek davranışları aıǵa çıkar.) (K.A., s. 529)

“Keşirimdilik anadan, kişipeyildilik danadan.” (Bağışlayıcılık anneden, alçak gönüllülük bilgeden. Bilgili insanın tevazu sahibi olması gerekir.) (K.A., s. 867)

“Ana aldında qurmet, ata aldında qızmet.” (Annenin önünde hürmet, babanın önünde hizmet.) (K.A., s. 299)

“Analı balanıñ özi toq, anasız balanıñ közi toq.” (Analı çocuğun kendisi tok, anasız çocuğun gözü tok. Anası olan çocuk annesi tarafından bakılır, öksüz çocuk ise hayattan pek bir şey ummaz.) (K.A., s. 300)

“Ananıñ oyı uyada, balanıñ oyı qıyyada.” (Ananın fikri yuvada, çocuğun fikri gurbette. Analar çocuklarını dizlerinin dibinde olmasını isterler, çocuklar ise uzaklara gidip kendi hayatlarını kurmayı hayal ederler.) (K.A., s. 300)

3. KAZAK ATASÖZLERİNDE KADIN

Bireylerin toplum içerisinde var olma çabası özel yaşamında da devam eden bir serüvendir. İnsanın ilk dünyası olan ailesinde başlayan bu serüven zaman içerisinde şekillenir. Daha sonra biyolojik ve toplumsal cinsiyet kavramları ile sınırlanır. Örneğin; kız çocuğunun kadın, kadının anne olmasıyla, erkeğin baba olması cinsiyetin biyolojik sınırlarından ve toplumsal cinsiyet kavramlarından biridir. Kadın üzerindeki bu sınırlamalar olmak üzere çeşitli bazı diğer faktörler de mevcuttur. Bunlar; bireyin ailesi, çevresi, gelenek-göreneklere, toplumsal yapısı, kültürel birikimi, gelir düzeyi, yaşadığı ülkenin beşeri ve fiziki yapısıdır. Dahası kişinin içinden çıktığı toplumun adet ve gelenekleri bakımından da gelenekçi-modern statülerdeki erkek ve kadınlar arasında derin uçurumlar oluşmaktadır.

Bu derin uçurumlar ataerkil toplum yapısında daha da baskındır. Ataerkil toplum yapısında erkek ve kız çocuklarının uyması gereken kurallar kesin çizgilerle belirtilmiştir. Kız çocuğu annesini, erkek çocuğu ise babasını rol model olarak büyümektedir. Kız çocuğunun iyi, edepli, görgülü, becerikli, hanım hanımcık vb. özellikleri olması anneyi yüceltmektedir. Tam tersi durumda ise annenin başını eğmektedir. Erkek çocuğu da iyi, becerikli, namuslu, efendi, yiğit vb. özelliklerini babadan alır. Bunların dışında topluma aykırı hareket eden erkek çocuk, babasının utanmasına yol açar. Kısacası, erkek ve kız çocukları kendi cinslerine göre rol model alıp bu cinslere göre hareket etmek zorundadır.

Modern toplum yapısında ise erkek ve kız çocuğunun rol model aldığı ebeveynleri özgürlükçü ve feminist düşünce yapısındadır. Bundan dolayı çocuklar toplumun dayattığı rollere göre değil kendi istedikleri yoldan yürürler. Kadın, erkeğe bağlı değildir. Kendi ayakları üzerinde duran ve birey kabul edilen bir yapıdadır. Bu rol değişimi İslamiyet öncesi ve sonrasında daha da belirginleşmiştir.

İslamiyet öncesinde kendisinin diğer görevleri yanında erkekle birlikte savaşa giden ve orduya önderlik eden kadın, İslamiyet sonrası erkek ile arasında belirgin görev ayrımları yaşamıştır.

Erkekler dış dünya ile ilgili faaliyetleri üstlenmişlerdir. Kadınlara ev içi faaliyet ve aile ilişkilerini düzenleme gibi sınırlı görevler verilmiştir. Bu iş bölümü sonucunda kadınlar dış dünya ile ilgili faaliyetlerde görev alıp kendilerini geliştirme, kanıtlama ve üretken olma şansından mahrum olmuşlardır. Annelik ve evlilik görevleri dışında hayatın bütün alanlarında

ikinci derecede rol almışlardır veya bazı alanlarda hiç varlık gösterememişlerdir. (Umay, 2000, s. 4). Kadın ve erkek bu toplumsal faktörlerle şekillenirken zamanla cinsiyetler arasında eşitsiz bir görev dağılımı meydana gelmiştir.

Kadın, varlığıyla etrafındaki birçok insanı güvende hissettirir. Bulunduğu en ufak bir grubu bile derleyip düzenleyici güce sahiptir. Ondaki bu gücün farkında olan milletlerden biri de Türklerdir. Türk kültüründe geçmişten bugüne dek kadının önemi sözlü ve yazılı eserlerin birçoğunda vurgulanmıştır. Kazak kadınının da tam anlamıyla gelişimini görebilmek için ilk önce İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası eserlerdeki varlığına bakmak gerekir. Çünkü bir milletin atasözleri geçmişin aynasıdır ve geçmişten bağımsız değerlendirilmemelidir. Türk destanlarında kadının varlığı şu şekildedir:

Oğuz-Han gökten, bir nur içinde düşmüş olan çok güzel bir kızla evlenmiş ve ondanda üç oğlu olmuştu. Yine bir gün, avlanmak için dolaşırken, bir göl ortasındaki bir adaya gelmiş ve orada da, bir ağaç kovuğunun ortasında çok güzel bir kızı oturur görmüştü. (Ögel, 2003, s. 136).

“Altay Türklerinin yaratılış destanlarını incelerken, Verbitskiy’in topladığı efsanede bir “Ak-Ene,” yani Ak-Ana görmekteyiz. Tanrı Ülgen dünyayı yaratmayı düşünürken, su içinden birdenbire Ak-Ana görünüyor ve Ülgen’e akıl veriyor. Efsanenin metni, “Ak-Ana’nın buyruğu üzerine Tanrı böyle yaptı”, demektedir.” (Ögel, 2003, s. 570).

Bunun dışında Orhun Abidelerinde de kadın hep kağanla birlikte anılmış ve değerli görülmüştür. Bu değer Tekin’in, Orhon Yazıtları üzerine yapmış olduğu çalışmasında “Bilge Kağan Yazıtında geçen Türk halkının yok olmaması için Türk Tanrısı, kutsal yer ve su ruhlarının babası İleriş Hakanı ve annesi İlbilge Hatun’u göğe çıkardıkları şeklindeki ifadede görülmektedir.” (Tekin, 2010, s. 27).

İslamiyet öncesi eserlerde bu şekilde toplumda varlığını sürdüren kadın, İslamiyet sonrası eserlerden biri olan Dede Korkut’ta da şu şekilde yer almaktadır:

“Ergin, Dede Korkut kitabının giriş kısmında kadını dört tipe ayırmıştır. Dede Korkut dilinden ozan aydur: Karılar dört dürlüdür. Birisi şolduran şopdur. Birisi tolduran topdur. Birisi ivün tayağıdır. Birisi niçe söyler-iseñ bayağıdır der.” (Ergin, 2009, s. 76). Günümüz Türkçesiyle, “Dede Korkut dilinde ozan der: Karılar dört türdür. Birisi solduran soptur. Birisi dolduran toptur. Birisi evin dayağıdır. Birisi ne kadar dersen bayağıdır.” (Ergin, 2011, s. 18). Saçkesen ise; “Er Tabıldı Destanında kadını üç tipte incelemiştir. Bunlar; İdeal Eş ve Anne Tipi, İdeal Sevgili Tipi ve Yardımcı Tiptir.” (Saçkesen, 2007, s. 492). Yakıcı ise “Dede Korkut üzerine yapmış olduğu bir çalışmada kadından sanatçı tipi adı altında “kadın ozan” olarak bahsetmiş

ve bu kadın ozanların da bazen alp-ozanlar kadar etkili olduklarını belirtmiştir.” (Yakıcı, 2007, s. 44). Bunların dışında yine İslamiyet sonrası Türk eserlerinden olan “Türk Dilleri Sözlüğü” anlamına gelen Divanü Lugati’t-Türk adlı eserde Akalın, kadından ve kadının güzelliğinden şu şekilde bahsedildiğini ifade etmiştir:

Kâşgarlı Mahmud, Divanü Lugati’t-Türk’te kadınlara verilen özükle unvanından söz ederken ‘ruhu altın gibi temiz olan kadın’ın altın özükle, ‘vücudu inci gibi pürüzsüz kadını’n da ertini özükle diye tanımlandığı belirtiyor. Kadının güzelliğinin maden ve taşlarla tanımlanması ilgi çekicidir. Ertini sözünün ‘emsalsiz inci’ anlamında kullanıldığı bilgisini veren Kâşgarlı Mahmud, kadının süslenmesini de bezendi, bilezükledi, bürüdü gibi madde başı sözlerde çeşitli cümlelerle örneklendirmektedir. (Akalın, 2008, s. 110).

“Başkurtlar’ın ve Kazak-Kırgızlar’ın Kuzu Körpeç ve Bayan destanlarında kadın bir melek olarak tasvir edilmiştir ve bu destanda kadının gösterdiği fedakârlıklar, erkeklerin fedakârlıklarından daha fazladır.” (Sevinç, 1987, s. 12).

“Destan kahramanlarının hemen hepsi, annelerinin ve kız kardeşlerinin nezaretinde büyümüşlerdir. Onlara ilk yol gösterenler anneleri ve kız kardeşleridir. Kadın, at ve demir kahramanlarının daimi yoldaşları ve kuvvet menbalarıdır.” (İnan, 1998, s. 276).

Görüldüğü üzere kadın eski sözlü ve yazılı kaynaklarda da gereken değeri görmüştür. Eski Türk kültüründe köklü kaynakların hiçbirinde kadın köle, cariye ve kul olarak görülmemiştir. Kadın, erkeği tamamlayan, savaşta ve barışta erkeğin yanı başında olan ve onu tamamlayan bir varlık olarak yer alır.

Destanlardan ve yazıtlardan anlaşıldığı üzere kadın, sosyal hayatın bir parçası olarak diğer konumdaki insanlarla farklı ilişkiler içerisindedir. Bu ilişkiler genellikle erkek bakış açısıyla verilmiştir.

Kazak atasözlerinde kadın, terim olarak iki şekilde karşımıza çıkar. Bu iki terimin açıklanması ile Kazakistan’daki kadın kavramı daha iyi anlaşılacaktır. Bunlar; “qatın” ve “äyel” terimleridir. “Qatın” terimi Kazaklarda kötü anlam taşımaktadır. Bir kadına “qatın” denilmesi onun aşağılanması anlamına gelmektedir. “Äyel” ise Türkiye Türkçesindeki “kadın” terimin anlamını taşımaktadır.

Kazak atasözlerinin sınıflaması toplumsal cinsiyet kavramı üzerinde temellendirilmiştir. Toplumsal cinsiyet kavramı bireyin toplum içerisindeki konumunu belirlemektedir. Bu sınıflama şu şekilde verilmiştir:

İlk önce genel olarak Kazak kadını ele alınmıştır. Kazak kadını; karakteristik yapı, karı-koca ilişkisi, erkekle karşılaştırılma, kadın alma, kadının çocuk doğurması ve bir olaya, duruma veya canlı-cansız varlıklara benzetme ve karşılaştırma gibi başlıklar altında sınıflanmıştır. Daha sonra sosyal hayatta üstlendiği görevler doğrultusunda Kazak kadını ele alınmıştır. Bu görevler; kız çocuğu, abla, baldız, yenge, gelin, elti, teyze, anne ve üvey annedir. Bunun dışında kaynana statüsü de birkaç atasözünde geçmektedir.

Kazak atasözlerinde karşımıza çıkan kadın tipi, Kazak sözlü kültüründen bize kalmıştır. Kazak sözlü kültüründeki kadının kesinlikle “dövülmesi, iteklenmesi, horlanması, tahkir edilmesi” söz konusu olamaz. (Sevinç, 1987, s. 16). Destanlardaki kadın tipi; “gülen gözler, kutup yıldızları, ırmak dalgası saçlar, inci gibi dişler ve süt gibi, kıymız gibi olup eriyişler” ile tasvir konusu olmuştur. Bunlar göz önünde bulundurularak kadının, iyi, görgülü, temiz, namuslu, yürekli vs. özellikleri taşıması ve kocasının yanında bir dağ gibi durması beklenir. Bu özellikleri taşımayan kadın, kötü kadın olarak nitelendirilmiş ve çeşitli benzetme ve karşılaştırmalara konu olmuştur. Bunlara örnek olarak;

“Jaman qatın bayımen öşigedi, jaman ayğır tayımen öşigedi.” (Kötü kadın kocasıyla düşman olur, kötü aygır tayıyla düşman olur.) Karı kocanın birbirine düşman olması, bir aile için en büyük felakettir. (K.A., s. 590)

Bu şekildeki atasözlerine sıkça rastlanmaktadır. Burada kadının karakterinden ve erkek karşısındaki konumunu göz önüne alınarak benzetme yapılmıştır. İletilmek istenen mesaj, Kazak kültürünün ve erkeğinin ayrılmaz parçası “at”ın kötü olması durumuyla karşılaştırılarak verilmiştir.

Kazak kültüründe kötü kadınlarla ilgili pek çok atasözü bulunmaktadır. Bu atasözleri Kazak kültürünün coğrafi ve sosyal yapısı ile ilgili kadim geçmişi olan olay, nesne, hayvan vb. şeylerle benzetme ve karşılaştırmalar yapılmıştır. Verilen nasihatlerin bir sonucu olarak Kazak erkeği, kötü kadınla evlenmek yerine kadınsız kalmayı yeğlemektedir. Örneğin;

“Jaman äyel alğanşa, äyelsiz jürgen jaqsıraq; aqımaq balañ bolğanşa, balasız jürgen jaqsıraq; jaman atqa mingenşe, jayaw jürgen jaqsıraq.” (Kötü kadın almaktansa kadınsız yaşamak daha iyidir, aptal çocuğun olacağına çocuksuz olmak daha iyidir, kötü ata binmektense yaya yürümek daha iyidir.) (K.A., s. 358)

“Jaman qatın alğannıñ jawı üyinde, eki qatın alğannıñ dawı üyinde.” (Kötü kadın alanın, düşmanı evindedir; iki kadın alanın, kavgası evindedir.) Eşi kötü olan erkeğin hayatı zindan olur, iki kadınla evlenen erkeğin evinde kavga eksik olmaz. Bir evde dü zen varsa düzen olmaz o evde. (K.A., s. 589)

Kazak kadınının kötü olması çeşitli canlı-cansız nesnelere de benzetilmiştir. Kötü kadınla eş olan kişiye nasihatler verilmiş ve sonunun kötü olacağı ifade edilmiştir. Örneğin;

“Jaqsı äyel üydiñ kemesi, jaman äyel şaytannıñ egesi.” (İyi kadın evin ocağıdır, kötü kadın şeytanın efendisidir. Kadın var ev yapar, kadın var ev yıkar.) (K.A., s. 599)

“Jaqsı äyel ömiriñdi uzartar, jaman äyel üstiñe tuz artar.” (İyi kadın ömrünü uzatır, kötü kadın üstüne tuz yükler.) Atasözüne göre, iyi eş erkeğin ömrünü güzelleştirir, kötü eş ise zorlaştırır. (K.A., s. 599)

“Жаман қатын, шабан ат, өтпес пышақ, ер жігітті береді ажалға ұстап. -Jaman qatın, şaban at, ötpes pışaq, er jigitti beredi ajalğa ustap.” (Kötü kadın tembel at ve kör bıçak gibidir, erkeği tutup ecele verir.) (Q.M.M., s. 420)

Kazak toplumunda kadınlarının akrabalarına olan bağlılığı da kötü olarak algılanmıştır. Örneğin;

“Törkin dese qız tözbeydi, kökpek¹ körse tüye tözbeydi.” (“Akraba” denilince kız dayanamaz, kökpek görünce deve dayanamaz.) Kızlar akrabalarına düşkün olurlar. (K.A., s. 427)

“Tuz dese tüyede tağat joq, törkin dese qızda tağat joq.” (Tuz denilse devede tahammül yok, akraba denilse kızda tahammül yok.) Kızlar akrabalarına, erkeklere nazaran, daha düşkün olurlar. (K.A., s. 428)

Atasözlerinde Kazak kadınının iştahlı olması benzetme yoluyla “açgözlü” ifadesiyle verilmiştir. Örneğin;

“Atıñ jebir² bolsa qudaydıñ bergeni, qatınıñ jebir bolsa qudaydıñ uğranı.” (Atın jebir olursa tanrının takdiridir, karın açgözlü olursa tanrının seni çarpmasıdır.) Açgözlü eş,

¹ Kökpek: Karapazı, kazayağı olarak bilinen bir çeşit bitki.

² Hayvanlarda yetersiz beslenme nedeniyle ortaya çıkan bir hastalık türü.

insanın hayatını cehenneme çevirir. (K.A., s. 312)

“Atıñ jemqor bolsa berdi quday, qatınıñ jemqor bolsa urdı quday.” (Atın obursa tanrı verdi, karın açgözlüyse tanrı seni çarptı.) Açgözlü insanla ömür geçirmek oldukça zordur, kişiyi maddi ve manevi yönden hırpalar. (K.A., s. 312)

“Dolı qatın jılawıq, suğanaq qatın surawıq.” (Kızgın kadın sulu gözlüdür, açgözlü kadın çok şey ister.) (K.A., s. 567)

Kazak kültüründe erkek kötü bir kadınla evlenirse bu onun için büyük bir talihsizliktir. Çünkü Kazak kültüründe erkeğin toplumdaki yerini en çok etkileyen etmenlerden biri doğru eş seçimidir. Kişi eğer kötü bir kadınla evlenirse önce aile bağları zayıflar sonra da akraba ve toplumdan uzaklaşır. Kazak atasözlerinde buna örnek vermek gerekirse:

“Jaman qatın alğanşa, taw arqala.” (Kötü kadınla evlenmektense dağı sırtlan.) Eşinden memnun olmayan insanın hayatı azapla dolu geçer. (K.A., s. 590)

“Atıñ jaman bolsa armanıñ keter, balañ jaman bolsa därmeniñ keter, qatınıñ jaman bolsa kelgeniñ keter.” (Atın kötüyse hedefin elden gider, çocuğun kötüyse mecalin elden gider, karın kötüyse gelen misafirin gider.) Kötü eşe ya da çocuğa sahip olmak insanı mutsuz kılar. (K.A., s. 311)

“Jaqsı bolsa äyeliñ qayın eter jat ulın, jaman bolsa äyeliñ jat etedi ata ulın.” (Hanımın iyi olursa elin oğlunu kayınbirader eder, hanımın kötü olursa babanın oğlunu yabancı eder.) İyi eşe sahip olan kişinin toplumsal ilişkileri genişler, kötü eşe sahip olan kişinin aile ilişkileri bozular. (K.A., s. 363)

“Қабаған ит келген ырысты қайырап, Қарау қатын жолдасыңнан айырап.” (Qabağan ıyt kelgen ırıstı qayırar, Qaraw qatın joldasıñnan ayırar.) (Havlayan köpek bereketi kaçırr. Kötü kadın yoldaşından ayırır.) (Q.M.M., s. 371)

Kadının iyi ya da kötü olması kişinin tüm hayatını etkilemektedir. Aile bağlarından toplumdaki yerine kadar her şeyde kadının etkisi oldukça fazladır. Kadının kötü olması kişi için “dağı sırtlamaya” benzetilmesi de Kazak atasözlerindeki anlaşılabilirliği ve soyutun somuta çevrilmesindeki canlılığı göstermektedir. Ayrıca aile bağlarına verilen öneme binaen kadının “yabancıyı kayınbirader” yapması da durumun vahametini göstermektedir.

Kazak atasözlerinin diğerk bir önemli özelliği olan kadının benzetmelerde ve karşılaştırmalarda bozkır kültürünün bir parçası olan “at”a benzetilmesidir. Bu benzetme ve karşılaştırma genel manada iyi ve kötü olmak üzere atasözlerinde geçmektedir. Ayrıca benzetme ve karşılaştırmalar, Türklerdeki “at, avrat, silah” kültüründen gelmektedir. At, Türk erkeğinin vazgeçilmezidir. At ile yapılan bu benzetme ve karşılaştırmalara birkaç örnek vermek gerekirse:

“Tayğa alğan da qatın, atanğa alğan da qatın.” (Tay karşılığında alınan da kadındır, atan deve karşılığında alınan da kadındır.) Başlık parası âdetine gönderme yapılan bu atasözünde, herkesin nitelikçe birbirinden farklı olduğu düşüncesi savunulmaktadır. (K.A., s. 424)

“Tuwğan jerdiñ torğayı, turımtayday köriner, qulını tayday köriner, qızdarı ayday köriner.” (Ana yurdun serçesi torımtay gibi görünür, qulını tay gibi görünür, kızları ay gibi görünür.) Her insan kendi vatanını ve vatanındaki varlıkları apayrı bir gözle görür. (K.A., s. 481)

“Alğaniñ jaqsı bolsa bul dünyeniñ şırağı, mingeniñ jaqsı bolsa bul jalğanniñ pırağı.” (Aldığın eş iyi olursa bu dünyanın kandilidir, bindiğın at iyi olursa bu dünyanın Burak’ıdır.) (K.A., s. 296)

“Almawıttan at minseñ jaqın bolar alısıñ, âdepti, arlı jar süyseñ oñğarılar bar isiñ.” (Kuvvetli ata binsen yakın olur uzağın; edepli, namuslu yâr sevsen yolunda gider tüm işler.) Eşin altın yanında, işin üstün yanında. (K.A., s. 297)

“Jabıdan ayğır salsañ jawğa miner at tuwmas, jamannan qatın alsañ topqa kirer ul tuwmas.” (Cins olmayan atı damızlık aygır yaparsan düşmana karşı binilecek at doğmaz, kötü hanım alırsan toplum içine girecek oğul doğurmaz.) Elma ağacının altına armut düşmez. (K.A., s. 583)

At dışında köpek, deve, keçi, koyun, kurbağa, kuş, eşek, öküz, katır, kurtçuk, kelebek, inek, dana, buzağı, sığır, deve, kösele, tilki, teke, ipek böceği, kunduz, ceylan, aslan gibi hayvanlar ile de benzetme ve karşılaştırılma yapılmıştır. Hayvan dışında benzetmeler de yapılmıştır. Hayvanlar dışında kullanılan nesne ve doğayla ilgili olan şeyler yardımcı unsur olarak kullanılmıştır.

Kadının toplumsal statüsü gereği ailede çok söz hakkı yoktur. Evlilikte de bu görülmüştür. Erkeğin her zaman bir adım önde ve daha avantajlı olması atasözlerinde de görülmektedir;

“Altın bastı äyelden, baqır bastı erkek artıq.” (Altın başlı kadından, bakır başlı erkek üstündür.) Kadın-erkek eşitsizliğinin vurgulandığı bu atasözüne göre, değersiz bir erkek bile değerli bir kadından üstündür. Kadının şamdanı altın olsa mumu dikecek erkektir. (K.A., s. 298)

Örnekte görüldüğü üzere kadın ve erkek arasında eşitlik bakımından net bir çizgi ifadesi vardır.

Kazak atasözlerinde kadın almanın bazı ölçütleri vardır. Bunlar; baba parasıyla kadın alınmaz, yer bulmadan kadın alınmaz, kuma görenin kızı alınmaz, görgüsüz yerden kız alınmaz, görgüsüz, açık ve çirkef kadın alınmaz gibi özelliklerdir. Gözü ile kaşına bakarak, severek, iyice tanıyarak, soyuna bakarak, başlık parası verilerek kadın alınır. Ayrıca atasözünde nasihat olarak “sevdiğini değil, seni seveni al” denilmektedir. Evliliğe verilen önemden dolayı “borçla da olsa kadın al” denilmektedir. Anlam bakımından zıt anlamlar taşıyabilen “kadın alırsan bir avuç fazla odun al” atasözü de kadına güvenilmemesi ve başıboş bırakılmaması gerektiğine işaret etmektedir. Örneğin;

“At alsañ boyı menen basın al, qatın alsañ közi menen qasın al.” (At alırsan boyu ile başına bakıp al, eş alırsan gözü ile kaşına bakıp al.) Atasözüne göre, eş seçmekteki ana ölçüt dış güzelliştir. (K.A., s. 306)

“Eñ äweli orın tap, odan keyin kelin tap.” (En evvel yer bul, sonra hanım bul.) Atasözüne göre, bir erkek önce bir işe ve eve sahip olmalıdır, daha sonra evliliği düşünmelidir. (K.A., s. 342)

“Äkesiniñ aqşasına üylengen, äyeliniñ qadirin bilmeydi.” (Babasının parasıyla evlenen kişi, hanımının kıymetini bilmez.) Hazırcılığa alışan insan elindekilerin gerçek kıymetini idrak edemez. (K.A., s. 349)

“Kündes körgenniñ qızın alma.” (Kuma görenin kızını alma.) Üstüne kuma getirilen kadında bir kusur olsa gerektir, kızı da kendisi gibi olabilir. (K.A., s. 388)

“Öziñ süygendi alma, öziñdi süygendi al; öziñ süygennen japa şegersiñ, öziñdi süygennen

rahat körersiñ.” (Sevdiğini alma, seni seveni al: Sevdiğin yüzünden cefa çekersin, seni seven sayesinde huzur bulursun.) (K.A., s. 398)

“Qarızdan da qatın al, qatınıñ qalar janiñda.” (Borçla da olsa kadın al, kadının kalır yanında.) Kazakistan’da eskiden âdet olan “başlık parası”na gönderme yapılmakta ve bir erkeğin mutlaka evlenmesi gerektiği, bunun için borç yükü altına bile girilebileceği savunulmaktadır. (K.A., s. 401)

“Qarızdanıp qatın al, qarızıñ qaytadı, qatınıñ janiñda qaladı.” (Borçlanıp hanım al, borcun ödenir, hanımın yanında kalır.) Atasözünde, evlilik tavsiye edilirken, başlık parası âdetine de gönderme yapılmaktadır. (K.A., s. 401)

“Qatın alsañ otın al, bir quşağın artıq al.” (Hanım alırsan odun al, bir kucak fazla al.) Atasözünden, kadına yönelik şiddetin olağan görüldüğü anlaşılmaktadır. (K.A., s. 403)

“Qazan alsañ urıp al, qatın alsañ uğıp al.” (Kazan alırsan vurarak al, hanım alırsan iyice tanıyarak al.) Evlenmeden önce müstakbel eşi iyice tanımak ve incelemek gerekir. (K.A., s. 407)

“Süymey alğan suluwdan, süyip alğan suw murın artıq.” (Sevmeden alınan güzelden, sevip alınan sümüklü burun yeğdir.) Gönül kimi severse güzel odur. (K.A., s. 419)

“Tegine qarap qızın al.” (Soyuna bakarak kızı al.) Atasözüne göre, evlenmek isteyen erkek mutlaka soylu ailenin kızını seçmelidir. Otu çek, köküne bak. (K.A., s. 424)

“Teksiz jerden qız alma.” (Görgüsüz yerden kız alma.) (K.A., s. 424)

“Körgendiden qatın alsañ qadiriñdi bilip öter, körgensizden qatın alsañ körsetüwmen küniñ öter.” (Terbiyeli hanım alırsan kıymetini bilip yaşar, görgüsüz hanım alırsan göstermekle günlerin geçer.) Terbiyeli insan, eşinin değerini bilir, ona hürmet eder; terbiyesi eksik olan insan ise eşi tarafından eğitilmek zorundadır. (K.A., s. 625)

“Kürgensizden qız alma, kök señgirden tuz alma.” (Görgüsüz aileden kız alma, yüce doruktan tuz alma.) Görgüsüz aileden kız alan erkek ileride büyük sorunlar yaşayabilir. (K.A., s. 626)

“Сорлы қатын алса, таң қысқарады, аузы асқа тисе, мұрны қанайды.” (Sorlu qatın alsa, tañ qısquardı, awzı asqa tiyse, murnı qanaydı.) Fakir evlenirse erken kalkar, çok

fazla yemek yiyemez. (M.J.M.M., s. 208)

“Ашық әйелден ақымақ дәмелі.” (Aşık äyelden aқыmaq dämeli.) Açık kadını ahmak ister. (B.Q.B., s. 338)

Bu atasözlerinde kadın alınırken nasıl hareket edilmesi ve hangi kızın alınıp hangi kızın alınmayacağı ile ilgili nasihatte bulunulmuştur. Bir de çoğu atasözünde “kadın alma, kayın al” denilmektedir. Burada kadın alınırken aslında aileye çok dikkat edilmesi gerektiği kastedilmiştir. Kayının zengin olması önemlidir.

Kazak erkeklerinin eş seçerken dikkat etmeleri gereken özellikler bu atasözlerinde verilmiştir. Ve bu daha çok “kadın alma” ifadesiyle perçinlenmiştir. Çünkü erkek kendisine, geleneklerine, örf ve adetlerine en uygun olanını seçmek zorundadır. Bu hem kendisi hem de toplumu için çok önemlidir.

Kazak atasözlerindeki bir alt başlığımız da karı-koca ilişkisidir. Karı-koca ilişkisinin de belli kuralları vardır. Çünkü karı-koca sadece kendi kendilerine değil ayrıca artık topluma karşı da sorumludurlar. Bundan dolayı karı-kocanın hal hareketleri hem kendilerini hem de toplumu etkilemektedir. Örneğin;

“Аstiñдағы аtiña senbe, qoynıñдағы qatınıña senbe.” (Altındaki atına güvenme, koynundaki karına güvenme.) Hayatta kimseye yüzde yüz güvenmek doğru değildir. Babaya dayanma, kadına güvenme. (K.A., s. 305)

“Erge jaqqan äyel, elge de jağadı.” (Kocasına hayırlı olan kadın, halka da hayırlı olur.) (K.A., s. 344)

“Eri süymes äyelge, opa-dalap ne payda?” (Kocasının sevmediği kadına, makyaj malzemelerinden ne fayda?) Gönül kimi severse güzel odur. (K.A., s. 345)

“Erin baqqan äyel, elin de bağadı.” (Kocasına bakan kadın halkına da bakar.) Kadının kocasına olan bağlılığı ailenin temelidir, aile kurumunun sağlam olması ise toplumun yapısını güçlendirir. (K.A., s. 345)

“Erin sıylağan äyel, elin de sıylaydı.” (Kocasına saygı gösteren kadın, halka da saygı göstermiş olur.) Aile bütünlüğü için uğraşan insan toplumun bütünlüğü için de çalışmış olur. (K.A., s. 345)

Görüldüğü üzere kadının kocasına duyduğu saygı ve kocası için yaptığı şeyler halka bağlanmış ve halka mal edilmektedir.

Karı-koca arasındaki kötü ilişkiler etrafındaki insanlara da yansır. Kazak atasözlerinde bunu şu şekilde görmekteyiz:

“Qalıñdıǵına ökpelegen küyew, qaynısına seläm bermeydi.” (Nişanlısına kızan erkek, kaynına selam vermez.) Bu atasözünün anlamı Türkiye Türkçesindeki “imama kızıp abdest bozmak” deyiminin taşıdığı anlamla aynıdır. (K.A., s. 400)

Erkeğe karısıyla kavga etme izni verilen atasözleri olduğu gibi, karı-koca kavga ederse ne olacağı da belirtilmiştir. Bu atasözlerine örnek verilecek olursa;

“Ер-әйелі тату болса, шырағы жанар, Ер-әйелі араз болса, өмірден көңіл қалар.” (Er-äyeli tatuw bolsa, şıraǵı janar, Er-äyeli araz bolsa, ömirден көñil qalar.) (Eşler anlaşır, kandilleri yanar, Eşler kavga ederlerse, hayattan gönülleri kalır(soğurlar).) (B.Q.B., s. 338)

“Үста әйелімен көрігі қызғанша ұрсыса алады.” (Usta äyelimen köriǵi qızǵanşa ursısa aladı.) (Usta kadınıyla siniri geçmeye kadar kavga edebilir.) (B.Q.B., s. 386)

“Қатынмен қарыспа, қысырақпен жарыспа.” (Qatınmen qarıspra, qısıraqpen jarıspra.) (Kadınla kavga etme, kısrakla yarışa girme.) (Q.M.M., s. 424)

Genel anlamda Kazak atasözlerinden hareketle bakıldığında karı-koca ilişkisine önemli vurgular yapılmıştır.

Bir diğer tespit ise kadınsız kalan kocanın ve evin, atasözlerindeki tasvir ve halidir. Örneğin;

“Äyelsiz üyde tamaq joq.” (Kadınsız evde yemek yoktur.) Kadın erkeğin eşi, evin güneşidir. (K.A., s. 352)

“Qatınsızǵa kempir de qızday körinedi.” (Kadınsız erkeğe yaşlı kadın bile kız gibi görünür.) Koyunun bulunmadığı yerde, keçiye Abdurrahman Çelebi derler. (K.A., s. 405)

“Ädilsiz bolsa biy oñbas, äyelsiz bolsa üy bolmas.” (Adaletsiz olsa bey onmaz, kadınsız

olsa ev onmaz.) (K.A., s. 497)

Atasözlerinde görüldüğü üzere kadın erkek için çok değerli ve kıymetlidir. Kadın olmazsa koca ve ev sahipsiz kalır. Erkekler, kadınsız gün yüzü göremez, düze çıkamaz.

Kazak Türklerinde kadının çocuk doğurması çok önemlidir. Eğer çocuk erkek ise daha da önemlidir. Erkek çocuğu olan, toplumda daha itibarlı ve el üstünde tutulmaktadır. Erkek için ise erkekliğin ispatlamak için adeta bir zorunluluktur. Örnek verecek olursak;

“Aspanniñ säni ay, juldız; üydiñ säni ul men qız:” (Göğün süsü ay, yıldız; evin süsü oğul ile kızdır.) (K.A., s. 305)

“Altı ul tapqan äyeldi hanım dese bolmas pa, ağa degen jigitti janım dese bolmas pa?:” (Altı oğul doğuran kadına “hanım” denilse olmaz mı, ağa denilen adama “canım” denilse olmaz mı?) Çok çocuk doğuran anaların itibarı büyük olur. (K.A., s. 298)

Kazak atasözlerinde kadın konulu diğer bazı konular;

Kadının kız çocuk doğurması kendisi için kusur olarak görülür. Eğer kadın kısır ise toplumdan dışlanır. Kadının çocuk doğurması ise onu yüceltir. Çocuğun olup olmaması kadın için bir değer yargısıdır. Ne kadar çok çocuk getirilirse o kadar çok değer alır.

Erkek ve kız çocukların statü farkları diğer bir konudur. Toplumda erkek çocuğun, kız çocuğundan üstün tutulması ve görülmesi bunlardan biridir. Eğer erkek çocuğu kötü ise kız çocuğu ile kıyaslanarak değerlendirilir. Kız çocuğu, kötü erkek çocuğuna göre değer kazanır.

Diğer bir konu kız çocuğunun büyütülmesi, ailedeki yeri, anne ve babasına olan etkisi, en önemlisi de anne-kız ilişkisidir.

Kız çocuğunun evlenmesiyle ilgili kalıp ifadeler; evlenmekte geç kalan kızların koca seçmemesi, kızın babasının şanıyla evlenmesi, kızın evlenmesinde aile ve çevre etkisi, yetim kızları isteyenlerin çok olması, becerikli kızın taliplerinin çok olması ve hemen evlenmesi, kızın kocaya erken gitmesinin hoş karşılanmaması, geleneksiz kızın verilememesi, kız verilirken uydurulan bahaneler, kızın statüsü ve konumuna göre eş talip bırakılması gibi özelliklerdir.

Kazak atasözlerinde evlilik öncesi ve sonrası için verilmiş çeşitli nasihatler de vardır. Bu nasihatler kişilere rehber niteliğindedir. Kişinin hata yapmadan yanlışından dönmesini sağlar. Evlenecek kimselere her konuda sağlam adım atmaları gerektiğini ifade eder.

Kızın evlenmesinde yengenin rolü çok önemlidir. Yenge, atasözlerinde sempati duyulan aile üyesi olarak geçer. Evde kalmış kızların eş bulmalarında önemli bir rolü vardır. Bu yüzden bir kız isteneceği zaman yengenin gönlü hoş tutulur.

Ailenin toplumdaki yeri de evlenecek kişiler için çok önemlidir. Ailenin maddi durumu kişiler için ileriki aşamalarda sorun olacağından çiftler tanışırken kendilerine uygun eşler seçmeleri önemli bir meseledir.

Evlenen kızın artık ailenin bir bireyi sayılmaması da atasözlerinde geçen diğer önemli bir konudur. Aileden dışarı verilen kız çocuğu, artık yabancı(elkızı) olur.

Kız çocuklarının büyütülmesi aile için çok zordur. Kız çocuklarının şımarık ve kötü olmaları ailenin çeşitli sıkıntılarla uğraşmalarına sebep olur. Kız çocuğundan annesi gibi olması beklenir.

Ebeveyn-çocuk ilişkisi konulu atasözlerinde anne babanın çocukları için rol model olduğu vurgulanır. Erkek çocuk babayı, kız çocuk ise anneyi taklit ederek büyür. Bu yüzden çocukların toplum içinde yaptığı kahramanlıklar ve hatalardan anne baba sorumlu tutulur.

Kadının, kız çocuğu olarak hayata adım attığı ilk günden itibaren daha sonra kazandığı çeşitli diğer statüleriyle ilgili yapılan doğaya benzetme ve karşılaştırmaları da diğer bir konudur. Yaz, kış, gül, ot, lale, at, katır, kısırak köpek vb. doğa unsurlarıyla yapılan benzetme ve karşılaştırmalarla insan-doğa ilişkisi pekiştirilir. Söz sanatları vasıtasıyla kadının iyi ya da kötü yanlarıyla ortaya konur.

Atasözlerinde at'ın çok geçmesi ise tarih boyunca Türklerde at'a verilen değerden kaynaklanır. At, erkeğin bir parçasıdır. Toplumda erkeğin değer kazanmasını sağlayan ya da onu yarı yolda bırakan at, bu yönleriyle çokça kadına benzetilip karşılaştırılmıştır.

Kız çocuğunun anneden sonra kendisini rol model aldığı ablası da atasözlerinde abla-kardeş ilişkisi şeklinde verilir. Abla, kardeşinin ikinci annesidir. Anneye verilen değer ve atfedilen bazı özellikler abla için de geçerli olur. Kız çocuğu istenilmeye gelindiğinde ya

anneye ya da ablaya bakılıp istenir.

İnsanoğlunun var olmasının bir gayesi olan evlilik müessesesi de atasözlerine sıkça konu olur. Atasözlerinde karı-koca arasındaki ilişki evlenmeden önce-evlendikten sonra şeklinde işlenir. Gelin-damat ilişkisiyle gelin-kaynana ilişkisi evlilikte üzerinde durulan önemli basamaklardır. Gelin ya da damat evlendiği eşin ailesinin bir üyesi olur. Artık yaptığı işler, hal ve hareketleri ailenin sorumluluğundadır. Bu yüzden eşlerin yaptığı her işi danışarak yapması ve gelinin kaynanasını muhatap alması gerekmektedir.

Elti, evlenen erkek kardeşlerin eşleri tarafından kazanılan toplumsal bir statüdür. Kazak atasözlerinde de eltiler, birbiriyle sürekli çatışma halinde olan, hiçbir konuda anlaşamayan ve her konu da birbirleriyle üstünlük yarışına giren, anlamında kullanılır. Eltiler hakkında olumlu atasözü bulunmamaktadır.

Baldız, atasözlerinde “tatlı, şeker” ifadeleriyle benzetme konusu olur. Baldız hakkında tespit edilen atasözlerinde olumsuz bir ifadeye rastlanmamıştır.

Teyze ile ilgili atasözleri, teyzenin ailedeki konumu ile ilgilidir. Teyze ile ilgili olumlu ya da olumsuz bir ifade yoktur.

Kazak atasözlerinde kadının diğer bir konumu da anneliktir. Annelik, kadının evlenmesiyle toplumda kazandığı statüdür. Kazak atasözlerinin çoğunda anne ve baba birlikte verilmiştir. Anne babanın çocuklarıyla olan ilişkisi atasözlerinde çeşitli benzetme ve karşılaştırmalarla verilir. Anne babanın karşılaştırıldığı atasözlerinde genel olarak ebeveynlerle ilgili nasihatler geçer.

Üvey anne, öz annenin ölmesi sonucu babanın aldığı ikinci eşin ailedeki konumudur. Üvey anne ile ilgili olumlu atasözü yoktur. Üvey annenin asla sevilemeyeceği, öz annenin yerini tutamayacağı ve babayı yabancılaştıracağı ifade edilir.

Kadın ile ilgili çeşitli toplumsal eleştiriler bulunur. Bu eleştiriler davranış şekilleri ile ilgilidir. Çocuk yetiştirirken kişilerin gereğinden fazla baskıcı davranmasının çocukları köle haline getireceği ifade edilir.

Kadın ve erkeğin toplumdaki yeri, Kazak atasözlerinde geçen diğer önemli bir konudur. Kadın ve erkek ayrılmaz bir bütündür. Bu yüzden kadın ve erkek atasözlerinde birlikte çeşitli benzetme ve karşılaştırmalarla verilir. Kadın ve erkeğin toplumdaki yeri ve

toplumun kadına ve erkeğe verdiği toplumsal statü farklılıkları Kazak atasözlerinde sıkça işlenir.

Kazak atasözlerinin erkek bakış açısı ile verilmesi diğer önemli bir konudur. Türk toplumunun ataerkil olmasından dolayı atasözleri erkek bakış açısıyla verilmiştir. Kadının seçilen ve erkeğin seçen olması bundan kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak incelenen kadın konulu Kazak atasözlerinde kadın, kız, abla, anne, yenge, elti, baldız, teyze, görümce ve kaynana vasıflarıyla karşımıza çıkar. Kadın atasözlerinde daha çok eş ve anne olarak yer edinmektedir. Kadın, kocasına sırdaş, akıl veren yoldaş olarak görülür. Kazak atasözlerinde kadının olumlu-olumsuz yönleri, iyi-kötü, erkek-kadın karşılaştırılması, kadın alma, kadının çocuk doğurması, bir olaya, duruma ve canlı cansız varlıklara benzetme/karşılaştırmaları ile kadının toplumdaki yeri ve önemi belirlenmeye çalışılmıştır.

3.1. KARAKTERİSTİK AÇIDAN KAZAK KADINI

Kadın konulu Kazak atasözlerinde, kadının tüm yönleriyle ele alındığı görülmektedir. Kadınlara ilgili atasözlerine bakıldığında ilk göze çarpan kadınların karakteristik özellikleridir. Kazak kadınının karakteristik özellikleri arasında olumlu ve olumsuz durum olduğu belirlenmiştir. Bundan dolayı Kazak kadını karakteristik açıdan olumlu ve olumsuz olmak üzere iki grupta incelenmiştir.

Konuya bağlı olarak incelenen atasözlerinde toplum içinde kadının olumlu yönden beklentilerin olduğu görülmektedir. Kazak kadınından olumlu olarak beklentiler şu şekildedir: Öncelikle “becerikli”, “edepli”, “saygılı”, “hanım hanımcık”, “güler yüzlü”, “akıllı”, “şefkatli” olması ve kocasına “iyi bir eş” olması gerekmektedir.

Yukarıdaki belirtilen özelliklerin kadında bulunmaması ya da eksik olması durumunda, kadındaki beklentilerin dışında bir hal ile karşılaşılmasında kadının eleştirildiği atasözlerinde görülmektedir.

Kazak kadınına karşı yapılan eleştirilerde karşılaştırılmaları yapıldığı tespit edilmiştir. İyi ile kötü, akıllı ile akılsız kadının mukayesesi yapılmıştır. Eleştirinin yanı sıra nasihat da edilmektedir.

Olumsuz kadın tablosunda mecaz-ı mürsel, teşbih, tezat, tevriye ve mübalağa gibi birçok söz sanatı kullanılmıştır. Kazak kadını için “kötü”, “beceriksiz”, “akılsız”, “dedikoducu”, “kurnaz”, “edepsiz”, “şımarık”, “açgözlü” vb. olumsuz sıfatlar kullanılmıştır. Bu sıfatlardan en çok kullanılanı “kötü” sıfatıdır.

Kazak kadının karakteristik özellikleri verilirken zıt anlamlı kelimeler, evlilik, erkek-kadın ilişkisi, kadın-kadın ilişkisi, gibi çeşitli yardımcı unsurların kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunun sebebi karşılaştırmalardan faydalanarak verilmek istenen mesajın daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır.

3.1.1. Karakteristik Açıdan Kazak Kadınının Olumlu Özellikleri

Kadın konulu atasözlerinde Kazak kadınının olumlu yönünün en çok değinildiği atasözleri karı-koca ilişkisinin işlendiği atasözleridir. Kadın için kullanılan olumlu ifadeler şunlardır: becerikli, akıllı, iyi, güzel, şefkatli, fedakâr, neşeli, mutlu, sırdaş, yoldaş, evdeş şeklinde söylenebilir.

Kadının karakteristik açıdan iyi olması durumunda, ailenin, erkeğin hatta toplumun faydasına olacağı atasözlerinde dile getirilmektedir. Bu sebepten dolayı kadının iyi olması yönünde nasihatlerde bulunmaktadır.

Olumlu özellikler söz sanatı, karşılaştırma ve benzetmelerle desteklenmiştir. Örneğin; “Alğanıñ jaqsı bolsa bul dñniyeniñ şırağı, mingeniñ jaqsı bolsa bul jalğanniñ pırağı” (Aldığın eş iyi olursa bu dünyanın kandilidir, bindiğin at iyi olursa bu dünyanın Burak’ıdır.), “Jaqsı äyel jarım ırıs” (İyi kadın yarım rızıktır.) örneklerde de görüldüğü gibi kadının iyi olması erkeğe kandil ve rızıktır. Ayrıca Kazak kültüründe önemli bir yer tutan at ile karşılaştırılmıştır. Bu da erkek için kadının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

1. Alğanı jaqsı jolıqsa, jigit tağı jasarar: (K.A., s. 296)

Aldığı eş iyi olursa erkek daha da gençleşir.

2. Alğanıñ jaqsı bolsa bul dñniyeniñ şırağı, mingeniñ jaqsı bolsa bul jalğanniñ pırağı: (K.A., s. 296)

Aldığın eş iyi olursa bu dünyanın kandilidir, bindiğin at iyi olursa bu dünyanın Burak’ıdır.

3. Alpıs nariñ bolğança, aqıldı jarıñ bolsın: (K.A., s. 298)

Altmış nar deven olacağına, akıllı yârin olsun.

İyi bir eşe sahip olabilmenin değeri hiçbir maddi ölçüyle karşılaştırılmayacak kadar büyüktür.

4. Arğımaq bolsa mingeniñ, alıs jer jaqın emes pe? Aqıldı bolsa süygeniñ, alısıñ jaqın emes pe?: (K.A., s. 303)

Küheylan olsa bindiğin at, uzak yer yakın değil mi? Akıllı olsa sevdiğin kişi, uzak yer yakın değil mi?

Akıllı eş insanın hayatını kolaylaştırır.

5. Asıl jar, erdiñ säwleti: (K.A., s. 305)

Asil yar, yiğidin şanıdır.

6. Astıñda atıñ bolsa arğımaq ne kerek? Jaqsı qatınıñ bolsa ujmaq ne kerek?: (K.A., s. 305)

Altında atın varsa küheylan ne gerek? İyi eşin varsa cennet ne gerek?

7. Atıñ jürdek bolsa jalğanniñ pırağı, alğanniñ jaqsı bolsa üyiñniñ şırağı: (K.A., s. 312)

Atın hızlı olursa dünyanın Burak'ıdır, aldığın eş iyi olursa evinin meşalesidir.

Kadın erkeğin eşi, evin güneşidir.

8. Atıñ jaqsı bolsa joldıñ pırağı, äyelin jaqsı bolsa janniñ şırağı: (K.A., s. 312)

Atın iyiye yolun Burak'ıdır, karın iyiye canın meşalesidir.

Atasözüne göre, erkek için en büyük şans iyi bir eşe ve iyi bir ata sahip olmaktır.

9. Atıñ jaqsı bolsa örisiñ keñir, qatınıñ jaqsı bolsa qayğın kemir: (K.A., s. 312)

Atın iyi olursa otlığın genişler, karın iyi olursa kaygın azalır.

İyi bir eşi olan insan hayattaki acı tatlı anları onunla paylaşır.

10. Awıldasıñ jaqsı bolsa ağayınıñ ne kerek, alğan jarıñ jaqsı bolsa aytıñ, toyıñ ne kerek: (K.A., s. 313)

Köylün iyi olursa akrabın ne gerek, aldığın eş iyi olursa bayramın, düğünün ne gerek.

11. Äyeli joq üy jetim: (K.A., s. 352)

Kadını olmayan ev yetimdir. Kadın erkeğin eşi, evin güneşidir.

12. Äyelsiz üyde tamaq joq: (K.A., s. 352)

Kadınsız evde yemek yoktur. Kadın erkeğin eşi, evin güneşidir.

13. Jaqsı äyel jaman erkekti tüzetedi: (K.A., s. 363)

İyi kadın kötü erkeği düzeltir.

14. Jaqsı äyel jarım ırıs: (K.A., s. 363)

İyi kadın yarım rızıktır.

İyi eşe sahip olmak büyük bir nimettir.

15. Jaqsı äyel jarımın jaqsısın asırrar, jamanın jasırrar: (K.A., s. 363)

İyi kadın sevgilisinin iyiliğini abartır, kötülüğünü saklar.

16. Jaqsı äyel teñi joq joldas, tübi joq sırlas: (K.A., s. 363)

İyi kadın eşsiz bir yoldaş, nihayetsiz bir sırdaştır.

17. Jaqsı äyel, jigitke bitken baq; jaqsı jer, jaylı qonıs, altın taq: (K.A., s. 363)

İyi kadın, erkeğe bahttır; iyi toprak, uygun mekân, altın tahttır.

18. Jaqsı bolsa jan serigiñ äyel bolar, ağa-ini bärinen jaqın bolar: (K.A., s. 363)

Kadın iyiye can yoldaşın olur; ağabeyinden, kardeşinden, herkesten yakın olur.

19. Jaqsı jubay, jarım baqıt: (K.A., s. 364)

İyi eş, yarım talihtir. Evi ev eden avrat, yurdu şen eden devlet.

20. Jaqsı qatın alğannın toyı öziniñ üyinde, toyğa barıp ne qılsın, künde öziniñ üyinde: (K.A., s. 365)

İyi bir kadınla evlenenin düğünü kendi evindedir, düğüne gidip n'eylesin, düğün her gün kendi evindedir.

İyi bir eşe sahip olan insan mutluluğa ulaşmakta zorlanmaz.

21. Jigit joldasınan belgili: (K.A., s. 374)

Erkek, eşinden bellidir. Bana arkadaşını söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim.

22. Qatın qırıq şıraqtı: (K.A., s. 404)

Kadın kırk kandillidir.

Kadın ailesinin hayatını aydınlatır, yuvasını mutlu kılar. Kadının kırk çerağı var, biri sönsen biri yanar.

23. Qatın jaqsı bolsa juratın: (K.A., s. 405)

Karın iyiye soyundur.

İyi bir eşe sahip olmak, insanın soyunun devamını temin eder.

24. Qatın jaqsı bolsa şırağın, atın jaqsı bolsa pırağın: (K.A., s. 405)

Karın iyiye meşalendir, atın iyiye Burak 'ındır.

25. Aqıldı qatın ağayının berekesi, erinin merekesi: (K.A., s. 536)

Akıllı kadın akrabalarının bereketi, kocasının bayramıdır.

26. Asıl äyel äri erkek, äri qatın: (K.A., s. 547)

Asıl kadın hem erkek hem kadındır.

Asıl kadın hem kadının güzellik ve zarafetine hem de erkeğin azim ve iradesine sahiptir.

27. Attıñ jaqsısı tahtı, qatınnıñ jaqsısı baqtı: (K.A., s. 552)

Atın iyisi tahttır, kadının iyisi bahttır.

İyi bir eşe sahip olmak kişinin hayatını mutlulukla doldurur.

28. Bir qatın sılawmen qatın, bir qatın qınawmen qatın, bir qatın sılawmen qatın: (K.A., s. 562)

Bir kadın bakımıyla kadın, bir kadın elbise dikmesiyle kadın, bir kadın eleştirmesiyle kadındır.

Her kadın farklı bir niteliğiyle ön plana çıkar.

29. Bir qatın tamağimen toyęizar, bir qatın qabağimen toyęizar: (K.A., s. 562)

Bir kadın yemeğiyle doyurur, bir kadın kaşı gözüyle doyurur.

Bazı kadınlar güzellikleriyle, bazıları ise hamaratlıklarıyla öne çıkarlar.

30. Erdiñ asılı küşinen bilinedi, qatınnıñ asılı isinen bilinedi: (K.A., s. 572)

Yiğidin asaleti gücünden belli olur, kadının asaleti işinden belli olur.

Atasözüne göre, erkeğe güçlü olmak, kadına ise ev işlerinde hamarat olmak itibar verir.

31. Äyel jolı jiñişke: (K.A., s. 580)

Kadın yolu naziktir.

Kadınların iş yapma tarzları nazik ve incedir.

32. Jaqsı qatın belgisi: Bılęarı qılar terini: (K.A., s. 602)

İyi kadının belirtisi: Deriyi tabaklar.

İyi bir eş, eşinin hayatını kolaylaştırmak için ona ait işleri bile yapmaya çabalar.

33. Qapiyyada qatın aqıl tabadı: (K.A., s. 644)

Ansızın kadın bir fikir bulur.

Kadınlar sorunların çözümüne yönelik pratik fikir üretmekte başarılıdır.

34. Qatını biy jigittiñ qayın eli qadirli: (K.A., s. 647)

Karısı hatip olan adamın kayın tarafı kıymetlidir.

İtibarlı aileden gelen ve eğitimli kadın, kocasının bilgisi ve görgüsü karşısında ezilmez.

35. Äyeldiñ ädeptiligi qonaq kütüwinde: (K.A., s. 695)

Kadının edepliliği konuk ağırlamasındadır.

36. Eñbekşi qatınıñ qolı jip iyirse ayağı besik terbetedi: (K.A., s. 728)

Emekçi kadının eli ip eğirirken, ayağı beşik sallar.

Çalışkan kadın hem ailesiyle hem de işiyle ilgilenmeyi başarmalıdır.

37. Tabağı taza qatınıñ tamağı da taza: (K.A., s. 847)

Tabağı temiz olan kadının yemeği de temizdir.

Benzer Kazak atasözü;

1. Табағы таза қатынның, тамағы да таза. (M.J.M.M., s. 127)

Tabağı taza qatınıñ, tamağı da taza.

Tabağı temiz kadının, yemeği de temizdir.

38. Жақсы жігіт, бір мінез дос сақтайды.

Жақсы әйел, бір ішер ас сақтайды. (B.Q.B., s. 161)

Jaqsı jigit, bir minez dos saqtaydı.

Jaqsı äyel, bir işer as saqtaydı.

İyi yiğidin dostu da iyi olur, iyi avradın her zaman sofrası hazır olur.

İyi bir kahramanın kendinde güzel ahlak ve karakter sakladığını, iyi eşin ise her koşulda sofraya koyacak bir lokma bıraktığı dile getirilir.

39. Астында атың болса, арғымақ не керек.

Жақсы қатының болса, ұрмақ не керек. (B.Q.B., s. 331)

Astında atıñ bolsa, arğımaq ne kerek.

Jaqsı qatınıñ bolsa, ұрмақ ne kerek.

İyi at küheylan, iyi kadın ise, cennet gibidir.

40. Жақсы қатын қартайтпас. (B.Q.B., s. 333)

Jaqsı qatın qartaytpas.

İyi eşle mutlu olursun.

41. Жақсы әйел жігітке біткен бақ. (B.Q.B., s. 338)

Jaqsı äyel jigitke bitken baq.

İyi avrat yiğidin bahtına.

42. Ине-жібі бар әйелдің, үсті-басы жыртылмайды. (Q.M.M., s. 228)

İyne-jibi bar äyeldiñ, üsti-bası jırtılмайды.

Becerikli kadının evi düzenlidir.

43. Алғанына аңқылдаған, анасына арпылдаған. (Q.M.M., s. 315)

Alğanına añqılдаған, anasına arpılдаған.

Aldığı kadın iyi olan, annesine hürmet eder.

44. Бастас қатын — астас. (Q.M.M., s. 402)

Bastas qatın — astas.

Başlayan(önder) kadın, yemeklidir.

45. Алмауыттан ат мінсең, жақын балар алысың.

Әдепті, арлы жар сүйсең, оңғарылар бар ісің. (Q.M.M., s. 411)

Almawıttan at minseñ, jaqın balar alısıñ.

Ädepti, arlı jar süyseñ, oñğarılar bar isiñ.

Koşucu ata binsen uzak yakın olur.

Edepli, namuslu yar sevsen, tüm işlerin çözülür.

3.1.2. Karakteristik Açıdan Kazak Kadınının Olumsuz Özellikleri

İncelenen atasözlerinden karakteristik açıdan olumlu atasözlerinin dışında olumsuz atasözlerinin de bulunduğu görülmektedir. Kadın hakkında olumsuzluk bildiren ifadeler şunlardır: Kötü, edepsiz, kurnaz, şımarık, açgözlü, pımpirikli, dedikoducu, kavgacı, beceriksiz, akılsız, sert, rahat, utanmaz, acımasız, kısır, böbürlenmiş, çok konuşan, yalancı, suratsız, obur, belalı, budala, huysuz, alıngan.

Soyun devamını sağlayan kadın hakkında kullanılan olumsuz ifadelerden iyi-kötü kavramının karşılaştırıldığı şartlı cümle yapılarıyla sık karşılaşılmıştır. Örneğin; “Jaman adammen söylesseñ urlıgın aytar, jaman äyelmen söylesseñ qarılığın aytar” (Kötü insanla konuşsan hırsızlığını anlatır, kötü kadınla konuşsan yüz karasını anlatır.) Bu atasözünde şartlı cümle yapısı kullanılmış ve benzetme kullanılarak kötü insan ile kötü kadının, yaptığı ahlaksızlıklarla övündüğünü anlatmaktadır.

1. Alğanıñ jaman bolsa köñilin jarım, atıñ şaban bolsa talar qarıñ: (K.A., s. 296)

Aldığın eş kötü olursa gönlün yarım olur, atın huysuz olursa kolunu incitir.

Eşiyle arasında sorun olan kişi mutlu olamaz.

2. Alğanıñ jaman bolsa qonağıñ ketedi, ulıñ jaman bolsa baqıtıñ ketedi: (K.A., s. 296)

Aldığın eş kötü olursa misafirin gider, oğlun kötü olursa mutluluğun gider.

Aile içindeki sıkıntılar insanın tüm yaşantısını olumsuz etkiler.

3. Alğanıñ jaman bolsa şara joq, atıñ jaman bolsa bağa joq: (K.A., s. 296)

Aldığın eş kötü olursa çare yoktur, atın kötü olursa değeri yoktur.

Atasözünden, geleneksek Kazak toplumunda boşanmanın pek fazla görülmediği anlaşılmaktadır.

4. Atı şaban bolsa, qatını jaman bolsa, jigittiñ körgeñ küni qurısın: (K.A., s. 311)

Atı yavaşsa, karısı kötüyse, erkeğin gördüğü gün kurusun.

Eşi ve atı istediği gibi olmayan adamın hayatı zehir olur.

5. Atıñ jaman bolsa armanıñ keter, balañ jaman bolsa därmeniñ keter, qatınıñ jaman bolsa kelgeñiñ keter: (K.A., s. 311)

Atın kötüyse hedefin elden gider, çocuğun kötüyse mecalin elden gider, karın kötüyse gelen misafirin gider.

Benzer Kazak atasözü:

1. Atıñ jaman bolsa armanıñ ketedi, alğanıñ jaman bolsa meymanıñ ketedi: (K.A., s. 311)

Atın kötü olsa hedefin elden gider, aldığın eş kötü olsa misafirin gider.

Kötü eşe ya da çocuğa sahip olmak insanı mutsuz kılar.

6. Atıñ jaman bolsa jolda qaldıradı, qatınıñ jaman bolsa uyatta qaldıradı: (K.A., s. 311)

Atın kötü olursa yolda bırakır, karın kötü olursa utanç içinde bırakır.

7. Atıñ jebir³ bolsa qudaydıñ bergeni, qatınıñ jebir bolsa qudaydıñ uğranı: (K.A., s. 312)

Atın jebir olursa tanrının takdiridir, karın açgözlü olursa tanrının seni çarpmasıdır.

Açgözlü eş, insanın hayatını cehenneme çevirir.

8. Atıñ jemqor bolsa berdi quday, qatınıñ jemqor bolsa urdı quday: (K.A., s. 312)

Atın obursa tanrı verdi, karın açgözlüyse tanrı seni çarptı.

Açgözlü insanla ömür geçirmek oldukça zordur, kişiyi maddi ve manevi yönden hırpalar.

³ Hayvanlarda yetersiz beslenme nedeniyle ortaya çıkan bir hastalık türü.

9. Birinşi äyel şeker, ekinşi äyel beker: (K.A., s. 328)

Birinci hanım şeker, ikinci hanım beyhude. Kadının biri âlâ ikisi beladır.

10. Bult şığıp jañbır jawmay eldi aldaydı, äyeldiñ aylakeri erdi aldaydı: (K.A., s. 330)

Bulut çıkıp yağmur olup yağmayarak halkı aldatır, kadının kurnazı erkeği aldatır.

11. Eki qatın urıssa urlığı men qarlılığın aytar: (K.A., s. 340)

İki kadın kavga ederse birbirinin hırsızlığını ve namussuzluğunu söyler.

İnsanlar karşı karşıya geldiklerinde birbirlerini incitebilmek için en ağır sözleri etmekten geri kalmazlar.

12. Erkektiñ jawı erke qatın men beypil til: (K.A., s. 346)

Erkeğin düşmanı şımarık kadın ile kaba dildir. Dilin cirimi⁴ küçük, cürmü büyüktür.

13. Äyel öz qılığın bilmey, erkekke ökpeleydi: (K.A., s. 351)

Kadın kendi kişiliğini bilmeden erkeğe küser.

Bazı insanlar kendi noksanlarını bilmeden başkalarının hatalarını görürler.

14. Äyeldiñ külgeni aldağanı, jılağanı arbağanı: (K.A., s. 351)

Kadının gülmesi aldatması, ağlaması büyülemesidir.

15. Äyeliñ duşpandıq qılsa qara päle basqanı, balañ tiliñdi almasa qadiriñniñ qaşqanı: (K.A., s. 352)

Hanımın düşmanlık ederse kara belanın hücum etmesidir, çocuğun sözünü dinlemezse değerinin kaybolmasıdır. Kurt kocayınca köpeklerin maskarası olur.

16. Äyeliñ jaman bolsa jurttıñ tınıştığınan ne payda? Etiğiñ tar bolsa dünyeniñ keñdigenen ne payda?: (K.A., s. 352)

Karın kötüyse yurdun barışından ne fayda? Çizmen darsa dünyanın genişliğinden ne fayda?

17. İristiñ aldı da, qırsıqtıñ aldı da äyel: (K.A., s. 354)

Bereketin başı da, belanın başı da kadındır. Kadın var ev yapar, kadın var ev yıkar.

18. İyt opa, qatın qapa: (K.A., s. 355)

Köpek vefa, kadın kaygıdır.

⁴ Cirim: Cisim hacim, oylum.

Atasözüne göre köpek vefalıdır, kadınlar ise erkeğe üzüntü ve acı getirirler.

19. Jaman äyel alğanşa, äyelsiz jürgen jaqsıraq; aqımaq balañ bolğanşa, balasız jürgen jaqsıraq; jaman atqa mingenşe, jayaw jürgen jaqsıraq: (K.A., s. 358)

Kötü kadın almaktansa kadınsız yaşamak daha iyidir, aptal çocuğun olacağına çocuksuz olmak daha iyidir, kötü ata binmektense yaya yürümek daha iyidir.

20. Jaman erden jaydağım jaqsı, jaman qatınnan boydağım jaqsı: (K.A., s. 359)

Kötü eyerden eyersizliğim daha iyi, kötü eşten bekârlığım daha iyi.

21. Jarlı bolar jigıtke, qoğalı tal tap bolar; jalğız bolar jigıtke, bedew qatın tap bolar: (K.A., s. 366)

Fakir olacak adama, kamışlı bitki rast gelir; yalnız olacak adama, kısır hanım rast gelir.

Çocuk sahibi olamamak kişi için büyük bir talihsizliktir.

22. Joldasıñ jaman bolsa alıs jürıp qatpa, qatınıñ jaman bolsa kisi aldında til qatpa: (K.A., s. 376)

Yoldaşın kötüyse gece uzağa gitme, eşin kötüyse insanların önünde söz söyleme.

İnsanın eşini yabancıların önünde azarlaması doğru değildir.

23. Minsiz dos bolmaydı, mültiksiz qos bolmaydı: (K.A., s. 391)

Kusursuz dost olmaz, noksansız eş olmaz. Kusursuz kul olmaz.

24. Qamşı da bolsa qaruwıñ, qolıñda jürıp bilinbes; qatın da bolsa duşpanıñ, qoyıñda jatıp bilinbes: (K.A., s. 400)

Kamçı bile olsa silahın, elinde durup bilinmez; kadın bile olsa düşmanın, koynunda yatıp bilinmez.

Atasözünde, hiç kimseye güvenmemek gerektiği düşüncesi savunulmaktadır.

25. Qatın dawlassa balası jawlasadı: (K.A., s. 403)

Kadınlar kavgalı olursa çocukları düşman olur.

İki insan arasındaki sorun, onların ailelerine de sirayet ederek büyür.

26. Qatın dolı bolsa jigıt sorlı boladı: (K.A., s. 403)

Kadın asabi olursa erkek talihsiz olur.

Aksi bir insanla ömür geçirmek çok zor ve yıpratıcıdır.

27. Qatın köp bolsa şömişti iyt jalaydı: (K.A., s. 403)

Kadın çok olursa kepçeyi köpek yalar.

Kadınlar bir araya gelince sohbeta dalıp her şeyi unuturlar.

28. Qatın qarısqa bolsa qırsıq alısta bolmas: (K.A., s. 404)

Kadın inatçı olursa bela uzakta olmaz.

İnatçı ve huysuz insanla hayatı paylaşmak çok zordur.

29. Qatını bilmeytin jan joq, erimen alısqa qatında ar joq: (K.A., s. 404)

Karısı çok bilmeyen kişi yoktur, kocasıyla kavga eden kadında ar yoktur.

30. Qatını sarañınıñ qazanı qaynamas: (K.A., s. 404)

Karısı cimri olanın kazanı kaynamaz.

31. Qatınıñ jaman bolsa ata almassıñ, alıp barıp bazarğa sata almassıñ: (K.A., s. 405)

Karın kötü olursa atamazsın, alıp gidip pazarda satamazsın.

Evliliğe adım atarken çok iyi düşünmek gerekir zira sonrasında mutsuzluktan kurtulmak o kadar kolay değildir.

32. Qatınıñ jaman bolsa bir qorlıq, atıñ şaban bolsa bir qorlıq, ağayınıñ jaman bolsa mıñ qorlıq: (K.A., s. 405)

Karın kötü olsa bir eziyet, atın yavaş olsa bir eziyet, kardeşin kötü olsa bin eziyettir.

33. Qatınıñ jaman bolsa eldiñ jawı ne gerek, jaw öz qasıñda: (K.A., s. 405)

Karın kötüyse halktan düşmana ne gerek, düşman kendi yanındadır.

Eşi ile arasında büyük sorunlar olan insanın hayatı cehenneme döner.

34. Suwdağı qayıqqa senbe, qoynındağı qatınğa senbe, astındağı atıña senbe: (K.A., s. 417)

Sudaki kayığa güvenme, koynundaki kadına güvenme, altındaki atına güvenme.

Hayatta hiçbir şeye tam manasıyla güvenilemez.

35. Süygen jariñ tomsarsa başqanıñ tünergeninen awır: (K.A., s. 418)

Sevdiğin yâr somurtursa başkasının kaşlarını çatmasından daha ağır gelir.

İnsan, sevdiği kişinin olumsuz tavrından çok rahatsız olur. Dostun attığı gül onulmaz yara açar.

36. Tildiñ jamanı başqa oralğı, äyeldiñ jamanı ayaqqa oralğı: (K.A., s. 425)

Dilin kötüsü başa engeldir, hanımın kötüsü ayağa engeldir.

İleri geri konuşmak insanın hayatını tehlikeye atar, kötü eş hayatta insanın yolunu keser.

37. Toqal bayğus toğına mäs, báybişeniñ joğına mäs: (K.A., s. 426)

Zavallı kuma tok karnına sevinir, ilk eşin yokluğuna sevinir.

Kumalar çok ağır şartlar altında ve sefalet içinde yaşarlar.

38. Toqal ögiz mingenniñ qolı tınış tappaydı, toqal qatın alğanniñ köñili tınış tappaydı: (K.A., s. 426)

Boynuzsuz öküze binenin eli rahat bulmaz, kuma kadın alanın gönlü huzur bulmaz.

Birden fazla kadınla evlenen erkeğin huzurunun kaçacağı düşüncesi savunulmaktadır. Kadının birisi âlâ, ikisi beladır.

39. Törkini jaqın qatınnıñ tösegi jıyılmaydı: (K.A., s. 427)

Akrabaları yakında olan kadının, döşeği toplanmaz.

Gelinin akrabaları yakındaysa eve gelen giden çok olur.

40. Üş qatınnıñ bası birikse otırğan jeri järmeñke: (K.A., s. 433)

Üç kadın toplansa oturdukları yer panayır olur.

Atasözüne göre, kadınlar gürültücü varlıklardır.

41. Halqın aldağan biy oñbas, qatını salaq üy oñbas: (K.A., s. 457)

Halkını aldatan bey onmaz, kadını şapşal olan ev onmaz.

42. Qalkı jamannıñ biyi azadı, qatını jamannıñ üyi azadı: (K.A., s. 471)

Halk kötüyse hâkim azar, hanım kötüyse ev bozulur.

43. Er jigittiñ ölgeni, essiz bolsa alğanı; âdil biydiñ ölgeni, söziniñ bolsa jalğanı: (K.A., s. 496)

Yiğit adamın ölümü, akılsız eş almasıdır; adil beyin ölümü, sözünün yalan olmasıdır.

Halkına yalan söyleyen idarecinin itibarı kalmaz.

44. Alpıs kempir dawıs qılsa ärkim öz bayın joqtaydı: (K.A., s. 531)

Altmış yaşlı kadın ağıt yaksa her biri kendi kocasının yasını tutar.

Hayatta her insan kendi meselelerini çözmeyi hedefler, başkalarının dertleri ikinci planda kalır. Herkes kendi ölüsü için ağlar.

45. Qısqı künniñ jazsırağanınan saqta, qarpy äyeldiñ qızsırağanınan saqta: (K.A., s. 519)

Kış gününün yaz gibi olmasından sakın, ihtiyar kadının kız gibi davranmasından sakın.

Yaşının gerektirdiği şekilde davranmayan insan toplum tarafından dışlanır.

- 46.** Qul qutırsa qudıqqa qarmaq saladı, küñ qutırsa kötiñe barmaq saladı: (K.A., s. 519)
Köle kudursa kuyuya olta sallar, cariye kudursa (senin) götüne parmaq atar.
Yoldan çıkan kimse, haddini aşan anormal davranışlarda bulunabilir.
- 47.** Arın satqan äyelden, tört ayaqtı mal artıq: (K.A., s. 545)
Namusunu satan kadından, dört ayaklı mal yeğdir.
- 48.** Arsız qatın qaralısında semiredi: (K.A., s. 546)
Arsız kadın yaslı zamanında şişmanlar.
Vurdumduymaz kişi içinde bulunduğu olumsuz şartlardan bile hiç etkilenmez.
- 49.** At jamanı taymenen oynar, qatın jamanı baymenen oynar: (K.A., s. 551)
Atın kötüsü tayla oynar, kadının kötüsü zenginle oynar.
İffetsiz kadın zengin adamlarla para karşılığı düşüp kalkar.
- 50.** Azar bolsa jaqın jaman, şaban bolsa atın jaman, şaypaw bolsa qatın jaman: (K.A., s. 555)
Bıkarsa yakınlar kötüdür, yavaşsa atın kötüdür, aksiyse kadın kötüdür.
- 51.** Bir urğaşınıñ aylası qırık esek, bir qaşırğa jük bolar: (K.A., s. 562)
Bir kadının hilesi kırk eşek, bir katıra yük olur.
Atasözüne göre, kadınlar hileci varlıklardır.
- 52.** Bulttan şıqqan kün aşşı, jaman qatınıñ tili aşşı: (K.A., s. 565)
Buluttan çıkan güneş yakıcıdır, kötü kadının dili keskindir.
- 53.** Buzılğan qatın buralqı iytpen teñ: (K.A., s. 566)
Bozulmuş kadın sahipsiz ite denktir.
Ahlaksız insan değersizdir.
- 54.** Dolı qatın jılawıq, suğanaq qatın surawıq: (K.A., s. 567)
Kızgın kadın sulu gözlüdür, açgözlü kadın çok şey ister.
- 55.** Erinşek qatınıñ eteği jırtıq, erke qatınıñ erini tırtıq: (K.A., s. 573)
Tembel kadının eteği yırtık, serbest kadının dudağı yaralı.
- 56.** Ädepsiz äyelge er bağınar: (K.A., s. 577)
Edepsiz kadına erkek baş eğer. Kadının fendi, erkeği yendi.
- 57.** Han sarayı demeseñ, qatın ösek qaptağan, qoşemetşil quw öñşeñ, handı ğana maqtağan: (K.A., s. 580)

Han sarayı demezen kadının dedikodusu her yanı sarar, iltifat etmeyi seven sahtekâr, sadece hanı övmüş.

Kadınlarla ilgili olumsuz bir yargının dile getirildiği bu atasözünde, yağcı insanlara çatılmaktadır.

58. Isırıpşıl qatınğa han dâwleti de buyım emes: (K.A., s. 581)

Müsrif kadına han serveti bile mal değildir. Hazıra dağ dayanmaz.

59. İytti jaman üyretken salaq qatın: (K.A., s. 582)

Köpeği kötü alıştıran beceriksiz kadındır.

Eğitimcinin başarısızlığı öğrenciyi de başarısızlığa iter.

60. Jabıdan ayğır salsañ jawğa miner at tuwmas, jamannan qatın alsañ topqa kirer ul tuwmas: (K.A., s. 583)

Cins olmayan atı damızlık aygır yaparsan düşmana karşı binilecek at doğmaz, kötü hanım alırsan toplum içine girecek oğul doğurmaz. Elma ağacının altına armut düşmez.

61. Jalqaw qatınınñ tösegi tal túske deyin jıyılmas: (K.A., s. 584)

Uyuşuk kadının yatağı öğlene dek toplanmaz.

Tembel insan hiçbir işi vaktinde yapmaz.

62. Jaman adammen söylesseñ urlıgın aytar, jaman äyelman söylesseñ qarılığın aytar: (K.A., s. 586)

Kötü insanla konuşsan hırsızlığını anlatır, kötü kadınla konuşsan yüz karasını anlatır.

Şecaat arz ederken merd-i Kıpti sirkatin söyler.

63. Jaman äyel, bayınınñ janına jatqanın mindet qılar: (K.A., s. 587)

Kötü kadın, kocasının yanına yatmayı görev hâline getirir.

64. Jaman äyeldiñ minezi qıyıq keler, sözi suyıq keler: (K.A., s. 587)

Kötü kadının karakteri yırtık olur, sözü hafif olur.

65. Jaman köldiñ suwı aşşı, jaman äyeldiñ tili aşşı: (K.A., s. 589)

Kötü gölün suyu acı, kötü kadının dili acı. Kör bıçak ele yavuz, kötü avrat dile yavuz.

66. Jaman qatın alğanşa, taw arqala: (K.A., s. 590)

Kötü kadınla evlenmektense dağ sırtlan.

Eşinden memnun olmayan insanın hayatı azapla dolu geçer.

67. Jaman qatın bayımen öşigedi, jaman aygır tayımen öşigedi: (K.A., s. 590)

Kötü kadın kocasıyla düşman olur, kötü aygır tayıyla düşman olur.

Karı kocanın birbirine düşman olması, bir aile için en büyük felakettir.

68. Jaman qatın urısqaq, arıq qoy tırısqaq: (K.A., s. 590)

Kötü kadın kavgacıdır, zayıf koyun sinirlidir.

69. Jatıp işer jalqaw qatın, sormaıday erge tus keler: (K.A., s. 613)

Yatıp yiyen tembel kadın, talihsiz yiğide rast gelir.

70. Jemir qatın jeti ay jerik: (K.A., s. 614)

İştahlı kadın yedi ay aşerir.

Açgözlü kişinin gözü kolay kolay doymaz. Gözü aç olanın karnı tok olmaz.

71. Olaq äyeldiñ tirşiligi bitik keledi: (K.A., s. 633)

Beceriksiz kadının işi bol olur.

Beceriksiz insan işlerin birikmesine neden olarak meşguliyetini artırır.

72. Olaq qatın oymaqşıl, salaq qatın sawıqşıl: (K.A., s. 633)

Beceriksiz kadın yüksükle oynamayı sever, şapşal kadın eğlenceye düşkün olur.

73. Olaq qatın ul tuwsa ya şümeği⁵ joq ya tübegi⁶ joq: (K.A., s. 633)

Beceriksiz kadın oğlan doğurursa ya şümeği yoktur ya tübegi yoktur.

Beceriksiz insanın yaptığı hiçbir iş hatasız olmaz.

74. Olaq qatınıñ armanı oymaq: (K.A., s. 633)

Beceriksiz kadının hayali yüksüktür.

Elinden iş gelmeyen kişi beceriksizliğini imkânlarının yetersiz olduğu

bahanesinin ardına gizlemeye çabalar.

75. Olaq qatınıñ pisirgen süti irip keter, iylegen terisi şirip keter: (K.A., s. 633)

Beceriksiz kadının pişirdiği süt ekşir, tabakladığı deri çürür.

Beceriksiz kadın elini nereye atsa kurutur.

76. Ot otınğa, aqılsız äyel dünyeye toymaydı: (K.A., s. 635)

Ateş oduna, akılsız kadın mala doymaz.

77. Salaq qatın tutqışqa jarımas: (K.A., s. 656)

Şapşal kadın eldivene doymaz.

Beceriksiz kişi, sürekli berbat ettiği işleri telafi etmeye çalışmakla uğraşır.

⁵ Sümek: Beşikteki çocuğun idrarını yapması için kullanılan kemikten borucuk.

⁶ Beşiği düz tutan destek tahtası.

78. Salaq qatın etin qurt jeydi, terisin iyt jeydi: (K.A., s. 656)

Beceriksiz kadının etini kurtçuk yer, tabakladığı deriyi köpek yer.

Beceriksizin yaptığı işten hayır gelmez.

79. Salaq qatınının üyinen, sabaqtı iyne tabılmas: (K.A., s. 656)

Beceriksiz kadının evinde, ip geçirilmiş iğne bulunmaz. Eğri cetvelden doğru çizgi çıkmaz.

80. Sarañ qatın mayın tıǵuwmen qurtar, jaman qatın kirin sıǵuwmen jırtar:

(K.A., s. 658)

Cimri kadın yağını saklayıp yok eder, kötü kadın kirli çamaşırını sıkarak yırtar.

Cimri insan kendisini yoksul göstermeye çalışır, kötü insan pisliğini örtbas etmeye çabalar.

81. Qatın şaştan aladı, araq bastan aladı: (K.A., s. 689)

Kadın, saçtan eder; içki, baştan eder.

Alkol insanın zihnini perişan eder, kişinin düşünme kabiliyetini zayıflatır.

82. Altı qatın azaǵa kelse ärqaysısı öz muñın oylap jılaydı: (K.A., s. 889)

Altı kadın yasa gelse her biri kendi derdini düşünerek ağlar. Ateş düştüğü yeri yakar.

83. Jeñsik asın bermeseñ jerik äyel jöndelmes: (K.A., s. 902)

Canının çektiği aşı vermezsen aşeren kadın iflah olmaz.

Aşeren kadın aşerdiği yemeği yemeden rahat etmez.

84. Jındı köbelek şamǵa öş, aljıǵan kempir şalǵa öş: (K.A., s. 903)

Serseri kelebek muma heveslidir, bunayan yaşlı kadın yaşlı adama heveslidir.

Kırkıdan sonra azanı teneşir paklar.

85. Kempir, bala jubatqanın umıtıp öz göy-göyine basadı: (K.A., s. 905)

Yaşlı kadın, çocuk avuttuğunu unutup kendi derdine yanar.

Yaşlı insan yaşama sevincini bütün bütün yitirir, yıllanmış hüznleriyle günlerini geçirir.

86. Jer dawı men jesir dawı bitpeydi: (K.A., s. 968)

Toprak davası ile dulun davası bitmez.

Toprak için çıkan anlaşmazlıklar kolayca çözümlenemez, dul kadın toplumda hoş olmayan pek çok durumla karşılaşır.

87. Qatın köp bolsa qazanda sorpa qalmas, jırtuwǵa torqa qalmas: (K.A., s. 982)

Kadın çok olursa kazanda çorba kalmaz, yırtmaya ipekli kumaş kalmaz.

Atasözünde, kadınlar sadece tüketen varlıklar olmakla suçlanmaktadır.

88. Көшермен болса жұрт жаман, тастарман болса қатын жаман. (М.Ж.М.М., s. 188)

Köşermen bolsa jurt jaman, tatarman bolsa qatın jaman.

Çok göçen halk kötü, çocuğunu bırakan eş kötüdür.

89. Қатын көп болса, шөмішті ит жалар. (В.Қ.В., s. 224)

Qatın көр bolsa, şöмішти iyt jalar.

Kadınlar çok olsa, tabağı köpek yalar.

90. Салақ қатынның үйінен, сабақты ине табылмас. (В.Қ.В., s. 225)

Salaq qatınınñ üyinen, sabaqtı ine tabılmas.

Beceriksiz kadının evinde, iğne ipliği bile bulunmaz.

91. Заман бұзыларда, әуелі әйел бұзылады. (В.Қ.В., s. 226)

Zaman buzılarda, әweli әyel buzıladı.

Zaman bozulmadan evvel kadın bozulur.

92. Екі әйелдің басы қосылса, үшінші әйелдің соры. (В.Қ.В., s. 226)

Eki әyeldiñ bası qosılsa, üşinşi әyeldiñ sorı.

İki kadın yan yana gelse üçüncü bir kadın hakkında gıybet ederler.

93. Әйелдің күші жоқ, аяласы көп. (В.Қ.В., s. 227)

Әyeldiñ küşi joq, ayalası көр.

Kadın gücüyle değil hilesiyle kazanır.

94. Қатын өтірік айтпайды, қағыс естиді. (В.Қ.В., s. 327)

Qatın ötirik aytpaydı, қағıs estiydi.

Kadın yalan söylemez, yanlış duyar.

95. Олақ қатын - оймақшыл, салақ қатын — сауықшыл. (В.Қ.В., s. 383)

Olaq qatın - oymaqşıl, salaq qatın — sawıqşıl.

Beceriksiz kadın sakar olur, pasaklı kadın gününü gün eder.

96. Жаман қатынды ұлы теңгереді, жаман әкімді құлы теңгереді. (Қ.М.М., s. 84)

Jaman qatındı ulı teñgeredi, jaman äkimdi qulı teñgeredi.

Annesi kötü ise oğlu onu dinlemez, muhtarı kötü ise halkı onu dinlemez.

АҚ.: Burada “teñgeredi” anlam olarak eşitlemek anlamında kullanılmıştır. Anne kötüyse eşitlemek için oğlu iyi olmalı, Hâkim kötüyse eşitlemek için kölesi iyi olmalıdır. Yani denge kurulması için tarafları arasında iyi-kötü eşitliği sağlanılır.

97. Жаназаға келген тоғыз қатын, әрқайсысы өз мұңын айтып жылайды.

(Q.M.M., s. 173)

Janazaға келген тоғыз қатын, әрқайсысы өз мұңын айтты жылайды.

Cenazeye gelen dokuz kadının her biri kendi derdini söyleyip ağlar.

98. Қабаған ит келген ырысты қайырап,

Қарау қатын жолдасыңнан айырап. (Q.M.M., s. 371)

Qabaған ıyt келген ıristı qayıрап,

Qaraw qatın joldasıñnan ауıрап.

Havlayan köpek bereketi қаçıрап.

Kötü kadın yoldaşından ауıрап.

99. Жесір қатын — желбуаз. (Q.M.M., s. 402)

Jesir qatın — jelbüwaz.

Dul kadın yalancıkdan hamiledir.

100. Күндестің күні де күндес, күлі де күндес. (Q.M.M., s. 402)

Kündestiñ күni de күndes, күli de күndes.

Kumalar birbirini sürekli kıskanır.

101. Салақ қатын тұтқышқа жарымас. (Q.M.M., s. 402)

Salaq qatın tutqısqa jarımas.

Pasaklı kadın ne yapsa da yaramaz.

102. Аты шабан болса, қатыны жаман болса, жігіттің күнін итке берсін.

(Q.M.M., s. 405)

Atı şaban bolsa, qatını jaman bolsa, jigittiñ күnin ıytke bersin.

At ve kadının kötü ise mutsuz olursun.

103. Сараң қатын, майын тығумен құртар. (Q.M.M., s. 405)

Sarañ qatın, mayın tığüwmen qurtar.

Симри kadın yağını gizleyerek bozar.

104. Жаман қатын, кірін сығумен жыртар. (Q.M.M., s. 406)

Jaman qatın, kirin sığüwmen jırtar.

Kötü kadın çamaşırları sıkarak yırtar.

105. Ұлсыз қатын шүмекке⁷ тоймас. (Q.M.M., s. 407)

Ulsız qatın şümekke toymas.

Oğulsuz kadın sümeğe doymaz.

106. Бір қатынның қырсығы, қырық есекке жүк болар. (Q.M.M., s. 407)

Bir qatınnıñ qırsıǵı, qırıq esekke jük bolar.

Söz dinlemez kadın, kırk eşeğe yük olur.

107. Екі сиыры бардың айраны көп, екі қатыны бардың жанжалы көп.

(Q.M.M., s. 407)

Eki sıyrı bardıñ ayranı köp, eki qatını bardıñ janjalı köp.

İki ineǵı olanın ayranı çok, iki kadını olanın kavgası çok.

108. Еркек құмар әйел ерге жарымас. (Q.M.M., s. 409)

Erkek qumar äyel erge jarımas.

Aǵır başı olmayan kadının doǵru düzgün eşi de olamaz.

109. Екі әйелдің басы қосылса, үшінші әйелдің соры. (Q.M.M., s. 409)

Eki äyeldiñ bası qosılsa, üşinşi äyeldiñ sorı.

İki kadın yan yana gelse üçüncü bir kadını çekiştirirler.

110. Күндес күнде өш. (Q.M.M., s. 409)

Kündes күnde öş.

Kumalar her zaman kavga arar.

111. Ебелектен отын болмас, ойнастан қатын болмас. (Q.M.M., s. 410)

Ebelekten otın bolmas, oynastan qatın bolmas.

Rüzgârda uçuşan ve buğdayın içinde olan çöpte odun olmaz, oynastan kadın olmaz.

112. Ұнды пәтір құртады, ерді қатын құртады. (Q.M.M., s. 414)

Undı pätir qurtadı, erdi qatın qurtadı.

Unu tahıl bozar, yiǵidi kadın bozar.

АҢ: Екмек yapılırken hamur yuvarlamak için sürekli un kullanılır. Çünkü un hamurla birlikte biter. Burada da benzetme yapılmış nasıl ekmek yapımı unu bitiriyorsa yiğidi de kadın bitirir.

113. Қатын алдың — отын алдың. (Q.M.M., s. 415)

Qatın aldıñ — otın aldıñ.

⁷ Сүмек: Күçük çocukların күçük idrarlarını yarmaları için kullanılan kemik çubuk.

Kadın aldın, odun aldın.

114.Қатының долы болса, дүниенің тыныштығынан не пайда.

Аяғыңды етік қысса, дүниенің кеңдігінен не пайда. (Q.M.M., s. 415)

Qatınıñ dolı bolsa, düniyenıñ tınışıǵınan ne payda.

Ауаǵıñdı етік қысса, дүниенің кеңдігінен не пайда.

Karın kötüyse dünyanın huzurundan ne fayda?

Çizmen darsa dünyanın genişliğinden ne fayda?

115.Екі қатын алғанның аузы тынбас, тоқал сиыр мінгеннің қолы тынбас.

(Q.M.M., s. 419)

Eki qatın alǵannıñ awzı tınbas, toqal sıyr mingenniñ kolı tınbas.

İki kadın alan bir evden diğеr eve koşturup yorulur, boynuzsuz ineğе binen yorulur.

116.Жаман қатын, шабан ат, өтпес пышақ, ер жігітті береді ажалға ұстап.

(Q.M.M., s. 420)

Jaman qatın, şaban at, ötpes pışaq, er jigitti beredi ajalǵa ustap.

Kötü kadın tembел at ve kör bıçak gibidir, erkeği tutup ecele verir.

117.Қатын — азап, бала — тозақ. (Q.M.M., s. 420)

Qatın — azap, bala — tozaq.

Kadın azap, çocuk cehennemdir.

118.Қоңсың жаман болса, көшіп құтыларсың, қатының жаман болса, қайтіп

құтыларсың. (Q.M.M., s. 423)

Qoñsıñ jaman bolsa, köşip qutılarsıñ, qatınıñ jaman bolsa, qaytip qutılarsıñ.

Komşun kötü olsa göçüp kurtulursun, eşin kötü olsa nasıl kurtulutsun.

119.Қатын көп болса, қазан қайнамайды. (Q.M.M., s. 423)

Qatın көp bolsa, qazan qaynamaydı.

Kadın çok olursa, kazan kaynamaz.

120.Қатынмен қарыспа, қысырақпен жарыспа. (Q.M.M., s. 424)

Qatınmen qarısра, qısrаqpen jarısра.

Kadınla kavga etmek, kısrak atla yarışа girmeye benzer.

121.Долы қатын бұтына сиер. (Q.M.M., s. 433)

Dolı qatın butına siyer.

Kızgın kadın paçalarına içer.

122.Eki katın alganniñ, davı üyinde. / Eki katın alıpsıñ, bir pélege kalıpsıñ.
(T.D.O.A.S., s. 299)

İki kadın alanın davası evinde. / İki kadın alırsın bir beleya kalırsın. İki kadın olan evde düzen olmaz.

3.1.3. İyi-Kötü Karşılaştırılması

“Türkiye Türkçesindeki “iyi” sözcüğünün karşılığı Kazak Türkçesinde “jaqsı”; “iyi-kötü” sözcüğünün Kazak Türkçesindeki anlamı ise “jaman-jaksı” şeklinde verilmiştir. (Bayniyazov, Bayniyazova, & Koç, 2012, s. 264).

“Kazak Türkçesi atasözlerinde “iyi” kavramının çoğunlukla zıttı olan kavramla bir arada verildiği görülmektedir. Söz gelimi çalışkanlık-tembellik, dürüstlük-yalancılık, namusluluk-namussuzluk aynı atasözünde karşılaştırmalı bir biçimde yer alabilir.” (Akçalı, 2013, s. 405-406).

Kazak Türkçesi atasözlerinde iyi ve kötü karşılaştırılması daha çok aile içinde kendini gösterir. Karı-koca münasebetinde kadının iyi mi kötü mü olduğu ortaya çıkar. Kadın konulu atasözlerinde de bu karşılaştırılma yapılmış; olumlu ve olumsuz kadın karakteri verilmeye çalışılmıştır.

1. Alğanı jaqsı, jigittiñ ärqaşan isin oñdaydı; alğanı jaman jigittiñ isiniñ säti bolmaydı: (K.A., s. 296)

Aldığı iyi eş, adamın her zaman işini düzeltir; aldığı eş kötü olan adamın işinin hayrı olmaz. Kadın var ev yapar, kadın var ev yıkar.

2. Alğan jarıñ jaqsı bolsa at üstinen dübir et, alğan jarıñ jaman bolsa şiyge kirip sabır et: (K.A., s. 296)

Aldığın eş iyiye at üstünde seslen, aldığın eş kötüye sazlığa girip fıslıda. Aksi eşe söz söylemek zordur, tartışma çıkabilir.

3. Alğanı jaqsı, jigittiñ är qaşan isin oñdaydı; alğanı jaman, jigittiñ isiniñ säti bolmaydı: (K.A., s. 296)

Erkeğin eşi iyiye her zaman işini düzeltir, erkeğin eşi kötüye hiçbir zaman işinin hayrı olmaz.

4. Bilimdi äyel basıña qaraydı, bilimsiz äyel jasıña qaraydı: (K.A., s. 324)
Bilgili kadın aklına bakar, bilgisiz kadın yaşına bakar.

5. Eki äyel alğanniñ dawı üyinde, jaman äyel alğanniñ jawı üyinde: (K.A., s. 339)

İyi hanım alanın sorunu evindedir, kötü hanım alanın düşmanı evindedir.

6. Äyeliñ jaqsı bolsa basıñ künde törde, äyeliñ jaman bolsa basıñ künde körde:

(K.A., s. 352)

Hanımın iyi olursa başın her gün başköşededir, hanımın kötü olursa başın her gün mezardadır. Avrat düzdüğü evi tanrı yıkmaz, avrat bozduğu evi tanrı yapmaz.

7. Äyeliñ jaqsı bolsa üyiñ beyiş, äyeliñ jaman bolsa küniñ keyis: (K.A., s. 352)

Hanımın iyi olursa evin cennettir, hanımın kötü olursa günün dargınlıkla doludur.

8. Jaman bolsa alğaniñ, jegeniñ jelim, qum bolar; jaqsı bolsa alğaniñ, basıña baqıt-nur qonar: (K.A., s. 359)

Aldığın eş kötü olursa yediğin şey tutkal ve kum olur, aldığın eş iyi olursa başına talih ve nur yağar. Kadın var ev yapar, kadın ev yıkar.

9. Jaman qatın bayına jalğız atın soyğızar, jaqsı qatın joldasına joqtan qurap toyğızar: (K.A., s. 360)

Kötü kadın kocasına biricik atını kestirir, iyi kadın eşini yoktan sofraya kurup doyurur.

Kötü eş insanı büyük kayba uğratar, iyi eş ise fedakârlıklarıyla onu mutlu etmeye çalışır.

10. Jaqsı äyel zeynet, jaman äyel beynet: (K.A., s. 363)

İyi kadın ziynet, kötü kadın azaptır.

11. Jaqsı bolsa alğaniñ üyiñnen kisi ketpeydi, jaman bolsa alğaniñ şın dosıñ da şetteydi: (K.A., s. 363)

Aldığın eş iyiye evinden insan eksik olmaz, aldığın eş kötüye gerçek dostun bile uzak durur.

12. Jaqsı bolsa äyeliñ qayın eter jat ulın, jaman bolsa äyeliñ jat etedi ata ulın: (K.A., s. 363)

Hanımın iyi olursa elin oğlunu kayınbirader eder, hanımın kötü olursa babanın oğlunu yabancı eder.

İyi eşe sahip olan kişinin toplumsal ilişkileri genişler, kötü eşe sahip olan kişinin aile ilişkileri bozulur.

13. Jaqsı bolsa qatınıñ qasıñdağı aqlıñ, jaman bolsa qatınıñ alıstaydı jaqınıñ:
(K.A., s. 364)

İyi olursa karın yanındaki aklındır, kötü olursa karın uzaklaşır yakının.
Eşi geçimsiz olan kişinin, akrabalarıyla ilişkisi ister istemez bozulur.

14. Qatın oñsa qazına, oñbasa qaza: (K.A., s. 404)

Kadın iflah olursa hazine, iflah olmazsa eceldir.

Kötü eş insanı canından bezdirir, iyi eş hayatını güzelleştirir. Evi ev eden avrat,
yurdu şen eden devlet.

15. Qatınıñ jaqsı bolsa köñiliñ oyaw, qatınıñ jaman bolsa köñiliñ qayaw: (K.A.,
s. 405)

Karın iyi olursa gönlün uyanıktır, karın kötü olursa gönlün kaygılıdır. Kadın var
ev yapar kadın var ev yıkar.

16. Aqıldı äyel az nârseni köp qılar, aqılsız äyel köp nârseni joq qılar: (K.A., s.
534)

Akıllı kadın az nesneyi çok kılar, akılsız kadın çok nesneyi yok kılar. Kadın var,
ev yapar; kadın var, ev yıkar.

17. Erinşek äyel opa jağadı, erinbes äyel eñbek tabadı: (K.A., s. 573)

Tembel kadın pudra sürer, erinmeyen kadın iş bulur.

18. Jaqsı äyel ömiriñdi uzartar, jaman äyel üstiñe tuz artar: (K.A., s. 599)

İyi kadın ömrünü uzatır, kötü kadın üstüne tuz yükler.

Atasözüne göre, iyi eş erkeğin ömrünü güzelleştirir, kötü eş ise zorlaştırır.

19. Jaqsı äyel añğarğış, jaman äyel şamdanğış: (K.A., s. 599)

İyi kadının gözü keskindir, kötü kadın asabidir.

20. Jaqsı äyel er köñilin ösiredi, jaman äyel er otın öşiredi: (K.A., s. 599)

İyi kadın kocasının gönlünü ferahlatır, kötü kadın kocasının ateşini söndürür.

İyi eş insana huzur verir, kötü eş ise insana zarar verir.

21. Jaqsı äyel jaman erkekti tüzetedi, jaman äyel jaqsı erkekti jüdetedi: (K.A., s.
599)

İyi kadın kötü erkeği düzeltir, kötü kadın iyi erkeğe ızdırıp çektirir.

22. Jaqsı äyel üydiñ kemesi, jaman äyel şaytanñ egesi: (K.A., s. 599)

İyi kadın evin ocağıdır, kötü kadın şeytanın efendisidir. Kadın var ev yapar,
kadın var ev yıkar.

23. Jaqsı äyel, jaman erin han qıladı, jaman äyel, jaqsı eriniñ basın dañ qıladı:
(K.A., s. 599)

İyi kadın kötü kocasını han kılar, kötü kadın iyi kocasının başını ağrıtır.

24. Jaqsı äyeldiñ qolı uzın, jaman äyeldiñ tili uzın: (K.A., s. 599)

İyi kadın beceriklidir, kötü kadının dili uzundur.

25. Jaqsı qatın ırıs, jaman qatın urıs: (K.A., s. 602)

İyi eş rızık, kötü eş kavgadır.

26. Jaqsı qatın erin maqtaydı, jaman qatın özin maqtaydı: (K.A., s. 602)

İyi kadın kocasını över, kötü kadın kendisini över.

27. Zerdeli zayıp qut, bereke, ırıs bolar; zerdesizi ottıñ basın, jürgen jerin urıs
qılar: (K.A., s. 679)

Akıllı eş, uğur, bereket, rızık olur; akılsızı ailede, yaşadığı yerde kavgaya sebep olur.

28. Жақсы әйел — ырыс, жаман әйел — ұрыс. (B.Q.B., s. 223)

Jaqsı äyel — ırıs, jaman äyel — urıs.

İyi avrat rızık, kötü avrat ise rezilliktir.

29. Жаман еркектің басын, жақсы қатын хан қылады.

Жақсы еркектің басын, жаман қатын даң қылады. (B.Q.B., s. 228)

Jaman erkektiñ basın, jaqsı qatın han qıladı.

Jaqsı erkektiñ basın, jaman qatın dañ qıladı.

İyi kadın kötü erkeği düzeltir

Kötü kadın ise iyi erkeği paramparça eder.

30. Жақсы әйел өмірдің тәттілігін сездіреді, жаман әйел өмірден бездіреді.
(B.Q.B., s. 339)

Jaqsı äyel ömirdiñ tättiligin sezdiredi, jaman äyel ömirden bezdiredi.

İyi eş ömrün tatlılığını sezdirir, kötü eş ömürden bezdirir.

31. Жақсы қатын жүн қарыз алады, жаман қатын су қарыз алады. (Q.M.M.,
s. 408)

Jaqsı qatın jün qarız aladı, jaman qatın suw qarız aladı.

İyi kadın yünü borç alır, kötü kadın ise suyu borç alır.

32. Қатының жақсы болса, жұмақ үйінде, қатының жаман болса, тозақ
үйінде. (Q.M.M., s. 412)

Qatınıñ jaqsı bolsa, jumaq üyiñde, qatınıñ jaman bolsa, tozaq üyiñde.
Kadının iyi olsa, cennet evidir, kötü olsa cehennem evidir.

33. Қатын оңды болса — қазына, оңбаса — қаза. (Q.M.M., s. 416)

Qatın oñdı bolsa — qazına, oñbasa — qaza.

Kadın iyi olsa hazinedir, kötü olsa ölümündür.

34. Жақсы әйел жүн қарыз алып, байпақ басады.

Жаман қатын байынан таяқ жегенше, жайқақ басады. (Q.M.M., s. 424)

Jaqsı äyel жүн qarız alıp, baupraқ basadı.

Jaman qatın baуınan tayaқ jegenşe, jayqaқ basadı.

İyi kadın yün borç alır, çizme yapar, kötü kadın dayak yiyene kadar boşuna gezer.

35. Жақсы әйел жаман еркекті би етеді, жаман әйел жақсы еркекті құл етеді. (Q.M.M., s. 424)

Jaqsı äyel jaman erkekti biy etedi, jaman äyel jaqsı erkekti qul etedi.

İyi kadın kötü adamı bilgili eder, kötü kadın iyi erkeği kul eder.

3.1.4. Kadın-Erkek Karşılaştırılması

İncelenilen atasözlerinde kadınla erkeğin karşılaştırıldığı atasözleri tespit edilmiştir. Kadınla erkeğin karşılaştırıldığı atasözlerinde erkek ve kadının birbirini tamamlayan iki temel unsur olduğu görülmektedir.

Kadının erkeğin eksik yanlarını, erkeğin de kadının eksik yanlarını tamamladığı, ikisinin de hayatta birbirine ihtiyacı olduğu atasözlerinde anlaşılmaktadır. Kadının iyi olması erkek için önemli, erkeğin iyi olması da kadın için son derece önemlidir.

Yapılan erkek ve kadın karşılaştırmalarında genellikle her iki cinsten de fedakârlık beklenmektedir. Cinslerden birinin iyi olması ya da kötü olması kişileri çok fazla etkilemektedir.

Bazı atasözlerinde kadının erkeğe göre olumlu ya da olumsuz tarafı, bazılarında da erkeğin kadına göre iyi ya da kötü yönlerinin mukayese edildiği görülmektedir.

1. Altın bastı äyelden, baqır bastı erkek artıq: (K.A., s. 298)

Altın başlı kadından, bakır başlı erkek üstündür.

Kadın-erkek eşitsizliğinin vurgulandığı bu atasözüne göre, değersiz bir erkek bile değerli bir kadından üstündür. Kadının şamdanı altın olsa mumu dikecek erkektir.

2. Azansız molda bolsa da qazansız qatın bolmaydı: (K.A., s. 315)

Ezansız hoca olsa bile kazansız kadın olmaz.

Atasözüne göre, bir kadının ev işlerinde beceriksiz olması kabul edilemez.

3. Bay tañdağan, ersiz qaladı; köşe bergen, jersiz qaladı: (K.A., s. 322)

Koca seçen kadın, erkeksiz kalır; göçüveren kişi, yersiz kalır.

Armutun sapı, üzümün çöpü diyerek kimseleri beğenmeye kişi, kendine eş bulamaz.

4. Elin jamandağan er oñbas, erin jamandağan qatın oñbas: (K.A., s. 342)

Halkını kötöleyen yiğit iflah olmaz, kocasını kötöleyen kadın iflah olmaz.

5. Elin razı qılmağan jigitten, erin razı qılğan äyel artıq: (K.A., s. 342)

Halkını memnun etmeyen adamdan, kocasını memnun eden kadın üstündür.

Atasözüne göre, erkeğin görevi halka hizmet, kadının görevi ise kocasına hizmettir.

6. Er aylası bir, qatın aylası mıñ: (K.A., s. 343)

Erkeğin hilesi birdir, kadının hilesi bindir. Kadının fendi, erkeği yendi.

7. Er eldi basqarsa äyel otbasın basqaradı: (K.A., s. 343)

Erkek yurdu yönetir, kadın aileyi yönetir. Yuvayı dışı kuş yapar.

8. Er eldiñ iyesi, äyel üydiñ iyesi: (K.A., s. 343)

Erkek yurdun sahibidir, kadın evin sahibidir. Yuvayı dışı kuş yapar.

9. Er qunı jaqsı jüz jılqı, qatın qunı jartısı: (K.A., s. 344)

Yiğidin değeri yüz iyi attır, kadının değeri yarısıdır.

Atasözünde, kadın erkek eşitsizliği belirtilmektedir. Kadının şamdanı altın olsa mumu dikecek erkektir.

10. Erkek körse ras, qatın körse jañılıs: (K.A., s. 345)

Erkek görürse doğru, kadın görürse hatalıdır.

11. Erkek söylese jolı aşıladı, urğaşı söylese eti aşıladı: (K.A., s. 345)

Erkek konuşursa yolu açılır, kadın konuşursa eti açılır.

Atasözüne göre, erkeğin konuşkan olması olumlu, kadının konuşkan olması ise olumsuz bir özelliktir.

12. Erkek, er minezdiligimen, äyel, biyyazı minezdiligimen süykimdi: (K.A., s. 345)

Erkek, yiğit mizacıyla; kadın, nazik mizacıyla sevimlidir.

Erkeğe yiğitlik, kadına ise incelik yakışmaktadır.

13. Erkekke jürek, äyelge tirek kerek: (K.A., s. 345)

Erkeğe yürek, kadına destek gerek.

Atasözüne göre, kadınlar korunmaya muhtaç varlıklardır.

14. Erkek dawıstı äyelde uyat bolmas, äyel dawıstı erkekte quwat bolmas: (K.A., s. 345)

Erkek sesli kadında utanma olmaz, kadın sesli erkekte kuvvet olmaz.

15. Äyel almağan jigit elüwge kelse de bozbala, bala tappağan qatın qırıqqa kelse de qız bala: (K.A., s. 350)

Hanımı almayan erkek ellisine gelse de delikanlıdır, çocuk doğurmayan kadın kırkına gelse de kız çocuğudur.

Atasözüne göre, evlilik kişinin çocukluktan erişkinliğe geçişinin en mühim aşamasıdır.

16. Äyel päleni körkinen tabadı, er jigit päleni sözinen tabadı: (K.A., s. 351)

Kadın belayı güzelliğinden bulur, yiğit adam belayı sözünden bulur. İnsan sözünden, öküz boynuzundan tutulur.

17. Äyel üydiñ körki, erkek tüzdiñ körki: (K.A., s. 351)

Kadın evin süsü, erkek ovanın süsü.

Kadın ev işlerindeki becerisiyle, erkek ise yiğitliğiyle değer kazanır.

18. Äyeldi äyel sıñayınan tanıydı, erkekti erkek anadaydan tanıydı: (K.A., s. 351)

Kadını kadın tavrından tanır, erkeği erkek uzaktan tanır.

Hemcinsler birbirinin hâl ve tavırlarını kolayca kestirebilirler.

19. Äyeldiñ jolı awır, erkektiñ jügi awır: (K.A., s. 351)

Kadının yolu ağır, erkeğin yükü ağırdır.

Kadın olsun, erkek olsun her bireyin toplumda bir vazifesi ve sorumluluğu vardır.

20. Äyel jomarttıq qılğanda, erkek namarttıq qılğanı ölim: (K.A., s. 351)

Kadın cömertlik ettiğinde, erkeğin cimrilik yapması ölüm gibidir.

Ataerkil toplum yapısının dışı vurumu niteliğinde olan bu atasözünde, erkeğin kadından aşağı kalmaması gerektiği savunulmaktadır.

Benzer Kazak atasözü:

1. Әйел жомарттық қылғанда, еркектің нәмарттық қылғаны — өлім.

(B.Q.B., s. 331)

Äyel jomarttıq qılğanda, erkektiñ nämarttıq qılğanı — ölim.

Kadın mert olduğunda, erkeğin namert olması ölüme denktir.

21. Jaqsı äyel jaman erkekti er qıladı, jaman erkeke jaqsı äyeldi jer qıladı: (K.A., s. 363)

İyi kadın, kötü erkeği yiğit kılar; kötü erkek, iyi kadını toprak kılar.

Kocası zalim olan kadın dünyada çok çile çeker. İyi koca karıyı gül, yaprak; kötü koca kül, toprak yaparmış.

22. Jaqsı erkektiñ işinde altın erli at jatadı, jaqsı äyeldiñ işinde altın besikti ul jatadı: (K.A., s. 364)

İyi erkeğin içinde altın eyerli at yatar, iyi kadının içinde altın beşikli oğul yatar.

Kadının ve erkeğin hayalleri birbirinden farklıdır.

23. Qartı bardıñ jurtı bar, kempiri bardıñ qurtı⁸ bar: (K.A., s. 518)

Yaşlı dedesi olanın çadırı var, yaşlı ninesi olanın qurtu var.

Yaşlı insanlar bilgi ve deneyimleriyle gençlere yol gösterirler, gençlerin hayatını kolaylaştırırlar.

24. Aqıldı äyeldi “hanım” de, söz uğatın jigitti “janım” de: (K.A., s. 534)

Akıllı kadına “hanım” de, laftan anlayan adama “canım” de.

25. Aqıldı erdiñ işinde altın erli at jatar, aqıldı jardiñ işinde altın aydar ul jatar: (K.A., s. 535)

Akıllı yiğidin içinde altın eyerli at yatar, akıllı yârin içinde altın perçemli oğul yatar.

Akıllı yiğit savaşçı olur, akıllı kadın çocuk sahibi olmaya istekli olur.

26. Bayı ölgen qatın kelinşek boladı, kedey bolatın jigiti erinşek boladı: (K.A., s. 560)

Kocası ölen kadın taze gelin olur, fakir olacak adam tembel olur.

27. Erdiñ jaqsısı elimen oylasadı, äyeldiñ jaqsısı erimen oylasadı: (K.A., s. 572)

⁸ Qurt: Süzölmüş yoğurttan yapılan tuzlu ve kurutulmuş yiyecek.

Erkeğin iyisi halkına danışır, kadının iyisi kocasına danışır.

Atasözüne göre kadınlar görüşleri alınmaya değmeyecek varlıklardır, mutlaka bir erkeğin yardımına ihtiyaç duyarlar.

28. Erkek dawıstı äyeldiñ isi bolmas, qatın dawıstı erkektiñ küşi bolmas: (K.A., s. 574)

Erkek sesli kadının sorunu olmaz, kadın sesli erkeğin gücü olmaz.

Kadınsı özelliklere sahip olan erkek, toplumda hoş karşılanmaz.

29. Äyeldiñ aqlı körkinde, erkektiñ körki aqlında: (K.A., s. 580)

Kadının aklı güzelliğinde, erkeğin güzelliği aklındadır.

30. Äyeldiñ meşkeyi jut, erdiñ meşkeyi qut: (K.A., s. 580)

Kadının oburluğu kıtlık, erkeğin oburluğu berekettir.

Geleneksel hayat tarzında fiziksel açıdan daha çok yıpranan erkeklerin beslenme ihtiyaçları büyüktür, bu yüzden oburluk onlar için olumlu bir özellik olarak değerlendirilir.

31. Äyeldiñ qarı külegeş, erkektiñ qorı külegeş: (K.A., s. 580)

Kadının iffetsizi sırtkandır, erkeğin değersiz sırtkandır:

Fazla gülmenin Kazak toplumunda hoş karşılanmadığı bu atasözünden anlaşılmaktadır.

32. Jaman er jay buzadı, jaman äyel üy buzadı: (K.A., s. 588)

Kötü erkek mekânı bozar, kötü kadın evi yıkar.

Kötü insan ailesine ve çevresine zarar verir.

33. Jaman erkek toy buzar, jaman äyel üy buzar: (K.A., s. 588)

Kötü erkek düğünü bozar, kötü kadın ev bozar.

Kötü kadın ailesini dağıtır.

34. Jaman qatın töseginen belgili, jaman jigit esebinen belgili: (K.A., s. 590)

Kötü kadın döşeğinden bellidir, kötü adam fikrinden bellidir.

35. Jaqsı erdiñ elimen ırısı bar, jaqsı äyeldiñ erimen tınısı bar: (K.A., s. 600)

İyi yiğidin halkıyla bereketi vardır, iyi kadının kocasıyla ömrü vardır.

İnsan hayatta tek başına var olamaz, iyi bir aileye ve içinde huzurla yaşayabileceği bir topluma ihtiyaç duyar.

36. Jaqsı jigit jer qurımaydı, jaqsı äyel er qurımaydı: (K.A., s. 601)

İyi adam toprağı mahvetmez, iyi kadın erkeği mahvetmez.

37. Jaqsı qatın jaman erkekti asıray aladı, jaman erkek jaqsı qatındı asıray almaydı: (K.A., s. 602)

İyi kadın kötü erkeği besleyebilir, kötü erkek iyi kadını besleyemez.

Bu atasözünde, aileyi bir arada tutan asıl ögenin erkek değil, kadın olduğu belirtilmektedir. Yuvayı dişi kuş yapar.

38. Jawlıq kiygenniñ bäre äyel emes, börük kiygenniñ bäre batır emes: (K.A., s. 613)

Başörtüsü takanların hepsi kadın değildir, börk giyenlerin hepsi kahraman değildir.

Mühim olan dış görünüş değil, insanın kişiliğidir. Kürk ile börk ile adam olunmaz.

39. Jigit asıqqannan ölsin, qız ıntıqqannan ölsin: (K.A., s. 616)

Erkek acele etmekten ölsün, kız arzudan ölsün.

Erkek için aşırı acelecilik, kız için ise fazla istekli görünmek kusur olarak kabul edilir.

40. Köp külse qardıñ isi, köp berse bardıñ isi: (K.A., s. 624)

Çok gülmek iffetsiz kadının işidir, çok vermek varlıklı kişinin işidir.

41. Qatını jalqaw, bayı samarqaw üyden qonaq qaşadı: (K.A., s. 647)

Kadını tembel, erkeği hevessiz olan evden konuk kaçar.

Hiç kimse iyi ağırılanmayacağı, ilgi görmeyeceği yere konuk olmak istemez.

42. Qatın asqaqtasa betine qara tüser, er asqaqtasa betine jara tüser: (K.A., s. 647)

Kadın büyüklense yüzüne kara düşer, erkek büyüklense yüzüne yara alır.

Kendisini büyük gören kişi er geç bir belaya uğrar. Mağrurun hasmı Allah'tır.

43. Qatınıñ jamanı sor, erdiñ jamanı qur: (K.A., s. 647)

Kadının kötüsü felakettir, yiğidin kötüsü fuzulidir.

44. Qatınıñ qorı tabaşıl, erkektiñ qorı tobaşıl: (K.A., s. 647)

Kadının değersiz başkalarının üzüntülerine sevinir, erkeğin değersiz çok tövbe eder.

Kadını değersizleştiren hasetliği, erkeği değersizleştiren ise sürekli hata yapıp pişmanlıklarla yaşamasıdır.

45. Uyatsız äyel tuzsız as, ädepsiz jigit jügensiz at: (K.A., s. 677)

Edepsiz kadın tuzsuz aş, edepsiz adam dizginsiz attır.

Edepsiz kadın ailenin huzurunu bozar, edepsiz erkek sağa sola saldırıp bela arar.

46. Üş kündigin oylamağan äyelden bez, üş aylığın oylamağan erkekten bez:

(K.A., s. 678)

Üç gününü düşünmeyen kadından uzak dur, üç ayını düşünmeyen erkekten uzak dur.

İnsanın mutlaka geleceğine yönelik planları olması gerekir.

47. Erkek sergek uyıqtasa ırıs bitedi, äyel sergek uyıqtasa jumıs bitedi: (K.A., s. 730)

Erkeğin uykusu hafif olursa bereket gelir, kadının uykusu hafif olursa iş biter. Erken kalkan yol alır.

48. Erte turğan jigittiñ ırısı artıq, erte turğan äyeldiñ bir isi artıq: (K.A., s. 730)

Erken kalkan adamın rızkı açıktır, erken kalkan kadının her işi yolundadır.

49. Kempir, şaldıñ tilin bileği; şal, maldıñ tilin bileği: (K.A., s. 740)

Yaşlı kadın, ihtiyar adamın dilini bilir; ihtiyar adam, hayvanın dilini bilir.

Yaşlı insanlar, tecrübeleri sayesinde hayattaki pek çok konuya dair bilgiye vakıftırlar.

50. Er qartaysa erki keter, äyel qartaysa körki keter: (K.A., s. 898)

Erkek yaşlanınca gücü gider, kadın yaşlanınca güzelliği gider.

51. Otı janbağan qatın aşuwlı, mıltığı ot almağan batır aşuwlı: (K.A., s. 977)

Ateşi yanmayan kadın öfkeli, tüfeği ateş almayan yiğit öfkelidir.

Kadının kaygısı ev işleri, erkeğinki ise savaş ve vuruşmadır.

52. Qız erkem kestesimen körkem, ul erkem önerimen körkem: (K.A., s. 984)

Nazlı kız nakışıyla güzel, nazlı oğul hüneriyle yakışıklıdır.

53. Qos ul tuwğan qatındı “hanım” dese boladı, el qorğağan batırdı “narım” dese boladı: (K.A., s. 984)

İkiz oğul doğuran kadına “hanım” denilse olur, halkı koruyan kahramana “güçlüm” denilse olur.

54. Tazalığı qatınnıñ, tarağınan belgili; batırlığı batırdıñ, jarağınan belgili:

(K.A., s. 991)

Temizliği kadının, tarağından bellidir; yiğitliği yiğidin, silahından bellidir. Aslan yattığı yerden belli olur.

55. Üydiñ basın qatın qosar, eldiñ basın batır qosar: (K.A., s. 997)

Evin başını kadın birleştirir, halkın başını kahraman birleştirir.

Kahramanlar, halk tarafından ortak değer olarak kabul edildiklerinden, toplumsal uzlaşmaya katkıda bulunurlar.

56. Ұятсыз әйел - тұзсыз ас, әдепсіз жігіт — жүгенсіз ат. (B.Q.B., s. 117)

Uyatsız әyel - tuzsız as, ädepsiz jigit — jügensiz at.

Edepsiz kadın tuzsuz yemek gibidir, edepsiz yiğit gemsiz at gibidir.

57. Ұл таппас қатын болмас, тұрарын айт.

Mal tappas jigit bolmas, qurarin ayt. (B.Q.B., s. 225)

Ul tappas qatın bolmas, turarın ayt.

Mal tappas jigit bolmas, qurarın ayt.

Yolunu bulursan kadın da oğlan doğurur, yiğidin de malı artar.

58. Ері жоқ әйел - ескегі жоқ қайық, әйелі жоқ еркек — ауыздығы жоқ ат.

(B.Q.B., s. 226)

Eri joq әyel - eskegi joq qayıq, әyeli joq erkek — awızdıǵı joq at.

Bekâr kız küreksiz kayık, bekâr yiğit gemsiz at gibidir.

59. Еркек — үйдің туы, әйел — үйдің гүлі. (B.Q.B., s. 231)

Erkek — üydiñ tuwı, әyel — üydiñ güli.

Erkek evin sancaǵı, kadın evin çiçeǵidir.

60. Әйел жерден шыққан жоқ, о да — еркектің баласы.

Erkek көkten түскен жоқ, әйел — оның анасы. (B.Q.B., s. 331)

Äyel jerden şıqqan joq, o da — erkektiñ balası.

Erkek kökten түскен joq, әyel — onıñ anası.

Kadın yerden çıkmadı, o da erkeǵin çocuǵu.

Erkek gökten inmedi, kadın onun annesi.

61. Еркек тұз сақтайды, ұрғашы үй сақтайды. (B.Q.B., s. 332)

Erkek tüz saqtaydı, urǵaşı üy saqtaydı.

Erkek evin dıšındaki, kadın ise evin içindeki işleri yapar.

62. Ер жақсысы елімен, әйел жақсысы ерімен. (B.Q.B., s. 338)

Er jaqsısı elimen, әyel jaqsısı erimen.

İyi yiğit halkına, iyi avrat erine sahip çıkar.

63. Қырықта ақылы кірмеген еркек — қасірет, қырықта өңін бермеген әйел
- қасиет. (B.Q.B., s. 403)

Қырықта ақыл кirmegen erkek — qasiret, qırıqta öñin bermegen äyel – qasiyet.
Kırk yaşında aklı olmayan erkek, kederli, kırk yaşında hala güzel olan kadın ise onurludur.

64. Байы өлген қатынның беті жара, бағы тайған батырдың еті жара.
(Q.M.M., s. 37)

Bayı ölgen qatınnıñ beti jara, bağı tayğan batırdıñ eti jara.

Eşi ölen kadın mutsuz, bahtı kayan kahraman mutsuz.

Burada eşi vefat eden kadının acısını yüzünde hissettirdiği, erkeğin ise içinde yaşadığı belirtilmiştir.

65. Ашу шақырған батыр да бір, байбалам салған қатын да бір. (Q.M.M., s. 58)

Aşuw şaqırğan batır da bir, baybalam salğan qatın da bir.

Öfkelenen yiğit, kavga eden kadına benzer.

66. Қызғаншақ қатын ерін қориды, қырағы батыр елін де қориды, жерін де қориды. (Q.M.M., s. 67)

Qızğanşaq qatın erin qorıydı, qırağı batır elin de qorıydı, jerin de qorıydı.

Kıskanç kadın erine, er ise hem halkına hem yurduna sahip çıkar.

67. Төреде қатын бар да, қайын жоқ. (Q.M.M., s. 89)

Törede qatın bar da, qayın joq.

Törede kadın var fakat kayın yok.

Bu atasözü, Kazak Türkçesinde Töreler,⁹ sadece Törelere evlenir, başka soydan olanlarla evlenmez dolayısıyla kayınlarını öz akrabaları gibi sayar anlamına gelir.

68. Жолдасың жаман болса, алыс жүріп түн қатпа.

Қатының жаман болса, кісі алдында тіл қатпа. (Q.M.M., s. 269)

Joldasıñ jaman bolsa, alıs jürip tün qatpa.

Qatınıñ jaman bolsa, kisi aldında til qatpa.

Dostun kötü ise, ondan uzak dur.

⁹ Töre – Cengiz Han'ın soyundan gelenler, Kazak Türklerinde Abılay Han soyundan gelenler olarak sayılır.

Kadının kötü ise, kimseye ondan bahsetme.

69. Батыр — мұңдас, қатын — сырлас. (Q.M.M., s. 325)

Batır — muñdas, qatın — sırlas.

Kahramana derdini, kadına ise sırrını anlatırsın.

70. Еркек сергек ұйықтаса, ырыс бітеді, әйел сергек ұйықтаса, жұмыс бітеді. (Q.M.M., s. 402)

Erkek sergek uyıqtasa, ırıs bitedi, äyel sergek uyıqtasa, jumıs bitedi.

Erkek erken kalkarsa bereket gelir, kadın erken kalkarsa işi biter.

71. Еркектің күнәсі далада қалады, әйелдің күнәсі өзімен еріп үйіне келеді. (Q.M.M., s. 419)

Erkektiñ künäsi dalada qaladı, äyeldiñ künäsi özimen erip üyine keledi.

Kadının işlediği günah erkeğin işlediği günahтан daha ağırdır.

72. Бір жылдығын ойламаған ерден без, бір күндігін ойламаған әйелден без. (Q.M.M., s. 420)

Bir jıldığın oylamağan erden bez, bir күndigin oylamağan äyelden bez.

Амаці yok erkekten, hayali yok kadından uzaklaş.

73. Әйел — еңкек, ер — шалқақ. (Q.M.M., s. 423)

Äyel — eñkek, er — şalqaq.

Kadın boyun, erkek baştır.

3.1.5. Kadın Alma

Türkler ataerkil bir toplum olduklarından bu toplumsal yapı atasözlerine de yansımıştır. Kazak atasözlerinde de en çok rastlanan öğeler arasında erkek “alan” kadın ise “alınan” taraf olmasıdır. Kadın, statüsü gereği hiçbir zaman alan taraf olmamıştır. Geçmişten günümüze kadar hala bu şekilde devam etmektedir. Erkek günümüzde de alan taraftır. Türk toplumunun genelinde geleneksel olarak yapılan evliliklerde kadın “alınan” erkek ise “alan” olmuştur. (Kahraman, 2017, s. 73).

1. Anasın körip qızın al, atasın körip qızıñ ber!: (K.A., s. 301)

Anasını görüp kızını al, babasını görüp, (senin) kızını ver.

Kızlarını ya da oğullarını evlendirecek olan ana babalar, müstakbel gelin ya da damatlarının ailesini iyice tanımak isterler. Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al.

2. Anasın körüp kızın al, qarısın körüp bözin al: (K.A., s. 301)

Anasını görüp kızını al, kolunu görüp ak kumaşını al. Anasına bak, kızını al.

3. At alsañ awılıñmen keñes, äyel alsañ ağayınıñmen keñes: (K.A., s. 306)

At alırsan köylülerine danış, hanım alırsan akrabalarına danış.

Evlilik gibi mühim bir adımı atmadan önce yakınlarında fikrini almak gerekir.

4. At alsañ boyı menen basın al, qatın alsañ közi menen qasın al: (K.A., s. 306)

At alırsan boyu ile başına bakıp al, eş alırsan gözü ile kaşına bakıp al.

Atasözüne göre, eş seçmekteki ana ölçüt dış güzelliğidir.

5. Екі қатын алғаның, өзіңді отқа салғаның. (K.A., s. 340)

Eki qatın alğaniñ, öziñdi otqa salğaniñ:

İki kadın alman, kendini ateşe atmandır.

Birden fazla kadınla evlenmenin zorluğu vurgulanmaktadır. Bir evde dü zen varsa düzen olmaz o evde.

6. Eki qatın alıpsıñ, bir pälege qalıpsıñ: (K.A., s. 340)

İki kadın almışsın, bir belaya kalmışsın.

Birden fazla kadınla evlenmenin zorluğu vurgulanmaktadır. Bir evde dü zen varsa düzen olmaz o evde.

7. Еñ äweli orın tap, odan keyin kelin tap: (K.A., s. 342)

En evvel yer bul, sonra hanım bul.

Atasözüne göre, bir erkek önce bir işe ve eve sahip olmalıdır, daha sonra evliliği düşünmelidir.

8. Äkesiniñ aqşasına üylengen, äyeliniñ qadiriñ bilmeydi: (K.A., s. 349)

Babasının parasıyla evlenen kişi, hanımının kıymetini bilmez.

Hazırcılığa alışan insan elindekilerin gerçek kıymetini idrak edemez.

9. Jala jabısqañ, eldiñ söziniñ bağadı; jas qatın alğan, eldiñ köziñ bağadı: (K.A., s. 356)

İftira atılan kişi, halkın sözlerini dinler; genç kadın alan kişi, halkın gözünü fark eder.

Kendisinden çok genç bir kadınla evlenen kişi meraklı ve kıskanç bakışların hedefi durumuna gelir.

10. Kündes körgenniñ kızını alma: (K.A., s. 388)

Kuma görenin kızını alma.

Üstüne kuma getirilen kadında bir kusur olsa gerektir, kızı da kendisi gibi olabilir.

11. Öziñ süygendi alma, öziñdi süygendi al; öziñ süygennen japa şegersiñ, öziñdi süygennen rahat körersiñ: (K.A., s. 398)

Sevdiğini alma, seni seveni al: Sevdiğin yüzünden cefa çekersin, seni seven sayesinde huzur bulursun.

12. Qarızdan da qatın al, qatınıñ qalar janiñda: (K.A., s. 401)

Borçla da olsa kadın al, kadının kalır yanında.

Kazakistan'da eskiden âdet olan “başlık parası”na gönderme yapılmakta ve bir erkeğin mutlaka evlenmesi gerektiği, bunun için borç yükü altına bile girilebileceği savunulmaktadır.

13. Qarızdanıp qatın al, qarızıñ qaytadı, qatınıñ janiñda qaladı: (K.A., s. 401)

Borçlanıp hanım al, borcun ödenir, hanımın yanında kalır.

Atasözünde, evlilik tavsiye edilirken, başlık parası âdetine de gönderme yapılmaktadır.

14. Qatın alma, qayın al; jaqsı körgeñ tamırdıñ atın alma, tayın al: (K.A., s. 403)

Kadın alma, kayın al; sevdiğin dostunun atını alma, tayını al.

İyi dosta sahip olmak eşe sahip olmaktan bile önemlidir, böylesi iyi dostlar arasında maddiyatın önemi yoktur.

15. Qatın alsañ otın al, bir quşağın artıq al: (K.A., s. 403)

Hanım alırsan odun al, bir kucak fazla al.

Atasözünden, kadına yönelik şiddetin olağan görüldüğü anlaşılmaktadır.

16. Qazan alsañ urıp al, qatın alsañ uğıp al: (K.A., s. 407)

Kazan alırsan vurarak al, hanım alırsan iyice tanıyarak al.

Evlenmeden önce müstakbel eşi iyice tanımak ve incelemek gerekir.

17. Süymey alğan suluwdan, süyip alğan suw murın artıq: (K.A., s. 419)

Sevmeden alınan güzelden, sevip alınan sümüklü burun yeğdir. Gönül kimi severse güzel odur.

18. Şeşesin körip qızın quş, şelegin körip suwın iş: (K.A., s. 420)

Anasını görüp kızıyla evlen, kovanını görüp suyunu iç. Anasına bak, kızını al; kenarına bak, bezini al.

19. Şöp tañdağan ögizdiñ qarnı toymay aş qalar, qız tañdağan kerbezdiñ qoynı tolmay bos qalar: (K.A., s. 421)

Ot seçen öküzün karnı doymadan aç kalır, kız seçen uçarı kimsenin koynı dolmadan boş kalır.

Armutun sapı, üzümün çöpü diyerek kimseleri beğenmeyen kişi bekârlıktan kurtulamaz.

20. Tayğa alğan da qatın, atanğa alğan da qatın: (K.A., s. 424)

Tay karşılığında alınan da kadındır, atan deve karşılığında alınan da kadındır.

Başlık parası âdetine gönderme yapılan bu atasözünde, herkesin nitelikçe birbirinden farklı olduğu düşüncesi savunulmaktadır.

21. Tegine qarap qızın al: (K.A., s. 424)

Soyuna bakarak kızı al.

Atasözüne göre, evlenmek isteyen erkek mutlaka soylu ailenin kızını seçmelidir.

Otu çek, köküne bak.

22. Teksiz jerden qız alma: (K.A., s. 424)

Görgüsüz yerden kız alma.

23. Eki el eger bolsa epti jigit qatın alar: (K.A., s. 568)

İki ülke düşman olsa bile becerikli adam kız alır.

İş bilen insan en zor koşullarda bile hedefine ulaşır.

24. Jaman qatın alğanniñ jawı üyinde, eki qatın alğanniñ dawı üyinde: (K.A., s. 589)

Kötü kadın alanın, düşmanı evindedir; iki kadın alanın, kavgası evindedir.

Eşi kötü olan erkeğin hayatı zindan olur, iki kadınla evlenen erkeğin evinde kavga eksik olmaz. Bir evde dü zen varsa düzen olmaz o evde.

25. Körgendiden qatın alsañ qadiriñdi bilip öter, körgensizden qatın alsañ körsetüwmen küniñ öter: (K.A., s. 625)

Terbiyeli hanım alırsan kıymetini bilip yaşar, görgüsüz hanım alırsan göstermekle günlerin geçer.

Terbiyeli insan, eşinin değerini bilir, ona hürmet eder; terbiyesi eksik olan insan ise eşi tarafından eğitilmek zorundadır.

26. Kürgensizden qız alma, kök señgirden tuz alma: (K.A., s. 626)

Görgüsüz aileden kız alma, yüce doruktan tuz alma.

Görgüsüz aileden kız alan erkek ileride büyük sorunlar yaşayabilir.

27. Ot jaqsa da jibimes, qalğan köñil muzben teñ; jaqsı qatın alsañız qartayğansa qızben teñ: (K.A., s. 635)

Darılan gönül buz gibidir, ateş yakılsa bile erimez; iyi hanım alırsanız yaşlanana kadar kıza denktir.

28. Qatını joq, hannıñ qızın alam deydi: (K.A., s. 982)

Karısı yok, “Hanın kızını alayım!” der. Ayranı yok içmeye, gümüş köprü ister geçmeye.

29. Сорлы қатын алса, таң қысқарады, аузы асқа тисе, мұрны қанайды. (M.J.M.M., s. 208)

Sorlu qatın alsa, tañ qıs qaradı, awzı asqa tiyse, murnı qanaydı.

Çirkef kadın alsa, günü kısalır, ağızına yemek alsa burnu kanar.

30. Қатын алма, қайын ал, төрт құбыласы сайын ал. (B.Q.B., s. 227)

Qatın alma, kayın al, dört kubılası sayın al.

Kadın alma, kayın al, kayının zenginini al.

Burada dört kuble denilen şey, zenginlik, soyluluk, iman, güzellik.

31. Қатын алма, қайын ал. (Q.M.M., s. 203)

Qatın alma, qayın al.

Kadın alma, damat al.

3.1.6. Karı-Koca İlişkisi

Bu başlık altında karı-koca ilişkisinde kadının durumuna göre erkeğin hangi durumda ya da erkeğin durumuna göre kadının hangi durumda olacağı verilmiştir. Kadın-erkek birbirini tamamlayan bir bütündür. Kadın, kocasına sürekli olarak destekçi olur. Bu da erkeğin hangi konumda olduğunu belirler. Kadın iyiye erkek iyi, kadın kötüye erkek de kötü olur.

Kadının güzel ya da çirkin olması hiçbir şeyi ifade etmez. Önemli olan kadının huyudur. Atasözleri de genellikle yüzü güzeli değil huyu güzelin alınmasını öğütler.

1. Ağayınğa qadirim joq, betimdi köredi; äyelime qadirim joq, etimdi köredi: (K.A., s. 294)

Kardeşime itibarım yok, yüzümü görüyor; karıma itibarım yok, vücudumu görüyor.

İnsanın çok yakınında olan kişilerle arasındaki ilişkide sevgi saygının önündedir zira yakın insanların davranışları teklifsizdir.

2. Alğan jarıñ jamandap, asqandı qaydan tabarsıñ? Aq tonıñdı jamandap, atlas gaydan tabarsıñ?: (K.A., s. 295)

Aldığın eşi kötüleyip üstününü nereden bulursun? Ak kürkünü kötüleyip, atlastan giysiyi nereden bulursun?

Bir insanın, eşini başkalarına kötülemesi çok ayıptır.

3. Astıñdağı atıña senbe, qoynıñdağı qatınıña senbe: (K.A., s. 305)

Altındaki atına güvenme, koynundaki karına güvenme.

Hayatta kimseye yüzde yüz güvenmek doğru değildir. Babaya dayanma, kadına güvenme.

4. Atanıñ jaman ulı malğa ortaq, är üyli jangä ortaq: (K.A., s. 310)

Babanın kötü oğlu mala ortaktır, eşlerin her birinin canı ortaktır.

5. Atıñ jaman bolsa jolıñ jarım, qatınıñ jaman bolsa köñiliñ jarım: (K.A., s. 312)

Atın kötüyse yolun yarım, karın kötüyse gönlün yarım.

Eşinden memnun olmayan insanın gönlü huzur bulmaz.

6. Atıñ jaman bolsa satıp qutılarsıñ, qatınıñ jaman bolsa qaytıp qutılarsıñ?: (K.A., s. 312)

Atın kötü olsa satıp kurtulursun, karın kötü olsa n'eyleyip kurtulursun?

7. Ay körmeseñ tuwısıñ jat, jıl körmeseñ joldasıñ jat: (K.A., s. 313)

Bir ay görmesen akraban yabancıdır, bir yıl görmesen eşin yabancıdır. Gözden irak olan, gönülden irak olur.

8. Ay minbey atıñdı maqtama, jıl turmay äyeliñdi maqtama: (K.A., s. 313)

Bir ay binmeden atını övme, bir yıl durmadan karını övme. Dereyi görmeden paçayı sıvama.

9. Bay kündiz báybişesin, tünde togalın jaqsı köredi: (K.A., s. 322)

Koca, gündüz ilk hanımını, gece kumayı beğenir.

10. Báybişege malın berer, toqalğa janın berer: (K.A., s. 322)

İlk hanıma mal verilir, kumaya can verilir.

Erkekler yeni evlendikleri eşlere daha çok sevgi gösterirler. İlk avrat çarık, sonraki sarık.

11. B ybi e quday buyr ğı, toqal iytti n quyr ğı: (K.A., s. 322)

İlk e  Allah'ın buyruğudur, kuma itin kuyruğudur.

İlk e  itibarlıdır, kumaya ise değer verilmez.

12. Bir  yel s yik, eki  yel k yik: (K.A., s. 325)

Bir hanım sevimlidir, iki hanım derttir.

Birden fazla hanımla evlenmek zor ve yıpratıcıdır. Bir evde d  zen varsa d zen olmaz o evde.

13. Eki jartı bir b tin, erli qatın bir t tin: (K.A., s. 340)

İki yarım bir b tündür, karı kocanın aile ocağı vardır.

14. Erdi n qunı j z jılqı, qatını mi n jılqı: (K.A., s. 344)

Yiğidin kıymeti y z at, karısının değeri bin attır.

Yiğit insan i in e inin ve sevdiklerinin değeri kendi değerinden kat kat fazladır.

15. Erge jaqqan  yel, elge de jağadı: (K.A., s. 344)

Kocasına hayırlı olan kadın, halka da hayırlı olur.

16. Eri s yimes  yelge, opa-dalap ne payda?: (K.A., s. 345)

Kocasının sevmediği kadına, makyaj malzemelerinden ne fayda?

G n l kimi severse g zel odur.

17. Erin baqqan  yel, elin de bağadı: (K.A., s. 345)

Kocasına bakan kadın halkına da bakar.

Kadının kocasına olan bağlılığı ailenin temelidir, aile kurumunun sağlam olması ise toplumun yapısını g çlendirir.

18. Erin sıylağan  yel, elin de sıylaydı: (K.A., s. 345)

Kocasına saygı g steren kadın, halka da saygı g stermi  olur.

Aile b t nl ğ  i in uğra an insan toplumun b t nl ğ  i in de  alı mı  olur.

19. Erimen qatın,  yimen t tin: (K.A., s. 345)

Kadın kocasıyla, duman eviyedir. Kadın erkeğin e i, evin g ne idir.

20. Erkegi urı bolsa qatınıni  beti siri bolar: (K.A., s. 345)

Erkeği hırsız olursa karısının y z  k sele gibi olur.

Ahlaksız ki inin e i dostu da kendisine benzer, utanmaz olur. Tencere yuvarlanmış, kapağını bulmu .

21. Erli- yel keriser, keriser de keliser: (K.A., s. 346)

Karı koca kapı ır, kapı ır da anla ır.

Eşler arasında zaman zaman tartışmaların olması olağandır. Dumansız baca, çekişmedik karı koca olmaz.

22. Erli qatın tatuw bolsa şırağı janar, erli qatın araz bolsa ömirden köñli qalar:
(K.A., s. 346)

Karı koca iyi geçinirlerse ocakları tüter, karı koca küs olurlarsa hayata küserler.

23. Erli-zayıp, qos ögiz: (K.A., s. 346)

Karı koca çift öküzdür.

Karı ve koca birbirlerinin hayattaki dayanağı ve hayat arkadaşlarıdır.

24. Erli-zayıptınıñ aşuwı eki en jawlıq kepkenşe: (K.A., s. 346)

Karı kocanın öfkesi iki boy örtü kuruyana kadardır.

Karı kocanın ufak sürtüşmeleri kısa zamanda tatlıya bağlanır. Dumansız baca, çekişmedik karı koca olmaz.

25. Erli-zayıptınıñ ortasına esi ketken otırar: (K.A., s. 346)

Karı kocanın arasına aklını kaçırın oturur. Karı koca arasına girilmez.

26. Erli-zayıptınıñ tösegi bir bolğanmen, köretin tüsi basqa; işetin qazanı bir

bolğanmen, qarnı bölek; tütini bir bolğanmen, tüysigi bölek: (K.A., s. 346)

Karı kocanın döşeği bir olmakla birlikte, gördüğü düş başkadır; yemek yedikleri kazan bir olmakla birlikte, mideleri ayrıdır; yuvası bir olmakla birlikte, düşünceleri ayrıdır.

Her insanın farklı düşünceleri, hayalleri ve amaçları vardır.

27. Äyel eline patşa bolsa da erine patşa emes: (K.A., s. 350)

Kadın halkına padişah olsa bile kocasına padişah değildir.

Atasözünde, erkeğin evin reisi olduğu görüşü savunulmaktadır.

28. Äyel küyewin sıylawdı bilmese de qızğanuwı biledi: (K.A., s. 351)

Kadın kocasını saymasını bilmese de kıskanmayı bilir.

Atasözüne göre, kadınlar kıskanç varlıklardır.

29. Äyeline seskengen awıldasına “şay iş” demeydi: (K.A., s. 352)

Karısından şüphelenen kişi köylüsüne “çay iç” demez.

30. Äyeline uyalğan, balasız ötedi: (K.A., s. 352)

Karısından utanan, çocuksuz yaşar.

Karı koca arasında hiçbir konuda çekingenlik olmamalıdır.

31. Han bolsa da qatın tili aladı: (K.A., s. 353)

Han bile kadının fikrini alır.

İnsan, toplumdaki makamı ne olursa olsun, eşinin öğütlerini dinlemelidir.

AÇ: Eski Türk telakkisine göre, hakanla hatun gök ile yerin evlatlarıydı. Güneş Ana ile Aya Ata onların gökyüzündeki temsilcileri idi. Hakanın mümessili olan Aya Ata, gökyüzünün altıncı katında, hatunun mümessili olan Gün Ana ise daha üstte, gökyüzünün yedinci kadında idi. (Gökalp, 1974, s. 211)

32. Jaqsı attıñ tisin aşıp qarama, kiyesi boladı; qatını jastıñ jurt köziñşe jasın surama, är narseniñ jüyesi boladı: (K.A., s. 363)

İyi atın dışını açıp bakma, koruyucusu olur; karısı genç olan kişiye halkın gözü önünde yaşını sorma, her şeyin bir düzeni vardır.

İnsanların mahremiyetine girebilecek sorular sormaktan kaçınmak gerekir.

33. Jolı bolar jigitte joldan joldas qosılar, egiz bolar jigitte alğanı sırlas qosılar: (K.A., s. 377)

Yolu açık olacak erkeğe yolda yoldaş katılır, çift olacak erkeğe alacağı eş sırdaş olur.

Bahtı açık erkeğin eşi, kocasına sırdaş olur.

34. Körikti äyeldiñ küyewi közsiz: (K.A., s. 385)

Alımlı kadının kocası gözsüzdür.

Karısı çok güzel olan erkek kıskançlık duygusundan kurtulmak için bazı şeyleri görmezden gelmeye çalışır.

35. Kün jawmasa jer jetim, kempiri ölse şal jetim: (K.A., s. 387)

Yağmur yağmazsa toprak kimsesizdir, yaşlı karısı ölürse yaşlı erkek kimsesizdir.

Yaşlı bir insan eşini kaybettiğinde tüm yaşama sevincini yitirir.

36. Mal bäybişeniki, bay toqaldiki: (K.A., s. 390)

Mal, ilk hanımın; koca, kumanın.

Erkekler yeni eşlerine daha fazla alaka gösterirler ancak evi ilk eş çekip çevirir.

İlk avrat çarık, sonraki sarık.

37. Öz jariñdı jattay küt, jat körsin de tüñilsin; bir biriñdi qadir tut, jurt ülgı alsın, üñilsin: (K.A., s. 396)

Sevgilini düşmanı beklercesine bekle, düşman görsün de umudunu kaybetsin; birbirinize saygı gösterin, halk sizi örnek alsın, dikkatle baksın.

Eşler ya da sevgililer arasındaki sevgi ve saygının büyüklüğü kötülük düşünenlerin hayallerini yıkar, halka ise güzel örnek olur.

38. Öz süygeniñ öziñe, ürdey köriner köziñe: (K.A., s. 396)

Sevdiğin kimse, gözüne huri gibi görünür. Gönül kimi severse, güzel odur.

39. Öz zayıbıña duşpanıñ közimen qara: (K.A., s. 397)

Kendi eşine düşmanın gözüyle bak.

İnsan, yakınlarını bazen sertçe eleştirir. Çünkü onların kusursuz olmalarını ister.

40. Özine qaray qosaqı, qosaqına qaray oşaqı: (K.A., s. 398)

Kendisine göre eşi, eşine göre ailesi.

Tencere yuvarlanmış, kapağını bulmuş.

41. Özine qaray qosaqı, qazanına qaray oşaqı: (K.A., s. 398)

Kendisine göre eşi, kazanına göre ocağı. Tencere yuvarlanmış, kapağını bulmuş.

42. Qarnıñ aşsa qosqa bar, qayğıñ assa dosqa bar: (K.A., s. 402)

Karın acıkırsa eşine git, kaygın başından aşarsa dostuna git.

43. Qatın erdiñ qayrağı men qamşısı: (K.A., s. 403)

Kadın erkeğin egesi ve kamçısıdır.

Kadın, kocasının hayattaki en büyük yardımcısıdır.

44. Qatın erge qaraydı, er jerge qaraydı: (K.A., s. 403)

Kadın erkeğe bakar, erkek toprağa bakar.

Toprağın kaderi insanların kaderini doğrudan etkilemektedir.

45. Qatın erimen, diyhan jerimen: (K.A., s. 403)

Kadın kocasıyla, çiftçi toprağıyladır.

Atasözüne göre, kadın kocasının yanında, çiftçi ise toprağın yanında anlam ve değer bulur.

46. Qatın ölse üyiñ ketedi, basıñnan küyiñ ketedi: (K.A., s. 404)

Karın ölürse ailen dağılır, başından coşkun gider.

Eşini kaybeden insan, yaşama sevincini de beraberinde yitirir.

47. Qatın zerdeli bolsa erkek qorlanbaydı: (K.A., s. 404)

Kadın akıllı olursa erkek horlanmaz.

Akıllı bir eşin olması erkeğin hayatını kolaylaştırır.

48. Qatındağı küyewden, qarğılağan tazı artıq: (K.A., s. 404)

Karısındaki güveyiden, tasma takılmış tazı yeğdir.

Atasözünden, Kazak toplumunda iç güveyi olmanın ne denli zor olduğu anlaşılmaktadır. İç güveyisi, iç ağrısı.

49. Qatını ölgen men bayı ölgen qosılsa: Kündiz ekew, tünde törtew: (K.A., s. 404)

Karısı ölenle kocası ölen evlenseler: Gündüz iki kişi, gece dört kişidirler.

Eşini kaybeden insan, merhum eşiyile birlikte geçirdikleri günlerin hatırasını aklından çıkaramaz.

50. Qatının aldağan er oñbas, elin aldağan biy oñbas: (K.A., s. 405)

Karısını aldatan koca onmaz, halkını aldatan hâkim onmaz.

Halkı kandıran yöneticilerin akıbeti kötü olur.

51. Qatınıñ öldi, qalmeniñ buzıldı: (K.A., s. 405)

Karın öldü, köyün yıkıldı.

Karısı ölen insan hayattaki en mühim dayanağını yitirmiş olur.

52. Qatınıñ tentek bolsa qamşıñ juwan bolsın: (K.A., s. 405)

Karın yaramaz olursa kamçın kalın olsun.

53. Qatınıñ urısqaq bolsa şekeñ tırısqaq boladı: (K.A., s. 405)

Karın kavgacı olursa şakağın kırışık olur.

Geçimsiz ve huysuz bir eşe sahip olan insan çabuk yaşlanır.

54. Qatınıñmen dos bol, üyine bereke kiredi; azamatpen dos bol, qadiriñdi

biledi; bilimdimen dos bol, sasqanda aqıl beredi: (K.A., s. 405)

Hanımınla dost ol, evine bereket girer; vatandaşla dost ol, kıymetini bilir; bilgili kişiyle dost ol, şaşırduğında akıl verir.

55. Qatınsızğa kempir de qızday körinedi: (K.A., s. 405)

Kadınsız erkeğe yaşlı kadın bile kız gibi görünür. Koyunun bulunmadığı yerde, keçiye Abdurrahman Çelebi derler.

56. Qattı qañtar bolmay suw-teñiz toñbaydı, qatın şaypaw bolmay er jalğız üy qonbaydı: (K.A., s. 406)

Ocak ayı şiddetli olmadan su ve deniz donmaz, karısı aksi olmadan erkek ayrı eve yerleşmez.

57. Qayğın bolsa dosıña bar, qarnıñ aşsa qosıña bar: (K.A., s. 406)

Kaygın varsa dostuna git, karnın acıksa eşine git.

58. Qaynındağı küyewden, qarğı bawlı iyt artıq: (K.A., s. 406)

Hanımının ailesinin evindeki damattan, tasma takılı it yeğdir.

Tıpkı Türkiye Türklerinde olduğu gibi, Kazak Türklerinde de iç güveyi olmak onur kırıcı bir durum olarak görülmektedir. İç güveyisi, iç ağrısı.

59. Qurdas tapqan qul azbas, joldas tapqan er azbas: (K.A., s. 413)

Akran bulan kul yoldan çıkmaz, eş bulan erkek yoldan çıkmaz.

60. Suluw alğan joldasınan ayrıladı: (K.A., s. 417)

Güzel eş alan kişi, yoldaşlarından ayrılır.

Eşi güzel olan erkek, arkadaşlarını ihmal eder.

61. Suluw äyeldiñ küyewi qarawıl: (K.A., s. 417)

Güzel kadının kocası nöbetçidir.

Karısı güzel olan erkek kıskançlığın pençesinden kurtulamaz.

62. Tatuw bolsa ağayım: Biri quyırq, biri jal. Tatuw bolsa er-äyel: (K.A., s. 422)

Biri şeker, biri bal.: İyi geçinse kardeşler: Biri kuyruk, biri yeledir. İyi geçinse karı koca: Biri şeker, biri baldır.

63. Toqalı küşti bolsa báybişesi baydan bezer: (K.A., s. 426)

Kuması güçlü olursa ilk hanım kocasından uzak durur.

Atasözünde, çok eşli erkeğin hanımları arasındaki mücadeleye işaret edilmektedir.

64. Toqpağı küşti bolsa kiyiz qazıq jerge kirer, toqalı küşti bolsa báybişe baydan bezer: (K.A., s. 426)

Tokmağı güçlü olursa keçe kazık yere girer, kuması güçlü olursa ilk hanım kocadan bezer.

Zorlu düşmanla karşılaşan kişi yenilgiyi kabul etmek zorunda kalır. Zor, oyunu bozar.

65. Üyden uzap şıqpasañ qatınğa qadiriñ bolmaydı, awıldan uzap şıqpasañ jaqınğa qadiriñ bolmaydı: (K.A., s. 434)

Evden çıkıp uzaklaşmazsan karına itibarın olmaz, köyden çıkıp uzaklaşmazsan yakınlarına itibarın olmaz.

Sürekli evinde ya da yakın çevresinde yaşayan insanın değeri bilinmez, eğer insan biraz kendi çevresinden uzakta olursa özlenir.

66. Üyiñde eki sıyrıñ bolsa ayran bolar, eki qatınıñ bolsa oyran bolar: (K.A., s. 435)

Evinde iki sığırın olursa yoğurdun olur, iki hanımın olursa yıkım olur.

67. Baqıtsız el, başşısımən alıladı; aqılsız er, äyelimen alıladı: (K.A., s. 441)

Bahtsız halk, başkanıyla vuruşur; akılsız koca, karısıyla vuruşur.

Bir toplum için en büyük felaket halk ile yönetici sınıfının birbirine düşmesidir.

68. Erinen ayrılğan kömgənşe jilaydı, elinen ayrılğan ölgənşe jilaydı: (K.A., s. 453)

Kocasından ayrılan onu gömene dek ağlar, yurdundan ayrılan ölene dek ağlar.

69. Han jaylı bolsa halıq ketpeydi, er jaylı bolsa qatın ketpeydi: (K.A., s. 457)

Han uygun olursa halk gitmez, koca uygun olursa kadın gitmez.

70. Joldasın tappağan er azadı, başşısın tappağan el azadı: (K.A., s. 462)

Eşini bulamayan erkek yoldan çıkar, liderini bulamayan halk yoldan çıkar.

Lidere sahip olmayan halkın geleceği karanlıktır. Başsız turna yol almaz.

71. Qaraşa hanğa jılasa han hanımğa jilaydı: (K.A., s. 517)

Halk hana ağlarsa han hanıma ağlar.

Her insan derdini dökebileceği birilerinin varlığına ihtiyaç duyar.

72. Qaraşı, han tusında; qatın, er tusında: (K.A., s. 517)

Uşak, hanın huzurunda; kadın, erkeğin huzurundadır.

Atasözüne göre ailenin tek reisi erkektir, kadın onun isteklerini yerine getirir.

73. Erke toqal, eriniñ saqalimen oynaydı: (K.A., s. 574)

Şımarık kuma, kocasının sakalıyla oynar.

Şımarık insan kendisine gösterilen hoşgörüyü suistimal ederek kendisini tehlikeye atar.

74. Erkektiñ jamanı qatının jamandar, eldiñ jamanı batırın jamandar: (K.A., s. 574)

Erkeğin kötüsü karısını kötüler, halkın kötüsü kahramanını kötüler.

75. Esti äyel erinen şıqpaydı: (K.A., s. 576)

Akıllı kadın kocasından ayrılmaz.

76. Äyeli aqıldı bolsa eri sıylı boladı: (K.A., s. 580)

Karısı akıllı olursa kocası itibarlı olur. Kadın kocasını isterse vezir, isterse rezil eder.

77. Jaman erkek äyeliniñ janın jep rahattanadı: (K.A., s. 588)

Kötü erkek karısının canını yiyip rahatlar.

Hayırsız koca, eşinin hayatını cehenneme çevirir.

78. Jaqsı äyel munara, jaman er diywana: (K.A., s. 599)

İyi kadın minaredir, kötü koca divanedir.

İyi eş insana doğru yolu göstermek için didinir ama diğer eş ahlaksızsa hiçbir tavsiyenin faydası olmaz.

79. Jaqsı maqtansa esebin tabar, jaman maqtansa qatının sabar: (K.A., s. 602)

İyi insan övünürse hesap yapar, kötü insan övünürse karısını döver.

Aşağılık insanlar kabahatleriyle övünürler: Şecaat arz ederken merd-i Kıpti sirkatin söyler.

80. Köp söylegen ya joldasınan ayrıladi ya qurdasınan ayrıladi: (K.A., s. 625)

Fazla konuşan ya eşinden ayrılır ya da akranlarından ayrılır.

81. Qatını joq jigittiñ qazıǵı joq, aqlı joq jigittiñ azıǵı joq: (K.A., s. 647)

Karısı olmayan erkeğin dayanağı yoktur, akli olmayan erkeğin azığı yoktur.

82. Qorqaqtıñ qatını bolǵanşa, batırdıñ jesiri bol: (K.A., s. 653)

Korkağın karısı olmaktansa kahramanın dul eşi ol.

Korkak bir insanın yakını olmak çevresindekiler için utanç vericidir.

83. Sum bayısa üyi tar, qatını qar bolıp körinedi: (K.A., s. 664)

Zalim kişi zenginleşirse evi dar, karısı iffetsiz görünür.

Ahlaksız insan, maddi durumu düzelince çevresini hor görmeye başlar.

84. Araqkeş ölse äyeli ötirik jilaydı: (K.A., s. 681)

Ayyaş ölse karısı yalandan ağlar.

Bağımlı kişiler en yakınlarını bile bıktırırlar.

85. Köp jasağan qurdasınan ayrıladi, qatını suluw joldasınan ayrıladi: (K.A., s. 906)

Çok yaşayan yaşlılarından ayrılır, karısı güzel olan kişi yoldaşından ayrılır.

Uzun yaşayan insan, sevdiklerinin ölümünü görür, eşi güzel olan erkek, arkadaşlarıyla fazla görüşmez.

86. Orta jolda atıñ ölmesin, orta jasta qatınıñ ölmesin: (K.A., s. 908)

Yol ortasında atın ölmesin, orta yaşta karın ölmesin.

İnsanın eşini kaybetmesi çok büyük ve sarsıcı bir acıya sebep olur.

87. Qartaysa qara töbet¹⁰ qorazğa ürmes, qosılıp kempir men şal oynap külmes:
(K.A., s. 913)

Yaşlansa kara töbet horoza havlamaz, evlenen yaşlı kadın ve yaşlı adam eğlenip gülmezler.

Pek çok insan yaşlanınca yaşama sevincini yitirir.

88. Qatını ölgen, qızdı awılğa qarap jılaydı: (K.A., s. 913)

Karısı ölen kişi, kızlı köye bakıp ağlar. Ölenle ölünmez.

89. Qatınıñ qartaysa şeşeñdey urısadı: (K.A., s. 914)

Karın yaşlanırsa annen gibi azarlar.

İnsan yaşlandıkça aksi ve geçimsiz olur.

90. Atıñdı maqtama, jürisinen jañıladı; qatınıñdı maqtama, jüreginen qabınadı:

(K.A., s. 923)

Atını övme, yürüyüşünü şaşırır; karını övme, yüreği mikrop kapar.

Fazla övünen kişiye ya da nesneye nazar degeceği inancı dile getirilmektedir.

91. Er joldası äyeli, aq jawlığı bolmasa: (K.A., s. 960)

Yiğidin yoldaşı karısıdır, ak başörtüsü olmasa.

Yiğit kişinin yoldaşa ihtiyacı yoktur, kendi işini kendi görür.

92. Erdiñ atın ne atı şığarar ne äyeli şığarar: (K.A., s. 962)

Yiğidin adını ya atı çıkarır ya karısı çıkarır.

Erkek ya kahramanlığıyla ya da karısının ahlaksızlığıyla meşhur olur.

93. Urınıñ qatını özine layıq: (K.A., s. 995)

Hırsızın karısı kendisine layıktır. Tencere yuvarlanmış, kapağını bulmuş.

94. Жарың - жан жолдасың. (M.J.M.M., s. 189)

Jarıñ - jan joldasıñ.

Yarin – can yoldaşıdır. Kazak Türkçesinden anlamıdır.

95. Иті семіз, малы арық - жердің азғаны, әйел араз, ері жау — елдің азғаны. (B.Q.B., s. 41)

İyti semiz, malı arıq - jerdiñ azğanı, äyel araz, eri jaw — eldiñ azğanı.

Köpeği semiz, malı zayıf olanın toprağı bereketsiz, kadını kavgacı, kocası düşman olan halk bereketsizdir.

¹⁰ Töbet: Bir tür iri köpek.

96. Қатынын сабаған қосынан айырылады, атын сабаған досынан айырылады. (B.Q.B., s. 125)

Qatının sabağan kosınan ayırıladı, atın sabağan dosınan ayırıladı.

Kadını döven yuvasız, atını döven atsız kalır.

97. Тыртақай жігітке, жыртақай әйел кез болар. (B.Q.B., s. 227)

Tırtaqay jigitke, jırtaqay äyel kez bolar.

Laubali yiğide laubali kadın.

Yiğit kötüyse yâri de kötü olur.

98. Әйелдің отаны — ерінің жұрты. (B.Q.B., s. 231)

Äyeldiñ otanı — eriniñ jurtı.

Kadının yeri erinin yanındadır.

99. Еркек — үйдің егесі, әйел — үйдің шегесі. (B.Q.B., s. 231)

Erkek — üydiñ egesi, äyel — üydiñ şegesі.

Evin başı erkek, kadın da boynudur.

Buna benzer atasözü: Ерлі-қатын: бірі — мойын, бірі — бас. (B.Q.B., s. 331)

Erli-qatın: biri — moym, biri — bas.

Karı koca: biri boyun, biri baştır.

100.Ерге жаққан қатын елге де жағады. (B.Q.B., s. 332)

Erge jaqqan qatın elge de jağadı.

Erkek karısından razı olursa halkı da ondan razı olur.

101.Алқызыл гүл жердің — сәулетті, асыл жар — ердің сәулетті. (B.Q.B., s. 336)

Alqızıl gül jerdіñ — säwletti, asıl jar — erdiñ säwletti.

Al çiçek toprağın, güzel yar ise erin görkemidir.

İyi kadın hazinedir anlamına gelir.

Buna benzer Kazak atasözü: Әйелі жоқ үй - жетім. (B.Q.B., s. 336)

Äyeli joq üy - jetim.

Kadının olmadığı ev boş sayılır.

102.Ерлі-зайыпты тату болса, шырағының жанғаны, мейірінің қанғаны. (B.Q.B., s. 338)

Erli-zayıptı tatau bolsa, şırağınıñ jañғанı, meyiriniñ qañғанı.

Eşler anlaşırса, bahtları açılır.

Buna benzer atasözü: Ер-әйелі тату болса, шырағы жанар,
Ер-әйелі араз болса, өмірден көңіл қалар. (B.Q.B., s. 338)

Er-äyeli tatuw bolsa, şırağı janar,
Er-äyeli araz bolsa, ömirден көñil qalar.

Eşler anlaşırса, mutlu olurlar, anlaşamazса mutsuz olurlar.

103.Әйел — алтын қазығың. (B.Q.B., s. 339)

Äyel — altın qazıǵıñ.

Kadın altın direǵindir, hazinendir.

104.Ұста әйелімен көрігі қызғанша ұрсыса алады. (B.Q.B., s. 386)

Usta äyelimen köriǵi qızǵanşa ursısa aladı.

Usta kadınıyla siniri geçmeylene kadar kavga edebilir.

105.Ердің жақсысы, елімен ойласады.

Әйелдің жақсысы, ерімен ойласады.

Ең болмаса, жаулығы, жеңімен ойласады. (Q.M.M., s. 29)

Erdiñ jaqsısı, elimen oylasadı.

Äyeldiñ jaqsısı, erimen oylasadı.

Eñ bolmasa, jawlıǵı, jeñimen oylasadı.

İyi yiǵit halkına danışır.

İyi kadın erine danışır.

Hiç olmazса akıl gönüle danışır.

106.Ер — елдің иесі, әйел — үйдің киесі. (Q.M.M., s. 86)

Er — eldiñ iyesi, äyel — üydiñ kiyesi.

Er halka, kadın ise yuvasına sahip çıkar.

107.Топқа барсаң, атыңнан түңілесің, тойға барсаң, қатыныңнан түңілесің.

(Q.M.M., s. 102)

Topqa barsañ, atıñnan tüñilesiñ, toyǵa barsañ, qatınıñnan tüñilesiñ.

Halkına gitsen, atından pişman olursun, düǵüne gitsen eşinden pişman olursun.

108.Қарамағанның қатыны кетер, бақпағанның малы кетер. (Q.M.M., s.

142)

Qaramaǵanniñ qatını keter, baqpaǵanniñ malı keter.

Karına iyi davranmazsan bırakıp gider, malını iyi beslemezsен azalır.

109.Атыңнан айрылсаң да, ер-тоқымыңнан айрылма.

Қатыннан айрылсаң да, қазан-ошағыңнан айрылма.

Қазан-ошағыңнан айрылсаң да, халқыңнан айрылма. (Q.M.M., s. 258)

Атiннан айрылсаң да, еr-toқимiннан айрылма.

Қатiннан айрылсаң да, қазан-ошағыннан айрылма.

Қазан-ошағыннан айрылсаң да, халқыннан айрылма.

Атiндан айрылсаң биле еyerine sahip ыık

Ешiнден айрылсаң биле evine sahip ыık.

Evinden айрылсаң биле halkına sahip ыık.

110.Сатарда атың жаман, тастарда қатын жаман. (Q.M.M., s. 273)

Satarда atiн jaman, tasterда qatın jaman.

Sattıғында atın kötü, bıraktıғында kadın kötüdür.

111.Еркектің жаманы, қатынын жамандар. (Q.M.M., s. 275)

Erkektiн jamanı, qatının jamandar.

Kötü erkek eşini kötüler.

112.Әпкеме жездем сай, сасыған етке — борсыған май. (Q.M.M., s. 370)

Әpkeme jezdem say, sasıған etke — borsıған may.

Ablama eniştём denk, kokan ete eriyen yağ denktir.

113.Қатыны өлген, қызды ауылға қарап дауыс етеді. (Q.M.M., s. 405)

Qatını ölgен, qızdı awılğa qarap dawıs etedi.

Eşi ölen, kızı olan köye bakarak nida eder.

114.Қартая келгенде, қатын жақын болады.

Kүшiн басым болса, жатың жақын болады. (Q.M.M., s. 405)

Qartaya kelgende, qatın jaқın boladı.

Kүшiн басым болса, jatıң jaқın boladı.

Yaşlandıғында karın yakındır, güçlüyken diğer kişiler yakındır.

115.Құр сөзге малданғанша, енем баласының қойнына жатпай, неғып отырмын?! (Q.M.M., s. 413)

Qur sözge maldanғанша, enem balasınıн qoynına jatpay, neғыp otırмын?!

Boş konuşmaktansa, kocamın koynuna yatmam daha iyidir.

116.Қатын кімнің қатыны — ала қаптың қатыны.

Ала қаптан ас кетсе, әлдекімнің қатыны. (Q.M.M., s. 414)

Qatın kimniн qatını — ala qaptıң qatını.

Ala qaptan as ketse, әлдеkimniñ qatını.

Bu kadın kimin kadını, heybenin kadınıdır.

Heybeden aş gitse başka birinin kadınıdır.

117.Қаптың түбі қағылды, қатын, саған не қылды? (Q.M.M., s. 414)

Qaptıñ tübi qağıldı, qatın, sağan ne qıldı?

Torbanın dibi silkelendiğinde kadın sana ne yaptı?

Kadının eşine yemek yapmaması yani bunu bir şeye işaret etmesi anlamındadır.

Adamın anlamadığı bir şeye gönlü kalmıştır.

118.Ата алмаған атынан көреді, қайтып келіп қатынынан көреді. (Q.M.M., s. 420)

Ata almağan atınan köredi, qayıtp kelip qatınınan köredi.

Atını avlayamayan suçu atında arar, evine gelip hatununda arar.

119.Ағайынды өкпелеткеннің үні іриді, әйелін өкпелеткеннің дымы құриды. (Q.M.M., s. 420)

Ağayındı ökpeletkenniñ üni iriydi, äyelin ökpeletkenniñ dımı qurıydı.

Akrabanı üzersen yalnız kalırsın, karını üzersen yıkılırsın.

120.Хан жарлығынан, қатын жарлығы күшті. (Q.M.M., s. 420)

Xan jarlıǵınan, qatın jarlıǵı küşti.

Hanın emrinden, kadının emri güçlü.

Buna benzer Kazak atasözü: Жақсы әйел жаман еркекті би етеді, жаман әйел жақсы еркекті құл етеді. (Q.M.M., s. 424)

Jaqsı äyel jaman erkekti bıy etedi, jaman äyel jaqsı erkekti qul etedi.

İyi kadın kötü adamı bilgili eder, kötü kadın iyi erkeği kul eder.

121.Бәйбіше — Тәңірінің бұйрығы, тоқал — түлкінің құйрығы. (Q.M.M., s. 423)

Bäybişe — Täñiriniñ buyırǵı, toqal — tülkiniñ quyrıǵı.

Hanım tanrı'nın buyruğudur, kuma tilkinin kuyruğudur.

122.Жігіттің сорлысын, әйелдің оңдысы түзейді. (Q.M.M., s. 423)

Jigittiñ sorlısın, äyeldiñ oñdıstı tüzeydi.

Yiğidin kederlisini kadının iyi olanı düzeltir.

123. Жақсы аттың тісін ашып қарама — киесі болады, қатыны жастың әйелінің алдында жасын сұрама — әр нәрсенің жүйесі болады. (Q.M.M., s. 424)

Jaqsı attıñ tisin aşıp qarama — kiyesi boladı, qatını jastıñ äyeliniñ aldında jasın surama — är närseniñ jüyesi boladı.

İyi atın dişini açıp bakma kutsallığı var, eşi genç olanın eşinin yaşını sorma, herşeyin soracak yeri ve zamanı var.

124. Кедейлігіңді ағайын білдіреді, қадіріңнің бар-жоғын қатын білдіреді. (Q.M.M., s. 424)

Kedeyligiñdi aǵayın bildiredi, qadiriñniñ bar-joǵın qatın bildiredi.

İyi avrat uǵur getirir.

125. Ер адам әйелі арқылы ғана пір болады. (Q.M.M., s. 425)

Er adam äyeli arqılı ǵana pir boladı.

Yiǵit insanı eşi pir kılar.

126. Jaksı as kalǵańsa, jaman karın jarılsın. (T.D.O.A.S., s. 312)

İyi aş kalacaǵına, kötü karın yarılsın.

3.1.7. Kadının Çocuk Doğurması

Dünyaya gelen kız çocuklarının ileride evlenip yuva kurmaları, daha sonra da anne olmaları sosyal hayatın bir parçası olmuştur. Kadının çocuk doğurmasıyla birlikte toplum içindeki önemi daha da artar. Özellikle de kadının erkek çocuk doğurması onun daha da değerli olmasını sağlamaktadır. Diğer Türk toplumlarında da durum böyledir.

Türk toplumlarında doğum önemli bir durumdur. Çocuk evin neşesi, mutluluk kaynağıdır. Bununla ilgili olarak diğer bir Türk topluluğu olan Uygurlarda çocuğun dünyaya gelmesiyle ilgili olarak Öger şunlara değinmektedir:

Uygur Türkleri arasında doğum, hem bireysel hem de toplumsal yaşamda mutlu bir olay olarak kabul edilmektedir. Çünkü çocuk aile için gelecek demektir, umut demektir. Çocuk sahibi olan kadınlar, aile ve akrabalar arasında olduğu gibi toplumda da saygınlık kazanırlar. Çocuk sahibi olan baba da toplumda saygı görür. (Öger, 2012, s. 1679-1680).

Kadının çocuk dünyaya getirmesi eşi içinde oldukça önemlidir. Çünkü kadının çocuk doğurmasıyla eşi baba sıfatını almaktadır. Böylelikle babalar da toplum içinde yerini alırlar.

Kazak Türklerinde de kadın çocuk doğurdukça daha çok değer görür. Ana sıfatının herkese verilemeyeceği Kazak atasözlerinde sıkça ifade edilmiştir.

Baba, oğlu olursa toplumda bir yer edinen ve bununla izzet sahibi olan taraf olarak gösterilmektedir. Koca ve Uğurlu kadının erkek çocuk doğurmasının önemi ile ilgili olarak şunlara değinmişlerdir:

“Oğul doğurmayan kadınlar “*uğursuz*” olarak isimlendirilir. Aile içerisinde bulunan bireylerce diğer gelinlere göre daha az ilgi gösterilmekte, dışlanmakta ve hatta üzerine erkek çocuk doğurması için “*kuma*” getirildiği durumlar da olmaktadır.” (Koca & Uğurlu, 2010, s. 2).

1. Altı bala tappay ana atanbaydı, bes bala tappay belgili äyel bolmaydı: (K.A., s. 298)

Altı çocuk doğurmayan kadın “ana” olarak anılmaz, beş çocuk doğurmadan tanınmış kadın olmaz.

Atasözüne göre, çok çocuk doğurmak bir kadına toplum içinde saygınlık kazandırır. Kızı kızken görmeyeyim: Bir beşik, iki beşik, üç beşik, dört beşik sonra göreyim.

2. Aylas qatın, muñdas: (K.A., s. 314)

Doğumu yakın olan gebe kadınlar dert ortağıdır. Damdan düşen damdan düşenin halinden anlar.

3. Sıyırdı jaqsı körsetken artındağı tanası, äyeldi jaqsı körsetken qasındağı balası: (K.A., s. 415)

Sığırı iyi gösteren, arkasındaki danasıdır; kadını iyi gösteren, yanındaki çocuğudur.

Analık, kadının itibarını yükseltir.

4. Bala tappağan qatınnan, laqtağan eşki artıq: (K.A., s. 316)

Çocuk doğurmayan kadından, yavrulayan keçi yeğdir.

Atasözüne göre, anne olmayan kadınlar değerden yoksundur.

5. Mal tappas jigit bolmas, bala tappas äyel bolmas: (K.A., s. 514)

Mal edinmeyen erkek olmaz, çocuk doğurmayan kadın olmaz.

6. Ziynaqor äyelden ötirikşi bala tuwadı: (K.A., s. 679)

Zinakâr kadından yalancı çocuk doğar. Elma ağacının altına armut düşmez.

7. Aqıl tolğanbay tuwmaydı, ana talğatpay tuwmaydı: (K.A., s. 851)

Akıl, etraflıca düşünmeden doğurmaz; ana, sancı çekmeden doğurmaz.

Aklın sonuç verebilmesi için inceleme ve muhakemede bulunması için bir süre tanımak gerekir.

8. Батырды екі долы қатынның бірі туады, би мен көсемді әйелдің ілуде біреуі туады. (B.Q.B., s. 226)

Batırdı eki dolı qatınıñ biri tuwadı, bıy men kösemdi äyeldiñ ilüwde birewi tuwadı.

İki rakip kadının her biri kahraman doğurur, bilgili birini her kadın doğuramaz.

9. Кешкі күн құлақтанса, қатының ұл тапқандай қуан.

Ертеңгі күн құлақтанса, елге жау шапқандай күйін. (B.Q.B., s. 255)

Keşki күn qulaqtansa, qatınıñ ul tapqanday kuwan.

Erteñgi күn qulaqtansa, elge jaw şapqanday küyin.

Akşam hava aşırı sıcak olursa, kadının oğul doğurduğu gibi sevin,

Sabah hava aşırı sıcak olursa, düşmanların saldıracağı gibi endişelen.

10. Іші тар қатын ұл тумас. (Q.M.M., s. 409)

İşi tar qatın ul tuwmas.

Kıskanç kadın oğul doğuramaz.

3.1.8. Bir Olaya, Duruma ve Canlı Cansız Varlıklara Benzetme/Karşılaştırma

Kazak atasözlerinin çoğunda canlı-cansız varlıklar ile bir durum ve olay karşısında benzetme ve karşılaştırma yapılmıştır. Bu bölümde Kazak kadını ile ilgili yapılmış olan benzetme ve karşılaştırmalara yer verilmiştir.

1. Balalı üyrek kölden ketpes, balalı jesir elden ketpes: (K.A., s. 318)

Yavrusu olan ördek gölden gitmez, çocuğu olan dul yurttan ayrılmaz.

Kazak geleneklerine göre dul kadın yurdunu terk edip gidemez, buna engel olmak için de eşini kaybetmesinden bir süre sonra evlendirilirdi.

2. Baqa jarığı suwmen, äyel jarığı ermen: (K.A., s. 320)

Kurbağanın aydınlığı suyla, kadının aydınlığı erkekledir.

Kadın, kocasıyla itibar kazanır.

3. Baqpaşa mal keter, qaramasa äyel keter: (K.A., s. 320)

Bakılmazsa hayvan gider, ilgi görmezse kadın gider.

4. Baytal¹¹ jüyrik parqı joq, qatın-şeşen narqı joq: (K.A., s. 323)

Batyal ile yürük atın farkı yoktur, kadın ile hatibin değeri yoktur.

Geleneksel Kazak toplumunda kadının uğradığı haksızlıklar bu atasözünde ifadesini bulmaktadır.

5. Bir üyde eki äyel bolsa oyran, bir üyde eki sıyrı bolsa ayran: (K.A., s. 326)

Bir evde iki kadın varsa yıkım, bir evde iki sığır varsa yoğurt. Bir çöplükte iki horoz ötmez.

6. Biye köp bolsa qulın köp, äyel köp bolsa bala köp: (K.A., s. 329)

Kısrak çok olursa qulın çok, kadın çok olursa çocuk çok.

7. Eki äyel urıs, üş äyel üş burış; burıştıñ törtew bolğanı durıs: (K.A., s. 339)

İki kadın kavgadır, üç kadın üç köşedir; köşenin dört olması doğrudur.

Atasözünde, dört kadınla evlenme arzusu mizahi bir dille ifade edilmektedir.

8. Eki qatın alğanniñ qulağı tınbas, esekke mingenniñ ayağı tınbas: (K.A., s. 340)

İki kadın alanın kulağı huzur bulmaz, eşeğe binenin ayağı rahat durmaz.

Atasözüne göre iki kadının olduğu evde bağırış çağırış eksik olmaz. Bir evde düzen varsa düzen olmaz o evde.

9. Eki sıyrı sawğanniñ ayranı bar, eki qatın alğanniñ oryanı bar: (K.A., s. 341)

İki sığır sağanın yoğurdu var, iki kadın alanın yıkımı var.

Atasözünde, birden fazla kadınla evlenmenin zorluğu vurgulanmıştır. Bir evde düzen varsa düzen olmaz o evde.

10. Er bas, qatın moyın: (K.A., s. 343)

Erkek baş, kadın boyundur.

Kadın ve erkek birbirine muhtaçtır, ikisi bir araya gelince bir bütün oluştururlar.

11. Jaman ayğır üyirsek, jaman küyew qayınsaq: (K.A., s. 358)

Kötü aygır sürüsüne düşkündür, kötü güvey hanımının akrabalarına düşkün olur.

12. Jawlğı bolsa qatın, jalını bolsa otın: (K.A., s. 371)

Başörtüsü varsa kadındır, alevi varsa odundur.

Atasözünde, insanları küçük görmemek, onları oldukları gibi kabul etmek düşüncesi hâkimdir.

13. Jer malsız bolmas, jigit jarsız bolmas: (K.A., s. 371)

¹¹ Baytal: 2-4 yaş arası, henüz yavrulamamış at.

Toprak hayvansız olmaz, erkek yârsız olmaz.

14. Jüyriken jüyrik ozadı, jarıstırşa; suluwdan suluw ozadı, salıstırşa: (K.A., s. 378)

Yürük atı yürük at geçer yarıştırlırsa, güzeli güzel geçer karşılaştırılrsa. El elden üstündür.

15. Köşerde jurt jaman, ayrılarda äyel jaman: (K.A., s. 386)

Göçerken yurt kötü, ayrılırken kadın kötüdür.

Bazı insanlar medeni şekilde ayrılmayı beceremezler ve ayrılırken birbirlerine düşerler.

16. Qatın men qatın qudıq basında kezdeser, suw men otın oşaq basında kezdeser: (K.A., s. 403)

Kadınlar kuyu başında karşılaşır, su ve ateş ocak başında karşılaşır.

Köylerde kadınların başlıca sohbet mekânları, su başlarıdır.

17. Qatın munday köp bolmas, qarta¹² munday bos bolmas: (K.A., s. 403)

Kadın böylesine çok olmaz, qarta böylesine boş olmaz.

Ataerki toplum yapısında kadına karşı olumsuz yaklaşımın bir yansıması atasözünde görülmektedir.

18. Qaz ben üyrektiñ panası köl, jetim men jesirdiñ panası el: (K.A., s. 407)

Kaz ile ördeğin sığınağı göldür, yetim ile dulun sığınağı halktır.

Halk, yardıma muhtaç fertlerini bir ana gibi bağına basarak korur.

19. Qudağıy sıyımın jarasadı, quwırdaq mayımın jarasadı: (K.A., s. 411)

Dünür, kadın hürmetiyle hoş a gider; kavurma, yağıyla hoş a gider.

18. Qudañ qurdasıñday bolsın, qudağayıñ sırlasıñday bolsın: (K.A., s. 411)

Erkek dünürün arkadaşın gibi olsun, kadın dünürün sırdaşın gibi olsun.

19. Zergersiz bolsa zer muñlıq, joldassız bolsa er muñlıq, eginiz bolsa jer muñlıq, iyersiz bolsa el muñlıq: (K.A., s. 436)

Kuyumcusuz ise altın dertlidir, eşsiz ise yiğit dertlidir, ekimsiz ise toprak dertlidir, sahipsiz ise yurt dertlidir.

20. Elinen ayrılğan er, emşekten ayrılğan jetimden teñ; jerinen ayrılğan el, qosağınan ayrılğan jesirmen teñ: (K.A., s. 450)

¹² Qarta: Atın kalın bağırsağından yapılan bir tür sucuk.

Yurdundan ayrılan yiğit, memeden ayrılan yetime denktir; toprağından ayrılan halk, eşinden ayrılan dula denktir.

21. Batır degen baraq iyt, eki qatınnıñ biri tabatın; biy degen aqsar at, bütün elde birew tabatın: (K.A., s. 489)

Kahraman denilen bol tüylü it, iki kadından birini bulmuş; hâkim denilen aksak at, bütün yurtta birini bulmuş.

Kaderin kimin başına hangi felaketi getireceği bilinmez, büyük bir topluluktan herhangi bir kişinin başına bela gelebilir.

AÇ: Bu verilen atasözünün çevirisi veya kontrolünde bir yanlışlık yapılmıştır. Yapılan bu çalışmada “aqsar at” ifadesinin “aqsarağat” olduğu ve “tabadı” ifadesinin “bulmak” değil “doğurmak” olduğu tespit edilmiştir. Şu örnekte bunu gösterebiliriz:

1. Батыр деген — барақ ит, екі қатынның бірі табады.

Би деген — ақсарағат, ілуде бір-ақ қатын табады. (Q.M.M., s. 88)

Batır degen — baraq iyt, eki qatınnıñ biri tabadı.

Bıy degen — aqsarağat, ilüwde bir-aq qatın tabadı.

Kahraman dediğın tüylü köpektir, her iki kadından biri doğurur.

Hâkim dediğın dürüsttür, çoğundan sadece biri doğurur.

22. Küte bilseñ hanşadan küñ jaqsı, tüte bilseñ jibekten jün jaqsı: (K.A., s. 513)

Bakmasını bilirsen prensesten carıye iyidir, ditmesini bilirsen ipekten yün iyidir.

Bir kişinin ya da bir varlığın değeri, ona gösterilen ilgi ve muamele ile ortaya çıkar.

23. Şaytan menen jın basqa, báybişe menen küñ basqa: (K.A., s. 521)

Şeytan ile cin başkadır, ilk hanım ile carıye başkadır.

Bir erkeğın birinci hanımı statü bakımından kumalardan üstündür.

24. Jaqsı at taqımınan şıqpaydı, jaqsı äyel erden şıqpaydı: (K.A., s. 598)

İyi at, koşum takımından ayrılmaz; iyi kadın, kocasından ayrılmaz.

Atasözünden, geleneksel hayat tarzında kadının evini terk edişinin hoş karşılanmadığı anlaşılmaktadır.

25. Jaqsı taz basın jasırmaydı, jaqsı äyel asın jasırmaydı: (K.A., s. 603)

İyi kel başını saklamaz, iyi kadın aşını saklamaz.

İnsan, elindekileri paylaşmak konusunda cimri davranmamalıdır.

26. Qas jüyrikte sın bolmas, qas suluwda min bolmas: (K.A., s. 646)

Hakiki yürük atta ayıp olmaz, hakiki güzelde kusur olmaz.

27. Qatın aqılsız, baqa quyıqsız: (K.A., s. 647)

Kadın akılsız, kurbağa kuyruksuzdur. Kadın kısmının saçı uzun olur, akli kısa.

28. Satarda atıñ jaman, ajırasarda qatın jaman: (K.A., s. 659)

Satarken atın kötüdür, ayrılırken kadın kötüdür.

İnsan bir şeyleri geride bıraktığı esnada, geçmişteki insanları kötölemek gibi olumsuz bir tavır takınabilir.

29. Tamaqtıñ babı dämdeude, suluwdıñ babı sändewde: (K.A., s. 692)

Yemeğin usulü kıvamında pişirmektir, güzelin usulü süslenmektir.

30. Sıyırdıñ süti bolsın, äyeldiñ isi bolsın: (K.A., s. 755)

Sığırın sütü olsun, kadının işi olsun.

Kadının da erkek gibi iş güç sahibi olması gerekir.

31. Jawlığı bar dep “qatın” deme, jalını bar dep “otın” deme: (K.A., s. 842)

Başörtüsü var diye “kadın” deme, alevi var diye “odun” deme.

İlk izlenime bakarak karar vermek insanı hataya sürükleyebilir. Her sakallıyı baban mı sanırsın?

32. Aq säldeli qojadan, aq jawlıqtı äyel artıq: (K.A., s. 922)

Ak sarıklı hocadan, ak başörtülü kadın üstündür.

Din adamlarına karşı güvensizlik bu atasözünde de ifadesini bulmaktadır.

33. Otındı äyel şaptırar, ottı tamaq jaqtırar, joqtı “kerek” taptırar: (K.A., s. 977)

Odunu kadın kestirir, ateşi yemek yaktırır, yok olanı gereklilik buldurur.

İhtiyaçlar insanı çözüm bulmaya sevk eder.

34. Urı, qardıñ serigi; qospaq¹³, nardıñ¹⁴ serigi: (K.A., s. 995)

Hırsız, iffetsiz kadının yoldaşdır; qospaq, nar devenin yoldaşdır. Bana arkadaşını söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim.

35. Ұятсыз қатын тұзсыз ас секілді. (M.J.M.M., s. 189)

Uyatsız qatın tuzsuz as sekildi.

Arsız kadın tuzsuz yemeğe benzer.

¹³ Qospaq: Tek hörgüçlü erkek deve ile çift hörgüçlü dişi devenin birleşmesinden doğan deve çeşidi.

¹⁴ Nar: Tek hörgüçlü devedir.

36. Елсіз көлге бақа айғыр, қатындарға жалшы¹⁵ айғыр. (М.Ж.М.М., s. 189)

Elsiz kölge baqa ayğır, qatındarğa jalşı ayğır.

Kimsesiz gölde kurbağa semirir, kocasız kadınlara hizmetçi büyüklenir.

37. Күміс қатын күнде ауру, қала берсе, түнде ауру. (В.Қ.В., s. 228)

Kümis qatın күнде awruw, qala berse, түнде awruw.

Gümüş kadın gündüz hasta, aynı zamanda gece de hastadır.

Tembel kadın gündüz de gece de hastadır.

38. Қатын бастаған көш оңбас, құралай бастаған құс оңбас. (В.Қ.В., s. 266)

Qatın bostağan köş oñbas, quralay¹⁶ bostağan qus oñbas.

Kadın göçü, çütре¹⁷ ise kuş sürüsünü başlamaz (yönetmez).

39. Қасқырдан қайрат кетсе, ешкіні апа, текені жезде дейді. (В.Қ.В., s. 282)

Qasqırdan qayrat ketse, eşkini apa, tekeni jezde deydi.

Kurt halsizleşirse, keçiyi abla, tekeyi amca bilir.

40. Әйелді табағынан байқа, баланы талабынан байқа. (В.Қ.В., s. 396)

Äyeldi tabağınan bayqa, balanı talabınan bayqa.

Kadını tabağından bilirsın, çocuğu talebinden bilirsın.

41. Жерің жоқ па — қалмақ бар, атың жоқ па — қалмақ бар, қатының жоқ па — қалмақ бар. (Q.M.M., s. 54)

Jeriñ joq pa — qalmaq bar, atıñ joq pa — qalmaq bar, qatınıñ joq pa — qalmaq bar.

Evin olmazsa, gidecek yerin olmaz, atın olmazsa, göçten kalırsın, karın iyi olmazsa, en sonunda kalırsın.

42. Ит — опа, қатын — жапа. (Q.M.M., s. 298)

Iyt — opa, qatın — japa.

Köpek dosttur, kadın çoktur.

43. Екі сиыры бардың айраны көп, екі қатыны бардың жанжалы көп. (Q.M.M., s. 407)

Eki sıyırı bardıñ ayranı kör, eki qatını bardıñ janjalı kör.

İki ineği olanın ayranı çok, iki kadını olanın kavgası çok.

¹⁵ Savaş zamanında sakat olduğu için savaşa gidemeyen erkekler için kullanılan bir terimdir. Türkiye’de bunun karşılığı çürüktür.

¹⁶ Quralay: bir kuş türü.

¹⁷ Çütре kuşu – Kazak Türkçesinde quralay kuşu denmektedir.

44. Байсыз әйел үйде тұрмас, баусыз оймақ колда тұрмас. (Q.M.M., s. 410)

Baysız äyel üyde turmas, bawsız oymaq kolda turmas.

Kocasız kadın evde durmaz, bağısız yüksük elde durmaz.

45. Есінеу-есінеу бір екен, Есілде менің қатыным! (Q.M.M., s. 412)

Esineu-esineu bir eken, Esilde meniñ qatınım!

Esnemek-esnemek aynıymış, Esil de benim kadınım.

46. Еркек әйел көрсе — иеді, ит бұта көрсе — сиеді. (Q.M.M., s. 420)

Erkek äyel körse — iyedi, iyt buta körse — siyedi.

Erkek kadın görse hoşuna gider, köpek ağaç görse işer.

3.1.9. Toplumsal Sınıflandırma

Toplumlarda insanların konumuna göre sınıflandırılmaları sık karşılaşılan bir durumdur. Kazak Türklerinde de toplumsal sınıflandırma bulunmaktadır. Toplumsal sınıflandırılmaların neticesi olarak da Kazak atasözlerinde de toplumsal sınıflandırılmalara yer verildiği görülmektedir. Atasözlerinde genellikle; zengin-fakir sınıflandırması yapılmıştır. Zengin olan her zaman değer bulmuş ve sorgusuz sualsiz kabul edilmiştir. Fakir ise her zaman eleştirilmiş ve hor görülmüştür.

1. Bardıñ qatını ölse tösegi jañğırar, joqtıñ qatını ölse bası qañğırar: (K.A., s. 488)

Zenginin, karısı ölürse yatağı değışir; fakirin, karısı ölürse aklı başından gider.

Atasözüne göre, zengin insan karısının ölümünü bile kolayca kabullenir, can yoldaşını yitiren yoksul kişi ise mahvolur.

2. Qazaq bayısa qatın alar, Sart¹⁸ bayısa tam salar: (K.A., s. 983)

Kazak zenginleşse eş alır, Sart zenginleşse ev yapar.

Göçebe hayat tarzını benimseyen Kazaklar ile yerleşik hayat tarzını benimseyen halklar arasındaki dünya görüşü farkı bu atasözünde ifade edilmektedir.

3. Өзбек байыса, там салар, Қазақ байыса, қатын алар. (Q.M.M., s. 63)

Özbek bayısa, tam salar, Qazaq bayısa, qatın alar.

Özbek zenginse ev yapar, Kazak zenginse bir daha evlenir.

4. Байдың қатыны өлсе, төсек жаңғырар.

Кедейдің қатыны өлсе, басы қаңғырар. (Q.M.M., s. 349)

¹⁸ Sart: Uygur, Özbek, Tacik gibi ticaretle uğraşan yerleşik halklar.

Baydın qatını ölse, tösek jañğırar.
 Kedeydın qatını ölse, bası qañğırar.
 Zenginini eşi ölürse, bir daha evlenir.
 Fakirin eşi ölürse, kederlenir.

3.1.10. Toplumsal Eleştiri

Atasözlerinde eleştirel bir yaklaşım söz konusudur. İncelenen atasözlerinde toplumsal eleştiriye de yer verildiği görülmüştür. Bu bölümdeki atasözlerinde davranış şekilleri eleştirilmektedir.

1. Jetim öse beredi, jesirge ösek eredi: (K.A., s. 372)

Yetim büyüyüverir, dul kadını dedikodu takip eder.

Dul kadınlar hakkında olumsuz bir ön yargı söz konusudur, bu dedikodular onları sürekli izler.

2. Jibek qurtın asıray almağan jüdetedi, qızdı asıray almağan küñ etedi: (K.A., s. 374)

İpek böceğini beslemeyi bilmeyen onu zayıflatır, kızını yetiştirmeyi bilmeyen onu köleye çevirir.

3. Jibekti tüte bilmegen jün eter, qızdı küte bilmegen küñ eter: (K.A., s. 374)

İpeği ditmeyi bilmeyen yün eder, kıza bakmayı bilmeyen onu köle eder.

Kız terbiye etmek güçtür, baskı altında kalan insan kişiliğini yitirip köleleşeceğinden ailelerin baskıcı olmaması gerekir.

4. Qalıñdıñ sıyıqsız bolsa şeşesiniñ suluwlığınan ne payda?: (K.A., s. 399)

Nişanlın çirkinse annesinin güzelliğinden ne fayda?

Gereksiz ayrıntıların meselenin özüne hiçbir faydası yoktur.

5. Qızdı asıray almağan küñ qıladı, uldı asıray almağan qul qıladı: (K.A., s. 409)

Kızını yetiştiremeyen onu köle hâline getirir, oğlan çocuğunu yetiştiremeyen onu kul hâline getirir.

Çocuk yetiştirmeyi bilmeyen ana babalar onları kişilikten yoksun robotlar hâline getirirler.

6. Tuzdı köp saqtama, suw bolar; qızdı köp saqtama, küñ bolar: (K.A., s. 428)

Tuzu çok saklama, nemlenir; kızını çok sıkı yetiştirme, köle gibi olur.

7. Aqımaq jigıt atanın tildep atın maqtaydı, atasın tildep qatının maqtaydı:
(K.A., s. 540)

Aptal adam, atan devesine dil uzatıp atını över, babasına dil uzatıp karısını över.
Aptal kişi ne zaman, nasıl davranacağını kestiremez, ölçülü davranamaz.

8. Jaqsı, atın maqtaydı; jaman, qatının maqtaydı: (K.A., s. 604)

İyi insan atını över, kötü insan karısını över.

Bir erkeğin eşiyle mahremini başkalarına anlatması ahlaksızlıktır.

3.1.11. Genel Bakış

Bu bölümde Kazak kadınının günlük yaşamını ve karakterini yansıtan atasözleri verilmiştir.

1. Qaşqan jawğa qatın da er: (K.A., s. 403)

Kaçan düşmana kadın bile erdir.

İşin zorluğu ortadan kalktıktan sonra, ortaya çıkıp böbürleneler çok olur.

2. Qatın öldi, qamşınıñ sabı sindi: (K.A., s. 404)

Kadın öldü, kamçının sapı kırıldı.

Kadına yönelik şiddetin olağan görüldüğü bu atasözünde, bir iş bitince o işle ilgili şeylerin gereksiz hâle geldiği düşüncesi bulunmaktadır.

3. Altı qatın asqa barsa ärqaysısı öziniñ muñın aytadı: (K.A., s. 531)

Altı kadın cenaze yemeğine gitse her biri kendi sıkıntısını söyler.

Her insan kendi dertleriyle meşgul olur. Her kişi kendi çöreğine köz eşer.

4. Баланы - жастан, қатынды - бастан. (M.J.M.M. s. 188).

Balanı - jastan, qatındı - bastan.

Çocuğu yaşken kadını baştan eğit.

5. Біреудікі біреуге қыздай көрінер. (B.Q.B., s. 379)

Birewdiki birewge qızday köriener.

Birinin eşi öbürüne güzel görünür.

6. Әйелдің шашы ұзын, ақылы қысқа. (Q.M.M., s. 409)

Äyeldiñ şaşı uzun, aqlı kısqa.

Kadının saçını uzun, akli kısa.

3.2. SOSYAL HAYATTA ÜSTLENDİĞİ GÖREVLER DOĞRULTUSUNDA KAZAK KADINI

Her toplumda olduğu gibi Kazak kadınının toplum içinde sosyal statüsü vardır. Kazanılan statüler doğuştan ve sonradan kazanılabilir. Kadın dünyaya geldiği zaman bir ailenin kızıdır. Kız çocuğu, büyümesiyle yeni statüler kazanmaya başlar. Kız, evlemesiyle beraber, gelin, elti, eş, baldız, görümce, yenge, kuma ve kaynana gibi statüleri kazanarak varlığını sürdürür.

3.2.1. Kız Çocuğu

3.2.1.1. Kız Çocuğunun Karakteristik Açıdan Özellikleri

Bu başlık altında kadının kız çocuğu olarak dünyaya geldiği andan itibaren kız çocuğunun Kazak atasözlerindeki karakteristik açıdan durumunun ne şekilde olduğu verilmiştir. İyi bir kız çocuğundan istenen, ailesine ve çevresine karşı saygılı, efendi, söz dinleyen, yetenekli biri olmasıdır. Eğer kız çocuğu karakteristik açıdan bu özelliklere sahip değil ise toplum içinde, şımarık, hoppa, nazlı ve beceriksiz olarak adlandırılmaktadır.

3.2.1.1.1. Kız Çocuğunun Karakteristik Açıdan Olumlu Özellikleri

Kazaklarda kızlar ile ilgili olumlu atasözlerine yer verilmiştir. Kız çocuğu ile ilgili olumlu ifadeler arasında genellikle becerikli, akıllı, terbiyeli, iyi, temiz ve güzel sıfatlarının kullanıldığı görülmektedir.

1. Qarındası adal er baqıttı, kelini adal el baqıttı: (K.A., s. 401)

Kız kardeşi iyi niyetli olan yiğit mutludur, gelini iyi niyetli olan halk mutludur.

2. Gül össe jerdiñ körki, qız össe eldiñ körki: (K.A., s. 455)

Gül yetişirse toprağın güzelliğidir, kız yetişirse yurdun güzelliğidir.

3. Alıs ta bolsa jol jaqsı, asqaq ta bolsa qız jaqsı: (K.A., s. 530)

Uzak da olsa yol iyidir, mağrur da olsa kız iyidir. Her güzelin bir kusuru vardır.

4. Aqıldı qızğa ana köp, ayawlı janğa pana köp: (K.A., s. 536)

Akıllı kıza ana çoktur, değerli kişiye himaye çoktur.

Toplumda sevilen, sayılan kişileri herkes koruyup kollamak ister.

5. Aynalıs ta bolsa jol jaqsı, aqsaq ta bolsa qız jaqsı: (K.A., s. 555)

Dönemeçli de olsa yol iyidir, aksak da olsa kız iyidir.

6. Jaqsı qızğa ğaşıq köp, jaqsı asqa qasıq köp: (K.A., s. 603)

İyi kıza âşık çoktur, iyi yemeğe kaşık çoktur.

7. Пуşық қавын тәтті бolar, пıсық қыз пәтлі бolar: (K.A., s. 643)

Ufak kavun tatlı olur, hamarat kız etkili olur.

Hamarat ve becerikli olan kız evin yönetimini elinde tutar.

8. Қыз қılıғимен жағadı: (K.A., s. 650)

Kız, kişiliğiyle beğenilir.

9. Uзақ bolsa da jaman bolsa da jol jaqsı, soqır bolsa da qız jaqsı: (K.A., s. 677)

Uzak olsa da kötü olsa da yol iyidir, kör olsa da kız iyidir.

10. Отырған қыз орнын табады. (M.J.M.M., s. 189), (B.Q.B., s. 337).

Otırған kız ornın tabadı.

Ağırbaşlı kız evde kalmaz.

11. Шешек атпай тұрғанда гүл сұлуы білінбес, сырын ашпай тұрғанда қыз сұлуы білінбес. (B.Q.B., s. 307)

Şeşek atpay turğanda gül suluwı bilinbes, sırın aşpay turğanda qız suluwı bilinbes.

Çiçek açmadan gülün güzelliği, sırrını açmadan kızın güzelliği bilinmez.

12. Ашық әйелден ақымақ дәмелі. (B.Q.B., s. 338)

Aşık äyelden aqımaq dämeli.

Açık davranan kızdан herkes hoşlanır.

13. Отаулап берген қыздың отын, суы аз болмас. (B.Q.B., s. 338)

Қыз — ауылдың көркі.

Otawlap bergen qızdın otın, suwı az bolmas.

Qız — awıldın көркі.

Kızın çeyizi bol yapılır, çünkü kız değerlidir.

3.2.1.1.2. Kız Çocuğunun Karakteristik Açıdan Olumsuz Özellikleri

Kadın konulu atasözlerinde olumsuz ifadelere yer verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca atasözlerinde kız çocuğu ve erkek çocuğunun karşılaştırıldığı da görülmüştür. Kızlarla ilgili olumsuz ifadeler şu şekildedir: Beceriksiz, nazlı, kavgacı, şımarık, kibirli, huysuz, akılsız, kötü.

1. Arsız bolsa qız qorlıq, aqılsız bolsa ul qorlıq: (K.A., s. 304)

Arsız olursa kız eziyettir, akılsız olursa oğul eziyettir.

Çocuklarının istediği özellikleri taşımadığını gören insan büyük acı çeker.

2. Özi bolğan kız törkinin tanıması: (K.A., s. 397)

Kendi kendine büyüyen kız akrabalarını tanımaz.

İnsan, kendisiyle ilgilenmeyen akrabalarına karşı bir bağlılık hissetmez.

3. Töre kız, törkinin tanıması: (K.A., s. 427)

Soylu kız, akrabalarını tanımaz.

Sonradan görme insan, çıktığı kabuğu beğenmez.

4. U1 balanıñ üy küşik bolğanı jaraspaydı, kız balanıñ qıdırma bolğanı jaraspaydı: (K.A., s. 429)

Erkek çocuğunun enik olması yakışık almaz, kız çocuğunun çok gezmesi yakışık almaz.

Erkek çocuğu bağımsız kişilikli, kız çocuğu ise evcimen olmalıdır. Et kanlı gerek, yiğit canlı gerek.

5. Uzaq bolsa da jol jaqsı, jaman bolsa da kız jaqsı: (K.A., s. 432)

Uzak olsa da yol iyi, kötü olsa da kız iyi.

Yalnızlıktan, kötü eşi olmak bile daha iyidir.

6. Atı şıqqan jigitke kız amıraq: (K.A., s. 552)

Ünlenmiş erkeğe kız heveslidir.

Kadınlar, kişilik ve eylemleriyle toplumda itibar kazanmış erkeklerle evlenmek isterler.

7. Jaman kızğa şeşesi jawşı¹⁹:(K.A., s. 590)

Kötü kıza annesi jawşıdır.

Güzellik ve terbiye bakımından makbul olmayan bir kızla kimse evlenmek istemez, ailesi sürekli onu verecek erkek arar.

8. Köşermen elge jurt jaman, ketermen kızğa üy jaman: (K.A., s. 626)

Göçmen halka yurt kötüdür, kaçkın kıza ev kötüdür.

İnsan geride bıraktığı şeylere olumsuz bakar.

9. Maqtanşaq kız toyda osırar: (K.A., s. 630)

Kendini övmeyi seven kız düğünde osurur.

¹⁹ Jawşı: Kız istemeye gitmeden önce, kızın anne ve babasına onaylarını almak üzere gönderilen elçi.

Fazla övünen kişi, gülünç duruma düşebilir. Övünme ördek gibi, kırılırsın bardak gibi. Övünen öküz evleğe sıçar.

10. Qızdñ jamanı at jemdewge jaraydı: (K.A., s. 650)

Kızın kötüsü at yemlemeye yarar.

Hayırsız kızdan hiçbir şey umulmaz.

11. Qızdñ közi qızılta: (K.A., s. 651)

Kızın gözü kızıl altındadır.

Atasözüne göre, kızlar “paragöz”dür.

12. Sıqlım qızğa, şırış küyew: (K.A., s. 660)

Süslü kıza, sümüklü damat.

Hayatta herkes ve her şey er geç layığını bulacaktır. Tencere yuvarlanmış, kapağını bulmuş.

13. Tawıqtı toyındıra almaysıñ, qızdı kiyindire almaysıñ: (K.A., s. 848)

Tavuşu semirtemezsin, kızını giyindiremezsin.

Kadınlara giysi beğendirmek kolay bir iş değildir. Bir ev donanır, bir kız donanmaz.

14. Кәрі қыздың ұяты босағадан аттағанша. (B.Q.B., s. 304)

Käri kızdñ uyatı bosağadan attağança.

Evde kalan kızın sırrı evden çıkana kadardır.

15. Қызым үйде, көзі түзде.(B.Q.B., s. 334)

Qızım üyde, közi tüzde.

Kızım evde, gözü dışarıda.

Buna benzer atasözleri:

1. Ананың көңілі балада, баланың көңілі далада. (B.Q.B., s. 390)

Ananıñ köñili balada, balanıñ köñili dalada.

Annenin gönlü çocukta, çocuğun gönlü dışardadır.

2. Ананың ойы ұяда, баланың ойы қияда. (B.Q.B., s. 392)

Ananıñ ойы uyada, balanıñ ойы qıuyada.

Annenin akli evde, çocuğun akli dışardadır.

3.2.1.1.3. İyi-Kötü Karşılaştırılması

Burada zıt kavramlardan yararlanarak karşılaştırma yapıldığı görülmektedir. İyi-kötü karşılaştırılmasında kızlar kendi cinsleri ile karşılaştırılmışlardır. Ayrıca gelin alınacak

kızlar için nasihatte bulunulmuştur. İyi bir kız almak için görgülü yere gitmek ve başlık parasının bol vermek gerektiği ifade edilir. Günümüzde hala bazı bölgelerde devam eden başlık parasının Kazak toplumunda da bulunduğu atasözünden anlaşılmaktadır.

1. Көп беріп, көргенді жерден қыз алсаң, тік тұрып, мейманына қызмет етер.

Аз беріп, көргенсіз жерден қыз алсаң, қойныңа жатқанын да міндет етер.
(B.Q.B., s. 335)

Köp berip, körgendi jerden qız alsañ, tik turıp, meymanına qızmet eter.

Az berip, körgensiz jerden qız alsañ, qoynıña jatqanın da mindet eter.

Başlığı çok verip, görgülü yerden kız alırsan, misafirlerini iyi ağırlar.

Başlığı az verip, görgüsüz yerden kız alırsan, seni bile iyi karşılamaz.

Burada bahsedilen çok verme ve az verme başlık parasıdır. Çoğu yerde olduğu gibi Kazaklarda da başlık parasına vardır ve buna değinilmiştir.

2. Сіздің қыздың ішінде жаманы жоқ, біздің қыздың жаманнан аманы жоқ. (Q.M.M., s. 303)

Sizdiñ qızdıñ işinde jamanı joq, bizdiñ qızdıñ jamannan amanı joq.

Sizin kızın içinde kötülük yok, bizim kızdan kötülük beri değil.

3.2.1.2. Kızın Ailedeki Yeri

Aile içinde kız önemli bir yere sahiptir. Kazak atasözlerinde kız çocuğu babasının izi olarak görülmektedir. Evin süsü, neşesi, bereketi, güzelliği olarak ailedeki yerini almaktadır. Ayrıca bazı atasözlerinde ise kız misafir olarak değerlendirilmektedir. Ailede kız çocuğunun olması ailenin rahat bir hayat süreceği anlamına gelmektedir. Kız çocuğunun ailedeki yeri açısından olumlu tarafları tespit edilmiştir.

1. Atadan ul qalsa özi qalğanı, qız qalsa izi qalğanı: (K.A., s. 309)

Babadan geriye oğul kalması kendisinin kalmasıdır, kız kalması izinin kalmasıdır.

Çocuklar, ana babalarının adlarını yaşatırlar.

2. Daw muratı bitüw, sawda muratı utuw, qız muratı ketüw, jol muratı jetüw:
(K.A., s. 331)

Davanın muradı bitmektir, ticaretin muradı kazanmaktır, kızın muradı gitmektir, yolun muradı ulaşmaktır.

- 3.** Äke turıp bala söylese er jetkeni, şeşe turıp qız söylese boy jetkeni: (K.A., s. 348)

Baba durup oğul konuşursa erkeklığe ulaştığı anlaşılır, ana durup kız konuşursa boyunun büyüdüğü anlaşılır.

Ergenlik çağına gelen çocuklar, duygu ve düşüncelerini çekinmeden ifade etmeye başlarlar.

- 4.** Äkeden bezgen ul oñbas, anadan bezgen qız oñbas: (K.A., s. 348)

Babadan bezen oğul olmaz, anadan bezen kız olmaz.

Kişi ailesine sırt çeviremez, arada sorunlar bulunsa bile bir orta nokta bulunmak zorundadır.

- 5.** Jetim qızdıñ alpıs anası bar: (K.A., s. 372)

Yetim kızın altmış annesi vardır.

Atasözünden, Kazak toplumundaki yardımlaşma ve dayanışmanın sağlamlığı anlaşılmaktadır.

- 6.** Jetim qızdıñ jeñgesi köp: (K.A., s. 372)

Yetim kızın yengesi çoktur.

Yetim kızı koruyup kollayan kadınlar çoktur.

- 7.** Jılqısız üydiñ säni joq, qızsız üydiñ sıyqı joq: (K.A., s. 373)

Atsız evin güzelliği yok, kızsız evin biçimi yoktur.

Kız çocuk güzelliği ve zarafetiyle aile ocağının süsüdür.

- 8.** Qaytqan qız tutqınnan jaman: (K.A., s. 407)

Evine dönen kız tutsaktan kötüdür.

Baba evine geri dönen kıza pekiyi gözle bakılmadığı bu atasözünden anlaşılmaktadır.

- 9.** Qız qonaq: (K.A., s. 408)

Kız, konuktur.

Kız çocuğu bir gün evlenip baba evinden gidecektir.

- 10.** Qızı bar üydiñ jeñgesi süykimdi: (K.A., s. 409)

Kızı olan evin yengesi sevimidir.

Kızın yengesi çöpçatanlık yapabileceği için damat adayları önce onun gözüne girmeye çalışırlar.

- 11.** Qızı bardıñ nazı bar, qısı bardıñ jazı bar: (K.A., s. 409)

Kızı olanın nazı vardır, kışı olanın yazı vardır. Kız evi, naz evidir.

12. Qızı bardıñ nazı bar: (K.A., s. 409)

Kızı olanın nazı olur. Kız evi, naz evidir.

13. Qoy össe ottıñ sorı, qız össe üydiñ sorı: (K.A., s. 411)

Koyun büyüse ot için derttir, kız büyüse ev için derttir.

Atasözünde kız evlendirmenin zorluğuna işaret edilmektedir.

14. Törkinine kelgen qız törge sekirer: (K.A., s. 427)

Akrabalarına gelen kız başköşeye kurulur.

İnsan, akrabalarının yanında rahat ve serbestçe hareket eder.

15. Tüye sütin qaynatsañ qom qurt boladı, awıldan qız ketse jim-jirt boladı:

(K.A., s. 429)

Deve sütünü kaynatırsan yağlı qurt²⁰ olur, köyden kız giderse köy sus pus olur.

Bir kız evlenip köyünden ayrıldığında o köyde burukluk ve hüzün havası hâkim olur.

16. Üyinde ul-qızı bardıñ, köginde sönbes juldızı bar: (K.A., s. 435)

Evinde oğlu kızı olanın, göğünde sönmez yıldızı vardır.

17. Eşkili qoy öregen, qızdı awıl öskeleñ: (K.A., s. 454)

Keçili koyun otağa yayılır, kızı çok olan köy gelişir.

18. ҚЫЗЫМНЫҢ ҚҰЛАҒЫНА — АЛТЫН СЫРҒА. (B.Q.B., s. 87)

Qızımniñ qulağına — altın sırğa.

Kızımın kulağına altın küpe olsun.

19. ҚЫЗ — ЖАТ ЖҰРТТЫҚ. (B.Q.B., s. 333)

Qız — jat jurttıq.

Kız misafirdir.

Benzer Kazak atasözü: ҚЫЗ - конақ. Qız - konaq. (B.Q.B., s. 334)

3.2.1.3. Anne-Kız İlişkisi

Kazak atasözlerinde anne-kız ilişkisine bakıldığında kızın annesiz eksik olduğu ifade edilmektedir. Çünkü anne, kız çocuklarının ilk öğretmenidir. Anne kızın ilk rol modelidir. Anne-kız ilişkisinin iyi olması kız çocuğunun geleceğinin iyi olacağı, başarılarla dolu bir hayatının olacağı düşünülmektedir. Bir kız isteneceği zaman annesine bakılıp alınır.

²⁰ Qurt: Süzölmüş yoğurttan yapılan tuzlu ve kurutulmuş yiyecek.

“Шешесін көріп қызын ал, қарысын көріп бөзін ал.” (Şeşesin körip qızın al, qarısın körip bözin al. -Annesini görüp kızını al, karışı görüp kumaşı al.) Bu atasözü Türkiye Türkçesi ve diğer Türk lehçelerinde de mevcuttur. (Çobanoğlu, 2004, s. 83-84).

1. Atağa tartıp ul tuwmas, anağa tartıp qız tuwmas: (K.A., s. 309)

Babaya çekip oğul doğmaz, anneye çekip kız doğmaz.

Çocuk mutlaka anne babası gibi olacak diye bir kural yoktur.

2. Atasız ul aqılğa jarımas, anasız qız jasawğa jarımas: (K.A., s. 311)

Babasız oğul nasihate doymaz, anasız kız çeyize doymaz.

Anasız babasız büyüyen çocuk birtakım davranış bozuklukları gösterebilir, kendisine yol gösterecek bir büyüğün eksikliğini hisseder.

3. Ayağın körip asın iş, anasın körip qızın al: (K.A., s. 314)

Çanağını görüp aşını ye, anasını görüp kızını al. Anasına bak, kızını al.

4. Атасы тұрып, ұлы сөйлегеннен без, анасы тұрып, қызы сөйлегеннен без. (B.Q.B., s. 111)

Atası turıp, ulı söylegennen bez, anası turıp, qızı söylegennen bez.

Babasından önce konuşan oğuldan, annesinden önce konuşan kızdан uzaklaş.

5. Шешесін көріп қызын ал, қарысын көріп бөзін ал. (B.Q.B., s. 337)

Şeşesin körip qızın al, qarısın körip bözin al.

Annesini görüp kızını al, karışı görüp kumaşı al.

6. Анасы мақтаған қызды алма, жеңгесі мақтаған қыздан қалма. (B.Q.B., s. 339)

Anası maқтаған qızdı alma, jeñgesi maқтаған qızdan qalma.

Annesinin övdüğü kızını alma, yengesinin övdüğü kızını kaçırma.

7. Anasın körip, kızın al, ayağın körip, asın al. (T.D.O.A.S., s. 83-84)

Anasını görüp kızını al, ayağını görüp asın al. Anasına bak, kızını al, kenarına bak bezini al.

3.2.1.4. Kız ve Erkek Çocuğunun Karşılaştırılması

Kız ve erkek çocuklarının karşılaştırılması hem aile içinde hem de toplum içinde yapılmıştır. Ayrıca anne babanın, çocuklarına rol model olduğu atasözlerinde ifade edilmektedir. Erkek çocuk babaya, kız çocuk anneye çeker. Bu bağlamda kız çocuğu anneye ne kadar benzerse toplum tarafından o kadar kabul edilmektedir.

1. Bala äkeniñ muratı, qız äkeniñ juratı: (K.A., s. 315)

Erkek çocuk babanın muradı, kız çocuk babanın soyudur.

Atasözünde, Kazak toplumunda erkek çocuk sahibi olmanın daha mühim olduğu anlaşılmaktadır. Oğlum olsun da ot kökü olsun.

2. Balanıñ uyatı äkege, qızdıñ uyatı şeşege: (K.A., s. 319)

Çocuğun utancı babaya, kızın utancı anayadır.

Erkek çocuğun yanlışı öncelikle babayı, kız çocuğunun yanlışı öncelikle anneyi utandırır.

3. Betege²¹, juwsan bel körki; bilimdi ul, qız el körki: (K.A., s. 324)

Betege pelin dağ yamacının süsüdür; bilgili oğul, kız halkın süsüdür.

4. Bir jaqsı qız, eki jaman ulğa tatıydı: (K.A., s. 325)

Bir iyi kız, iki kötü oğula denktir.

5. Er bala ata-anağa tayaw, qız bala üyge jaqqan boyaw: (K.A., s. 343)

Erkek çocuk ana babaya dayanaktır, kız çocuk eve sürülen boyadır.

Erkek çocuk evin güvencesidir, kız çocuk evin süsüdür.

6. Er bala ökpeşil bolsa ırısqa kesir bolar, qız bala ökpeşil bolsa qalıñ malı köp bolar: (K.A., s. 343)

Erkek çocuk alıngan olursa rızkına mâni olur, kız çocuk alıngan olursa çeyiz malı çok olur.

Atasözünden, erkeklerin alıngan ve çıtkırıldım oluşunun Kazak toplumunda hoş karşılanmadığı anlaşılmaktadır.

7. Jaqsı qız, jağadağı qundız; jaqsı jigit, köktegi juldız: (K.A., s. 365)

İyi kız, yakadaki kunduz kürkü gibidir, iyi erkek, gökteki yıldız gibidir.

8. Jigit ğaşıq bolsa közin qadaydı, qız ğaşıq bolsa jerge qaraydı: (K.A., s. 374)

Erkek, âşık olursa gözünü alamadan bakar; kız, âşık olursa yere bakar.

Âşık erkek gözünü sevgilisinden alamaz, âşık kız mahcup bir tavır takınır.

9. Küyew joldasımen, qız jasawımen: (K.A., s. 389)

Damat yoldaşıyla, kız çeyiziyle.

Erkek, yiğit dostlarıyla, kız ise zengin çeyiziyle görkemli olur.

10. Qız awıldıñ körki, jigit awıldıñ serti: (K.A., s. 408)

Kız köyün güzelliğidir, erkek köyün umududur.

²¹ Betege: hayvanlar için besleyici, boz-ak renkli dikenli bir ot.

11. Qız ırıs emes pe, ul qonıs emes pe?: (K.A., s. 408)

Kız bereket değil mi, oğul yurt değil mi?

Çocuk sahibi olmak başlı başına zenginlik sayılır.

12. Qız öris emes pe? Ul qonıs emes pe?: (K.A., s. 408)

Kız, otlak değil mi? Oğul, yayla değil mi?

Çocuk sahibi olmak bir insan için büyük bir talih ve zenginliktir.

13. Qız ösirdim; boyjetti, erine ketti. Ul ösirdim; erjetti, üyine ketti.: (K.A., s. 408)

Kız yetiştirdim; büyüdü, kocasına gitti. Oğul yetiştirdim, büyüdü, evine gitti.

Çocuklar er geç evlenip baba ocağını terk edeceklerdir.

14. Qız össe üyge jut, ul össe üyge qut: (K.A., s. 408)

Kız büyüse ev için kıtlıktır, oğul büyüse ev için berekettir.

Atasözüne göre, kız çocuğunu büyür büyümez evlendirmek gerekir.

15. Qız qılığimen süykimdi, ul ädebimen süykimdi: (K.A., s. 408)

Kız kişiliğiyle sevimlidir, oğul edebiyetle sevimlidir.

16. Qızıñ jaqsı bolsa erdiñ bağı, ulıñ jaqsı bolsa eldiñ bağı: (K.A., s. 410)

Kızın iyiye yiğidin talihidir, oğlun iyiye halkın talihidir.

Atasözüne göre, iyi bir kız ailesi için, iyi bir oğul ise yurdu için önemlidir.

17. Qızıñdı quttı orıñğa qondırğanşa küt, ulıñdı otaw iyesi bolğanşa küt: (K.A., s. 410)

Kızını hayırlı bir yere yerleştirene kadar bekle, oğlunu yuva sahibi olana kadar bekle.

Çocuklar evlenip yuva kurana kadar, ana babalarının desteğine muhtaçtırlar.

18. Ul orındağı tuw, qız uşatın quw: (K.A., s. 430)

Oğul yerindeki tuğ, kız uçacak kuğudur.

Erkek çocuk geleneksel hayat tarzında ailesinin yanında kalırken, kız çocuk gelin olup gider.

19. Ul ornıqtı altı tuw, qız aydınnan uşatın aqquw: (K.A., s. 430)

Oğul ağırbaşlı tuğdur, kız göl üstünde uçan ak kuğudur.

Erkek çocuk soyu devam ettirir, kız çocuk ise bir gün yuvadan uçup gidecektir.

20. Uldıñ uyatı äkege, qızdıñ uyatı şeşege: (K.A., s. 430)

Oğlun ayıbı babaya, kızın ayıbı anaya.

Erkek çocuk babasıyla, kız çocuk annesiyle kıyaslandığı için, çocukların söz, tavır ya da eylemlerindeki yanlışlıklar da onlara mal edilir.

21. Uliñ össe ulı ülgilimen awıldas bol, qızıñ össe qızı jaqsımen awıldas bol:

(K.A., s. 430)

Oğlun büyüse oğlu terbiyeli kişiyle köylü ol, kızın büyüse kızı iyi olan kişiyle köylü ol.

22. Uliñ össe ulıqtımen awıldas bol, qızıñ össe qılıqtımen awıldas bol: (K.A., s. 430)

Oğlun büyüse kodaman kişiyle köylü ol, kızın büyüse sevimli huylu kişiyle köylü ol.

İyi bir iş için de iyi bir eş için de çevre gerekir.

23. Uliñ össe uyattımen awıldas bol, qızıñ össe qılıqtımen awıldas bol: (K.A., s. 430)

Oğlun büyüse mahcup kişiyle köylü ol, kızın büyüse sempatik kişiyle köylü ol. Çocuğunun iyi bir evlilik yapmasını isteyen ana baba, iyi ahlaklı ve uyumlu ailelerle dostluk kurmalıdır.

24. Uliñ üylense ırısıñ, qızıñ orın tapsa örisiñ: (K.A., s. 430)

Oğlun evlense rızkıdır, kızın yer bulsa hısmındır.

Çocuklarını evlendiren insanlar, onların mutluluklarına ortak olmaktan başka, yeni akrabalar da edinmiş olurlar.

25. Uliña qalıñdı tömennen ber, qızıña qalıñdı joğarıdan ber: (K.A., s. 431)

Oğluna çeyizi az ver, kızına çeyizi çok ver.

Erkek çocuk maddi varlığı kendi çabasıyla oluşturmalıdır.

26. Uliñdı alıp qız berse qorlağanı qudaydıñ, qızıñdı alıp ul berse sıylağanı qudaydıñ: (K.A., s. 431)

Oğlunu alıp kız verirse tanrının seni horlamasıdır, kızını alıp oğul verirse tanrının sana hürmet etmesidir.

Atasözünde, kadın erkek eşitsizliği tüm açıklığıyla ortaya konmaktadır. Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün.

27. Uyatı joq ul jaman, qılığı joq qız jaman: (K.A., s. 432)

Utanmaz oğul kötü, çekiciliği olmayan kız kötüdür.

28. Üy iyesi ul, tör iyesi qız: (K.A., s. 434)

Evin sahibi oğul, başköşenin sahibi kızdır.

Çocuklar ailenin en mühim öğeleri olarak sürekli ilgi beklerler.

29. Ozar eldiñ qızı minezdi, ulı önerli keledi: (K.A., s. 472)

İlerleyen halkın kızı kişilikli, oğlu marifetli olur.

30. Adam bolar ulınıñ arqa-bası keñ keler, ana bolar qızınıñ aqıl-esi teñ keler:

(K.A., s. 527)

Adam olacak oğul bağımsız olur, ana olacak kız akıllı olur.

31. Ädepti bala ösirseñ awıldıñ abıroyı, aqıldı qız ösirseñ atırabıñnıñ abıroyı:

(K.A., s. 577)

Edepli çocuk yetiştirirsen köyün itibarıdır, akıllı kız yetiştirirsen etrafının itibarıdır.

32. Qırsıqqan qız bay tappas, qırsız jigit mal tappas: (K.A., s. 649)

İnatlaşan kız koca bulamaz, beceriksiz erkek mal bulamaz.

33. Qırsıqtı jigitke qız jaqpaydı, işikti²² kisige ton jaqpaydı: (K.A., s. 650)

Aksi adam kızdı hoşlanmaz, işikli kişi kürkten hoşlanmaz.

Huysuz ve karpisli insana hiçbir şey beğendirilemez.

34. Qız minezdi kelsin, ul önerli kelsin: (K.A., s. 650)

Kız karakterli olsun, oğul becerikli olsun.

35. Qızdıñ añqawınan saqta, uldıñ jalqawınan saqta: (K.A., s. 650)

Kızın safından uzak dur, oğlanın uyuşuğundan uzak dur.

36. Qız “quwırşaq” deydi, bala “qulınşaq” deydi: (K.A., s. 650)

Kız çocuğu “taş bebek” der, erkek çocuğu “tay” der.

Kız ve erkek çocuklar yaradılışlarına uygun oyunlar oynamak isterler.

37. Ananıñ izin qız basar, atanıñ izin ul basar: (K.A., s. 709)

Ananın izine kız basar, babanın izine oğul basar.

Kız çocuk annesini, erkek çocuk babasını örnek alır. Oğlan atadan öğrenir sofrayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi.

38. Аға әдепті болса, іні әдепті, апа әдепті болса, сіңлі әдепті. (M.J.M.M., s.

74)

Ağa әдепти bolsa, ini әдепти, апа әдепти bolsa, siñli edeпти.

Abi edeptiyse erkek kardeşi edepli, аbla edeptiyse kız kardeşi de edeplidir.

²² İşik: İçi hayvan derisinden, dışı ise kumaştan yapılan bir tür giyim.

Kazak Türklerinde de aynı anlama gelen birkaç atasözü daha vardır.

1. Алдыңғы арба қайда жүрсе, соңғы арба сонда жүреді.

Aldıñğı arba qayda жүрсе soñğı arba sonda жүredi.

2. Аға — ініге ұстаз, апа — сіңліге ұстаз. (М.Ж.М.М. s. 103).

Ağa — inige ustaz, apa — siñlige ustaz.

3. Ағадан қалғанды іні киіп өседі, ападан қалғанды сіңлі киіп өседі, көргендерін бойына түйіп өседі. (Q.M.M., s. 164)

Ağadan qalğandı ini kiyip ösedі, apadan qalğandı siñli kiyip ösedі, körgenderin бойына түйіп ösedі.

Abiden kalanı kardeşi giyip büyüy, abladan kalanı kız kardeşi giyerek büyüy, büyükler ne yaparsa onlar da onu yapar.

39. Ұлға - отыз үйден тыю, қызға — қырық үйден тыю. (B.Q.B., s. 89)

Ulğa - otız üyden тыу, қызға — қырық üyden тыу.

Oğlana otuz evden yasak, kıza kırk evden yasak vardır.

Erkek ve kızlara çevreden gelecek kötülüklerden sakınmaları için söylenmiş bir sözdür. Kızlar korunmaya daha çok ihtiyaçları olduğu için onlara daha çok dikkat etmek gerektiğini vurgular.

40. Ұлың өссе, ұлы үлгілімен ауылдас бол.

Қызың өссе, қызы үлгілімен ауылдас бол. (B.Q.B., s. 90)

Ulıñ össe, ulı ülgilimen awıldas bol.

Qızıñ össe, qızı ülgilimen awıldas bol.

Buna benzer Kazak atasözü:

Ұлың өссе —ұлықтымен ауыл бол, Қызың өссе —қылықтымен ауыл бол.

(Q.M.M., s. 156)

Ulıñ össe — ulıqtımen awıl bol, Qızıñ össe — qılıqtımen awıl bol.

Oğlun varsa, oğlu terbiyeli olanla, kızin varsa, kızi terbiyeli olanla köylü ol.

41. Озар елдің қызы мінезді, ұлы өнерлі келеді.

Бала соққан кездіктің басы жарық. (B.Q.B., s. 138, 396)

Ozar eldiñ qızı minezdi, ulı önerli keledi.

Bala soqqan kezdiktiñ bası jarıq.

Kız ve oğlan yetenekliyse halk da gurur duyar.

42. Жақсы жігіт — аспандағы жұлдыз, жақсы қыз - жағадағы құндыз.

(B.Q.B., s. 314)

Jaqsı jigit — aspandağı juldız, jaqsı qız - jağadağı qundız.

İyi yiğit gökteki yıldız, iyi kız yakadaki kunduz gibidir.

43. Ерді қылыш жеңбейді, қыздың қылдай нәзік қылығы жеңеді. (B.Q.B., s.

320)

Erdi qılış jeñbeydi, qızdıñ qıldaı nәzık qılıǵı jeñedi.

Yiğidi kılıç yenemez, kızın nazı yener.

44. Қыз өсірдім — бой жетті, еріне кетті, ұл өсірдім — ержетті, үйіне кетті.

(B.Q.B., s. 334)

Qız ösirdim — boy jetti, erine ketti, ul ösirdim — erjetti, üyine ketti.

Kızı yetiştirdim erine gitti, oǵlan yetiştirdim ev yaptı.

45. Қызынды құтты орынға қондырғанша құт, ұлынды отау иесі болғанша

құт. (B.Q.B., s. 338)

Qızındı quttı orınǵa qondırǵanşa küt, ulındı otaw ıyesi bolǵanşa küt.

Kızına iyi er bulana kadar bekle, oǵluna iyi kız bulana kadar bekle.

46. Қыз «қуыршақ» дейді, бала «құлыншақ» дейді. (B.Q.B., s. 395)

Qız «quwırshaq» deydi, bala «qulınshaq» deydi.

Kız oyuncak bebekle, oǵlan ise atla oynar.

47. Қыздың аңқауынан сақта, ұлдың жалқауынан сақта. (B.Q.B., s. 396)

Qızdıñ añkawınan saqta, uldıñ jalqawınan saqta.

Kızın saf olanından, oǵlun tembelinden uzaklaş.

48. Бақ қонатың адамның ұлы епті, қызы көрікті. (B.Q.B., s. 396)

Baq qonatıñ adamnın ulı epti, qızı körikti.

Oǵlu yetenekli, kızı ise güzel olanın ana babası mutludur.

49. Қызың жақсы болса, өрісің кеңейеді.

Ұлың жақсы болса, қонысың кеңейеді. (Q.M.M, s. 175)

Qızıñ jaqsı bolsa, örisiñ keñeyedi.

Üliñ jaqsı bolsa, qonısıñ keñeyedi.

Kızın iyi olsa, malın artar.

Oǵlun iyi olsa, soyun artar.

Buna benzer Kazak atasözü: Ана баулыған бала — епті, әке баулыған бала — есті.

Ana bawlığan bala — epti, äke bawlığan bala — esti.

Annesinin büyüttüğü çocuk ahlaklı, babasının büyüttüğü çocuk akıllı olur.

50. Ер бала — он бесте отау иесі, қыз бала — он үште отау иесі. (Q.M.M., s. 439)

Er bala — on beste otaw ıyesi, qız bala — on üşte otaw ıyesi.

Yiğit on beşinde otağ sahibi, kız ise on üçünde.

3.2.1.5. Kızın Eğitimi

Bir Kazak atasözünde “Kız, kız gibi olsun.” der. Kız çocuğuna bu anlamda eğitim verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Kız çocuğunun iyi yetiştirilmesi, yani kız çocuğunun aile içindeki eğitiminin iyi olması ileride topluma da yarar sağlayacağı ifade edilmektedir. Burada genel anlamda nasihat içerikli atasözleri bulunmaktadır.

1. Köp berip körgendi jerden qız alsañ tik turıp meymañına qızmet eter, az berip körgensiz jerden qız alsañ qoyñañıñ jañqanın da mindet eter: (K.A., s. 384)

Çok başlık parası verip görgülü yerden kız alırsan ayakta durup misafirine hizmet eder, az başlık parası verip görgüsüz yerden kız alırsan koynuna yatmayı bile görev gibi yapar. Ucuz etin yahnisi yavan olur.

2. Qızdı sökpe, tuzdı tökpe: (K.A., s. 409)

Kıza sövme, tuzu dökme.

3. Qızım sağan aytam, kelinim sen tıñda: (K.A., s. 410)

Kızım sana söylüyorum, gelinim sen işit.

4. Qızım üyde, qılığı tüzde: (K.A., s. 410)

Kızım evde, karakteri ovada.

Kızın terbiyesi ve huyu suyu civara yayılır, herkes onun nasıl bir insan olduğunu duyar.

5. Qıs, qıs siyyaqtı bolsın; qız, qız siyyaqtı bolsın: (K.A., s. 775)

Kış, kış gibi olsun; kız, kız gibi olsun.

6. Бастапқы қызынды жасаулы ұзат, соңғы қызыңның өтеуіне жақсы. (B.Q.B., s. 334)

Bastapqı qızındı jasawlı uzat, soñğı qızınıñ ötevine jaqsı.
İlk kızını güzelce evlendir, son kızın da güzelce evlenir.

3.2.1.6. Kızın Eş Seçme Aşaması ve Evliliği

Kız çocuğunun eş seçme ve evliliği aşamasında yaşı geldiğinde kendi iradesi ve isteği ile kocaya varacağı ifade edilmektedir. Kızların kocaya varmaya çok hevesli olduğu çıkarımı yapılmaktadır. Yaşı geldiğinde kız çocuğunun verilmesi gerektiği yoksa evde kalacağı ve dert olacağı belirtilmiştir. Ayrıca kız verilirken yaşıtı ile evlendirilmesi gerektiği de belirtilmiştir.

1. Aqsaq qazğa, taz küyew: (K.A., s. 302)

Aksak kıza, kel damat. Tecere yuvarlanmış, kapağını bulmuş.

2. Arpa berseñ atqa ber, kütir kütir şaynasın, qızdı bersen jatqa ber, alıs-jaqındı oylasın: (K.A., s. 304)

Arpa verirsen ata ver, kütür kütür çiğnesin; kızını verirsen yabancıya ver, uzağı yakını düşünsün.

Ailesinden, yakınlarından ve dostlarından ayrı kalan kişi onların kıymetini iyi anlar.

3. Arpa berseñ atqa ber, qatır-qutır şaynasın; qızdı berseñ jasqa ber quşaqtasıp oynasın: (K.A., s. 304)

Arpa verirsen ata ver, katır kutur çiğnesin; kızını verirsen gence ver, kucaklayıp oynasın.

4. Aş kisi may tañdamas, kâri qız bay tañdamas: (K.A., s. 305)

Aç kişi yağ seçmez, yaşlı kız koca seçmez.

Zor durumda olan insanın kendisine sunulanı beğenmeme lüksü yoktur. Aç karın, katığı neylesin; uykusuz baş, yastığı neylesin.

5. Bilezigine qarap qız alma, bilimine qarap qız al: (K.A., s. 324)

Bileziğine bakarak kız alma, bilgisine bakarak kız al.

Evlilikte maddi durumdan ziyade, müstakbel eşlerin bilgi ve kültür seviyesi önemlidir.

6. Bir qız küyewge şıqsa qırq qız tūs köredi: (K.A., s. 326)

Bir kız evlenirse kırk kız düş görür.

Yakınlarının mutlu olduğunu gören kimseler, onların durumuna imrenirler.

7. Birew qız alıp qaşadı, birew qur lağıp qaşadı: (K.A., s. 327)

Biri kız alıp kaçır, biri boş yere atıp tutup kaçır. Lafla peynir gemisi yürümez.

8. El maқтаған jigitti qız jaқтаған: (K.A., s. 341)

Halkın övdüğü erkeği, kız da beğenir.

9. Eline jeri say, qızına küyewi say: (K.A., s. 342)

Halkına toprağı uygundur, kızına kocası uygundur. Tencere yuvarlanmış, kapağını bulmuş.

10. Erine qızı say, jerine eligi say: (K.A., s. 345)

Erkeğine kız uygun, yerine ceylan uygun. Allah dağına göre kar verir.

11. Erjetken qız erkimen erge barar: (K.A., s. 345)

Ergenliğe ulaşmış kız kendi isteğiyle kocaya varır.

Evlilik konusunda kızın fikri mühimdir, onu hiçbir zaman zorlamamak gerekir.

12. Jaqınğa ötirik aytpa, betiñ erteñ qızazar; alısqa ötirik aytpa, quda bolsa qız alar: (K.A., s. 362)

Yakına yalan söyleme, yüzün yarım kızarır; uzağa yalan söyleme, dünür olursa kız alır.

Yalan söyleyen kişi er geç bu yalanın cezasını çeker. Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.

13. Jırşı qızğa, sırşı küyew: (K.A., s. 374)

Şarkıcı kıza, boyacı damat. Tencere yuvarlanmış, kapağını bulmuş.

14. Kări qız er tañdamaydı, ölgen er jer tañdamaydı: (K.A., s. 379)

Kart kız koca seçmez, ölmüş adam toprak seçmez.

Muhtaç durumdaki kişinin seçme şansı yoktur.

15. Küyew kelse qız turmas, besin bolsa kün turmas: (K.A., s. 389)

Damat gelse kız durmaz, gün batımı gelse güneş durmaz.

Bir işin zamanı gelmişse geciktirilemez.

16. Küyewine qızı say, eligine jeri say: (K.A., s. 389)

Damada kız uygun, ceylan yerine uygun. Tencere yuvarlanmış, kapağını bulmuş.

17. Otawlap bergen qızdıñ otın suwı az bolmas: (K.A., s. 393)

Yuva kuran kızın odunu suyu az olmaz.

Yeni gelin olan kız, gelin gittiği evdeki tüm işleri yüklenir.

18. Pulıñdı berseñ narğa ber, jolında jük qaldırmas; qızıñdı berseñ erge ber, joldasın jawğa aldırmas. (K.A., s. 399)

Paranı verirken nar deveye ver, yolunda yük bırakmaz; kızını verirken yiğide ver, eşini düşmana bırakmaz.

Yiğit insan eşini ve sevdiklerini asla terk etmez, gerekirse onlar için canını verir.

19. Qalıñsız qız bolsa da kâdesiz küyew bolmas: (K.A., s. 400)

Başlık parasız kız olsa da geleneksiz güvey olmaz.

Başlık parası vermek gelenektir, kız tarafı talep etmese de vermek gerekir.

20. Qıysıq bolsa da jol jaqsı, qıñır bolsa da qız jaqsı: (K.A., s. 408)

Eğri olsa da yol iyidir, aksi olsa da kız iyidir.

İnsanın yalnız olmasındansa huysuz da olsa bir eşi olmalıdır.

21. Qız almağan jigittiñ qırıq qızda dâmesi: (K.A., s. 408)

Kız almayan adamın kırk kızdan ümidi vardır.

Evlenmemiş erkek sürekli çevresindeki kızları tartar, kendisine uygun bir eş bulmaya uğraşır.

22. Qız köreyik, qız köretin jigitti biz köreyik: (K.A., s. 408)

Kız görelim, kız görececek erkeği biz görelim.

Kız istemeye giden delikanlı, önce kızın ailesinin sınavından geçer.

23. Qızdı awıldñ iyti jatpas: (K.A., s. 409)

Kızlı köyün iti yatmaz.

Bu atasözünde, Kazak Türklerinde yaygın olan kız kaçırma olaylarına gönderme yapılmaktadır.

24. Qızdı tanı aladı, tanı almasa qonıs aladı: (K.A., s. 409)

Kızı tanıdık alır, tanıdık almasa yaşadığı yerden birisi alır.

Bir kızla evlenmek için onu tanımak ya da ailesini araştırabilecek durumda olmak gerekir.

25. Qızğa bergen bilinbes: (K.A., s. 409)

Kıza verilen bilinmez.

Kızın ailesine ödenen başlık parası gizli kalmalıdır.

26. Qızğa bergendi Qızır öteydi: (K.A., s. 409)

Kıza verilen Hz. Hızır öder.

Kız almak için yapılan masraflar ana babayı korkutmamalıdır, Allah mutlaka yardımını gönderecektir. Güzeli seven, harcından kaçmaz.

27. Qızğa qırıq kisi söylesedi, buyırğan birewi aladı: (K.A., s. 409)

Kıza kırk kişi evlenme teklif eder, nasip olan birisi alır. Bir kız bin kişi ister, bir kişi alır.

28. Qızım kızım, kız kisi, qızıma keldi jüz kisi; jüz kisiniñ işinen tañdağanı bir kisi!: (K.A., s. 410)

Kızım kızım, kız kişi, kızıma geldi yüz kişi; yüz kişinin içinden seçtiği bir kişi. Bir kız bin kişi ister, bir kişi alır.

29. Qızıñdı jerine ber jer iñğaylı kelmese erine ber: (K.A., s. 410)

Kızımı yerine ver, yer uygun olmazsa istediği erkeğe ver.

Atasözünde, evliliğe ana babanın karar vermesi ve kızlarına eş seçerken kızın duygularından ziyade kendi düşüncelerine önem vermeleri gerektiği düşüncesi bulunmaktadır.

30. Quday masqara qılayın dese balanı qızğa beredi: (K.A., s. 412)

Tanrı maskara edeyim derse delikanlıyı kıza verir.

Atasözünden, Kazak toplumunda iç güveyi olmanın insanı küçülten bir durum olduğu anlaşılmaktadır. İç güveyisi, iç ağrısı.

31. Qumğa tökken bilinbes, qızğa bergen bilinbes: (K.A., s. 413)

Kuma dökülen bilinmez, kıza verilen bilinmez.

Kız tarafına ödenen başlık parası gizli kalmalıdır.

32. Suluwğa suqtanba, süymegen soñ; qızdarğa jalinba, tiymegen soñ: (K.A., s. 417)

Güzele gözünü dikme, sevmedikten sonra; kızlara yalvarma, evlenmedikten sonra.

Atasözünde, ciddi bir niyet taşımaksızın gönül işlerine girilmemesi tavsiye edilmektedir.

33. Irjıq qızğa, tırjıq küyew: (K.A., s. 581)

Sırtık kıza, somurtkan koca. Dinsizin hakkından imansız gelir.

34. Irjıq qızğa, tırjıq küyew; qıysıq tamğa, qıñır süyew: (K.A., s. 581)

Sırtık kıza somurtkan koca, eğri eve çarpık destek.

35. Qılımsığan qatın, qızıl köylek kiyedi: (K.A., s. 878)

Cilve yapan kadın, kırmızı gömlek giyer.

Eski Kazak âdetlerinde gelinin kırmızı gömlek giymesine gönderme yapılan atasözünde, evliliğe gönlü olan kızın bunu hareketleriyle belli edeceği anlatılmaktadır.

36. Қызыңды ерге бермей ұстама көп, өлерсің ауырмай-ақ құстана боп.

(M.J.M.M., s. 112)

Qızıñdı erge bermey ustama köp, ölersiñ awırmay-aq qustana bop.

Kızını yiğide ver evinde çok tutma, yoksa kaygıdan ölürsün.

37. Мыржық жігітке ыржық қыз, өз Ләйлісі болады. (B.Q.B., s. 231)

Mırjıq jigitte, ırjık kız, öz Läylisi boladı.

Herkes kendine göre eş bulur.

38. Ел мақтаған жігітті қыз жақтаған. (B.Q.B., s. 333)

El maqtağan jigitti qız jaqtağan.

Halkın gurur duyduğı yiğidi kız da beğenir.

39. Қызды жеріне бер, жерін таппасаң — еріне бер. (B.Q.B., s. 335)

Qızdı jerine ber, jerin tappasañ — erine ber.

Kızı yerine ver, yerini bulamazsan erine ver.

40. Шыққан қыз шиден тысқары. (B.Q.B., s. 336)

Şıqqan qız şiyden tısqarı.

Kız evlendikten sonra eşinin tarafını tutar, soyunu devam eder.

41. Қызбен қырық кісі сөйлеседі, бұйырған бірі алады. (B.Q.B., s. 338)

Qızben qırıq kisi söylese, buyırğan biri aladı.

Bir kız ı kırk kişi ister, bir kişi alır.

3.2.1.7. Bir Olaya, Duruma ve Canlı-Cansız Varlıklara

Benzetme/Karşılaştırma

Kız çocukları ile ilgili yapılan benzetme/karşılaştırmalarda erkek ve kız çocuğı çeşitli şekillerde karşılaştırılmıştır. Yapılan benzetme/karşılaştırmaların Kazak atasözlerine ve kültürüne yansıdığı görülmüştür.

1. Astıñ дәмін тuz кeltirer, awıldıñ sänin qız кeltirer: (K.A., s. 305)

Yemeğın tadını tuz getirir, köyün zarafetini kız getirir.

2. Dämsizdi dämdi qılğan tuz äwliye, alıstı jaqın qılğan qız äwliye: (K.A., s. 331)

Tatsız yemeği lezzetli kılan tuz değerlidir, uzağı yakın kılan kız değerlidir.
Âşık erkek sevdiği kızı görmek için her fedakârlığa katlanabilir.

3. Etke pışaq kerek, qızğa quşaq kerek: (K.A., s. 347)

Ete bıçak gerek, kıza kucak gerek.

4. Jalğız qazdıñ üni şıqpas, jalğız qızdıñ muñı şıqpas: (K.A., s. 357)

Tek kazın sesi çıkmaz, yalnız kızın derdi çıkmaz.

İnsanın içini dökebileceği dostlara ihtiyacı vardır.

5. Jawındı küni at körme, ayttı küni qız körme: (K.A., s. 370)

Yağışlı günde at görme, bayram günü kız görme.

Atasözünde, insanları tabi hâllerinde gözlemleyerek hüküm vermek gerektiği fikri ortaya konmaktadır.

6. Qayta şapqan jaw jaman, kaytıp kelgen qız jaman: (K.A., s. 407)

Tekrar tekrar saldıran düşman kötü, baba evine dönüp gelen kız kötüdür.

7. Qız halıqtıñ güli, öleñ sawıqtıñ güli: (K.A., s. 408)

Kız halkın gülü, şarkı şenliğin gülüdür.

8. Sanduwğaş gülge ğaşıq, jigit qızğa ğaşıq: (K.A., s. 413)

Bülbül güle âşık, erkek kıza âşık.

9. Saz da bolsa jaz bolsın, taz da bolsa qız bolsın: (K.A., s. 414)

Toprak bataklık olsa da bahar olsun, kız kel de olsa var olsun.

10. Suwdı şım bögeydi, dawdı qız bögeydi: (K.A., s. 417)

Suyu çim alıkoyar, tartışmaya kız mâni olur.

Tartışmalarda ve kavgalarda araya bir kadının girmesi barışın sağlanmasında faydalı olur.

11. Törkin dese qız tözbeydı, kökpek²³ körse tüye tözbeydi: (K.A., s. 427)

“Akraba” denilince kız dayanamaz, kökpek görünce deve dayanamaz.

Kızlar akrabalarına düşkün olurlar.

12. Tuz dese tüyede tağat joq, törkin dese qızda tağat joq: (K.A., s. 428)

Tuz denilse devede tahammül yok, akraba denilse kııda tahammül yok.

Kızlar akrabalarına, erkeklere nazaran, daha düşkün olurlar.

²³ Kökpek: Karapazı, kazayağı olarak bilinen bir çeşit bitki.

13. Tüye tuz dep qartayadı, jigit qız dep qartayadı: (K.A., s. 429)

Deve tuz diyerek kartlar, erkek kız diyerek kartlar.

14. El qalağan ul qızdar, el köginde juldızdar: (K.A., s. 447)

Halkın beğendiği delikanlılar ve kızlar, halkın göğündeki yıldızlardır.

Halk, hoşlandığı bireyleri taltif etmeyi bilir, onların itibarlarını yükseltir.

15. Ädepti eldiñ qızdarı qırmızı-qızıl jibektey: (K.A., s. 454)

Edepli halkın kızları açık kırmızı renkli ipek gibidir.

Ahlak yönünden seviyesi yüksek olan bir toplumun fertleri, başka insanlar üzerinde olumlu etki bırakırlar.

16. Otu joq jer jetim, başsısı joq el jetim, elinen awğan er jetim, tıñdawsız söz jetim, joqtawsız qız jetim: (K.A., s. 472)

Otu olmayan toprak yetimdir, lideri olmayan halk yetimdir, yurdundan göçen yiğit yetimdir, dinlenmeyen söz yetimdir, ağlayanı olmayan kız yetimdir.

Dertlerini paylaşacak kimsesi olmayan insanın hayatı çok zordur.

17. Tuwğan jerdiñ torğayı, turımtayday köriner, qulını tayday köriner, qızdarı ayday köriner: (K.A., s. 481)

Ana yurdun serçesi torımtay gibi görünür, qulını tay gibi görünür, kızları ay gibi görünür.

Her insan kendi vatanını ve vatanındaki varlıkları apayrı bir gözle görür.

18. Ata dañqımen qız öter, mata dañqımen böz öter: (K.A., s. 486)

Babasının namıyla kız beğenilir, kumaşın namıyla bez beğenilir.

Soylu aileden olmak kızın rağbet görmesini sağlar. Pekmezi küpten, kadını kökten al.

19. Ösekten saw sonaw qız, şayqalmağan sarı uwız: (K.A., s. 638)

Dedikodudan uzak şu kız, çalkalanmamış sarı süt gibidir.

20. Qazdıñ etin jegen adam toymaydı, qız, qılığın qatın bolğanda da quymaydı: (K.A., s. 649)

Kazın etini yiyen insan doymaz; kız, kişiliğini kadın olduğunda da bırakmaz.

İnsan yedisinde neyse yetmişinde de odur.

21. Qırsıǵı barğa qız jaqpaydı, ıstıǵı barğa tuz jaqpaydı: (K.A., s. 649)

Aksi kişi kızdan hoşlanmaz, harareti olan kişi tuzdan hoşlanmaz.

Geçimsiz kişi kolay kolay eş bulamaz.

22. Qısıla qısıla qız boldım: (K.A., s. 650)

Utana utana kız oldum.

Utangaçlık erkek için hoş bir özellik değildir.

23. Tüye tuzğa keledi, küyew qızğa keledi: (K.A., s. 705)

Deve tuza gelir, damat kıza gelir.

24. Mätel qız, maqal jeñgesi, isiniñ joq teñdesi: (K.A., s. 871)

Mätel kız, maqal yengesidir, işinin dengi yoktur.

Maqal ve matelin değeri sıradan sözlerle ölçülemeyecek kadar yüksektir.

25. Suluw güldiñ sarğayıp solar kezi boladı, suluw qızdıñ är tayıp oñar kezi boladı: (K.A., s. 916)

Güzel gülün sararıp solacağı zaman olur, güzel kızın güzelliğinin kaybolup solacağı zaman olur.

Hayatta hiçbir şey baki olmadığı gibi, güzellik de baki değildir. Açılan solar, ağlayan güler.

26. Däwlet kelerinde toyğa kelgen qızday, keterinde qolğa ustağan muzday: (K.A., s. 958)

Servet geldiğinde düğüne gelen kız gibidir, gittiğinde elde tutulan buz gibidir. Zenginlik zor elde edilir ama bir anda elden çıkabilir.

27. Qoy jürgen jer bereke, qız jürgen jer mereke: (K.A., s. 985)

Koyunun yaşadığı yer bereketli, kızın yaşadığı yer şenliklidir.

28. Ükisiz²⁴ qız bolmas, tikensiz gül bolmas: (K.A., s. 996)

Ükisiz kız olmaz, dikensiz gül olmaz. Dikensiz gül olmaz, engelsiz yâr olmaz.

29. Жалғыз қаздың үні шықпас, жалғыз қыздың мұңы шықпас. (B.Q.B., s. 268)

Jalğız qazdıñ üni şıqpas, jalğız qızdıñ muñı şıqpas.

Yalnız kazın sesin çıkmaz, yalnız kızın kaygısı bilinmez.

30. Ел қалаған ұл-қыздар — ел көгінде жұлдыздар. (B.Q.B., s. 303)

El qalağan ul-qızdar — el köginde juldızdar.

Becerikli çocuklar, gökyüzündeki yıldızlara benzer.

31. Қызы көп ел — құсы көп көл. (B.Q.B., s. 334)

Qızı köp el — qusı köp köl.

²⁴ Üki: Puhu kuşunun tüyü ya da bu tüyle süslü bir tür kadın şapkası.

Kızı çok olan halk, kuşu çok olan göl gibidir.

32. Судың алдын шым бөгейді, даудың алдын қыз бөгейді. (B.Q.B., s. 336)

Suwdıñ aldın şım bögeydi, dawdıñ aldın qız bögeydi.

Suyu taş tıkar, kavgayı kız bitirir.

Buna benzer Kazak atasözü: Даудың артын қыз байлайды, судың артын шым байлайды. (Q.M.M., s. 83)

Dawdıñ artın qız baylaydı, suwdıñ artın şım baylaydı.

Kavganın önünü kız keser, suyun önünü taş tutar.

33. Су жер жалғайды, қыз ел жалғайды. (Q.M.M., s. 83)

Suw jer jalğaydı, qız el jalğaydı.

Su toprağı canlandırır, kız soyu devam eder.

Suyun toprağa verdiğı canlılık gibi kız da halka soy devamlılı sağlar.

34. Әдепті елдің қыздары, қырмызы қызыл жібектей.

Әдепсіз елдің қыздары, өңі тайған кенептей. (Q.M.M., s. 70)

Ädepti eldiñ qızdarı, qırmızı qızıl jibekтей.

Ädepsiz eldiñ qızdarı, öñi tayğan keneptей.

Görgülü kız, al ipek, görgüsüz kız ise kaba kumaş gibidir.

35. Жаңбыр күні ат таңдама, айт күні қыз таңдама. (Q.M.M., s. 92)

Jañbir күni at tañdama, ayt күni qız tañdama.

Yağmurlu günde at seçme, bayram gününde kız seçme.

36. Жаманның тұзға барғаны — қызға барғаны. (Q.M.M., s. 268)

Jamanniñ tuzğa barğanı — qızğa barğanı.

Kötünün tuza gittiği, kıza gittiğidir.

37. Қуаныш — алдына қонған құс, дәулет — қолына ұстаған мұз,

денсаулық — беті жылтыр қыз.

Құс ұшып кетеді, мұз еріп кетеді, қыз қартаяды. (Q.M.M., s. 337)

Quwanış — aldiña qonğan qus, дәwlet — qoliña ustağan muz, densawlıq — beti jiltır qız.

Qus uşıp ketedі, muz erip ketedі, qız qartayadı.

Sevinç kuş gibi, zenginlik buz gibi, sağlқ ise güzel kız gibidir.

Kuş uçar, buz erir, kız ise yaşlanır.

38. Қой көрмегенмен, қи көрген, ешкілібайдың қызы едік. (Q.M.M., s. 354)

Qoy körmegenmen, qıy körgen, ekşilibaydıñ qızı edik.

Koyun görmesek de tezek gören, keçili zenginın kızıydık.

Bir olayı tecrübe etmemiş olmak, o olaya benzer başka bir tecrübe yaşamamış olduğumuzu göstermez.

39. Төркін десе — қыз төзбейді, тұз десе — түйе төзбейді. (Q.M.M., s. 413)

Törkin dese — qız tözbeydi, tuz dese — tüye tözbeydi.

Kız sürekli babaevini düşünür, deve ise tuzu.

3.2.1.7.1. Kımızla İlgili Olan Benzetme ve Karşılaştırmalar

“Kımız, kısrak türünden yapılan bir Türk içeceği. Kımız, Kazak atasözlerinde yerini almıştır. Kazaklarda kısrak sütünün mayalanması ile yapılan kımız; çok sevilen bir içecek, besin maddesi ve aş töreninin vazgeçilmez temel bir unsuruydu.” (Üstün, 2009, s. 249). Bu anlamda Kazak atasözlerinde kımız ile ilgili yapılan benzetme ve karşılaştırmalar önemli bir yer tutar.

1. Anadan artıq dos bar ma? Aşuwdan jaman qas bar ma? Jıyırma besten jaqsı jas bar ma? Qımızdan tätti as bar ma?: (K.A., s. 300)

Anadan üstün dost var mı? Öfkeden kötü düşman var mı? Yirmi beşten iyi yaş var mı? Kımızdan tatlı içecek var mı?

2. Qız jigittiki, qımız köptiki: (K.A., s. 408)

Kız erkeğin, kımız halkındır.

3. Qızdı kim ayttırmaydı, qımızdı kim işpeydi?: (K.A., s. 409)

Kızla kim nişanlanmaz, kımızı kim içmez?

Güzel bir kız mutlaka isteyen olur.

4. Taza sabanıñ²⁵ qımızın iş, meyirban ananıñ qızın al: (K.A., s. 424)

Temiz sabanın kımızını iç, müşfik ananın kızını al.

Müşfik annenin yetiştirdiği kız ahlaklı ve sevecen olur, ayrıca damat ikinci bir anneye sahip olacaktır.

3.2.1.8. Toplumsal Eleştiri

Burada toplumsal bir eleştiri olarak küçük kusurların herkeste olabileceği vurgulanmaktadır. Yapılan eleştiri kişisel bir eleştiri olması bakımından önemlidir. Bir

²⁵ Saba: Kımız hazırlamak için kullanılan, at derisinden yapılan kap.

de Türkiye Türkçesindeki “İnsan yedisinde neyse yetmişinde de odur” atasözü Kazaklarda, “Kızlar kızken iyiyse, kötü kadın nereden gelir.” olarak yer almaktadır.

1. Қыз күнінде бәрі жақсы, жаман қатын қайдан шығады. (B.Q.B., s. 236)
Qız күninde bәri jaqsı, jaman qatın qaydan şıǵadı.
Bekārken hepsi iyi, kötü kadın nereden çıkar?

3.2.1.9. Toplumsal Sınıflandırma

Bu bölümde kızlar genel olarak zengin ve fakir olmaları bakımında atasözlerine yansımıştır. İlk örnekte de görüldüğü üzere “Hanın kızı kepçe tutarsa eli yara olur.” atasözünde toplumsal sınıflandırma belirgin bir şekilde yer almıştır.

1. Hannıñ qızı şömiş ustasa qolı jawır boladı: (K.A., s. 501)
Hanın kızı kepçe tutarsa eli yara olur.
Asil ve çıtkırıldım kişiler fiziki işlerde başarılı olamazlar.
2. Hannıñ qızı şömiş ustasa qolın küs basadı: (K.A., s. 501)
Hanın kızı kepçe tutarsa eli nasır tutar.
Çıtkırıldım insan yaptıǵı işi yüzüne gözüne bulaştırır.
3. Onday onday han qızında da boladı: (K.A., s. 514)
O kadar, han kızında da olur. O kadar kusur, kadı kızında da olur.

3.2.1.10. Diğerleri

Diğerleri başlığı altında bulunan atasözleri içinde “kız” ibaresi geçmesine rağmen sınıflaması yapılamayan atasözlerini içermektedir. Burada nasihat, uyarı ve genel ifadeler söz konusudur.

1. Birewdiñ tawıǵın jeseñ qaz bayla, birewdiñ malın jeseñ qız bayla: (K.A., s. 327)
Başkasının tavuǵunu yersen kaz besle, başkasının koyununu yersen kız besle.
Almadan vermek Allah’a mahsustur.
2. Ötkelden ötkenşe qızıñdı alayın, ötkelden ötken soñ qızıñdı urayın: (K.A., s. 395)
Geçitten geçene kadar kızımı alayım, geçitten geçtikten sonra kızını döveyim.
Köprüyü geçene kadar ayıya dayı de.
3. Qız quşpaǵan er armanda, qızǵaldaq jemegen qozı armanda: (K.A., s. 408)

Kız kucaklamayan erkek hayaldedir, lale yemeyen kuzu hayaldedir.
İnsanın aşksız yaşaması düşünülemez. Deniz dalgasız olmaz, gönül sevdasız olmaz.

4. Qızdı awıl köñildi: (K.A., s. 409)

Kızlı köy neşelidir.

5. Qızdıñ erligi qırğında bilindi, äyel demey aldına jawı jügindi: (K.A., s. 409)

Kızların yiğitliği çetin savaşta anlaşıldı, düşmanlar, kadın olmalarına bakmadan, önlerinde diz çöktü.

Kazak kadınının yiğitliğinin ve fedakârlığının övüldüğü bu atasözü muhtemelen II. Dünya Savaşı'nda kadınların gösterdiği kahramanlıklara gönderme yapmaktadır. (Turmanjanov, 1959, s. 36)

6. Qızdıñ nazı jigipen: (K.A., s. 409)

Kızın nazı erkeğedir.

Herkes, nazını geçirebileceği kişiye nazlanır.

7. Qızdıñ sırmın jeñgesi biler: (K.A., s. 409)

Kızın sırmını yengesi bilir.

8. Qızsız ömirdiñ qızıǵı joq: (K.A., s. 410)

Kızsız ömrün ilginçliği yoktur.

9. Süygen qızdıñ atı köp: (K.A., s. 418)

Sevilen kızın adı çoktur.

İnsan, sevdiği kişiyi türlü türlü güzel ve zarif sıfatlarla niteler.

10. Qızdıñ tamaǵı qılday: (K.A., s. 651)

Kızın boğazı kıl gibi incedir.

Kız, fiziksel bakımdan zayıf ve güçsüzdür.

11. Қызы бар ауылдың, қыдыры бар. (B.Q.B., s. 303)

Qızı bar awıldıñ, qıdırı bar.

Kızı olan köyün, bereketi olur.

12. Қарты бар елдің қазынасы бар, қызы бар елдің بازیнасы бар. (B.Q.B., s. 305)

Qartı bar eldiñ kazınası bar, qızı bar eldiñ bazınası bar.

Yaşlısı var evin huzuru var, kızı var evin nazı var.

13. Қызды ауылдың иттері күн шыққанша үреді. (B.Q.B., s. 333)

Qızdı awıldıñ ıytteri kün şıqqanşa üredi.

Kızı olan köyün köpekleri gün doğana kadar havlarmış.

14. Жетім қыздың тойындай. (Q.M.M., s. 363)

Jetim qızdıñ toyınday.

Yetim kızın düğünü gibi.

(Sahipsiz olan kimseye dikkat etmeyen kişilerle ilgili söylenmiştir.)

15. Бақ деген көшпелі — қыз алған күйеуге де кетеді, қыздан туған жиенге де кетеді. (Q.M.M., s.372)

Baq degen köşpeli — qız alğan küyewge de ketedi, qızdan tuwğan jiyenge de ketedi.

Baht istediği kişiye gider.

16. Қыздың малы — қыңға. (Q.M.M., s.414)

Qızdıñ malı — qıñğa.

Kızın malına dokunmamak gerekir.

3.2.2. Abla, Baldız, Gelin, Yenge, Teyze ve Elti

3.2.2.1. Abla

3.2.2.1.1. Abi-Abla Karşılaştırması

Abi ve ablalar kardeşleri için örnek niteliğindedir. Küçük kardeşler büyüklerini taklit ederler. Abiler erkek kardeşin, ablalar da kız kardeşin aynası gibidir. Kardeşlerin yetişmesinde abi ve ablalarının önemli bir rolü vardır.

1. Тәтеñ тәттисін береди, көкеñ қаттисін береди: (K.A., s. 422)

Ablan tatlısını verir, ağabeyin elinden geleni verir.

Ablalar ve ağabeyler, küçük kardeşlerine ellerinden geldiğince yardımcı olurlar.

2. Ағам үйі — ақ жайлау, апам үйі - көк жайлау. (B.Q.B., s. 229)

Aғam üyi — aq jaylaw²⁶, apam üyi - kök jaylaw²⁷.

Abimin evi, ak tarla, ablamın evi gök tarladır.

²⁶ Ak jaylaw: Beyaz tarla anlamındadır ve Kazaklarda baharda sürünün otlatıldığı yaylaya denilmektedir.

²⁷ Kök jaylaw: Ak jaylaw ile aynıdır. Baharda sürüyü götürdükleri tarla anlamına gelmektedir.

3.2.2.1.2. Abla-Kız Kardeş Karşılaştırması

Bu başlıkta abla ile kız kardeş arasındaki ilişkilerden bahsedilmektedir. Abla ile kız kardeş arasındaki ilişki o kadar derindir ki görücüye gelenler önce ablaya bakıp sonra kız kardeşi isterler. Burada şu anlaşılmaktadır, Kazak Türklerinde abla, kız kardeş için anne gibi görülmektedir. Bir Kazak atasözü “Бастапқы қызынды жасаулы ұзат, соңғы қызыңның өтеуіне жақсы.” (Bastapqı qızındı jasawlı uzat, soñğı qızıñnıñ öteuine jaqsı.- İlk kızını güzelce evlendir, son kızın da güzelce evlenir. (B.Q.B., s. 334)) der. Görüldüğü üzere kardeşler arasındaki birbirlerini örnek alma bu atasözünde apaçık görülmektedir.

1. Ağadan qalğandı ini kiyip ösedı, apadan qalğandı siñli kiyip ösedı,
körgenderin boyına tüyip ösedı: (K.A., s. 292)

Ağabeyden kalanı erkek kardeşi giyer büyür, abladan kalanı kız kardeşi giyip büyür, gördüklerini örnek alıp büyür.

Küçük kardeşler büyüme sürecinde ablalarını ve ağabeylerini örnek alırlar.

2. Ağanı körip ini öser, apanı körip siñli öser: (K.A., s. 292)

Abisini görüp ini büyür, ablayı görüp küçük kız kardeş büyür.

Küçük kardeşler ağabeylerini ya da ablalarını model alırlar.

3. Ağasın körip inisine bar, äpekesin körip siñlisin al: (K.A., s. 293)

Ağabeyini görüp kardeşine var, ablasını görüp kız kardeşini al. Anasına bak, kızını al.

4. Ağasına qaray inisi, apasına qaray siñlisi: (K.A., s. 293)

Ağabeyine göre erkek kardeşi, ablasına göre kız kardeşi. Armut, dibine düşer.

5. Apası kiygen säwkeleni²⁸, siñlisi de kiyedi: (K.A., s. 301)

Ablasının giydiği säwlekeyi, kız kardeşi de giyer.

Kardeşler birbirlerinin eşyalarını kullanmaktan rahatsızlık duymazlar.

6. Apası kiygen tondı, siñlisi de kiyedi: (K.A., s. 302)

Ablasının giydiği elbiseyi kız kardeşi de giyer.

Aile fertlerinin davranışları birbirine benzer.

7. Аға әдепті болса, іні әдепті, апа әдепті болса, сіңлі әдепті. (B.Q.B., s. 103)

Ağa ädepti bolsa, ini ädepti, apa ädepti bolsa, siñli ädepti.

²⁸ Değerli taşlarla süslenmiş gelin başlığı.

Abi edepli olsa, erkek kardeş edepli, abla edepli olsa, kız kardeş edepli olur.

8. Аға — ініге ұстаз, апа — сіңліге ұстаз. (B.Q.B., s. 104)

Ağa — inige ustaz, apa — siñlige ustaz.

Abi erkek kardeşine öğretmen, abla kız kardeşine öğretmen.

9. Апасы гүл еккенде, сіңлісі су сепсе болар. (B.Q.B., s. 229)

Apası gül ekkende, siñlisi suw sepse bolar.

Ablası gül ekerken kız kardeşi de su dökmeli.

10. Әндіжанда бір әпкем — менен өткен сорақы. (B.Q.B., s. 230)

Ändijanda²⁹ bir äpkem — menen ötken soraqı.

Andijan'da bir ablam benden daha beterdir.

11. Бастапқы қызынды жасаулы ұзат, соңғы қызыңның өтеуіне жақсы.

(B.Q.B., s. 334)

Bastapqı qızındı jasawlı uzat, soñğı qızıñnıñ ötewine jaqşı.

İlk kızını güzelce evlendir, son kızın da güzelce evlenir.

12. Ағадан қалғанды іні киіп өседі, ападан қалғанды сіңлі киіп өседі,
көргендерін бойына түйіп өседі. (Q.M.M., s. 164)

Ağadan qalğandı ini kiyip ösedı, apadan qalğandı siñli kiyip ösedı, körgenderin boyına tüyiñ ösedı.

Abiden kalanı kardeşi giyip büyür, abladan kalanı kız kardeşi giyerek büyür,
büyükler ne yaparsa onlarda onu yapar.

3.2.2.2. Baldız

Türkçe sözlükte baldızın tanımı şu şekilde yapılmaktadır: “Erkeğe göre eşinin kız kardeşi.” (TDK, 2011, s. 243). Türk toplumunda baldız her zaman sempati duyulan ve sevilen bir statüdedir. Baldızla ilgili atasözlerinin olumlu anlamda kullanıldığı görülmektedir. Baldız enişte tarafından sevilmektedir.

1. Baldız baldan da tätti: (K.A., s. 320)

Baldız baldan da tatlıdır.

Buna benzer Kazak atasözü:

1. Балдыз — балдай шырын. (B.Q.B., s. 226)

Baldız — balday şırın.

²⁹ Andican - Özbekistan'da Andican ili'nin yönetim merkezi olan şehir.

Baldız, baldan tatlıdır.

3.2.2.3. Gelin

3.2.2.3.1. Gelinin Karakteristik Açıdan Özellikleri

3.2.2.3.1.1. Gelinin Karakteristik Açıdan Olumlu Özellikleri

Gelin ile ilgili atasözlerinde şu algı vardır: Eğer gelin iyi ve güzelse kaynana onu kızı gibi görmektedir. Eğer kıstasta ters bir şey yoksa evin kızı olarak kabul edilir. Ayrıca gelen gelinin iyi olması eve çok büyük bereket getireceği de vurgulanmaktadır.

1. Balamın sözi batpanday, kelinniñ sözi ketpendey: (K.A., s. 319)

Çocuğun sözü batman gibi ağırdır, gelinin sözü kocamandır.

Çocuğunun ve gelinin kırıcı sözü insana çok ağır gelir.

2. Ädepti kelin, awıldın körki: (K.A., s. 347)

Edepli gelin, köyün süsüdür.

3. Jaqsı kelin qızıñday, jaqsı küyew ulıñday: (K.A., s. 364)

İyi gelin, kızın gibidir; iyi damat, oğlun gibidir.

4. Jaqsı kelin qurdasıñday bolar, jaqsı ulıñ sırlasıñday bolar: (K.A., s. 364)

İyi gelin, dostun gibi olur; iyi oğlun, sırdaşın gibi olur.

5. Kelinniñ betin kim burın aşsa sol ıstıq: (K.A., s. 380)

Gelinin yüzünü önce kim açarsa o değerlidir. Bir kızı bin kişi ister, bir kişi alır.

6. Kelini jaqsı üydiñ keregesi altın: (K.A., s. 379)

Gelini iyi olan evin keregesi³⁰ altındır.

İyi gelin, gelin gittiği eve uğur getirir.

7. U1 jaqsısı qurmetti, kelin jaqsısı kelbetti: (K.A., s. 675)

Oğlun iyisi saygılıdır, gelinin iyisi güzeldir.

8. Асты келін — аналы келін. (M.J.M.M., s. 123)

Astı kelin — analı kelin.

Cömert gelin, anne gibidir.

9. Келіні жақсының — керегесі алтын. (B.Q.B., s. 97)

Kelini jaqsınıñ — keregesi altın.

³⁰ Kerege: Çadırın ağ gibi delik delik olan duvarı.

Gelini iyi olanın dört duvarı sağlam olur. Kazak Türkçesindeki anlamı; Atta, avratta uğur vardır. Türk atasözü inanışa göre at ve kendisiyle evlenilen kadın eve uğur getirir.

10. Ұл жақсысы құрметті, келін жақсысы келбетті. (B.Q.B., s. 227)

Ul jaqsısı qurmetti, kelin jaqsısı kelbetti.

İyi yiğit saygılı, iyi gelin güzeldir.

11. Әр елдең келін келер, әр түрлі ырым келер. (Q.M.M., s. 176)

Är eldeñ kelin keler, är türlü ırım keler.

Her halktan gelin gelirse, her türlü gelenek öğrenilir.

12. Келінді келін демегін, жақсы болса — өз қызың.

Kүйеуді күйеу демегін, жақсы болса — өз ұлың. (Q.M.M., s. 263)

Kelindi kelin demegin, jaqsı bolsa — өз qızıñ.

Küyewdi küyew demegin, jaqsı bolsa — өз ulıñ.

Geline gelin demeyin, iyi olursa өз kızındır.

Damada damat demeyin, iyi olursa өз oğlundur.

3.2.2.3.1.2. Gelinin Karakteristik Açıdan Olumsuz Özellikleri

Gelin ile ilgili olumsuz ifadeler şunlardır: Kötü, beceriksiz, kavgacı, fesat, hırsız gibi ifadeler kullanılmıştır. Gelin kötü olursa aileyi dağıtır. Kardeşleri birbirine düşürür. Bu yüzden aile içinde gelin hep takip edilmektedir.

1. Balanıñ özi bolğanday, kelinniñ özi kelgendey: (K.A., s. 319)

Çocuk kendisi olmuş gibidir, gelin kendisi gelmiş gibidir.

Bu atasözünde, büyüklerini ihmal eden, onların ödenemez haklarını göz ardı eden kimseler eleştirilmektedir.

2. Äyeliñ şarqaya bolsa aғayınıñ jat bolar, keliniñ şarqaya bolsa tuwğan ulıñ jat bolar: (K.A., s. 352)

Hanımın kavgacı olursa kardeşin yabancı olur, gelinin kavgacı olursa öz oğlun yabancı olur.

3. Kelinniñ sözi ketpendey, balanıñ sözi batpanday³¹: (K.A., s. 380)

Gelinin sözü kazma gibi, çocuğun sözü batman gibi.

4. Kelinniñ ayağınan, qoysınıñ tayağınan: (K.A., s. 380)

³¹ Batpan: Bir tür ağırlık ölçüsü.

Gelinin ayağından, çobanın sopasından (sakın).

Atasözünden, kötü gelinin aileye uğursuzluk getireceği inancının olduğu anlaşılmaktadır. Gelin ayağından, çoban dayağından.

5. Kezengen jawdıñ kezinen saqtan, soyqandınıñ sözinen saqtan, kedeydiñ kerdeñinen saqtan, kelinniñ kerbezinen saqtan: (K.A., s. 382)

Nışan alan düşmanın gezinden sakın, fesatçının sözünden sakın, fakirin gururlusundan sakın, gelinin süs meraklısından sakın.

Yaşlı insanlara çocuklarının veya gelinlerinin sert sözleri çok ağır gelir.

6. Urıspas ul bolmaydı, kerispes kelin bolmaydı: (K.A., s. 431)

Kavga etmeyen oğul olmaz, dalaşmayan gelin olmaz.

7. Otqa kelgen kelinniñ otız awız sözi bar: (K.A., s. 635)

Ateşe gelen gelinin otuz ağız sözü var.

İş yapmaya gönlü olmayan kimse bol bol şikâyet eder.

8. Басқа келген бақты, кесірлі келін, қырсықты бала қашырады. (B.Q.B., s. 231)

Başka kelgen baqtı, kesirli kelin, qırsıqtı bala qaşıradı.

Başa gelen bahtı, hayırsız gelin, inatçı çocuk kaçırır.

9. Келіні айғыр болса, енесі саяқ қашады. (Q.M.M., s. 408)

Kelini ayğır bolsa, enesi sayaq qaşadı.

Gelin kötü ise, kaynana susar.

10. Келінге өкпе тисе, төбесі көкке тиеді. (Q.M.M., s. 414)

Kelinge ökpe tiyse, töbesi kökke tiyedi.

Gelin öfkelenirse, kimse onu durduramaz.

3.2.2.3.1.3. İyi-Kötü, Becerikli-Beceriksiz

Gelinin karakteri aile için çok önemlidir. İyi gelin aile için baht, kötü gelin ise ölüm olarak ifade edilmektedir. Atasözlerinde gelinin karakteristik özellikleri ifade edilirken çeşitli benzetme ve karşılaştırmalardan da yararlanılmıştır.

1. Jaqsı eneni jaman kelin jer qıladı, jaqsı kelin jaman eneni el qıladı: (K.A., s. 364)

İyi kaynanayı, kötü gelin toprak kılar; iyi gelin, kötü kaynanayı düzene sokar.

2. Jaqsı kelin, kelin; jaman kelin, ölim: (K.A., s. 364)

İyi gelin, gelindir; kötü gelin, ölümdür.

3. Keliniñ jaqsı bolsa dāwlet keldi deseñşi, keliniñ jaman bolsa beynet keldi deseñşi: (K.A., s. 379)

Gelinin iyiye zenginlik geldi desene, gelinin kötüye azap geldi desene.

4. Kelini jaqsınıñ ırısı üyinde, kelini jamannıñ urısı üyinde: (K.A., s. 379)

Gelini iyi olan kişinin bereketi evindedir, gelini kötü olan kişinin hırsız evindedir.

Gelinin uyumlu olması gittiği eve mutluluk getirir, uyumsuzluğu ise huzursuzluğa sebep olur.

5. Keliniñ jaqsı bolsa otawıñ ujmaq, keliniñ jaman bolsa otawıñ tuzaq!: (K.A., s. 380)

Gelinin iyiye yuvan cennettir, gelinin kötüye yuvan cehennemdir.

6. Törkini tentek kelinniñ tili uzun, törkini momın kelinniñ jibi uzun: (K.A., s. 673)

Akrabası yaramaz olan gelinin dili uzundur, akrabası uysal olan gelinin ipi uzundur.

Atasözüne göre, terbiyesiz gelin, kendisi gibi terbiyeden yoksun akrabalarından güç alarak damadın ailesine etmediğini bırakmaz.

7. Төркіні тентек келіннің, тілі ұзын.

Төркіні жуас келіннің, жібi ұзын. (B.Q.B., s. 234)

Törkini tentek kelinniñ, tili uzun.

Törkini juwas kelinniñ, jibi uzun.

Gelin soysuz ise tembel olur, soylu ise hamarat olur.

3.2.2.3.2. Gelinin Ailedeki Yeri

Gelin, eşi ve ailesi için önemli bir yere sahiptir. Gelin eşi ve ailesi arasında köprü vazifesi görmektedir. Gelinin aile içindeki konumu şu atasözünde anlaşılmaktadır: “Келін кейін отырап, көтерілуге бейім отырап.” (Kelin keyin otırar, köterilüwge beyim otırar. - Gelin aşağıda oturur, kalkmaya hazır oturur.). Gelin eve hizmet etmek ve evi evirip çevirmek için alınır. Eğer bu görevlerini yapmazsa, “Kelin kız bolmas, küyew ul bolmas.” (Gelin, kız olmaz; damat, oğul olmaz.) atasözüyle aile dışı olarak statülandırılır.

1. Jaqsı üyge tüsken kelin, kelin; jaman üyge tüsken kelin, telim: (K.A., s. 365)

İyi eve gelen gelin, gelindir; kötü eve gelen gelin, paydır.

Damadın ailesi kötüyse gelini köle gibi her işlerine koşturabilirler.

2. Kelin kız bolmas, küyew ul bolmas: (K.A., s. 379)

Gelin, kız olmaz; damat, oğul olmaz.

3. Kelinsiz üy, tögilmegen külmen teñ; eriksiz ul, kisendewli qulmen teñ:
(K.A., s. 380)

Gelinsiz ev, dökülmeyen küle denktir; iradesiz oğul, zincire vurulmuş köleye denktir.

İyi ahlaklı ve uyumlu bir gelin, gittiği eve mutluluk katar; iradesiz ve gevşek bir oğul hiçbir şey yapamaz.

Gelin ve damat, ne kadar iyi olsalar da evlat gibi olamazlar.

4. Ulıña ultaraq bol, keliniñe keşik bol: (K.A., s. 431)

Oğluna ayakkabı keçesi ol, gelinine elek ol.

Oğul yetiştirdikten sonra onu evlendirmek ve onun eşiyle iyi geçinmek ana baba için yeni ve zor görevlerdir.

5. Келін кейін отырап, көтерілуге бейім отырап. (B.Q.B., s. 108)

Kelin keyin oturur, köterilüwge beyim oturur.

Gelin sofranın kenarında, kalkmaya hazır oturur.

Özellikle anadoluda gelinlerin gerek kayın validesine gerek kayın babasına gerektiğinde ise misafirlere gösterdiği hürmet vurgulanmıştır. Gelin her zaman kapı eşiğinde emirlere amade olarak bekler.

3.2.2.3.3. Gelin-Kaynana Çatışması

Her toplumda olduğu gibi Kazaklarda da gelin-kaynana çatışması vardır. Fakat bu çatışma gelinin hal ve hareketlerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü “Kelinniñ önegeli boluwı eneden” (Gelinin terbiyeli olması kaynanadandır) ifadesi gösteriyor ki kaynana kendi çocuklarının kötülüğünü istemiyorsa iyi bir gelin yetiştirmelidir. Ayrıca gelin ile kızın karşılaştırılması yapılarak kaynananın gelininin evine göre kızının evinde daha rahat edeceği vurgulanmaktadır.

1. İyttiñ jawı duwana, kelinniñ jawı keywana: (K.A., s. 356)

Köpeğin düşmanı deli, gelinin düşmanı yaşlı kadındır.

Yaşlıların eleştirileri gençlerin rahatını kaçırabilir.

2. Kelindi qayın eneniñ topırağınan jaratadı: (K.A., s. 379)

Allah gelini kaynananın toprağından yaratır.

Gelin, kaynanaya her zaman hürmet etmeli, onun kendisinden büyük olduğunu aklından çıkarmamalıdır. Gelin, kaynana toprağından yaratılmıştır.

3. Kelinniñ önegeli boluwı eneden: (K.A., s. 380)

Gelinin terbiyeli olması kaynanadandır.

Kaynana gelinini eğitir, ona doğru davranış biçimlerini gösterir.

4. Qayın enesi as işpes, qabağın tüygen kelinnen: (K.A., s. 406)

Kaynanası, somurtup duran gelinin yemeğini yemez.

Kaynana, gelinden şikâyet etmeksizin hizmet etmesini bekler.

5. Qazımır eneniñ qaraqusında közi bar: (K.A., s. 407)

Boşboğaz kaynananın ensesinde gözü vardır.

Kimi kaynanalar gelin ya da damatlarına hayatı zindan etmek için tüm imkânlarını seferber ederler, onları göz hapsinde tutarlar.

6. Иттиң жауы — диуана, келіннің жауы — кейуана. (Q.M.M., s. 423)

Iyttiñ jawı — dıwana, kelinniñ jawı — keyüwana.

Dervişin olduğu yerde köpek gezmez, kaynananın olduğu yerde gelin konuşmaz.

7. Келіндікіне барсаң, тигенін жейсің, қызыңдыкіне барсаң, сүйгеніңді жейсің. (Q.M.M., s. 425)

Kelindikine barsañ, tiygenin jeysiñ, qızıñdıkiñe barsañ, süygeniñdi jeysiñ.

Gelinin evine gidersen ne verse onu yersin, kızının evine gidersen sevdiğini yersin.

3.2.2.3.4. Diğerleri

1. Keliniñ jaman bolsa ulıñnan kör, küyewiñ jaman bolsa qızıñnan kör: (K.A., s. 379)

Gelinin kötüyse oğlundan bil, damadın kötüyse kızından bil.

2. Kelin jaman emes, kelgen jeri jaman: (K.A., s. 379)

Gelin kötü değil, geldiği yer kötü.

İnsan, ailesinden aldığı terbiyenin izlerini ömrünce taşır. Elma ağacının altına armut düşmez.

3. Kelin boy jasıradı, dawsın tawdan asıradı: (K.A., s. 379)

Gelin kendisini saklar, sesini dağdan aşırır.

Kimi insanlar iş yapmak gerektiğinde ortadan kaybolurlar, bir şey istediklerinde ya da bir şeyden şikâyetçi olduklarında beliriverirler.

4. Ne erinşek öler, ne kelinşek öler: (K.A., s. 633)

Ya uyuşuk kişi ölür ya taze gelin ölür.

Uyuşuk kişi tehlikelere karşı tedbir almaz, bu yüzden tehlikelere açıktır; taze gelin ise gittiği evdeki tüm işleri yüklenmek zorunda kalır.

5. Böz bolmasa kebin joq, jasawsız keler kelin joq: (K.A., s. 695)

Bez olmazsa kefen yoktur, çeyizsiz gelecek gelin yoktur.

Gelinin yanında çeyiz getirmesi vazgeçilmez geleneklerden birisidir.

6. Qalıñsız kelgen kelin qırıstañǵanıñ qoymaydı: (K.A., s. 697)

Başlık parasız gelen gelin surat asmayı bırakmaz.

Atasözünden, başlık parası âdetinin Kazak Türkleri için ne denli mühim olduğu anlaşılmaktadır.

7. Balanı jastan, kelindi bastan tärbiyele: (K.A., s. 855)

Çocuğu küçükken, gelini en baştan terbiye et. Ağaç yaşken eğilir.

8. Келін, келін, келін бақ, келмей жатып сөзін бақ. (B.Q.B., s. 224)

Kelin, kelin, kelin baq, kelmey jatiñ sözün baq.

Gelin, gelin, gelin baht, gelmeden sözüne bak.

Gelin baba evindeyken sözüne, hal ve hareketlerine bakıldıktan sonra karar verilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

9. Жақсы келін қызындай, жақсы күйеу ұлындай. (B.Q.B., s. 227)

Jaqsı kelin qızında, jaqsı küyew ulında.

İyi gelin, kızın gibi olur, iyi damat, oğlun gibi olur.

10. Кері кеткеннің, келіні ұрлық қылады. (Q.M.M., s. 304)

Keri ketkenniñ, kelini urlıq qıladı.

İnsanlığını yitirenin gelini hırsızlık yapar.

11. Байдың келіні болғанша, кедейдің қызы бол. (Q.M.M., s. 412)

Baydın kelini bolğança, kedeydiñ qızı bol.

Zenginin gelini olmaktansa fakirin kızı ol.

12. Қорықпас келін, қой басынан қорқады. (Q.M.M., s. 430)

Qorıqpas kelin, qoy basınan qorqadı.

Korkusuz gelin bile koyun başından korkar.

Kazaklarda gelen özel misafirlere koyun başı ikram edilir. Gelenek olarak ona yetimler hariç kimse dokunmaz.

13. Jarımdı alğan qudaydıñ kelini mendey jılasın: (K.A., s. 929)

Yârimi alan tanrının gelini, benim gibi ağlasın.

Atasözünde, “tanrı” kavramına küçümseyici şekilde yaklaşmaktadır.

3.2.2.4. Yenge

3.2.2.4.1. Yengenin Ailedeki Yeri

Kişinin evlenmesi sonucu eşinin, kardeşleri tarafından statülendirdiği kavrama yenge denir. Yenge sözcüğünün açıklaması Türkçe sözlükte şu şekilde geçmektedir: “Bir kimsenin kardeşinin, dayısının veya amcasının karısı” (TDK, 2011, s. 2571). Birinci örnekte görüldüğü üzere insanın abisi kimi alırsa yengesi o olur. Bu statü herkes için aynıdır ve değişmez. Ayrıca Kazak geleneklerine göre ailede bir kimse öldüğünde kardeşi onun dul eşiyle evlenmektedir. Bir de yenge ailede bekâr erkek ve kızların evlenmesinde etkilidir.

1. Ağan kimdi alsa jeñgeñ sol: (K.A., s. 292)

Ağabeyin kimi alırsa yengen odur.

İnsan değiştiremeyeceği hakikatleri kabullenmek zorundadır.

2. Äke ölse mülki mura, ağa ölse jeñge mura: (K.A., s. 347)

Baba ölse mülkü mirastır, ağabey ölse yenge mirastır.

Kazak âdetlerine göre bir kimse öldüğünde, kardeşi onun dul eşiyle evlenmekteydi.

3. Qursanğan jawdan qorıqpağan basım, qayınğa barğanda jeñgelerden qorıqtı-aw: (K.A., s. 413)

Kuşatan düşmandan korkmayan başım, kaynıma gidince yengelerden korktu vay!

4. Жолы болар жігіттің жеңгесі шығар алдынан. (B.Q.B., s. 333)

Jolı bolar jigittiñ jeñgesi şıǵar aldınan.

Başarılı yiğidin, yengesi de bulunur.

5. Аға өлсе — жеңге мұра. (Q.M.M., s. 413)

Ağa ölse — jeñge mura.

Abi ölürse, ardından yenge kalır, yani kendisi ölse de soyu devam eder.

6. Аға алсам дейді, жеңге жесем дейді. (Q.M.M., s. 423)

Ağa alsam deydi, jeñge jesem deydi.

Abi alsam der, yenge yesem der.

3.2.2.4.2. Yengenin Canlı-Cansız Varlıklara Benzetilmesi ve Karşılaştırılması

Yenge ile ilgili olarak özellikle içinde benzetme ve karşılaştırmanın yapıldığı atasözü örnekleriyle karşılaşılmamıştır.

1. Qul küyewge küñ jeñge, mämilesi bir teñge: (K.A., s. 412)

Köle damada, cariye yenge, uzlaşması bir tenge. Tencere yuvarlanmış, kapağını bulmuş.

3.2.2.5. Teyze

Bu atasözlerinde teyze ile ilgili akrabalık bağına değinilmiştir.

1. Apama da barayın, tayımdı da üyrete keleyin: (K.A., s. 301)

Teyzeme de gideyim, tayımı da eğitmeye geleyim.

İnsan işini yaparken bile akrabalarını ihmal etmemelidir.

2. Apama jezdem say: (K.A., s. 301)

Teyzeme eniştem uygun. Tencere yuvarlanmış, kapağını bulmuş.

3. Apamdı kim alsa jezdem sol: (K.A., s. 301)

Teyzemi kim alırsa eniştem odur. Giden ağam, gelen paşam.

3.2.2.6. Elti

Erkek kardeşlerin evlenmesi sonucu eşlerinin arasında oluşan akrabalık bağına elti denilmektedir. Eltiler arasında da bir çatışma bulunmaktadır. Bu çatışmada büyük olanın kendini kabul ettirmeye çalışması söz konusudur. Atasözlerinde yapılan benzetme ve karşılaştırmalardan da anlaşıldığı üzere Kazak Türklerinde de eltiler arasında çatışmaların olduğu görülmektedir.

1. Abısın aldıma şıqpasın, qarayıp artıma qalmasın: (K.A., s. 289)

Elti önüme çıkmasın, arkamda kalıp görünmesin.

Etiler arasında zaman zaman düşmanlığa varan sorunlar yaşayabilir. Elti eltiye eş olmaz, arpa unundan aş olmaz.

2. Abısın-ajın ne kerek, ańdııp küni ötken soń; almawıt ne kerek, artınan jabı jetken soń: (K.A., s. 289)

Etiler ne gerek, birbirini gözlemekle gün geçirdikten sonra; güçlü kuvvetli at beslemeye ne gerek, arkasından beygir yetiştikten sonra.

Akraba sahibi olmak başlı başına önem taşımaz, akrabalar arasında çekişmenin olamaması da gerekir.

3. Ağayın tatuw bolsa at köp, abısın tatuw bolsa as köp: (K.A., s. 293)

Akrabalar iyi geçinse at çoktur, etiler iyi geçinse aş çoktur.

Aile içinde huzursuzluk olmazsa hayat kolaylaşır.

4. Ağayınıñ barda duşpanım joq deme, abısınıñ barda kündesim joq deme: (K.A., s. 294)

Akraban olduğunda düşmanım yok deme; eltin olduğunda rakibim yok deme.

Akrabaların kötüsü düşmandan farksızdır. İki kumanın çamaşırı bir tekneye sığdı da, iki eltinin ki sığmadı.

3.2.3. Anne

3.2.3.1. Annenin Karakteristik Açıdan Özellikleri

Anne ailenin temeli, yuvanın kuşudur. Karakteristik bir tanım yapılmamasına rağmen benzetme ve karşılaştırmalarla annenin önemi vurgulanmıştır. Annenin ne kadar fedakâr olduğu üzerinde durulmuştur.

3.2.3.1.1. Annenin Karakteristik Açıdan Olumlu Özellikleri

Annenin karakteristik açıdan olumlu özelliklerinin tespit edildiği atasözleri:

1. Ana alağanınıñ ayası, aq şınardıñ sayısı: (K.A., s. 299)

Ananın avuç içi, ak çınarın gölgesidir. Ana, yiğidin kalkanıdır.

2. Ana balağa awzındağısın jıyıp beredi: (K.A., s. 299)

Anne çocuğa ağızındakini toplayıp verir.

Anne çocukları için hiçbir fedakârlıktan çekinmez.

3. Ana balasın arıstannıñ awzınan aladı: (K.A., s. 299)

Anne çocuğunu aslanın ağızından alır.

Analar çocukları için en büyük tehlikelere gözlerini kırpmaksızın atılırlar.

4. Ana meyirimi işiñdi jılıtadı, kün meyirimi sırtıñdı jılıtadı: (K.A., s. 299)

Ana şefkati içini ısıtır, güneşin şefkati sırtını ısıtır.

5. Ana sütünen körmese, pana sütünen körmes: (K.A., s. 299)

Ana sütünle görmezse destek olanın sütünle görmez.

Anasından terbiye almayan kişi, başkasının yanında terbiye alamaz.

6. Ananın alağanı balağa aydındı qonıs: (K.A., s. 300)

Ananın avuç içi çocuğa aydın yurttur.

İnsan kendisini en çok ana kucağında mutlu hisseder.

7. Emşek bermese de emzik bergen ana bar, baqpasañ da başındı süyer bala bar: (K.A., s. 342)

Meme vermese de emzik veren anne var, bakmasan da başını okşayan çocuk var.

Ana baba çocuğa karşı hatalı olsa bile yine de kıymetlidir.

3.2.3.1.2. Annenin Karakteristik Açıdan Olumsuz Özellikleri

Karakteristik açıdan anne ile ilgili herhangi bir olumsuz ifadeye rastlanılmamıştır.

3.2.3.2. Anneyle Babanın Karşılaştırması

Anne baba karşılaştırmasında cinse göre bir ayırım vardır. Anne evi yapan kuş olarak, güvenilir, becerikli, merhametli vb. sıfatlarla ifade edilirken baba, akıllı, cömert vb. sıfatlar kullanılmıştır. Kız çocuğu anneye, erkek çocuk babaya bakarak rol model alır.

1. Ana bawlığan bala epti, äke bawlığan bala esti: (K.A., s. 299)

Annenin terbiye ettiği çocuk becerikli, babanın terbiye ettiği çocuk akıllıdır.

2. Meyirimi mol ananın jüregi jılı, qolı keñ; keñ peyildi atanın jüzi jılı, jolı keñ: (K.A., s. 391)

Merhameti bol ananın yüreği sıcak, eli geniştir; cömert babanın yüzü sıcak, yolu geniştir.

Ana baba çocuklarına karşı sevgi dolu ve hamiyetperverdir.

3. Şeşege qarap qız öser, äkege qarap ul öser: s. 420)

Anaya bakıp kız büyür, babaya bakıp oğul büyür.

Yetişme çağındaki kızlar annelerini, erkekler ise babalarını model alırlar.

3.2.3.3. Anne ve Babanın Çocuklarıyla İlişkisi

Anne baba çocuklarının ilk öğretmenidir. Çocukların yetişmesinde anne ve babanın rolü küçümsenemez. Bundan dolayı anne ve babanın çocuklarıyla olan ilişkisi oldukça önemlidir. Diğer başlıklarda da değinildiği gibi erkek çocuk babaya, kız çocuğu anneye

çeker. Bu bağlam kullanılarak erkek çocuğun yaptığı bir hatanın daha çok babayı ilgilendirdiğini, kız çocuğun yaptığı bir yanlışın da anneyi ilgilendiği üzerinde durulmaktadır. Çocukların iyi davranışları da anne ve babaya ithaf edilmektedir. Ayrıca kötü çocuğun anne ve babasına yanlış/kötülük yapmaktan çekinmeyeceği de atasözlerinden anlaşılmaktadır.

1. Ağayın altaw, ana birew: (K.A., s. 293)

Kardeş altı, anne birdir.

Ana sevgisi başka hiçbir sevgiyle karşılaştırılmaz.

2. Aldırğan, anasının qoynıñ aşıptı: (K.A., s. 295)

Mağlup olan kişi, anasının koynunu açmış.

Yenik durumdaki kişi en aşağılık şartlara bile razı olmak zorunda kalır.

3. Ananıñ köñili balada, balanıñ köñili dalada: (K.A., s. 300)

Ananın gönlü çocukta, çocuğun gönlü dışarıdadır.

4. Ata körgeñ oq jonar, ana körgeñ ton pişer: (K.A., s. 307)

Babasını örnek alan ok yontar, anasını örnek alan elbise biçer.

Babasına çeken erkek çocuk savaşçı olur, anasına çeken kız çocuk ise ev hanımı olur.

5. Ata-anañ bar bolsın, bala kezde jar bolsın: (K.A., s. 308)

Anan baban var olsun, çocukluk çağında dost olsun.

Anne baba, özellikle küçüklükte, çocuk için vazgeçilmez önem taşır.

6. Atası jaman, ağlanın jamandaydı; tuwısı jaman, tuwğanın jamandaydı:

(K.A., s. 310)

Babası kötü olan, aldığı eşi kötüler; akrabası kötü olan, dünyaya getirdiğini kötüler.

İnsan, ailesinden ve çevresinden gördüğü kötü huyları devam ettirir.

7. Bala äkeniñ bilek eti, ananıñ jürek eti: (K.A., s. 315)

Çocuk babanın bileğinin etidir, ananın yüreğinin etidir.

Çocuk ana babanın canından bir parçasıdır, değeri ölçülemeyecek kadar yüksektir.

8. Bala ananıñ bawır eti, köz nurı: (K.A., s. 315)

Çocuk ananın bağrının eti, gözünün nurudur.

9. Balağa ata qorğan, ana qurban: (K.A., s. 317)

Çocuğa baba korunak, ana kurbandır.

10. Balanıñ bas ustazı ata-ana: (K.A., s. 319)

Çocuğun başöğretmeni ana babasıdır.

11. Balapandı torğaylar ört bolmasın tileydi, balalarğa analar dert qonbasın tileydi: (K.A., s. 319)

Yavrusu olan serçeler yangın olmamasını diler, analar çocuklarına dert gelmemesini diler.

12. Balasınıñ bildırın anası ğana uğadı: (K.A., s. 320)

Çocuğun gevelemesini yalnız anası anlar.

Analar çocuklarının her hareketini, her sözünü yorumlayabilecek kadar onları tanırlar.

13. Basına baq qonatin jigittiñ, ulı epti, qızı körikte boladı: (K.A., s. 321)

Başına talih kuşu konacak adamın, oğlu becerikli, kızı güzel olur.

14. Besiktegi bala eneniki, at üstindegi bala eldiki: (K.A., s. 323)

Beşikteki çocuk ananıdır, at üstündeki çocuk halkındır.

Çocuk büyüyüp serpildikten sonra artık milleti için çalışmaya başlamalı, milletine hizmet etmelidir.

15. Besiktegi balanıñ külgenin körgen bir murat, aldınan tüşip ananıñ jürgenin körgen bir murat: (K.A., s. 323)

Beşikteki çocuğun güldüğünü görmek bir murattır, anasının önüne düşüp yürüdüğünü görmek bir murattır.

Anne baba için çocuklarının gelişim aşamalarını müşahade etmek büyük bir mutluluk kaynağıdır.

16. Bir anadan jaqsı da jaman da tuwadı: (K.A., s. 324)

Bir anadan iyi de kötüde doğar.

Çocuğun iyi ya da kötü olması ana babanın iyiliğinden ziyade, çocuğun yetiştiği çevreye bağlanmaktadır.

17. Eki qatınıñ balası, eki ruwlı el: (K.A., s. 340)

İki kadının çocuğu, iki soylu halk gibidir.

Öz anasından sonra üvey anasının elinde büyüyen ya da birden fazla hanımın olduğu evde yetişen çocuk sistemli bir terbiye alamaz, herkesten bölük pörçük birtakım değerler öğrenir.

18. Erdiñ şeşesi erte eñireydi: (K.A., s. 344)

Önce yiğidin annesi hüngür hüngür ağlar. Ağlarsa anam ağlar, gerisi yalan ağlar.

19. Är bala anasınıñ bir tisin aladı: (K.A., s. 349)

Her çocuk anasının bir dişini alır.

Çocuk yetiştirmek çok ağır bir görevdir. Oğlan doğurdum, oydu beni; kız doğurdum, soydu beni.

20. Äyel üydiñ ajarı, bala üydiñ bazarı: (K.A., s. 351)

Kadın evin güzelliği, çocuk evin şamatasıdır.

21. Halıqtı dana qosadı, qatın men erdi bala qosadı: (K.A., s. 353)

Halkı bilge kişi birleştirir, kadınla erkeği çocuk birleştirir.

22. Jalğız balası atqa şapsa anası üyinde taqımın qısadı: (K.A., s. 356)

Biricik oğlu atını çarpsa anası evinde dizginini kısar.

Analar çocuklarının üzerine titrerler.

23. Jaman bala ata-anasın qıynaydı, balanıñ jaqsısı ata-anasın sıylaydı: (K.A., s. 358)

Kötü çocuk ana babasına eziyet eder, çocuğun iyisi ana babasına hürmet eder.

24. Mılqawdıñ tilin anası tüsinedi: (K.A., s. 391)

Dilsizin dilini annesi anlar.

Anne, çocuğunu çok iyi tanır, düşüncelerini dile getirmese bile anlar. Dilsizin dilinden anası anlar.

25. Qala, halqınıñ saltanatı; bala, ata-ananıñ qolğanatı: (K.A., s. 399)

Şehir, halkının şenliğidir; çocuk, ana babanın kolu kanadıdır.

26. Saqaw balanıñ tilin şeşesi bileği: (K.A., s. 413)

Kekeme çocuğun dilinden annesi anlar.

Anneler çocuklarının yüreğini en iyi bilen insanlardır. Dilsizin dilinden anası anlar.

27. Suwdıñ bası bulaq bolsa da ayağı quyar teñizge, jaqsıdan jaman tuwsa da tartpay qoymas negizge: (K.A., s. 417)

Suyun başında pınar olsa da sonunda denize dökülür, iyi insanın kötü çocuğu olsa bile ana babasına çeker.

İyi insanın çocuğu kötü olsa bile ana babasının etkisiyle karakterinde iyi taraflar bulunur.

28. Eşkim anadan qul bolıp tuwmaydı: (K.A., s. 497)

Hiç kimse annesinden köle olarak doğmaz.

Hiçbir insan birbirinden üstün ya da değersiz olarak doğmaz.

29. Äkeñde joq arğımaq, şeşeñde joq arğımaq; sağan oñay bolıp pa biyik jardan qarğımaq: (K.A., s. 498)

Babanda küheylan yok, ananda küheylan yok; yüksek yardan atlamak senin için kolay olur mu?

Ana babasından gelen varlığı olmayan kişi hayatta zorlanır.

30. Pışağım bar jetesiz, tuwıptı şeşem nekesiz; özi bolğan jigittiñ, tegin surap netesiz?: (K.A., s. 516)

Bıçağım var sapsız, anam beni doğurmuş nikâhsız; kendisini yetiştiren adamın soyunu sorup ne edeceksiniz?

İnsanın soyu soppu değil, kişiliği önemlidir. Bıçağı kestiren suyu, insanı sevdiren huyu.

31. “İymandı kim?” deseñiz: Ana sütin aqtağan, ardıñ tuwın jıqpağan adam: (K.A., s. 526)

“İmanlı kişi kimdir?” derseni: Ana sütünün hakkını veren, namusun tuğunu düşürmeyen insandır.

Atasözüne göre, anasının rızasını kazanan ve namuslu bir ömür süren kişi gerçek imana sahiptir.

32. Aqılsız, anasın tanımaydı; aqımaq, qatesin tanımaydı: (K.A., s. 539)

Akılsız kişi, anasını tanımaz, aptal kişi, hatasını bilmez.

33. Arıstan asqınsa ayğa şabar, aqımaq asqınsa anasın sabar: (K.A., s. 546)

Aslan coşarsa aya saldırır, ahmak coşarsa anasını döver.

Aptal insan öfkelenildiğinde çevresine zarar verir.

34. Ädepti bala ata-anasın maqtatar, ädepsiz bala ata-anasın qaqsatar: (K.A., s. 577)

Edepli çocuk ana babasını övdürür, edepsiz çocuk ana babasının yüreğini sızlatır.

35. Körgensiz bala, şeşesin türtip oynaydı: (K.A., s. 626)

Terbiyesiz çocuk, annesini dürtüp oynar.

Terbiyesiz çocuk her türlü aşırı davranışta bulunabilir.

36. Oynay bilmegen bala, şeşesin türtip oynaydı: (K.A., s. 636)

Oynamayı bilmeyen çocuk, annesini dürtüp oynar.

Kaba saba insan şakalaşmak isterken insanları rahatsız eder.

37. Özi jaman tuwğan şeşesinen köredi, daw ayta bilmegen töreşiden köredi:

(K.A., s. 640)

Kendisi kötü doğmuş olan kişi, annesinden görür; davasını anlatamayan kişi, hâkimden görür.

Beceriksiz kişi suçu başkalarına atarak kendi yeteneksizliğini örtmeye çalışır.

38. Qızğaşaqtıñ qızı küyewsiz qaladı: (K.A., s. 651)

Kıskanç kişinin kızı kocasız kalır.

39. Atı-tonı say kisi jıyın toyğa barısar, ulı-qızı bar kisi qudalıqqa barısar: (K.A.,

s. 694)

Atı ve giysisi uygun olan kişi kalabalık düğüne gider, oğlu kızı olan kişi dünürlüğe gider.

40. Qasap, şeşesine de süyek satadı: (K.A., s. 749)

Kasap, annesine bile kemik satar.

Hayata çıkar penceresinden bakmaya alışan kimse, en yakınlarına bile karşılıksız iyilik etmez.

41. Bala ösirgen ata-ana bala bolıp oynaydı, bala oqıtqan ustazdar bala bolıp oylaydı: (K.A., s. 855)

Çocuk yetiştiren ana babalar, çocuk gibi oynarlar; çocuk okutan hocalar, çocuk gibi düşünürler.

Çocuk yetiştirmek ve eğitmek için çocuğun dilinden anlamak, onun dünyasına girebilmek gerekir.

42. Balası joq hanım tul, bayanı joq ğalım tul: (K.A., s. 855)

Çocuğu olmayan hanım kimsesizdir, beyanı olmayan âlim kimsesizdir.

Bilgi ve düşüncelerini halkla paylaşmayan bilginin ilmi faydasızdır.

43. Dana, dananı da tuwğan ana: (K.A., s. 860)

Bilge, bilgeyi de doğuran ana.

Çocuğun gelecekteki başarılarının temeli ailesinden aldığı eğitimle şekillenir, bu yüzden ana babanın hakkı ödenmez.

44. Molda anasınan ülken: (K.A., s. 871)

Molla anasından büyüktür.

Bilgi insanı mühim ve değerli kılar, onu toplumun önüne geçirir. İnsanlığın insanlığı irfanla, hayvanın hayvanlığı samanla beslenir.

45. Til qosa alar jer men köktiñ arasın, til ayırar anasınan balasın: (K.A., s. 885)

Dil birleştirebilir yerle göğün arasını, dil ayırır anasından çocuğunu. Söz var iş bitirir, söz var baş yitirir.

46. Атасы жоқ — қас жетім, анасы жоқ — тас жетім. (M.J.M.M., s. 109)

Atası joq — qas jetim, anası joq — tas jetim.

Babası ölen yarı yetim, annesi ölen tam yetimdir.

47. Анасы пысық жұқпаны жұқа жасар, баласы пысық қат-қаттап қосып асар. (M.J.M.M., s. 110)

Anası pısqı juqpanı juqa jasar, balası pısqı qat-qattap qosıp asar.

Annesi hamarat olan yufka yapar, çocuğu hamarat olan kat kat ekleyip aşar.

48. Әкесін көріп ұлын ал, шешесін көріп қызын ал. (M.J.M.M., s. 113)

Äkesin körip ulın al, şeşesin körip qızın al.

Anasına bak kızını al, babasına bak oğlunu al anlamına gelir.

49. Бала - ананың бауыр еті. (M.J.M.M., s. 119)

Bala - ananıñ bawır eti.

Çocuk, annesinin ciğeridir.

Çocuk, anne babasının yüreginin bir parçasıdır. Onlarla bir bütündür.

50. Қартайған ана марқаяр — қанатын жазып, қызы өссе.

Қартайған ата марқаяр — халыққа жағып, ұлы өссе. (B.Q.B., s. 38)

Qartayğan ana marqayar — qanatın jazıp, qızı össe.

Qartayğan ата marqayar — халыққа jaғып, ulı össe.

Annesi kızını, babası ise oğlunu iyi yetiştirirse gurur duyar.

51. Арқауын көріп - бөзін ал, анасын көріп — қызын ал. (B.Q.B., s. 104)

Arqawın körip - bözin al, anasın körip — qızın al.

Pazarı görüp kumaş al, anasını görüp kızın al.

52. Атаның күші, ананың сүті. (B.Q.B., s. 224)

Atanıñ küşi, ananıñ süti.

Babanın gücü, annenin sütü önemlidir.

53. Баланың білегі ауырса, ананың жүрегі ауырады. (B.Q.B., s. 307)

Balanıñ bilegi awırsa, ananıñ jüregi awıradı.

Çocuğun eli acısa, annenin canı acır.

54. Ақ жаулығы ананың — ақ көрпесі баланың. (B.Q.B., s. 392)

Aq jawlıǵı ananıñ — aq körpesi balanıñ.

Annenin sevinci çocuğudur.

Buna benzer Kazak atasözü: Ана алақанының аясы — ақ шынардың саясы.

(B.Q.B., s. 392)

Ana alaқanıñ ayası — aq şınardıñ sayası.

Anne elleri, çınar aǵacındaki gölge gibidir.

55. Ананың сүті — бал, баланың тілі — бал. (B.Q.B., s. 392)

Ananıñ süti — bal, balanıñ tili — bal.

Annenin sütü bal, çocuğun dili baldır.

56. Әкесіз жетім — жарты жетім, шешесіз — шерлі жетім. (B.Q.B., s. 392)

Äkesiz jetim — jartı jetim, şeşesiz jetim — şerli jetim.

Babasız yetim yarım yetim, annesiz yetim dertli yetim.

57. Анаға баланың алалығы жоқ. (B.Q.B., s. 396)

Anaǵa balanıñ alalıǵı joq.

Anne her çocuğunu sever.

58. Анасын сүйгеннің баласын сүй. (B.Q.B., s. 396)

Anasın süygenniñ balasın süy.

Annesini sevenin çocuğunu sev.

59. Еске ал шеше сүтін, әке күшін. (B.Q.B., s. 401)

Eske al şeşe sütin, äke küşin.

Hatırla annenin sütünü, babanın gücünü.

60. Аты-тоны сай кісі, жиын тойға барысар.

Ұлы-қызы бар кісі, құдалыққа барысар. (Q.M.M., s. 166)

Atı-tonı say kisi, jiyın toyga barısar.

Ulı-qızı bar kisi, qudalıqqa barısar.

Zengin insan toplantı ve düğüne gider.

Oǵlu kızı olan kişi, dünürlerine gider.

61. Білімсіз бүлдіреді, ата-анасын күйдіреді. (Q.M.M., s. 236)

Bilimsiz büldiredi, ata-anasın küydiredi.

Cahil ana babasını utandırır.

62. Әйелдің ақылын жесірінде байқа, баланың ақылын жетімінде байқа.

(Q.M.M., s. 407)

Äyeldiñ aqılın jesirinde bayqa, balanıñ aqılın jetiminde bayqa.

Kadının aklına dul kaldığında bak, çocuğun aklına yetim kaldığında bak.

63. Әкесіздің аузы зор, енесіздің емшегі зор. (Q.M.M., s. 419)

Äkesizdiñ awzı zor, enesizdiñ emşegi zor.

Babasızın aǵzı güçlü, annesizin memesi güçlü.

64. Баласыз ана — гүлсіз алма. (Q.M.M., s. 437)

Balasız ana — gülsiz alma.

Çocuksuz anne meyvesiz aǵaç gibidir.

65. Анамды жақсы көргендіктен, келісім түйдім.

Ауылымды жақсы көргендіктен, желісін сүйдім. (Q.M.M., s. 432)

Anamdı jaqsı körgendikten, kelisin tüydim.

Awılımdı jaqsı körgendikten, jelinin süydim.

Annemi sevdiğimden istediğini yerine getirdim, köyümü sevdiğimden herşeye katlandım.

66. Шын cıласа ана cıлар, bаскасы öтирик cıлар. (T.D.O.A.S., s. 62)

Aǵlasa anam aǵlar, gerisi yalan aǵlar. Aǵlarsa anam aǵlar, kalanı yalan aǵlar.

67. Ata көрген ok jonar, ana көрген ton pişer. (T.D.O.A.S., s. 104)

Atadan gören ok yontar, anadan gören don biçer.

68. Atası ölген jөн jetim, anası ölген şын jetim. (T.D.O.A.S., s. 123)

Baba öksüzü öksüz deǵil, ana öksüzü öksüz.

3.2.3.4. Çocuǵa Anne ve Baba Hakkında Verilen Öǵütler

Anne ve babanın çocukları üzerinde hakkı olduǵu bir gerçektir. Çocukların ebeveynlerinden herhangi birisine yapacaǵı yanlışın ileride kendisine geri döneceǵi üzerinde durulmaktadır. Anne babanın hakkı ödenmez şiarıyla Kazaklar, atasözlerinde derin anlamlı öǵütler barındırmaktadırlar. Anne sütünün çocukları üzerinde önemli bir hak olduǵu atasözlerinde anlaşılmaktadır.

1. Aǵayınıñ altın sarayınan, ananıñ jırtıq laşıǵı artıq: (K.A., s. 294)

Kardeşin altın sarayından, ananın köhne barakası deǵerlidir.

- 2.** Ana jaqsılığın awırsañ bilersiñ, qayın jaqsılığın qadırsañ bilersiñ: (K.A., s. 299)

Ananın iyiliğini hasta olursan bilirsın, kayın tarafının iyiliğini oturmaya gidince bilirsın.

- 3.** Ana sütin aqtamağandı ekşim maqtamaydı: (K.A., s. 300)

Ana sütünün hakkını vermeyeni kimse övmez. Ana gibi yar, Bağdat gibi diyar olmaz.

- 4.** Ana tilin almağan ul, aman bolsın da, jüre besin: (K.A., s. 300)

Ana nasihatini tutmayan oğul, sağ olsun da yürüyüversin.

Ana babasının öğütlerine kulak tıkayan çocuk er ya da geç belaya uğrar.

- 5.** Anaña awır söz aytpa, atıña awır jük artpa!: (K.A., s. 300)

Anana ağır söz söyleme, atına ağır yük yükleme!

- 6.** Anaña raqım etpeseñ, balañnan raqım küpte: (K.A., s. 300)

Anana merhamet etmezsen çocuğundan merhamet bekleme. Ne ekersen onu biçersin.

- 7.** Anañdı Mekkege üş arqalap barsañ da qarızınan qutıla almaysıñ: (K.A., s. 300)

Annemi sırtında üç kere Mekke'ye götürsen bile ona olan borcundan kurtulamazsın. Ana hakkı ödenmez.

- 8.** Ananıñ qaqsı, qudaydıñ qaqsı: (K.A., s. 300)

Ananın hakkı, tanrının hakkıdır. Ana hakkı ödenmez.

Kazak Türkçesinde buna benzer diğeri bir atasözü;

1. АНАҢНЫҢ ХАҚЫ — ҚҰДАЙДЫҢ ХАҚЫ. (M.J.M.M. s. 110)

Anañnıñ haqı — Qudaydıñ haqı.

Ana hakkı Tanrı hakkı.

- 9.** Ananıñ sütin aqta, jüregine küye jaqpa: (K.A., s. 301)

Ana sütünün hakkını ver, (onun) yüregine kara çalma.

Çocuk, annesinin hakkını ödeyemez ancak ona saygıda kusur etmeyerek ve namuslu bir hayat sürerek anasının gönlünü hoş edebilir.

- 10.** Anasın sıylamağandı adal deme, ustazın sıylamağandı adam deme: (K.A., s. 301)

Anasına saygı göstermeyene iyi deme, ustasına saygı göstermeyene insan deme.

11. Anasın süygenniň balasın süy: (K.A., s. 301)

Anasını sevenin çocuğunu sev.

Aile ilişkilerinin düzgün olduğu ortamda yetişen insan, kendisini sevenleri hayal kırıklığına uğratmaz.

12. Ata tilin almağan uldan bez, ana tilin almağan qızdan bez: (K.A., s. 307)

Baba öğüdünü dinlemeyen oğuldan uzak dur, ana öğüdünü dinlemeyen kızdan uzak dur.

13. Ata turıp ul söylegennen bez, ana turıp qız söylegennen bez: (K.A., s. 307)

Baba durup oğul konuşsa uzak dur, ana durup kız konuşsa uzak dur.

14. Ata-anañdı qurmetteseñ, sen de sonday iygilik köresiñ: (K.A., s. 308)

Anne babana hürmet edersen sen de öyle iyilik görürsün.

Kişi, anne basına ettiği muameleyi kendi çocuklarından görür.

15. Ata-anañdı sıylasañ köp jasarsıñ, sıylamasañ jan qıynarsıñ: (K.A., s. 308)

Ananı babanı sayarsan çok yaşarsın, saymazsan kendine eziyet edersin.

Ana babasını saymayan kişi kötülüğü kendine etmiş olur çünkü er geç cezasını bulur.

16. Ata-ananıñ aqlı sayrap jatqan jolmen teñ, aqıldınıñ aqlı sarqılmaytın kölmen tep: (K.A., s. 308)

Anne babanın akli apaçık görünen yola denktir, akıllının akli tükenmeyecek göle denktir:

İnsan, ana babasının öğütlerine kulak vermelidir.

17. Ata-ananıñ qadirin babalı bolğanda bilersiñ, ağayınıñ qadirin qaralı

bolğanda bilersiñ, janaşırdıñ qadirin jalalı bolğanda bilersiñ: (K.A., s. 308)

Anne babanın kıymeti çocuğun olunca bilirsin, akrabasının kıymetini yaşlı olunca bilirsin, koruyucunun kıymetini iftiraya uğrayınca bilirsin.

18. Ata-ananıñ qadirin balalı bolğanda bilersiñ, ağayınıñ qadirin jalalı bolğanda bilersiñ: (K.A., s. 308)

Anne babanın kıymetini çocuğun olunca bilirsin, kardeşinin kıymetini iftiraya uğradığında bilirsin.

19. Äke jüregi tawdan ülken, ana jüregi teñizden tereñ: (K.A., s. 347)

Baba yüreği dağdan büyük, ana yüreği denizden derindir.

Ana babanın çocuklarına olan sevgisi çok büyüktür.

20. Äke tiregiñ, ana jüregiñ: (K.A., s. 348)

Baba desteğin, ana yüreğindir.

21. Äkeden aqıl, anadan meyir: (K.A., s. 348)

Babadan akıl, anadan şefkat.

22. Kütseñ ana atañdı keşirer atañ qateñdi, alğıs alğan adam dep halıq alar ba-
tañdı: (K.A., s. 388)

Ana babana ikramda bulunursan baban hatanı affeder, halk takdir edilen insan
diye senden helallik alır.

Ana babasına saygıda kusur etmeyen kişi hem onların, hem de halkın gözünde
itibarlı olur.

23. Öz anañdı sıylasañ özgeniñ anasına til tiygizbe: (K.A., s. 396)

Kendi anana hürmet edersen başkasının anasına dil uzatma.

Sana yapılmasını istemediğin şeyi, sen de başkasına yapma.

24. Öz anasın zor tutqan, kisi anasın qor tutpas: (K.A., s. 396)

Öz anasına değer veren kişi, başkasının anasını hor görmez.

25. Ata ananıñ sözi, aydın joldıñ özi; aqıldınıñ sözi, aq dariyyanıñ özi: (K.A., s.
551)

Ana babanın sözü aydın yolun ta kendisidir, akıllının sözü ak ırmağın ta
kendisidir.

Ana babanın ve akıllı insanların sözleri büyük değeri haizdir.

26. Meyirimdilikti anadan üyren, ädeptilikti danadan üyren: (K.A., s. 631)

Merhametliliği anadan öğren, edepliliği bilgeden öğren.

27. Ana süti boy ösiredi, ana tili oy ösiredi: (K.A., s. 850)

Anne sütü boyu geliştirir, ana dili fikri geliştirir.

Ana dilini iyi bilen, ona hâkim olan kişi düşüncelerini ifade etmekte zorlanmaz.

28. Emşekti ana beredi, nesibin täñir beredi: (K.A., s. 927)

Memeyi ana verir, nasibini tanrı verir. Allah kulunu darda koymaz.

29. Шешениң сөзі - мерген, шебердің көзі - мерген.(M.J.M.M., s. 45)

Şeşeniñ sözi - mergen, şeberdiñ közi - mergen.

Annenin sözü keskin nişan, ustanın gözü keskin nişan gibidir.

30. Ата-анаңның сөзін жерге тастама, байып алсаң — менмендікке бастама.

(M.J.M.M., s. 110)

Ata-anañniñ sözini jerge tastama, bayır alsañ — menmendikke bastama.
Ebeveynlerinin sözünü yerde bırakma, zengin olursan, bencilliğe başlama.

31. Ата-анаң отырған үйдің төбесіне шықпа. (М.Ж.М.М., s. 110)

Ata-anañ otırған üydiñ töbesine şıqpa.

Anne-babanın oturduğu evde başlarına çıqma.

32. Әке сөзі — оқ, шеше сөзі — боқ. (М.Ж.М.М., s. 110)

Äke sözi — oq, şeşe sözi — boq.

Babanın sözü annenin sözüne göre geçerlidir.

33. Ана сүтімен сиңбеген, тана сүтімен сиңбейді. (В.Қ.В., s. 95)

Ana sütimen siñbegen, tana sütimen siñbeydi.

Ana sütüyle olmayan, dana sütüyle olmaz.

Burada mecazlı bir deyiş söz konusudur. Ebeveynlerinden gerekli donanımı almayan başkalarından alamaz.

34. Ата-ананың ақылы, сайрап жатқан жолмен тең. (В.Қ.В., s. 216)

Ata-ananıñ aqılı, sayrap jatқан jolmen teñ.

Anne baba akılı ve sözü çocuk için çok önemlidir.

35. Ата-ананың қадірін балалы болғанда білерсің. (В.Қ.В., s. 310)

Aқиқаттың қадірін жалалы болғанда білерсің.

Ata-ananıñ qadirin balalı bolğanda bilersiñ.

Aqıyqattıñ qadirin jalalı bolğanda bilersiñ.

Ana babanı çocukların olunca anlarsın

Hakikatı iftiraya uğrayınca anlarsın.

36. Атасы жақсы ел бастайды, енесі жақсы көш бастайды. (В.Қ.В., s. 315)

Atası jaqsı el bastaydı, enesi jaqsı köş bastaydı.

Babası iyı olan halkı yönetir, annesi iyı olan göçü yönetir.

37. Анаңнан қалған сөз жоқ па, анаңнан қалған бөз жоқ па. (В.Қ.В., s. 390)

Atañnan qalğan söz joq pa, anañnan qalğan böz joq pa.

Babandan kalan söz yok mu, annenden kalan bez yok mu?

38. Анаңа ауыр сөз айтпа, атана ауыр жүк артпа. (В.Қ.В., s. 392)

Anaña awır söz aytpa, atana awır jük artpa.

Annene ağır söz söyleme, babana ağır yük yükleme.

39. Анаңды Меккеге үш рет арқалап барсаң да, қарызынан құтыла алмайсың. (B.Q.B., s. 392)

Anañdı Mekkege üş ret arqalap barsañ da, qarızınan kutıla almaysıñ.

Anneni Mekke'ye üç kere sırtında taşıyarak götürsen de, hakkını ödeyemezsin.

40. Атаның салған жолы бар, ананың тіккен тоны бар. (B.Q.B., s. 393)

Atanıñ salğan jolı bar, ananıñ tikken tonı bar.

Babanın çizdiği yolu, annenin diktiği kürkü olur.

41. Ана алдында — құрмет, ата алдында — қызмет. (B.Q.B., s. 394)

Ana aldında — kurmet, ata aldında — qızmet.

Annene hürmet et, babana hizmet et.

42. Ata-ananıң kadrin, bala bolғanda bilersıñ. (T.D.O.A.S., s. 122-123)

Ana babanın kadrini, çocuğın olduғında anlarsın. Baba olmayan ata kadrini bilmez.

3.2.3.5. Bir Olaya, Duruma ve Canlı-Cansız Varlıklara Benzetme/Karşılaştırma

Anne ve babayla ilgili yapılan benzetme ve karşılaştırmalarda genellikle doğadan yararlanılmıştır. Dağ, pınar, orman, ağaca benzetmeler yapılmıştır. Kazak kültürünün önemli bir parçası olan at ile de bu benzetme ve karşılaştırma pekiştirilmiştir. Doğadaki unsurlar soyut ifadelerin somutlaştırılmasında önemli bir etken olarak kullanılmıştır.

1. Alıp anadan tuwadı, at biyeden tuwadı: (K.A., s. 296)

Alp, anadan doғar, at, kısıraktan doғar.

İnsan anasının hakkını ödeyemez.

Benzer Kazak atasözü:

Алып анадан, ат биеден. (M.J.M.M., s. 23)

Alıp anadan, at biyeden.

Kahraman, anadan doғar, at kısıraktan.

2. Ана көркі awırsañ aldındaғı balası, qala көркі üyi, ormanı, aғaşı: (K.A., s. 299)

Ananın güzelliği, yanındaki çocuğu; şehrin süsü evi, ormanı, ağacıdır.

3. Anasız ömir, söngen kömir: (K.A., s. 301)

Anasız ömür, sönmüş kömürdür.

4. Ata asqar taw, ana bawırındaғı bulaq, bala jaғasındaғı quraq: (K.A., s. 307)

Baba dağın doruğu, ana onun bağındaki pınardır, çocuk ise kıyısındaki taze ottur.

Baba güçlü ve büyük, ana şefkatli, çocuk üse ana babasının süsüdür.

5. Ata-ananın aklı janıp tuğan şıraqtay; aqıldının aklı, ağıp tuğan bulaqtay: (K.A., s. 308)

Anne babanın aklı, yanıp duran mum gibidir; akıllının aklı, akıp duran pınar gibidir.

Ana baba çocuğa bilgi ve deneyimleriyle yol gösterirler.

6. Botasız ingen³² bozdasa balası ölgen ananın qayğı şerin qozğaydı: (K.A., s. 329)

Yavrusuz ingen buzlasa çocuğu ölen annenin derdini, acısını depreştirir.

Çocuğunu yitiren analara her şey evlat acısını hatırlatır.

7. Butaqtın jaqsılığı sağasınañ, balanın jaqsılığı anasının: (K.A., s. 330)

Dalın iyiliği birleşim yerindedir, çocuğun iyiliği anasındandır.

Çocuğun kişiliğinin gelişiminde en mühip pay annenidir.

8. Künniñ şuwağı jılı, ananın quşağı jılı: (K.A., s. 388)

Güneşin ışını sıcaktır, ananın kucağı sıcaktır.

9. Ata meken anañ eken, qısılganda panañ eken: (K.A., s. 438)

Ata yurdu anan imiş, zor duruma düştüğünde sığınağın imiş.

10. Eliñ panañ, jeriñ anañ: (K.A., s. 450)

Halkın sığınağın, toprağın anandır.

11. Jerdi jamandama, seni tuwğan anañ; halıqtı jamandama, panalaytın panañ: (K.A., s. 461)

Toprağı kötüleme, seni doğuran anandır; halkı kötüleme, koruyan sığınağındır.

12. Otan eldiñ anası, el erdiñ anası: (K.A., s. 471)

Vatan halkın anasıdır, halk yiğidin anasıdır.

13. Baylıqtın atası eñbek, anası jer: (K.A., s. 717)

Zenginliğin babası çalışma, anası topraktır.

14. Diyhan jerin anasınday süyedi, jer diyhanın balasınday süyedi: (K.A., s. 722)

Çiftçi toprağını anası gibi sever, toprak çiftçisini oğlu gibi sever.

15. Eñbek adamnıñ ekinşi anası: (K.A., s. 725)

³² İngen: Çift hörgüçlü dişi deve.

Emek insanın ikinci anasıdır.

İnsan çalışması sayesinde ekmeğini kazanır.

16. Mal balası, jer anası: (K.A., s. 743)

Mal çocuğu, toprak anasıdır. Mal, canın yongasıdır.

17. Jer ana, el bala: (K.A., s. 768)

Toprak ana, halk çocuktur.

18. Jer ana, mal bala: (K.A., s. 768)

Toprak ana, hayvan çocuktur.

Hayvanların semiz ve sağlıklı olabilmesi için, onları besleyen toprağın verimli olması gerekir.

19. Suw anası bulaq, söz iyesi qulaq: (K.A., s. 836)

Suyun anası pınar, sözün sahibi kulaktır.

İyi konuşabilmek için öncelikle dinlemesini bilmek gerekir. Söylemekten dinlemek yeğdir.

20. Sözdin salasın tabuw qıyın emes, anasın tabuw qıyın: (K.A., s. 882)

Sözün sahasını bulmak zor değildir, anasını bulmak zordur.

Mühim olan bir konu bulmak değil, o konuda doğru ve etkileyici konuşabilmektir.

21. Şeber köptin apası, şeşen köptin anası: (K.A., s. 883)

Usta kişi halkın ablasıdır, hatip halkın anasıdır.

22. Şeşen köptin opası, şeber köptin apası: (K.A., s. 883)

Hatip halkın şefkatidir, usta halkın anasıdır.

Zanaat ehli ile aydın kesimi halka büyük hizmette bulunur.

23. Sälem sözdin anası: (K.A., s. 985)

Selam sözün anasıdır.

Sıcak bir selamla söze başlamak konuşmanın etkisini artırır. Bir selam bin hatır yapar.

24. Söz anası qulaq, suw anası bulaq, yol anası tuyaq: (K.A., s. 987)

Söz anası kulak, su anası pınar, yol anası toynaktır.

Konuşmadan önce dinlemeyi bilmek gerekir.

25. Байлықтың атасы — еңбек, анасы — жер. (B.Q.B., s. 83)

Baylıqtın atası — eñbek, anası — jer.

Zenginliğin babası emek, annesi topraktır.

Buna benzer Kazak atasözleri:

1. Атаң да — қара жер, анаң да — қара жер. (Q.M.M., s. 12)

Ataň da — qara jer, anaň da — qara jer.

Baban da kara toprak, annen de kara toprak.

2. Мақтаның анасы — жер, атасы — су. (Q.M.M., s. 131)

Maqtanıň anası — jer, atası — suw.

Pamuğun annesi yer, babası sudur.

3. Еңбек — ата, жер — ана. (Q.M.M., s. 140)

Eñbek — ata, jer — ana.

Emek baba, yer anne.

4. Байлықтың басы — су, анасы — жер, атасы — еңбек. (Q.M.M., s. 352)

Baylıqtıñ bası — suw, anası — jer, atası — eñbek.

Zenginliğin başı su, annesi toprak, babası emektir.

Burada çalışkana toprağın her nimeti verileceği vurgulanmıştır.

26. Арлы адам — ардақты, ар — ардақтың анасы. (B.Q.B., s. 404)

Arlı adam — ardaqtı, ar — ardaqtıñ anası.

Namuslu insan, şerefli, namus ise şerefin annesidir.

27. Аяғыңның астына қара, қара жер — ана бар.

Көкке қара, көгілдір аспан бар.(Q.M.M., s. 12) (КТА, kitabın yayınlandığı yıl, s.12).

Ayağıñnıñ astına qara, qara jer — ana bar.

Kökke qara, qõñildir aspan bar.

Ayaklarının altında toprak ana var.

Masmavi gökyüzü var.

28. Enesi tepken kulınnıñ eti avırmas.(T.D.O.A.S., s. 85)

Anasının teptiği buzağının canı yanmaz.

3.2.3.6. Aile ve Toplumda Anne-Baba

Anne baba gerek ailede gerekse de toplumda çok önemli bir yere sahiptir. Anne ve babanın değeri bilinmelidir. Buna pek çok örnek verilebilir. Örneğin; Altı ağa birigip äke bolmas, jeti jeñge birigip ana bolmas (Altı aғabey birleşerek baba olmaz, yedi yenge birleşerek ana olmaz.) atasözü anne babanın ailedeki değerinin bilinmesi bakımından

önemlidir. Anne babanın değeri, kıymeti bilinmesi bakımından benzetme ve karşılaştırmalardan da yararlanılmıştır.

1. Adamdı aldaw arıñniñ aldında qılmıs, ağanı aldaw anañniñ aldında qılmıs: (K.A., s. 291)

İnsanı aldatmak namusuna karşı suçtur, ağabeyini aldatmak annene karşı suçtur.

2. Altı ağa birigip äke bolmas, jetti jeñge birigip ana bolmas: (K.A., s . 298)

Altı ağabey birleşerek baba olmaz, yedi yenge birleşerek ana olmaz.

Ana babanın yerini başka hiçbir insan tutamaz. Ana gibi yâr, Bağdat gibi diyar olmaz.

3. Ana bolğan, dana boladı: (K.A., s. 299)

Ana olan, bilge olur.

Annelik görevi kadını olgunlaştırır.

4. Ananıñ emgen süti üşin nağasıñdı sıyla, balañniñ emgen süti üşin äyeliñdi sıyla: (K.A., s. 300)

Anandan emdiğin süt için anne tarafındaki akrabaları say, çocuğunun emdiği süt için karını say.

Atasözünde, kadınlara gösterilmesi gereken saygı son derecede çarpıcı biçimde vurgulanmaktadır.

5. Ananı aldaw aqımaqtıñ isi, ananı qorlaw aywanniñ isi: (K.A., s. 300)

Anayı aldatmak aptalın işidir, anayı horlamak hayvanın işidir.

6. Ananıñ süygen jeri: Otqa küymeydi, oq ta tiymeydi: (K.A., s. 301)

Ananın sevdiği yer: Ateşte yanmaz, ok değmez.

Analar, çocuklarının emniyette olabilecekleri yerde bulunmalarını isterler.

7. Anasın tanımağan, Allasın tanımas: (K.A., s. 301)

Annesini tanımayan, Alah'ını tanımaz.

Ana babasına saygı göstermeyen kişiyi Allah da sevmez.

8. Asığuw balanıñ isi, attandıruw ananıñ isi: (K.A., s. 305)

Acele etmek çocuğun işidir, atlandırmak ananın işidir.

Çocuğun yaşı gereği kanı kaynar, mantıklı düşünemez, onun heyecanını ana babasının sevgi, ilgi ve hayat deneyimi dengelemelidir.

9. Ata-anasız üylerde nasay-topır: (K.A., s. 308)

Anne babasız evler tertipsizdir.

Anne babanın varlığı evi yuva haline getirir, çocukların hayatını düzene sokar.

10. Atanıñ sağlan jolı bar, ananıñ tikken qolı bar: (K.A., s. 310)

Babanın gösterdiği yol var, annenin diktiği kol var.

Ana babalar çocuklarına her zaman yardımcı olmaya çabalarlar.

11. Atasız üy batasız, anasız üy panasız: (K.A., s. 311)

Babasız evde hayır dua olmaz, anasız evde sığınak olmaz.

İnsan için babasının hayır duası, anasının manevi desteği en mühim güçtür.

12. Bizdiñ de äkemiz küyew, şeşemiz qalıñdıq bolğan: (K.A., s. 329)

Bizim de babamız damat, annemiz nişanlı olmuş.

Her insana eşit muamele etmek, kimseyi hor görmemek gerekir.

13. Erdiñ anası, eldiñ anası: (K.A., s. 344)

İnsanın annesi, halkın annesidir.

Toplum düzeninin çimentosu analardır, yeni kuşakları onlar yetiştirirler.

14. Äke-şeşe bar bolsın, awzı, murını joq bolsın: (K.A., s. 349)

Ana baba var olsun, ağzı burnu yok olsun.

Çocuklar ana babalarının kendi işlerine karışmasından rahatsız olurlar.

15. Ämirşi de anadan tuwadı: (K.A., s. 349)

Hükümdar da anadan doğar.

Kişi, hangi mevkide olursa olsun, anasının hakkını ödeyemez.

16. Äyel jerden şıqqan joq, o da erkektiñ balası; erler kökten tüsken joq, äyel
onıñ anası: (K.A., s. 351)

Kadın topraktan çıkmadı, o da erkeğin çocuğu; erkekler gökten inmedi, onların anası kadın.

Kadın ve erkek birbirine muhtaçtır, bir bütünün yarısıdırlar.

17. Äyeldi jaman deseñ anañ sonıñ işinde: (K.A., s. 351)

Kadınlara kötü dersan anan da onların içindedir.

Kadınları aşağılamaya yeltenen erkek, kendisini doğurup büyütenin de bir kadın olduğunu hatırlamalıdır.

18. Han jarlığınan qatın jarlığı küşti: (K.A., s. 353)

Hanın fermanından kadının fermanı güçlüdür. Kadının fendi erkeği yendi.

(Gökalp, 1974, s. 211)

19. Hannan bala ulıq, baladan ana ulıq: (K.A., s. 353)

Handan çocuk uludur, çocuktan ana uludur.

Anne ve çocuğun birbirlerine olan sevgisi diğer sevgilerin üzerindedir.

20. Kelişegi³³ bar üydiñ keregesi altın: (K.A., s. 380)

Kelişegi olan evin keregesi altındır.

Ana olan kadının geleneksel Kazak hayat biçimindeki itibarı oldukça yüksektir.

21. Şeşesi bar bala maqtanşaq, şeşesi joq bala jasqanşaq: (K.A., s. 420)

Annesi olan çocuk çok övünür, annesi olmayan çocuk çekingendir.

Öksüz çocuklar hüznü ve çekingen olurlar.

22. Şeşesi bar jetimniñ basında taraq, qol oynar; şeşesi joq jetimniñ basında biyt pen sirke oynar: (K.A., s. 420)

Anası olan yetimin başında tarak ve el oynar, anasız yetimin başında bit ile sirke oynar.

Çocuğun hem anasını hem babasını kaybetmesi onun için felakettir.

23. Tapqan ana emes, baqqan ana: (K.A., s. 422)

Doğuran ana değildir, çocuğa bakan anadır.

24. Üydi qırıq erkek toltıra almaydı, bir äyel toltıradı: (K.A., s. 434)

Evi kırk erkek dolduramaz, bir kadın doldurur. Yuvayı dişi kuş yapar.

25. Tuwğan üydiñ tütini jılı, tuwğan ananıñ kütimi jılı: (K.A., s. 481)

Doğduğun evin dumanı sıcaktır, doğuran ananın özeni sıcaktır.

Hiçbir şey insanın doğup büyüdüğü yerin ve onu dünyaya getiren anasının yerini tutamaz.

26. Äkeñ jaqsı kisi edi, jel jağına pana edi; anañ jaqsı kisi edi, jetimderge ana edi: (K.A., s. 578)

Baban iyi insandı, rüzgâra karşı korunaktı; anan iyi insandı, yetimlere anaydı.

Anası babası iyi insan olan kişiden, kendisinin de onlar gibi olması beklenir.

27. Atası ölse asqar tawınıñ qulağanı, anası ölse ağar bulağınıñ suwalğanı: (K.A., s. 891)

Bir insanın babası ölürse yüce dağın yıkılmasıdır, anası ölürse akan pınarının kurumasıdır.

28. Düniye dünyede qaladı, äkeñ ölse şeşeñdi birew aladı: (K.A., s. 897)

³³ Kelişek: Evlendikten sonra 1-2 çocuk doğurmuş olan kadın.

Dünya malı dünyada kalır, baban ölse ananı birisi alır. Dünya malı dünyada kalır.

29. Ағайын –алтау, ана — біреу. (М.Ж.М.М. s. 109).

Ağayın — altav, ana — birev.

Kazak Türkçesinden akraba çoktur, annen bir tanedir.

3.2.3.7. Üvey Anne

Üvey anne statüsü babanın eşinden ayrılması ya da eşini kaybetmesi sonucu yeniden evlenmesiyle çocukların ikinci annesi olması durumudur. Üvey anne ile ilgili taranan atasözlerinde sadece iki örneğe rastlanıldı. Fakat tüm toplumlarda olduğu gibi Kazaklarda da üvey anne iyi karşılanmamaktadır.

1. Ögey şeşeniñ öñi kirmes: (K.A., s. 394)

Üvey anne güzelleşmez.

Çocuk üvey anneye karşı kolay kolay yakınlık hissedemez. Üvey öz olmaz, kemha bez olmaz.

2. Şeşeñ ögey bolsa äkeñ öziñdiki emes: (K.A., s. 420)

Annen üveyse baban öz baban değildir.

Üvey anne, kötü niyetliyse baba çocuk ilişkisini de bozabilir. Ana analık olursa baba da babalık olur.

3.2.3.8. Diğerleri

1. Aq şaştı ana “Jastığım, balam” deydi, aqıldı bala “Ay-künim, anam” deydi: (K.A., s. 302)

Ak saçlı ana “gençliğim, çocuğum” der; akıllı çocuk “ayım, günüm, anam” der. Akıllı ve terbiyeli çocuk anasının değerini bilir.

2. Ata anadan jar jaqın, tuwısqannan mal jaqın: (K.A., s. 307)

Ana babadan yâr yakındır, akrabadan mal yakındır. Anadan geçilir, yârdan geçilmez.

3. Balalığıñdı sağınsañ nağasıña bar, jigittiğiñdi sağınsañ qaynıña bar: (K.A., s. 318)

Çocukluğunu özlersen anne tarafındaki akrabalarına git, gençliğini özlersen kaynına git.

Kazak Türklerinde anne tarafındaki akrabalar ve kayınlar özel bir öneme sahiptir, bu atasözünde de bunların önemi vurgulanmaktadır. Bir kayın, bir koyun.

4. Boydaq ekeniñdi kerilgeniñnen bildim, eki qatındı ekeniñdi eringeniñnen bildim: (K.A., s. 329)

Bekâr olduğunu süslenmeden anladım, iki hanımlı olduğunu üşenmeden anladım.

Kendisine eş arayan erkek kılığına dikkat eder, birden fazla eşe sahip olan erkek isteğinin yerine getirilmesine alıştığı için tembel olur.

5. Elde qırıq türlü kisi bar, süygeniñe sälem ber: (K.A., s. 342)

Halkın içinde kırk türlü kişi var, sevdiğine selam ver.

Her insan kendi ölçütlerine ve ilkelerine uygun bulduğu kimselerle arkadaşlık eder.

6. Epkeniñ üyi keñ jaylaw: (K.A., s. 343)

Ablanın evi geniş yayladır.

İnsan yakınlarının evinde asla yabancılik hissetmez.

7. Äjeme de barayın, buzawıma da qarayın: (K.A., s. 347)

Nineme de gideyim, buzağıma da bakayım.

İnsan ailesini de işini de ihmal etmemelidir.

8. Äyel sırnın äyelden sura: (K.A., s. 351)

Kadının sırrını kadından sor.

Kadınlar birbirlerinin sırlarını bilirler ve bu sırları arkadaşlarıyla paylaşırlar.

9. Jetimge jüginbe, jesirge kijinbe: (K.A., s. 373)

Yetime hakemlik için başvurma, dula öfkelenme.

Atasözünden, Kazak toplumunda yetimlerin saygın ve güvenilir kimseler olarak kabul edilmedikleri izlenimine ulaşılmaktadır.

10. Jigitke jar qımbat, namıs pen ar qımbat: (K.A., s. 374)

Erkeğe yâr kıymetli, namus ile ar kıymetli.

11. Jigittiñ üç jurtı bar: Birinşi öz jurtı, ekinşi nağası jurtı, üşinşi qayın jurtı:

(K.A., s. 375)

Erkeğin üç evi vardır: Birincisi kendi evi, ikincisi anne tarafındaki akrabalarının evi, üçüncüsü karısının babasının evidir.

Bu atasözüne benzer ve açıklaması niteliğindeki Kazak atasözü:

1. Jigittiň üç jurty bar: Ata jurty küňşil, ana jurty sınşıl, qayın jurty minşil: (K.A., s. 375)

Erkeğin üç evi vardır: Baba evi kıskanç, ana yurdu eleştirici, eşinin evi ise kusur bulucudur.

12. Küňge küle qarasaň köylegine jamaw suraydı: (K.A., s. 388)

Cariyeye gülerek baksan gömleğine yama ister.

Zor durumdaki insan herkesten yardım umar. Denize düşen yılanı sarılır.

13. Ne jardan keş ne jannan keş: (K.A., s. 392)

Ya yârdan geç ya candan geç. Ne yârdan geçer ne serden!

14. Öñine bola jar süyme, ökinişpen ötersiň: (K.A., s. 395)

Yüzü için yâr sevme, pişmanlıktan ölürsün.

Mühim olan dış güzellik değil, gönül güzelliğidir. Yüzü güzelden kırk günde usanılır.

15. Qalıň jawmay qar turmaz, qalıň³⁴ bermey jar turmas: (K.A., s. 399)

Yoğun şekilde yağmadan kar durmaz, qalıň verilmeden yâr durmaz.

Geleneksel hayat tarzında, evlenecek kıza mal ya da para verilmesi âdeti büyük önem taşımaktadır.

16. Qalıñdığına ökpelegen küyew, qaynısına selâm bermeydi: (K.A., s. 400)

Nişanlısına kızan erkek, kaynına selam vermez.

Bu atasözünün anlamı Türkiye Türkçesindeki “imama kızıp abdest bozmak” deyiminin taşıdığı anlamla aynıdır.

17. Qatın aşuwlansa qattı aytar, bala aşuwlansa betin qaytar: (K.A., s. 403)

Kadın öfkelenirse sert konuşur, çocuk öfkelenirse hayal kırıklığına uğrar.

Öfkeyle kalkan zararlar oturur.

18. Qatın-balağa qaramay qaňğıgannan bez, qazan asqan üydi aňdığannan bez:

(K.A., s. 404)

Kadına çocuğa bakmaksızın avare gezenden uzak dur, kazan asılan evi gözleyenden uzak dur.

Ailesine ilgisiz kişilerden ve bedavacı tembellerden kimseye hayır gelmez.

19. Qatındı tepseň sağı sınar, balanı ursañ bağı sınar: (K.A., s. 404)

Kadını tepersen gönlü kırılır, çocuğa vurursan talihi kaçar.

³⁴ Qalıň: Gelin olacak kıza verilen para veya armağan.

Aile içindeki şiddet, şiddete maruz kalan insanların maneviyatını tahrip eder.

20. Qatınğa tiyseñ qarası juğadı, balağa tiyseñ balesi juğadı: (K.A., s. 404)

Kadına dokunursan karası bulaşır, çocuğa değersen belası bulaşır.

Evlenip çoluk çocuk sahibi olmak zor bir iştir.

21. Qızıqqanğa qıysıq ayaq ta suluw körinedi: (K.A., s. 410)

İlgilenen kişiye çarpık bacaklı bile güzel görünür. Gönül kimi severse güzel odur.

22. Soymasımdı soyamın, süygenimniñ köñili üşin: (K.A., s. 416)

Kesmeyeceğim hayvanımı keserim, sevdiğimin gönlü olsun diye. Dost, dost için çiğ tavuk yer.

23. Süyiktiniñ ärbir qılığı süykimdi: (K.A., s. 418)

Sevgilinin her bir davranışı sevimlidir.

Âşık, sevgilinin her hareketinde bir güzellik, bir zarafet bulur.

Benzer Kazak atasözü:

1. Süyiktiñniñ mini, bastı qadiri: (K.A., s. 418)

(Senin) sevgilinin kusuru, başta gelen değeridir.

Âşık için sevgilisinin kusuru yoktur, başka insanların kusur gibi gördükleri özellikler bile âşığa olumlu görünür.

24. Süymegen jardıñ erni suwıq: (K.A., s. 419)

Sevmeyen yârin dudağı soğuktur.

İki insan arasında aşk yoksa güzel ya da yakışıklı olmaları onları çekici kılmaya yetmez.

25. Atıñnan ayrılsañ da er-toqımıñnan ayrılma, qatınıñnan ayrılma da qazan-

oşağıñnan ayrılma, qazan-oşağıñnan ayrılma da halqıñnan ayrılma: (K.A., s. 439)

Atından ayrılma da eyer takımından ayrılma, kadınından ayrılma da kazanından, ocağından ayrılma, kazanından, ocağından ayrılma da halkından ayrılma.

Kişi hayatta kendisi için değerli olan pek çok şeylerden ayrılma bile halkını asla terk etmemelidir.

26. Kün köredi äkesiz de anasız, ömir sürer äyelsiz de balasız. El otansız: Nağız sorlı, panasız: (K.A., s. 469)

Gün görülür babasız da anasız da, yaşanır hanımsız da çocuksuz da. Halk vatansız: Hakikaten biçare, korunaksızdır.

İnsan, başka şeylerden yoksun olsa bile yaşayabilir ancak vatanını yitiren insan mahvolmuştur.

27. Qızgış³⁵ qusqa köl pana, jetim qızğa el pana: (K.A., s. 476)

Qızgışa göl sığınaktır, yetim kıza halk sığınaktır.

Yetimleri halk koruyup kollar.

28. Bar barın aytadı, joq zarın aytadı, quda bazına aytadı, qudağay nazın aytadı:

(K.A., s. 487)

Varlıklı kişi varlığını anlatır, yoksul kişi sıkıntısını anlatır, erkek dünür kırgınlığını anlatır, kadın dünür nazını dile getirir.

29. Bir şal bir şaldı bala deydi, bir kempir bir kempirdi qız-aw deydi: (K.A., s.

493)

Bir yaşlı adam, bir yaşlı adama “oğul” der; bir yaşlı kadın, bir yaşlı kadına “a kızım” der.

30. Demeñiz “äjem kəri”, kəriniñ sözi däri: (K.A., s. 495)

Demeyiniz “ninem yaşlı”, yaşlının sözü ilaçtır.

31. Küñniñ öz küñkilin özine qıymaysıñ ba?: (K.A., s. 513)

Cariyenin kendi dedikodusunu, kendisine bağışlamaz mısın?

Toplumda hakir görülen kişilerin sözlerini kimse ciddiye alarak dinlemez.

32. Küñ men qordıñ täni birdey: (K.A., s. 513)

Cariye ile hor görülen kişinin vücudu aynıdır.

Atasözünden, köleler, cariyeler ve çok fakir kişilerin aynı derecede hor görüldükleri anlaşılmaktadır.

33. Küñniñ awzı etke tiyse töbesi kökke tiygendey boladı: (K.A., s. 513)

Cariyenin ağzı ete değerse tepesi göğe değmiş gibi olur.

Fakir ve toplumda hor görülen kimse en küçük nimeti bile büyük bir sevinçle karşılar.

34. Adaldıq ana süti: (K.A., s. 527)

Samimiyet ana sütüdür.

Samimiyet ve dürüstlük insan hayatının vazgeçilmez ilkeleri olmalıdır.

³⁵ Qızgış: Ensesinde kara tüylerden oluşan perçemi olan, küçük, kahverengi alacalı kuş.

35. İyt jamanı tüz qorır, jigit jamanı qız qorır: (K.A., s. 582)

İtin kötüsü ev dışındaki yerleri korur, erkeğin kötüsü kız korur.

Erkeğin değersiz olanı işi gücü bırakıp kızlarla gezer.

36. Qarnı aşqanğa qara talqan³⁶ mayday körinedi, qatın zarı ötkenge qara qatın ayday körinedi: (K.A., s. 645)

Karnı acıkana kara talqan yağ gibi görünür, kadın arzulayan kişiye sıradan bir kadın ay gibi görünür.

Açlık ve cinsellik gibi şiddetli istek anlarında insan seçici olmaz.

37. Qatın aşuwlansa qazan qaynatar: (K.A., s. 647)

Kadın öfkelenirse kazan kaynatar.

İnsan öfkesini kendini işe vererek atmaya çalışır.

38. Etigiñ tar bolğanşa, qatınıñ qar bolsın: (K.A., s. 841)

Çizmen dar olacağına, karın namussuz olsun.

39. Äyel qırıqqa kelgenşe öñin bermese qasiyet: (K.A., s. 899)

Kadın kırkına gelene kadar güzelliğini korursa niteliktir.

Yaşı ilerlemesine rağmen güzelliğini koruyan kadın, çevresinde hayranlık uyandırır.

40. Qatın qalsa bay tabar, bala qalsa mal tabar: (K.A., s. 913)

Kadın kalırsa koca bulur, çocuk kalırsa mal edinir.

Atasözünde, ölen kişinin çabucak unutulacağı, geride kalanların hayatlarının etkilenmeyeceği düşüncesi savunulmaktadır.

41. Äjim, äjeniñ äri: (K.A., s. 928)

Kırışıklık, ninenin güzelliğidir.

42. Äyel körki aqılda: (K.A., s. 964)

Kadının güzelliği aklındadır. Güzel yüzden kırk günde usanılır, güzel huydan kırk yılda usanılmaz.

43. Janbasa otın jaman, jağa almasa qatın jaman: (K.A., s. 966)

Yanmasa odun kötü, yakamasa kadın kötüdür.

İşler kötü gittiğinde her zaman bir bahane bulunur.

44. Бір кемпір бір кемпирді “кыз-ау” депті. (M.J.M.M., s. 164)

Bir kempir bir kempirdi “qız-aw” deпти.

³⁶ Talqan: Kavrulmuş buğdayın öğütülmesiyle elde edilen un.

Bir yaşlı bir yaşlıyı “a kızım” der.

45. Ән — сазымен, қыз — назымен,

Жүргенге жәрдем ілінер. (B.Q.B., s. 43)

Än — sazımen, qız — nazımen.

Jürgenge jârdem iliner.

Kızı varın nazı var, çalışkana Allah verir.

46. Қатын алма, кайын ал, төрт күбыласы сайын ал. (B.Q.B., s. 227)

Qatın alma, kayın al, dört kubılası sayın al.

Kadın alma, kayın al, kayının zenginini al.

47. Біз де қатын болғанбыз, қапқа тары салғанбыз. (B.Q.B., s. 227)

Biz de qatın bolğanbız, qarqa tarı salğanbız.

Biz de gençken çok çalışırdık.

48. Қатыны жоқ, ханның қызына қырындайды. (B.Q.B., s. 331)

Qatını joq, xanniñ qızına kırındaydı.

Bekâr erkek, han kızıyla bile evlenmeyi hayal eder.

49. Әйелдің абыройы — дақ түспеген ары. (B.Q.B., s. 332)

Äyeldiñ abıroyı — daq tüspegen arı.

Kadının şerefı, namusudur.

50. Сұлу, сұлу емес, сүйген - сұлу. (B.Q.B., s. 336)

Suluw, suluw emes, süygen - suluw.

Güzel güzel olamaz, kalbinde sevgisi olmazsa.

51. Әйелді әшкерелейтін — әжім. (B.Q.B., s. 339)

Äyeldi äškereleytin — äjim.

Kadının yaşlanıp yaşlanmaması yüz çizgilerinden belli olur.

52. Қапияда қатын ақыл табады. (B.Q.B., s. 339)

Qarıyuada qatın aqıl tabadı.

Beklenmedik anda kadının aklına fikir gelir.

53. Әйел өлерінде айнаға қарап өледі. (B.Q.B., s. 339)

Äyel ölerinde aynağa qarap öledi.

Kadın ölürken bile aynaya bakarak ölür.

54. Киім — әйелдің күәлігі. (B.Q.B., s. 358)

Kiyim — äyeldiñ küwäligi.

Elbise, kadının kadınlığının ispatıdır.

55. Олақ әйелдің да арманы бар. (B.Q.B., s. 383)

Olaq äyeldiñ da armanı bar.

Beceriksiz kadının bile hedefi vardır.

56. Сұлтанмахмұт³⁷: Сүйемін туған тілді — анам тілін, бесікте жатқанымда берген білім. (B.Q.B., s. 400)

Sultanmahmut: Süyemin tuwğan tildi — anam tilin, besikte jatqanımda bergen bilim.

Sultanmahmut: Beşikteyken öğrendiğim ana dilimi severim.

57. Саңғылдың³⁸ сықағынан сақта, жиденің³⁹ бұтағынан сақта.

Қызым келіннен ғибрат алып өседі, ұлым елімнен ғибрат алып өседі.

(Q.M.M., s. 65)

Sañğıldıñ sıqağınan saqta, jıydeniñ butağınan saqta.

Qızım kelinnen ğıybrat alıp ösedı, ulım elimnen ğıybrat alıp ösedı.

Sañğıl kuşundan korun, iğde dalından korun.

Kötü niyetli insanın dilinden korun, iğde ağacının dikeninden korun.

58. Қаралысында қатын семіреді, халықтың қамын ойламаған хан семіреді.

(Q.M.M., s. 85)

Qaralısında qatın semiredi, xalıqtıñ qamın oylamağan han semiredi.

Dul kadın ve halkını düşünmeyen han kudurur.

59. Қарыс жерде қаза бар, қатын-бала, аман бол. (Q.M.M., s. 98)

Qarıs jerde qaza bar, qatın-bala, aman bol.

Bir karış yerde kaza var, kadın-çocuk sağsağlim olun.

60. Екі кісі ерегиссе, епті кісі арасынан қатын алады. (Q.M.M., s. 255)

Eki kisi eregisse, epti kisi arasınan qatın aladı.

İki kişi kavga eder, akıllı kişi onların elinden kadını alır.

61. Қапқа түскен — қатындікі. (Q.M.M., s. 401)

Qarqa tüsken — qatındiki.

Torbaya düşen, kadınındır.

62. Тоғыз қатынның толғағы бір келеді. (Q.M.M., s. 408)

³⁷ Sultanmahmut Toraygırov – Kazak yazar ve şairi

³⁸Sañğıl: Dikenli ağaç türü.

³⁹Jıyde: İğde ağacı.

Toғыз qatınnıñ tolğağı bir keledi.

Dokuz kadının doğum sancısı aynıdır.

63. Байдың атын қатын шығарады, қатынның атын жетім шығарады.

(Q.M.M., s. 410)

Baydın atın qatın şıғарады, qatınnıñ atın jetim şıғарады.

İyi kadınla erkek zengin olur, iyi annelik ederse yetim de kendi yerini bulur.

64. Күндестің көрген күні құрысын. (Q.M.M., s. 414)

Kündestiñ körgen күni qurısın.

Kuma gibi kimse yaşamasın.

65. Күндесті болғанша, күнің басқа болсын. (Q.M.M., s. 414)

Kündesti bolğanша, күniñ basqa bolsın.

Kuman olmasın, kaderin farklı olsun.

66. Қатынның тілін қатын білер. (Q.M.M., s. 414)

Qatınnıñ tilin qatın biler.

Kadının dilinden bir tek kadın anlar.

67. Қатын құтырса, қарашаның қара дауылынан жаман. (Q.M.M., s. 419)

Qatın qutırса, qaraşanıñ qara dawılınan jaman.

Kadın sinirlenirse, onu kimse durduramaz.

68. Күң көтінде күміс жылтырайды, оны бәйбіше сұрайды. (Q.M.M., s. 419)

Küñ kötinde күmis jıltraydı, onı bäybişe suraydı.

Cariyenin uyuğunda gümüş parlar, onu ilk eş ister.

АҢ: Burada anlatılmak istenen cariyenin her yönüyle sömürülmesidir. Cariyenin üstünde hiçbir şey kalmayana kadar ev sahibi herşeyi ister. Cariyenin uyuğunda gümüş parlar demesi, üzerindeki elbisenin yırtık pırtık olduğu anlamını taşır.

69. Жиырмасыншы ғасырда атом күшті, атомнан да қатын күшті. (Q.M.M., s. 422)

Jıyırmasınşı ғasırda atom күшти, atomnan da qatın күшти.

Yirminci yüzyılda atom güçlü, atomdan da kadın güçlü.

70. Жақсы аттың тісін ашып қарама-киесі болады, қатыны жастың әйелінің алдында жасын сұрама-әр нәрсенің жүйесі болады. (Q.M.M., s. 424)

Jaqsı attıñ tisin aşıp qarama-kiyesi boladı,

Qatını jastıñ äyeliniñ aldında jasın surama- är närseniñ jüyesi boladı.

İyi atın dişine bakma, eşi genç olanın eşinin yaşını sorma.

71. Отынның жанар-жанбасын әйел білер. (Q.M.M., s. 425)

Otınınñ janar-janbasın äyel biler.

Ateşin yanıp yanmamasını kadın bilir.

Buna benzer Kazak atasözü: Ер адам әйелі арқылы ғана пір болады. (Q.M.M., s. 425) Er adam äyeli arqılı ğana pir boladı. Yığidi eşi pir yapar.

72. Әй дейтін әже жоқ, қой дейтін қожа жоқ.(Q.M.M., s. 436)

Äy deytin äje joq, qoy deytin qoja joq.

Hey! Diyecek nenen yok, yapma diyecek kocan yok.

Ne yapmak istersen serbestsin anlamında kullanılmıştır.

73. Кеşki күн kulaktansa, katınıñ ul tapkanday kuan, ertekün kulaktansa eline cav kelgendey cuvan. (T.D.O.A.S., s. 74-75)

Akşam gün kızarsa karın erkek doğurmuş gibi kıvançlan, sabahleyin hava kızarsa memleketine düşman girmiş gibi güçlen. Akşam bulut kızarırsa karın erkek doğurmuş gibi olur, sabahleyin bulut kızarırsa evine düşman girmiş gibi olur.

SONUÇ

Yazılı ve sözlü kaynaklar aracılığıyla bir dilin ve dili konuşan milletin geçmişi hakkında bilgiler edinilir. Yazılı ve sözlü kaynaklar aynı zamanda millete ait olan kültürel değerlerinden de yola çıkarak o milletin tarihi geçmişinin derinliği hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlar. Çalışmada atasözlerinden yola çıkarak Kazak kadınının toplumdaki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Atasözlerinden hareketle Kazak kadınının sadece toplumdaki yeri değil atasözlerindeki bazı dil hususiyetleri üzerinde de durulmuştur.

Kazak atasözlerinde sağlam bir dil kullanıldığı açıkça görülmektedir. Kazak Türkçesinin sözlü edebiyat açısından uzun bir geçmişe sahip olmasından atasözlerindeki anlam derinliği açık bir şekilde görülmektedir. Bunun yanında Kazak sözlü edebiyatının ve kültürel geçmişinin sağlam olması, atasözlerinde derin anlamlar içermesini sağlamıştır. Atasözlerinin çoğu manzum şeklinde kurulmuştur. Ayrıca ilk cümlede verilen bilginin ikinci cümlede desteklendiği incelenilen atasözlerinde tespit edilmiştir.

İncelenen kadın konulu Kazak atasözlerde cümle yapıları; basit, birleşik, sıralı, bağımlı, bağımsız, bağlı ve eksilteli cümle şeklindedir. Türkiye Türkçesindeki “ki” bağlacı Kazak Türkçesinde bulunmamaktadır. Bundan dolayı Kazak atasözlerinin cümle yapısında ki’li birleşik cümleye rastlanmamıştır. Sıralı cümleler Türkiye Türkçesinde virgül ve noktalı virgülle bağlanırken Kazak Türkçesinin imlasi gereği Kazak atasözlerinde kısa çizgi ile bağlanmış sıralı cümle örneklerinin olduğu görülmüştür. Atasözlerinde sıfat ve isim tamlamalarına (benzetme unsuru sıklıkla kullanıldığı için), fiilimsilere (isim hariç) yer verildiği görülmüştür. Atasözlerinin nasihat içerikli ve didaktik temelli olmasından dolayı sıklıkla şartlı cümle yapıları kullanılmıştır.

Kazak atasözlerinde kadın ile ilgili çok sayıda benzetme ve karşılaştırma yapılmıştır. İncelenen kadın konulu Kazak atasözlerinde kadın farklı açılardan canlı ve cansız varlıklara benzetilmiş ve onlarla karşılaştırılmıştır. Benzetmelerin yapıldığı bazı atasözlerinde karşılaştırılan hayvan türleri ve bu türlere ait adların geçiş sıklığı, Kazak Türkleri'nin üzerinde yaşadığı coğrafyada bulunan hayvan varlığı ve söz konusu hayvanların Kazak (Türk) kültürü içindeki önemi hakkında son derece önemli bilgiler sunmaktadır. Benzetmelerin yapıldığı hayvanlar arasında Türkler için önemli bir yere sahip olan atla da karşılaşılmaktadır. Atın Kazaklar arasındaki yeri büyüktür. Ayrıca at Türk dünyası atasözlerinde en çok kullanılan hayvandır.

Benzetme amaçlı olarak kadın konulu atasözlerinde doğa unsurlarından da faydalandığı atasözlerinden tespit edilmiştir. Doğadan insana bazı özellikler aktarılırken teşbih, tezat, tevriye, mecaz-ı mürsel ve mübalağa gibi söz sanatları da kullanılmıştır. Yiyeceklerin tadı bakımından acı, tatlı, ekşi vb. olması şeklinde karşılaştırmalar yapılmıştır. Yapılan benzetme ve karşılaştırmalarda özellikle zıtlıklardan ve olumlu-olumsuz ifadelerden faydalanılmıştır. İyi-kötü, becerikli-beceriksiz, akıllı-akılsız, güzel-çirkin gibi zıt ifadeler kullanılmıştır.

Kazak toplumunun kadına bakış açısı atasözlerinde görülmektedir. Erkek alan, kadın alınandır. Bu iyi-kötü, görgülü-görgüsüz, güzel-çirkin ve benzeri atasözleriyle yapılmıştır. Kazak halkının ve erkeğinin Kazak kadınından beklentileri vardır. Kadından beklenenler arasında şunlar vardır: Kadının iyi bir eş-anne olması, misafirperver olması, becerikli, görgülü, kültürün taşıyıcısı-aktarıcısı olması, çocuklarının ilk öğretmeni olması nedeniyle bilgili olması, erkeği tamamlamasıdır. Kadının kötü, tembel, akılsız, yalancı, dedikoducu, kısır, kavgacı, obur, suratsız, geveze, kurnaz olması tercih edilmemektedir. Kadın, Kazak toplumunun yapısı gereği olarak seçilen, erkek ise seçendir.

Kadının toplumun doğal süreci içerisinde kazandığı diğer statüler hakkında bakışı da şu şekildedir: Kazak Türklerinde kız çocuğu, annenin mirasçısı niteliğinde olduğu için ondan tam bir kadın gibi davranması beklenir. Ailesine bağlı, büyüklerini seven ve sayan, becerikli, akıllı, terbiyeli, iyi, temiz ve güzel olması ve ileride iyi bir kadın-eş olması beklenir. Kız çocuğunun aile üyelerinin her biri çok önemlidir. Kız çocuğu alınırken annesine bakılıp alınır, babasının ayak izidir, erkek çocuk babanın muradı, kız çocuk babanın soyudur, abla, anne gibidir. Bu yüzden ablaya bakılıp kız kardeş alınır. Kız çocuğunun anneden sonraki ikinci öğretmeni ablasıdır. Baldız, aile feretlerinin çoğu tarafından sevilir ve ailede iyi bir yere sahiptir. Gelin; iyi, becerikli, akıllı, aileyi birleştireci, görgülü ve nazik olmalıdır. Fakat taranan atasözlerinde gelinin kötü huylarına daha çok değinilmiştir. Elti, ailede genellikle kötü olarak anılmıştır. Yenge, hem iyi yönleri hem de kötü yönleri ile vurgulanmıştır. Yengenin ailedeki erkek ve kız çocuklarını evlendirmesi olumlu olarak görülürken aileyi parçalaması ve dağıtması kötü olarak görülmüştür. Üvey anne, asla sevimleyeceği ve annenin yerini asla alamayacağı ifade edilir.

Hala ve görümce statülerine rastlanmamıştır. Kaynana statüsü yedi atasözünde geçmektedir. Teyze statüsü ise üç atasözünde bulunmaktadır.

Anne, Kazak toplumunda önemli bir yere sahiptir. Anne ile ilgili atasözlerinin hepsi olumlu anlamdadır. Atasözlerinde anne öğüdü dikkat çekmektedir. Aile bireylerinin her biriyle ilişkisi farklı olan anne, genellikle tecrübe ve gözlemlerinden yararlanan kişidir. Bununla birlikte Kazak kadınının iyi ya da kötü olması yetiştireceği çocukları da etkileyeceği ifade edilir. Kız çocuğunun yetişmesinde çok emeği olan anne, rol model niteliği taşır. Kız çocuğu istenirken anneye bakılıp alınır. Bu da anne iyiye kız çocuğunun da iyi olacağı anlamına geleceği veya tam tersi olacağı ifade edilir.

İncelenen kadın konulu Kazak atasözlerinde Kazak kadınının toplumdaki yeri ve önemine, kazanmış olduğu statülerle ilgili benzetme ve karşılaştırmalara, toplumda ve ailedeki varlığına değinilmiştir. Ayrıca Kazak sözlü edebiyatının ne kadar güçlü olduğu da ortaya koyulmuştur. Erkek çocuk ve kız çocuğu sürekli olarak kıyaslanmıştır.

İncelenen kadın konulu Kazak atasözleri arasında Türkiye Türkçesindeki atasözleri ile birebir benzeyen ya da anlamca birbirine benzeyen atasözleriyle karşılaşılmıştır.

Kazak Türkçesindeki kadın konulu atasözlerindeki olay ve durumlar, canlı-cansız varlıklarla yapılan benzetmelerle soyut ifadeler somutlaştırılmıştır. Kazak kültürüne ait olan değerlere de atasözlerinde yer verildiği görülmektedir. Kazak toplumunda kutsal hayvan olan atın, Türklerin milli içeceği olan kımızın kadın konulu atasözlerinde geçmesi buna örnektir.

KAYNAKÇA

- Ahmetbekulı, K. (2004). *Qazaqtñ maqal mätelderi*. Almatı: Ratitet Yayınları.
- Akalın, Ş. H. (2008). *Bin yıl önce bin yıl sonra Kaşgarlı Mahmud ve Divanı Lugati't-Türk*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akbaba, D. E. (2011). *Kazak ve Nogay Türkçesi yazı dillerinde tasvir fiilleri*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Akçalı, B. (2013). Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesi atasözlerindeki iyi, kötü kavramlarının karşılaştırmalı biçimde incelenmesi. *Turkish Studies*, 8/9, 403-428.
- Aksan, D. (2009). *Her yönüyle dil: ana çizgileriyle dilbilim*, (5 b.). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü I atasözleri sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitapevi Yayınevi.
- Aktaş, Ş. T. (2004). *Seçme atasözleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bayniyazov, A., Bayniyazova, J., & Koç, K. (2012). *Türkçe-Kazakça sözlük*. Almatı: Ofsettik Yayınları.
- Bozkurt, F. (2002). *Türklerin dili*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Buran, A., & Alkaya, E. (2009). *Çağdaş Türk lehçeleri*, (6 b.). Ankara: Akçağ yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2004). *Türk dünyası ortak atasözleri sözlüğü*. Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Dökmen, Z. Y. (2015). *Toplumsal cinsiyet*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Duman, L. (2019, Mart). Kazakistan'da değişim ve dönüşüm: yeni bir uluslaştırma "başarı" mı? *Uluslararası Araştırmaları Dergisi*, (17), 1995-2026.
- Ergin, M. (2009). *Dede Korkut kitabı-1*, (7 b.). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ergin, M. (2011). *Dede Korkut kitabı*, (46 b.). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Gökalp, Z. (1974). *Türk medeniyeti tarihi*, (Cilt 2). (Düzenleyen; F. Şahanoğlu,) İstanbul: Türk Kültür Yayınları.
- Gömeç, S. (2006). *Türk Cumhuriyetleri ve toplulukları tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gürsu, U. (2017). *Kazak atasözleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- İnan, A. (1998). *Türk mitolojisinde ve halk edebiyatında kadın, makaleler ve incelemeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kahraman, R. (2017). *Kırgız Türkçesinde kadın konulu atasözleri*. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Kalkan, M. (2006). *Kırgızlar ve Kazaklar*. Bişkek: Selenge Yayınları.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin dil bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Koca, S. K., & Uğurlu, S. (2010). Dede Korkut hikayelerinden hareketle Türk kültüründe erkek evlat olarak oğul kavramı. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, (22), 1-10.
- Koç, K., & Doğan, O. (2013). *Kazak Türkçesi grameri*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Koç, K., Doğan, O., & Bayniyazov, A. (Red.), (2004). *Kazak Türkçesi grameri*. İstanbul: Gazi Kitabevi.
- Kolcu, A. İ. (2012). *Çağdaş Türk dünyası edebiyatı*. Konya: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara.
- Mñ jıldıq maqal-mätelder*. (2009). Almatı: Öner Yayınları.
- Naci, M. (2002). *Arap edebiyatında deyim ve atasözleri sânihâtü'l-Arab*. İstanbul: Yeni Zamanlar Yayınevi.
- Okray, Z. (2015). Türk atasözleri ve deyimlerinde kadın imgesi. *EUL Journal of Social Sciences (VI-I) LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 93- 102.
- Ögel, B. (2003). *Türk mitolojisi* (4 b., Cilt 1). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Öger, A. (2012). Uygur Türklerinin doğum adetleri. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 1679-1694.
- Özçelik, S., & Erten, M. (2005). *Türkiye Türkçesi dilbilgisi*. Kişisel Yayın.
- Özkan, M., & Sevinçli, V. (2009). *Türkiye Türkçesi söz dizimi*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Saçkesen, A. (2007). Er Tabıldı destanında kadın tipleri. *Turkis Studies*, 2, (3), 489-495.
- Sakaoğlu, S. (1997). "Halk edebiyatı" İslam ansiklopedisi. İstanbul: 15, 345- 350.
- Sancar, S. (2014). *Türk modernleşmesinin cinsiyeti*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Segizbayulı, K. (2014). *Babadan qalğan baylığım Qazaq maqal-mätelderi*. Almatı: Atamura Yayınları.
- Sevinç, N. (1987). *Eski Türkler'de kadın ve aile*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- TDK. (2011). Türkçe sözlük. Ankara.
- Tekin, T. (2010). *Orhun Yazıtları*, (4 b.). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Turkcebilgi.com. (2018, Kasım 3). *Türkçe bilgi: Kazakistan*. Türkçe bilgi: <https://www.turkcebilgi.com/kazakistan>.
- Turmanjanov, Ö. (1959). *Kazaktın makaldarı men metelderi*. Almatı: Kazaktın Memlekettik Körkem Edebiyet Baspası.
- Uçar, İ., & Doğruer, N. (2016). Kazak Türkçesinde aile bireyleri ile ilgili atasözleri üzerine bir çalışma. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, (5/1), 94-107.
- Umay, G. (2000). İslami dönem Türk toplumunda kadının yeri ve önemi. *Milli Folklor*, (46), 4-9.
- Üstün, Ç. (2009). Eski bir Türk içeceği: kımız(koumiss). *TÜBAR-XXVI*, 247-255.
- Yakıcı, A. (2007). Dede Korkut kitabı'nda görülen ozan tiplerinin Türkiye sahası aşıklık geleneğinin oluşumuna etkisi. *Milli Folklor*, (73), 40-47.
- Yolcu, M. A. (2014). *Türk kültüründe evliliğe bağlı tabu ve kaçınmalar*. Konya: Kömen Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Emrah Buldu
Doğum Yeri ve Tarihi : Gürpınar/1994

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Yüksek Lisans Öğrenimi : Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı/Çağdaş Türk
Lehçeleri ve Edebiyatları
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce, Rusça
Bilimsel Faaliyetler :

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar :

İletişim

E-Posta Adresi : emrah_buldu65@hotmail.com

Tarih : 05.07.2019

Kazak Türkçesinde Kadın Konulu atasözleri

ORIJINALLIK RAPORU

% **12**
BENZERLIK ENDEKSI

% **11**
İNTERNET
KAYNAKLARI

% **3**
YAYINLAR

% **7**
ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	Submitted to Karabük Üniversitesi Öğrenci Ödevi	% 1
2	acikerisim.aku.edu.tr İnternet Kaynağı	% 1
3	Submitted to Hacettepe University Öğrenci Ödevi	% 1
4	www.tekedergisi.com İnternet Kaynağı	% 1
5	www.scribd.com İnternet Kaynağı	<% 1
6	kokozen.com İnternet Kaynağı	<% 1
7	www.turuz.info İnternet Kaynağı	<% 1
8	Submitted to Ege Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
9	acikarsiv.ankara.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1

10	Submitted to Ardahan Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<%1
11	issuu.com İnternet Kaynağı	<%1
12	akreportal.net İnternet Kaynağı	<%1
13	archive.org İnternet Kaynağı	<%1
14	Submitted to Istanbul University Öğrenci Ödevi	<%1
15	slideplayer.biz.tr İnternet Kaynağı	<%1
16	kazakcaturkce.tumblr.com İnternet Kaynağı	<%1
17	dov.kz İnternet Kaynağı	<%1
18	Submitted to Selçuk Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<%1
19	abai-inst.kz İnternet Kaynağı	<%1
20	dergipark.ulakbim.gov.tr İnternet Kaynağı	<%1
21	abdulvahapkara.com	

	İnternet Kaynağı	<% 1
22	www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
23	www.turkishstudies.net İnternet Kaynağı	<% 1
24	Submitted to Istanbul Aehir Aniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
25	repository.bilkent.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
26	turuz.info İnternet Kaynağı	<% 1
27	maviates.org İnternet Kaynağı	<% 1
28	www.dersindir.net İnternet Kaynağı	<% 1
29	Submitted to Trakya University Öğrenci Ödevi	<% 1
30	Submitted to Ankara University Öğrenci Ödevi	<% 1
31	www.lideryurtdisiegitim.com İnternet Kaynağı	<% 1
32	www.kitapxana.com İnternet Kaynağı	<% 1

33	www.serkanhocam.net İnternet Kaynağı	<% 1
34	Submitted to Bartin University Öğrenci Ödevi	<% 1
35	ftal.ibu.edu.ba İnternet Kaynağı	<% 1
36	Submitted to Omer Halisdemir University Öğrenci Ödevi	<% 1
37	Submitted to University of Utah Öğrenci Ödevi	<% 1
38	okuyorumben.com İnternet Kaynağı	<% 1
39	www.sosyalarastirmalar.com İnternet Kaynağı	<% 1
40	turkishstudies.net İnternet Kaynağı	<% 1
41	edigey.blogspot.com İnternet Kaynağı	<% 1
42	Submitted to Abant İzzet Baysal Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
43	www.ayk.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
44	ERSOY, Ruhi and AKPINAR, Birsen. "Dede	

Korkut metinlerinden hareketle Sivas'ta yaşıyan atasözleri, deyimler, alkış ve kargışlar üzerine bir araştırma", Hacettepe Üniversitesi, 2009.

Yayın

<% 1

45

yenidenedebiyatnet.blogspot.com

İnternet Kaynağı

<% 1

46

trkdıvdbyt.blogspot.de

İnternet Kaynağı

<% 1

47

kazadebiet.kz

İnternet Kaynağı

<% 1

48

www.mtdi.kz

İnternet Kaynağı

<% 1

49

udek.beder.edu.al

İnternet Kaynağı

<% 1

50

Submitted to Karadeniz Teknik University

Öğrenci Ödevi

<% 1

51

Submitted to Gaziantep Aniversitesi

Öğrenci Ödevi

<% 1

52

rector.kz

İnternet Kaynağı

<% 1

53

dspace.balikesir.edu.tr:8080

İnternet Kaynağı

<% 1

54

Submitted to Aksaray Aniversitesi

Öğrenci Ödevi

<% 1

55	bedavaodevsitesi.blogspot.com İnternet Kaynağı	<%1
56	edoc.pub İnternet Kaynağı	<%1
57	kk.wikipedia.org İnternet Kaynağı	<%1
58	sachok.kz İnternet Kaynağı	<%1
59	Submitted to Middle East Technical University Öğrenci Ödevi	<%1
60	Submitted to TechKnowledge Öğrenci Ödevi	<%1
61	mtad.humanity.ankara.edu.tr İnternet Kaynağı	<%1
62	www.akademikbakis.org İnternet Kaynağı	<%1
63	dspace.trakya.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<%1
64	Submitted to Pamukkale Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<%1
65	kaznu.kz İnternet Kaynağı	<%1

www.erzincan.edu.tr

66	İnternet Kaynağı	<% 1
67	Submitted to TechKnowledge Turkey Öğrenci Ödevi	<% 1
68	sbe.giresun.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
69	sakara-atasozlerimiz.blogspot.com İnternet Kaynağı	<% 1
70	www.yenidenergenekon.com İnternet Kaynağı	<% 1
71	abdullahabdurrahman.wordpress.com İnternet Kaynağı	<% 1
72	www.zharar.com İnternet Kaynağı	<% 1
73	ÇETİN, Mustafa. "Türkiye Türkçesi nde ve Özbek Türkçesi nde nasihat biçimindeki buyurgan atasözleri üzerine", Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı, 2014. Yayın	<% 1
74	acikerisim.selcuk.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
75	Submitted to Yüzüncü Yıl Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
76	KALKAN, Mustafa. "Sovyetler Döneminde	

Kazakların Göç Hareketleri ve Anadolu'da
(Altay Köyü'nde) İskan Edilişleri", Prof. Dr.
Nazım Hikmet POLAT, 2007.

Yayın

<% 1

77

DAĞI, Fahri. "EDİGEY DESTANI'NDA TESPİT
EDİLEN BAZI ATASÖZLERİ", Erzincan Üniv.
Fen Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bl.,
2017.

Yayın

<% 1

78

www.minber.kz

İnternet Kaynağı

<% 1

79

mazhab.kz

İnternet Kaynağı

<% 1

80

bigox.kz

İnternet Kaynağı

<% 1

81

www.solkitap.net

İnternet Kaynağı

<% 1

82

SARITAŞ, Süheyla. "Türk kültüründe yüzle ilgili
deyim ve atasözleri üzerine bir çalışma",
Selçuk Üniversitesi, 2012.

Yayın

<% 1

83

Submitted to Ordu Üniversitesi

Öğrenci Ödevi

<% 1

84

www.turkcuturanci.com

İnternet Kaynağı

<% 1

85 Submitted to The Scientific & Technological Research Council of Turkey (TUBITAK) <% 1
Öğrenci Ödevi

86 www.turkiyatjournal.com <% 1
İnternet Kaynağı

87 GÜLSEVİN, Selma. "MALATYA, ELAZIĞ, ADIYAMAN AĞIZLARINDA 'SINIR ÖNCESİ BAKIŞ' TAŞIYAN BİR YAKLAŞMA FİİLİ MODELİ:", Erzincan Üniv. Fen Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bl., 2016. <% 1
Yayın

88 tr.scribd.com <% 1
İnternet Kaynağı

89 Submitted to Giresun Üniversitesi <% 1
Öğrenci Ödevi

90 Submitted to Nazarbayev University <% 1
Öğrenci Ödevi

91 ref-kaz.ucoz.kz <% 1
İnternet Kaynağı

92 acikders.ankara.edu.tr <% 1
İnternet Kaynağı

93 Submitted to Beykent Üniversitesi <% 1
Öğrenci Ödevi

94 www.kaynakca.info <% 1
İnternet Kaynağı

95	www.qazaquni.kz İnternet Kaynağı	<%1
96	kisi.gediz.edu.tr İnternet Kaynağı	<%1
97	www.ijlet.com İnternet Kaynağı	<%1
98	Submitted to Akdeniz University Öğrenci Ödevi	<%1
99	u-s.kz İnternet Kaynağı	<%1
100	Submitted to Konya Necmettin Erbakan University Öğrenci Ödevi	<%1
101	interaktifsozluk.net İnternet Kaynağı	<%1
102	www.jasqazaq.kz İnternet Kaynağı	<%1
103	toibastar.kz İnternet Kaynağı	<%1
104	worldteacher.ru İnternet Kaynağı	<%1
105	kadimdostlar.tr.gg İnternet Kaynağı	<%1

106	turkceogretmeni.wordpress.com İnternet Kaynağı	<% 1
107	Submitted to Eastern Mediterranean University Öğrenci Ödevi	<% 1
108	DÖĞÜŞ, Selahattin. "Kadın Alplardan Bacıyân-ı Rum'a (Anadolu Bacıları Teşkilatı); Türklerde Kadının Siyasi Ve Sosyal Mevkii", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2015. Yayın	<% 1
109	usos2016.com İnternet Kaynağı	<% 1
110	Submitted to Kocaeli Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
111	www.ulusaltezmerkezi.net İnternet Kaynağı	<% 1
112	www.ukbk.org İnternet Kaynağı	<% 1
113	atauni.dergipark.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
114	bilim-all.kz İnternet Kaynağı	<% 1
115	www.kazakh.ru İnternet Kaynağı	<% 1

116	kz-en.ru İnternet Kaynağı	<%1
117	onedio.com İnternet Kaynağı	<%1
118	www.nedir.net İnternet Kaynağı	<%1
119	idioms.tsu.ge İnternet Kaynağı	<%1
120	www.hassa.biz.tr İnternet Kaynağı	<%1
121	ÇETİNDÖĞAN, Müşerref Öztürk. "ATASÖZLERİNİN KAYNAĞI, ÖZELLİKLERİ VE GELENEKSEL TÜRK TİYATROSUNDA KULLANIMI ÜZERİNE BİR İNCELEME", Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 2017. Yayın	<%1
122	Submitted to Universidad del Norte, Colombia Öğrenci Ödevi	<%1
123	erkandemirel.com İnternet Kaynağı	<%1
124	turkcede.org İnternet Kaynağı	<%1
125	www.eyuder.org İnternet Kaynağı	<%1

126	temakosan.net İnternet Kaynağı	<% 1
127	jugendring-duisburg.de İnternet Kaynağı	<% 1
128	www.tomer.hacettepe.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
129	id.scribd.com İnternet Kaynağı	<% 1
130	www.istanbulsirketrehberi.com İnternet Kaynağı	<% 1
131	mobil.mektupedebiyatdergisi.com İnternet Kaynağı	<% 1
132	www.kayranelim.com İnternet Kaynağı	<% 1
133	zhas-daryn.kz İnternet Kaynağı	<% 1
134	www.borhaber.net İnternet Kaynağı	<% 1
135	blogiada.kz İnternet Kaynağı	<% 1
136	bilimdiler.kz İnternet Kaynağı	<% 1

yenipazargazetesi.tr.gg

137

İnternet Kaynağı

<% 1

138

ilahiask.wordpress.com

İnternet Kaynağı

<% 1

139

PARLA, Canan. "BÜYÜK SELÇUKLU SULTANI MELİK ŞAH'IN DİYARBAKIR'DA YAPTIRDIĞI ZAFER ANITI İKİ BURCA İKONOĞRAFİK YAKLAŞIM", Erzincan Üniv. Fen Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bl., 2014.

Yayın

<% 1

140

Submitted to Cumhuriyet University

Öğrenci Ödevi

<% 1

141

Submitted to (school name not available)

Öğrenci Ödevi

<% 1

142

Submitted to Istanbul Aydin University

Öğrenci Ödevi

<% 1

143

Submitted to International Black Sea University

Öğrenci Ödevi

<% 1

Alıntıları çıkart

Kapat

Eşleşmeleri çıkar

Kapat

Bibliyograf yayı Çıkart

Kapat